
DOMOVINI

TWO

HOMELANDS

DVE DOMOVINI

Razprave o izseljenstvu

TWO HOMELANDS

Migration Studies

4

Znanstvenoraziskovalni center
Slovenske akademije znanosti in umetnosti
Inštitut za slovensko izseljenstvo

- Center of Scientific Research
of the Slovene Academy of Sciences and Arts
The Institute for Slovene Emigration Research

Ljubljana 1993

Uredniški odbor: Marjan Drnovšek (glavni urednik), Rado Genorio, Ferdo Gestrin (odgovorni urednik), Mirko Jurak, Aleksej Kalc, Matjaž Klemenčič, Rado L. Lenček, Janez Stanovnik, Andrej Vovko, Janja Žitnik.

Tehnični urednik: Špela Marinšek

Prevajalka: Veronika Cankar-Aplenc, AMIDAS, Ljubljana

Bibliografska obdelava: Martin Grum

Naslov uredništva: Inštitut za slovensko izseljenstvo

ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenija

Za strokovnost prispevkov, bibliografij in citiranje odgovarjajo avtorji.

Na naslovnici: Risba Ivana Vavpotiča iz knjige Jurija Trunka, Amerika in Amerikanci, Celovec, 1912. Njegove ilustracije so tudi na straneh 60, 86, 132, 148, 158 in 218.

Računalniška obdelava besedila: Alenka Koren

Tisk: Tiskarna Pleško

Revija je izšla s finančno pomočjo Ministrstva za znanost in tehnologijo R Slovenije. Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo R Slovenije, št. 415-01-91/93 z dne 10. 11. 1993, šteje znanstvena revija Dve domovini/Two Homelands med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

K A Z A L O - C O N T E N T S

Marjan Drnovšek

Uvodne misli	7
Foreword	8

Z N A N S T V E N I P O S V E T (S C I E N T I F I C C O N F E R E N C E) : D O S E Ž K I I N N A Č R T I V R A Z I S K O V A N J U S L O V E N S K E G A I Z S E L J E N S T V A

P O Z N A N S T V E N I H D I S C I P L I N A H , L J U B L J A N A , 2 6 . 5 . 1 9 9 2
(A C H I E V E M E N T S A N D P L A N S I N T H E R E S E A R C H
O F S L O V E N E E M I G R A T I O N I N S C I E N T I F I C D I S C I P L I N E S .
L J U B L J A N A , 2 6 M A Y 1 9 9 2)

REFERATI/PAPERS

Marjan Drnovšek

Načrti in rezultati raziskovanja slovenskega izseljenstva do leta 1941 - s posebnim poudarkom na izseljevanju v Ameriko do prve svetovne vojne (Plans and Results of Research on Slovene Emigration until 1941 - With Special Emphasis on Emigration to America Before the First World War	11
Abstract:	38

Matjaž Klemenčič

Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah po letu 1945 (Achievements and Plans in the Research of Slovene Emigration in Scientific Disciplines After 1945)	41
Bibliografija (Bibliography)	44
Abstract (Povzetek)	59

Janja Žitnik

Literarnozgodovinske raziskave slovenske izseljenške književnosti (Literary-Historical Studies of Slovene Emigration Literature)	61
Bibliografija (Bibliography)	67
Abstract (Povzetek)	84

Breda Čebulj-Sajko

Pregled dosedanjega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva (Review of Ethnological Research on Slovene Emigration)	87
Bibliografija (Bibliography)	92
Abstract (Povzetek)	107

Marina Lukšič-Hacin

Izseljenci v luči slovenske sociologije (Emigrants Considered from the Perspective of Slovene Sociology)	109
Bibliografija (Bibliography)	115
Abstract (Povzetek)	131

Nada Šabec

Sociolinguistic Studies of Slovene Immigration Issues (Sociolingvistične raziskave slovenskega izseljenstva)	133
Bibliography (Bibliografija)	143
Povzetek (Abstract)	146

Janez Malačič

Nekatera aktualna vprašanja demografskega in ekonomskega vidika raziskovanja slovenskega izseljenstva (Certain Current Issues of Demographic and Economic Aspects of the Research of Slovene Emigration)	149
Abstract (Povzetek)	156

DISKUSIJA/DISCUSSIONS

Vera Kržišnik-Bukič

Proučevanje Slovencev v prostoru bivše Jugoslavije: stanje in načrti	159
--	-----

Mihael Kuzmič

Dosedanje delo in načrti raziskovanja prekmurskih izseljencev v Betlehemu, Pa. (ZDA)	162
--	-----

Mojca Ravnik

Družina, sorodstvo in izseljenstvo	164
--	-----

Barbara Suša

Pogledi na književnost Slovencev v Avstraliji.	167
---	-----

Milica Trebše-Štolfa

- Evidentiranje arhivskega gradiva pri društvih slovenskih izseljencev 171

Breda Čebulj-Sajko

- Konkretno o ohranjanju in urejanju izseljenskega arhivskega gradiva 175

Janja Žitnik

- Nekaj izhodišč za prihodnje raziskave slovenske izseljenske književnosti 176

**RAZPRAVE IN ČLANKI
(TREATISES AND ARTICLES)**

Janez Malačič

- Demographic Transition, Emigration and Long-Term Economic Development: Countries with the Highest Emigration in Europe (Demografski prehod, emigracija in dolgoročni ekonomski razvoj - države z največjo emigracijo v Evropi) 181
- Povzetek (Abstract) 197

Peter Klinar

- Sodobne evropske migracije in Slovenija (Contemporary European Migration and Slovenia) 199
- Abstract (Povzetek) 215

Denis Poniž

- Vrednote zdomske literature (Values of Emigrant's Literature) 219

**POROČILA IN RAZMIŠLJANJA
(REPORTS AND REFLECTIONS)**

Majda Kodrič

- Drugo srečanje raziskovalcev izseljenstva, Opčine 8. 10. 1993 (The Second Meeting of Emigration Researchers Opicina, October 8, 1993) 223

Janja Žitnik

Raziskovanje slovenskega izseljenstva: pogoji in kriteriji (Researching Slovene Emigration: Conditions and Criteria)	225
--	-----

AVTORSKI SINOPSIS (SYNOPSIS)

UVODNE MISLI

Pred seboj imate četrto številko publikacije *Dve domovini/Two Homelands* (prva je izšla leta 1990, druga, dvojna številka, leta 1992), ki še vedno ni revija v pravem pomenu besede, saj ji - kljub pravno urejenemu statusu (1992) - financer še ne priznava značaja periodično izhajajoče znanstvene revije. To je tudi vzrok kasnemu izidu letnika 1993. Kljub začetnim težavam nismo izgubili upanja v stalnost financiranja in s tem izhajanja edine slovenske znanstvene revije za vprašanja slovenskega izseljenstva in izseljenstva na splošno, revije, ki združuje pisoeče iz različnih znanstvenih disciplin, tako doma kot iz tujine.

V publikaciji, ki jo imate v rokah, je poudarek na prispevkih z znanstvenega posvetovanja na temo Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah, ki je potekalo 26. maja 1992 v okviru Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU iz Ljubljane. Na njem so sodelovali tudi strokovnjaki iz Hrvaške in Italije. Narejena je bila inventura dosedanjega dela in načrtane ideje o bodočem. Srečanja so zamišljena kot letni delovni sestanki z vedno ožjimi temami in širšim krogom sodelujočih (tudi iz tujine).

Načrti za bodočnost: ureditev statusa revije, redno izhajanje in njen čim večji prodor med strokovnjake za izseljensko problematiko doma in v tujini. Trudimo se, da izhajajo razprave tudi v tujih jezikih (vse pa imajo povzetek v enem od tujih jezikov in sinopsis v angleščini). S tem želimo posredovati naša dognanja tujini, hkrati pa z izmenjavo pridobiti čim večjo podatkovno bazo o rezultatih raziskovanj drugih raziskovalnih centrov in posameznikov. Že prve tri številke publikacije *Dve domovini / Two Homelands* so pripomogle k tesnejšim stikom z nekaterimi migracijskimi centri po svetu. S pomočjo revije smo vzpostavili marsikateri osebni stik z raziskovalci v tujini, v Sloveniji pa institucionalizirali enega od možnih povezovalnih elementov raziskovalcev izseljenske problematike iz najrazličnejših znanstvenih disciplin. To nam dokazujejo tudi imena sodelujočih pri vseh štirih številkah naše revije.

In za zaključek: vabim vas k sodelovanju z razpravami, članki, poročili, kritičnimi razmišljanji, knjižnimi ocenami itd. Odprta je tudi polemičnim prispevkom. Revija naj postane vez med nami, ki z

vidika različnih znanstvenih ved proučujemo slovensko izseljenstvo in migracijska gibanja na splošno.

Glavni urednik
Marjan Drnovšek

Ljubljana, 10. 11. 1993

FOREWORD

This is the fourth issue of the publication *Dve domovini / Two Homelands* (the first was published in 1990, the second, a double issue, in 1992), which is still not a journal in the true sense of the word as - despite having legally settled status (1992) - the financier still refuses to recognize the publication's nature as that of a periodical, scientific journal. This is also the cause for the late publication of the 1993 issue. Despite the initial difficulties, we still have not lost hope of stabilizing the financing and, thus, of regular publication of the sole Slovene scientific journal on the issues of Slovene emigration and emigration in general, a periodical uniting writers from various scientific disciplines, both from home as well as abroad.

This publication places emphasis on contributions from a scientific conference on the theme of »Achievements and Plans in the Research of Slovene Emigration in Scientific Disciplines,« held on May 26, 1992, at the Institute for Slovene Emigration Studies of the Center for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts in Ljubljana. Participants included experts from Croatia and Italy, and at the meeting an assessment of work carried out to date was made and ideas on future work sketched out. The conferences were conceived as annual working meetings having increasingly narrow topics and an ever wider circle of participants (including colleagues from abroad).

The plans for the future: settling the status of the periodical, regular publication and ensuring an increasing presence of the journal among specialists on the issue of emigration, both at home and abroad. We are making efforts to have the discussions published in foreign languages as well (while all have an abstract in one foreign language and an English synopsis). In this way we

wish to pass on the results of our studies to those abroad, while simultaneously receiving as extensive a database as possible on the results of research obtained by other research centers and individuals through this exchange. The first three issues of *Dve domovini/Two Homelands* contributed to forging closer ties with certain migration centers throughout the world. With the help of the periodical we have established quite a few personal ties with researchers abroad and have institutionalized in Slovenia one of the possible elements of unification for researchers focusing on emigration issues from the most varied scientific disciplines. The list of those participating in all four issues of our journal is proof of this.

And as a final point, I invite you to participate through treatises, articles, reports, critical thoughts, book reviews, and other contributions. The journal is also open to polemical contributions. May this publication become a link between those of us who study, from the perspective of diverse scientific branches, Slovene emigration and migration movements in general.

Marjan Drnovšek
Editor-in-Chief

Ljubljana November 10, 1993

ZNANSTVENI

POSVET

SCIENTIFIC

CONFERENCE

NAČRTI IN REZULTATI RAZISKOVANJA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA DO LETA 1941 - S POSEBNIM POUČENJEM NA IZSELJEVANJE V AMERIKO DO PRVE SVETOVNE VOJNE

Marjan Drnovšek

Zanimanje za zgodovinski vidik izseljevanja in izseljenstva na splošno se je pojavilo že v času množičnega odhajanja (pred letom 1914), med obema svetovnima vojnama se mu je v večji meri pridružil tudi raziskovalni interes, ki mu sledimo tudi po letu 1945, s kvalitetnim premikom od začetka šestdesetih let dalje. S pojmom zgodovinski vidik mislim na pristop v publicističnih prispevkih, analizah izseljenskega pojava ipd., ki je vključeval tudi pogled v preteklost samega pojava. Danes so ta dela pomemben vir za proučevanje zgodovine slovenskega izseljenstva, zlasti v razmišljanjih, ki so komentirala takratna aktualna dogajanja in širše odzive nanja. Že pred letom 1941, še bolj pa po letu 1945, so se z izseljenstvom ukvarjale številne znanstvene discipline, poleg zgodovine tudi geografija, literarna zgodovina, etnologija, pravo, ekonomija (demografija) in druge. Danes pa se kaže proučevanje te problematike kot izrazito večdisciplinarno področje, kjer najdejo svoj predmet proučevanj tudi druge - bolj nehistorične - stroke, npr. sociologija, sociolingvistika in psihiatrija. Njim je bližja sodobna problematika, vendar se tudi pogledom v preteklost ne morejo izogniti. V zadnjih letih je bilo nekaj retrospektivnih pregledov proučevanja slovenskega izseljenstva. Omenim naj tri.

Na 25. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti (oktobra 1990) je bila ena od tem posvečena migracijskim gibanjem pri Slovencih. V njenem okviru sem prebral referat o izseljevanju Slovencev v tujino do druge svetovne vojne v luči dotedanjih raziskav.¹ Idejo o pregledu in analizi zgodovinskih raziskav slovenskega izseljenstva do leta 1991 smo poskušali uresničiti v okviru Sekcije za zgodovino pri Svetovnem slovenskem kongresu 28. junija 1991. Enodnevno posvetovanje je bilo zamišljeno kot pregled raziskovanj zgodovine slovenskega izseljenstva in zamejstva s poudarkom na rezultatih in načrtih za bodoče delo. Uresničen je bil le pregled

raziskav zamejstva, izseljenski del pa je odpadel zaradi vojnih razmer.² O dosežkih posameznih znanstvenih disciplin, z analizo stanja in raziskovalnih načrtov, so spregovorili njihovi predstavniki na znanstvenem srečanju z naslovom Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah, 26. maja 1992. Enodnevni znanstveni sestanek je potekal na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.³ Pregled zgodovinskih raziskav do leta 1941 sem prispeval sam, za čas po letu 1945 pa Matjaž Klemenčič.

Glede vloge zgodovinopisja v raziskovanju slovenskega izseljenstva se vrstijo očitki - iz vrst zgodovinarjev in predstavnikov drugih znanstvenih disciplin - o neopravljenih temeljnih študijah (mišljeni so zgodovinski pregledi kot osnova, ki bi bila uporabljiva za zgodovinsko ozadje in primerjalne študije, npr. s sodobno izseljensko problematiko). Hkrati pa je, zlasti v zadnjem času, v naši družbi značilen izrazit ahistorizem - kar je določen anahronizem glede na zanimanje politike za izseljence po svetu - češ, sodobni izseljenski problemi so pomembnejši od izseljenske preteklosti (kolikor le-ta ni v interesu politike pri oblikovanju stališč do sedanje izseljenske problematike, npr. pri politični emigraciji, pridobivanju izseljencev s strani posameznih slovenskih političnih strank ipd.).⁴ Žal opažam vedno večje nezanimanje za lastno izseljensko preteklost tudi med izseljenci samimi in njihovimi potomci.

Na okrogli mizi 2. oktobra 1986 v Tolminu, ki je potekala v okviru 23. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, je v razpravi - na temo Zgodovinopisje na Slovenskem danes - govoril Matjaž Klemenčič o mestu proučevanja slovenskega izseljenstva v okviru slovenske historiografije.⁵ Diskutant se je samo dotaknil tega vprašanja in nadaljeval z naštevanjem nekaterih doseženih rezultatov v času po letu 1960. Izhodiščno je izrekel misel, da je zgodovina izseljenstva sestavni del slovenske zgodovine, kar ni sporno, nejasna je samo meja, do kod sega interes slovenskega zgodovinopisja pri proučevanju slovenskega izseljenstva. Če pregledamo zadnji splošni pregled zgodovine slovenskega naroda iz leta 1979,⁶ opazimo dvoje: 1. slovensko izseljenstvo je le bežno omenjeno in 2. vse je vezano le na demografske, ekonomske in socialne osnove za odhajanje Slovencev v tujino. Nedvomno je zgodovina slovenskega izseljenstva del narodne zgodovine in hkrati del zgodovine priseljenskega okolja, vendar je bilo slovensko zgodovinopisje le bolj usmerjeno v proučevanje slovenskega etničnega prostora, manj pa slovenskega izseljenstva po svetu.

Sam menim, da je zgodovina slovenskega izseljenstva - in ne samo faza izseljevanja - sestavni del zgodovine slovenskega naroda, kar naj bi se tudi upoštevalo v bodočih pregledih zgodovine Slovencev. In še več: vpetost Slovencev v novih okoljih bi morali celo poudarjati, skrbeti za širjenje vedenja o njih doma in v tujini, saj ta širina krepí misel o veličini malega naroda, ki je, kljub maloštevilnosti, soustvarjal in prispeval k splošnemu razvoju v Evropi in svetu.

OD ŠUŠTERŠIČEVEGA ČLANKA SLOVENCÍ V AMERIKI (1894)
DO ZAVERTNIKOVE KNJIGE AMERIŠKI SLOVENCÍ (1925)

Že v času množičnega izseljevanja so se pojavili publicistični članki in knjige, ki so imeli težnjo po širšem - zgodovinskem - orisu slovenskega izseljenstva (vključno z izseljevanjem), čeprav so bile namere avtorjev zlasti informativne. Iz tega sklopa izločam članek Franca Šušteršiča (Slovenci v Ameriki, 1894)⁷ in knjigi Jurija Trunka (*Amerika in Amerikanci*, 1912)⁸ in Jožeta Zavertnika (*Ameriški Slovenci*, 1925).⁹ Vsa tri omenjena dela so napisali nezgodovinarji in so danes bolj vir, čeprav so bila v svojem času smel poskus širše obravnave, ki so jih v naslednjih desetletjih zamenjali le načrti o pisanju zgodovine - zlasti ameriških Slovencev -, in so do danes v tem smislu še nepresežena.

Duhovnik Franc Šušteršič¹⁰ je na podlagi »nekaj podatkov« (očitno je ostale zbral avtor sam), ki so mu jih posredovali Jožef Buh, John Solnce, Jožef Zalokar, Peter Zupan¹¹ in še »nekateri drugi« rojaki (ki jih ne našteje), napisal članek za Mohorjev koledar - v čast 400-letnice Kolumbovega odkritja Amerike - z namenom, da bi informiral številne bralce koledarja o obeh Amerikah in ameriških Slovencih.¹² Imamo ga za prvi poskus orisa izseljevanja in življenja slovenskih priseljencev v Združenih državah Amerike. Članek je zanimiv tudi z vidika pristopa, ki ga zasledimo tako pri Trunku kot deloma tudi pri Zavertniku. Šušteršič najprej posreduje podatke o geografskih značilnostih in klimatskih pogojih v Severni ter Južni Ameriki in o naravnih bogastvih ter poljedelskih kulturah severne poloble. Osredotočil se je na Združene države in na priseljevanje evropskih narodov ter Slovencev. Razložil je kasnost slovenskega vala v primerjavi z drugimi narodi in vzroke odhajanja, večji del pa je posvetil slovenskim misijonarjem ter življenju in delu ekonomskih priseljencev v posameznih ameriških državah. Veliko pozornost je namenil tudi njihovemu verskemu življenju, članek pa

je zaključil z nekaterimi konkretnimi navodili in svarili pred izseljevanjem v Brazilijo. Poudarek je sicer na opisu stanja, vendar se avtor ni izognil tudi zgodovinskemu pregledu, ki ga je dopolnil z risbo »Zedinjenih držav s kraji, koder so naseljeni Slovenci.«¹³ Podobnost kasnejše Trunkove knjige s Šušteršičevim člankom je tudi v likovni opremi, saj ga začenja inicialka¹⁴, objavljena pa je tudi fotografija cerkve sv. Jožefa v Jolietu.¹⁵

Osemnajst let po Šušteršičevem članku je koroški duhovnik Jurij Trunk¹⁶ v samozaložbi izdal likovno razkošno delo z naslovom *Amerika in Amerikanci* (1912), ki ga je namenil bodočim izseljencem in ameriškim Slovencem (z besedo »Amerikanci« so mišljeni slovenski priseljenci v ZDA). O nastajanju knjige in o njenem relativno slabem odmevu v takratni javnosti sem napisal prispevek, ki je objavljen v Zgodovinskem časopisu,¹⁷ zato v nadaljevanju razmišljam le o vključitvi faze izseljevanja v omenjeno delo. Omenil sem podobnosti s Šušteršičevim pristopom tako v vsebinskem kot v likovnem in namembnem smislu. Način zbiranja gradiva na terenu (ustni viri) in pisnih poročil ter upoštevanje strokovne literature (pri zgodovinskem pregledu Združenih držav) je pristop, ki ga je deloma uporabljal že Šušteršič, v večji meri pa Zavertnik. Trunkovo delo lahko označimo kot sociološko-etnološko študijo, saj odseva zlasti stanje med Slovenci v Združenih državah na začetku drugega desetletja tega stoletja in, gledano z današnjimi očmi, kot dragocen vir za vsakega zgodovinarja slovenskega izseljevanja in zlasti življenja ter dela Slovencev v ZDA. V poznavalskih krogih so jo sprejeli različno. Zasledimo pohvalna mnenja o njej, s poudarkom na njeni znanstvenosti in hkratni mikavnosti podajanja tematike,¹⁸ do kritičnih pogledov, npr. Franka Keržeta, ki je v v čikaškem mesečniku *Naš gospodar* (1913) zapisal, da je Trunkova ideja o monografiji ameriških Slovencev sicer lepa, toda neizvedljiva z delom enega samega avtorja.¹⁹ Oceno je napisal še pred izidom Trunkove knjige, kar je razvidno iz besed, da se »sicer piše neko tako delo o novi domovini...«, vendar je izrazil dvom v njeno vrednost, kajti priti med izseljence za par mesecev in napisati »knjigo o našem naseljevanju, razvoju in življenju, je v resnici smešno...«²⁰ Po Keržetovem mnenju bi tako delo zahtevalo nekaj let za pripravo gradiva, dober organizacijski pristop z ustanovitvijo pododborov po naselbinah, sistematično zbiranje ustnih poročil in obisk starih »naselnikov.« Knjiga je izšla in njen šesti del, ki ga je avtor naslovil *Naseljevanje*, ima poglavja: *V Ameriko!* (str. 371-387), *Zakaj v Ameriko?* (str. 388-400) in *Kako*

v Ameriko? (str. 401-419). Sedmi del je posvetil Slovincem v Ameriki, osmi zgodovini slovenskih naselbin, dodal pa je tudi seznam znamenitih Slovencev v ZDA. Tako v osmem delu kot v dodatku je veliko podatkov o deželah in krajih izselitve, o posameznikih in času njihovega odhoda oziroma prihoda v ZDA. V zvezi s Trunkova knjigo si postavljam zlasti vprašanja: katere vire je uporabljal in kakšen je bil njegov (ne)kritični odnos do literature in virov v zvezi z opisom izseljevanja oziroma priseljevanja v ZDA. V uvodu ne spregovori o literaturi in virih, ki jih je uporabljal, v besedilu samem pa se od časa do časa sklicuje nanje. Obširno navaja statistične podatke Priseljenskega urada v ZDA za čas od 1861 do 1912 (!) in rezultate ljudskih štetij v ZDA za čas od 1860 do 1910. Ugotovil je njihovo pomanjkljivost zaradi (ne)vodenja priseljencev po narodnostih oziroma Slovencev skupaj s Hrvati (1899-1910).²¹ Glede izseljenskih statistik omenja le podatke za Kranjsko od 1893 do 1904.²² Imenoma citira Šušteršiča (str. 380), ne pa njegovega članka iz leta 1894, obširno pa povzema njegovo navodilo izseljencem iz leta 1903 z naslovom *Poduk rojakom Slovincem*, Joliet, Ill.²³ Mimogrede omenja tudi nekatere ameriške avtorje.²⁴ Pri prebiranju tistega dela, ki ga je pisal na osnovi lastnih doživetij, ustnih informacij in pisnih poročil, ni zaslediti kritičnosti do tako pridobljenih podatkov. Z ozirom na metodo dela mu tudi ni preostalo drugega, kot da je verjel svojim »poročevalcem«, zato jih velikokrat citira dobesedno in običajno navede tudi ime poročevalca. Ti citati imajo posebno dokumentarno vrednost tudi za današnjega raziskovalca. Trunkova knjiga *Amerika in Amerikanci* je bila kasneje marsikdaj zamolčana in tudi kritizirana. Tako jo je še leta 1973 analiziral Frank Česen,²⁵ pri čemer ni mogel skriti svoje nazorske pripadnosti. Označil jo je za »zgodovinsko knjigo«, očitajoč avtorju preveliko poudarjanje zgodovine ameriških Slovencev z verskega vidika in zamolčanje t.i. »naprednih« organizacij. Kljub temu mu je izrekel globoko priznanje za to delo in knjigo postavil ob bok Zavertnikovemu delu (1925) in knjigi Mary Priesland *From Slovenia - to Amerika* (1968).²⁶

Leta 1925 je Jože Zavertnik v Chicagu objavil knjigo *Ameriški Slovenci*, ki jo je posvetil dvajsetletnici delovanja Slovenske narodne podporne jednote.²⁷ Obširno delo je označil kot »zgodovinski spis«, ki ga sestavljajo štirje deli: pregled splošne zgodovine Združenih držav, razvoj delavskega gibanja, naseljevanje Slovencev ter njihove naselbine in »zgodovina« Slovenske narodne podporne jednote. V uvodnem delu je zapisal, da mu arhivi v Washingtonu in drugih mestih niso

bili »na razpolago«, zato se je glede prvega in drugega dela naslonil na dela raznih zgodovinarjev,²⁸ uporabljal pa je tudi druge vire (leksikone, almanaha in časnike). Čeprav je trdil: »*Gradivo se je zbiralo s posebno skrbnostjo in nepristranostjo*«, se je zavedal nepopolnosti dela, saj ga je napisal v dobrem letu dni, ko je sočasno urejal dnevnik *Prosveta*²⁹ in zanj pisal tudi uvodnike.³⁰ V predgovoru k tretjemu delu je zapisal, da bi verjetno dobil bolj zanesljive podatke o prvem naseljevanju Slovencev v »*zaprašenih arhivih*«, vendar mu čas in denar nista dovoljevala, da bi jih pritegnil v raziskavo. Glede literature oziroma njenih zaključkov je dopuščal možnost, da so resnični, napačni ali vsaj možni, upoštevajoč - po njegovem mnenju - logično razmišljanje o preteklosti, medtem ko je za ustne vire zapisal: »*Ustna poročila so taka kot vsa poročila. Nekatera so pomanjkljiva, druga pretirana, tretja pa popolnoma zanesljiva in resnična*« in dodal: »*Pismena poročila so najzanesljivejša.*«³¹ Glede pisnih poročil je razposlal prek tisoč pisem na: »*slovenske časnike, slovenske župnije, slovenske duhovne, ki niso na slovenskih farah in katerih naslovi so bili znani. Lahko rečemo, da je bila vsa slovenska javnost v Ameriki obveščena o nameravanem izdanju tega dela in o tem, da so bili pozvani na sodelovanje vsi, ki znajo sukati pero in imajo kaj zgodovinskega poročati.*«³² Nad odmevom je bil razočaran, izjema so bile »*napredne*«, tj. socialistične organizacije, in nadaljeval: »*Duhovniški in časnikarski krogi so razen par častnih izjem ta poziv prezrli. List 'Edinost',³³ ki ga izdajajo oo. frančiškani v Chicagu, se je naravnost norčeval in odvrčal svoje pripadnike in podpornike od sodelovanja. Navzlic temu so se nekateri odzvali in tako pokazali, da razumejo bolje kot oo. frančiškani, kolike vrednosti je spis o Slovencih v Ameriki.*«³⁴ Pomanjkljivosti v delu so bile - po njegovem mnenju - tudi posledica tega nesodelovanja. Veliko podatkov je črpal tudi iz časnikov in »*raznih knjig*«. Po očitkih v teh uvodnih besedah, in iz teksta samega, je čutiti veliko nazorsko nestrinjanje s Cerkvijo in njeno ideologijo. Zamolčal pa je tudi Šušteršičev članek (1894) in Trunkovo knjigo (1912). Večjo pozornost je posvetil odhajanju slovenskih protestantov v Nemčijo (in dalje v Ameriko) kot množičnemu odhajanju na prelomu v dvajseto stoletje. Očital je zgodovinarju Josipu Grudnu, da ni upošteval negativne strani protinformacije, ker v *Zgodovini slovenskega naroda*³⁵ ni navedel števila izgnanih protestantov (po Zavertniku: izseljencev), kar ga ni čudilo, saj je - po njegovem mnenju - knjigo napisal »*v korist rimsko-katoliško cerkvi in Habsburžanom.*«³⁶ V zelo kratki oznaki vzrokov za

izseljevanje na prelomu v dvajseto stoletje je ocenil: *»Izselili so se [Slovenci] zaradi žalostnih gospodarskih in političnih razmer v Avstriji. Pregarjanje in šikaniranje delavcev naprednega mišljenja je učinkovalo na mišljenje teh slovenskih izseljencev... Odpuščali so jih z dela in zapisali njih imena v črne liste, da niso dobili dela. Klerikalci so bili ponižni hlapci avstrijske vlade. Tako so ti delavci črtili klerikalce in vse, kar je bilo z njimi v zvezi, še bolj kot gospodarski sistem, ki jih je pravzaprav prisilil, da so se izselili.«*³⁷

Vsa tri dela (Šušteršičevo, Trunkovo in Zavertnikovo) so nastala v času množičnega izseljevanja v ZDA. Kljub izraziti informativnosti - Zavertnikovo tudi z namenom poudarjanja pomena socialistično usmerjenega dela slovenskih priseljencev v ZDA - niso odražala samo obstoječega stanja, ampak so avtorji segli tudi v zgodovino slovenskega izseljevanja in zlasti priseljevanja v ZDA. Z vidika izseljevanja je najbolj obširno Trunkovo delo.

V nadaljevanju omenjam še nekatere prispevke, ki kljub zgodnjemu nastanku še niso izgubili svoje vrednosti in vsebujejo tudi elemente raziskovalnega pristopa. V delu *Slovanski svet* je Janko Mačkovšek³⁸ objavil prispevek z naslovom Statistika Slovencev (1911).³⁹ V njem je na podlagi avstrijskih statističnih podatkov ugotavljal številčno izseljevanje Slovencev iz Štajerske (1880-1910) in Kranjske (1869-1910). Članek je podkrepil z navedbo literature. Iz časa pred prvo svetovno vojno je tudi razprava Ivana Mulačka Naše izseljevanje v številkah (1913), ki jo je objavil v *Času*, znanstveni reviji Leonove družbe v Ljubljani. Avtor jo je poslal iz Londona.⁴⁰ Med svojim nekajletnim bivanjem v Ameriki je zbiral gradivo za opis in zgodovino slovenskih naselbin (pisnega rezultata tega zbiranja še nisem zasledil), napisal pa je tudi Donešek k ameriški slovenski bibliografiji, ki je ostal v rokopisu.⁴¹ Njegova razprava iz leta 1913 je prostorsko omejena na Kranjsko, vendar je pomembna zaradi uporabe arhivskega gradiva, tj. statističnih poročil o izseljevanju v Ameriko, ki so jih posamezna okrajna glavarstva pošiljala deželni vladi za Kranjsko po letu 1893.⁴² Čeprav je bila namenjena informiranju - po avtorjevih besedah: *»Kjer dokazovanje, razmotrivanje itd. ne doseže svojega namena, pomagajo včasih številke. Zna biti utegnejo i naslednje številke kaj pripomoči, vsaj pri nekaterih«*⁴³ lahko potrdim besedam M. R. v *Izseljenskem vestniku-Rafaelu* (1940), ki je Mulačkovo razpravo uvrstil med prve znanstvene obravnave izseljenskega vprašanja pri Slovencih.⁴⁴

V zvezi z razmišljanji o trgovskem prometu po morju je Vinko Šarabon omenjal tudi izseljence in njihovo pot čez Atlantik v Ameriko (1915).⁴⁵ Vendar se s slovenskim deležem na tej poti ni podrobneje ukvarjal.

Pomena arhivskega gradiva za proučevanje slovenskega izseljenstva so se zavedali že pred letom 1914 oziroma 1924 (mislim na Trunkova in Zavertnikova razmišljanja o njem). Janko Mačkovšek je v *Napredni misli* (1912) ob poročanju o Obrambni razstavi v organizaciji društva Prosvete v Ljubljani razmišljal tudi o Obrambnem arhivu. Že razstava sama je bila »*studi arhiv*« - kot je menil Mačkovšek - ki naj bi bil urejen po naslednjih skupinah: »1. Naše umikanje in napredovanje na meji. 2. Notranja kolonizacija, preseljevanje, od kod?, kam? 3. Priseljevanje iz neslovenskega ozemlja, od kod?, kam? 4. Emigracija, fluktujoča kakor stalna, v šume, na Gornje Štajersko, Westfalsko, v Egipt in Ameriko.«⁴⁶ V času razstave so se dvakrat zbrali predstavniki slovenskih obrambnih organizacij in mesta Ljubljane in sklenili, da je Obrambni arhiv nujno potreben in po poročevalčevih besedah je Prosveta prevzela predpriprave na njegovo ustanovitev. Vendar je prva svetovna vojna prekinila ta prizadevanja.

MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA

Med obema svetovnjima vojnama se je pri ameriških Slovencih in v domovini pokazalo zanimanje za zbiranje »*zgodovinskega gradiva*« in za zgodovino slovenskega izseljenstva - zlasti ameriškega -, vendar glede slednjega ni prišlo do uresničitve številnih pobud. Zato lahko govorimo o tem času kot o času mnogih (neuresničenih) načrtov.⁴⁷

V uvodniku *Cankarjevega glasnika* (1937) je njegov urednik Etbin Kristan pozival na zbiranje gradiva in poudaril: »*In če se ne zapiše kaj o zgodovini ameriških Slovencev, dokler še žive, ostanejo tudi oni - ne le brez zgodovine, ampak brez vsakega vidnega sledu... Moderni zgodovinar gre za kolikor mogoče popolnejšo zabeležbo vsega važnega, kar se je zgodilo. Poslužiti pa se more le onih virov, ki so na razpolago, in če živi Slovenci sami ne poskrbe zanje, ne stori tega nihče. To bi pomenilo vrzel v zgodovini Slovencev in v zgodovini Amerike... Zato bo Cankarjev glasnik resnično hvaležen vsem onim, ki bi nam podali kaj snovi, in če najdemo odziva, se bomo potrudili, da se gradivo uredi, popolna poglavja objavijo, in*

*sčasoma sestavi zgodovina Slovencev v tej deželi.*⁴⁸ Iz teh razmišljanj ni razvidna stopnja vključitve izseljenske faze, jasna pa je misel, da je zgodovina ameriških Slovencev tako sestavni del slovenske kot tudi ameriške zgodovine.

Kazimir Zakrajšek⁴⁹ je bil najbolj prizadeven pri oživitvi in delu Družbe sv. Rafaela v Ljubljani po letu 1927 in hkrati pobudnik za zbiranje gradiva za izseljenski arhiv, v besedilih imenovan Narodni izseljeniški arhiv, samo Izseljeniški arhiv ipd. oziroma namesto arhiva tudi muzej. Že leta 1932 je Rafaelova družba poslala vsem izseljenskim časopisom prošnjo, da apelirajo na slovenske rodoljube, župnijske šole, duhovnike, sestre, jednote, časopise, revije in na vsa društva: *»brez razlike verskega prepričanja ali kakoršnega koli prepričanja«,* da zberejo in pošljejo *»zgodovinsko zgradivo«* za snujoci se arhiv, in sicer: *»1.) vse časopise in revije (magazine) tiskane v slovenščini, 2.) vse časopise in revije v tujih jezikih, ki pišejo o Slovencih, ali kot narod, ali samo o kakem posameznem rojaku. Ako bi ne bilo mogoče poslati cel časopis, prosimo vsaj izrezek z naznačbo imena, datuma, kraja in številke časopisa, ki je prinesel dotični članek, 3.) vsa letna poročila naših cerkva, šol, jednot, društev, trgovskih, bančnih in kakoršnih koli podjetij, 4.) vse programe raznih slavnosti in prireditev po nasebinah, 5.) vse knjige, brošure, letake, kakoršne koli, izdane v slovenščini, ali o Slovencih v tujih jezikih, 6.) slike slovenskih cerkva, šol, duhovnikov, sestra, narodnih in društvenih domov, slovenskih podjetij, odličnih mož, društev, konvencij, društvenih odborov, slavnosti itd., 7.) sploh vse, kar bi bilo zanimivo, da se shrani za zgodovino slovenskega izseljeništv, in življenja in delovanja slovenskih izseljencev po raznih državah in delih sveta, 8.) prosimo vse, ki imajo kake take stvari shranjene iz preteklosti, da nam to pošljejo v naš Izseljeniški arhiv, kjer bo shranjeno z naznačbo imena, kdo nam je poslal. Pri nas bo varno shranjeno, medtem ko se bo to zagotovo izgubilo, ako boste to hranili sami.«*⁵⁰ Iz citiranega podrobnega seznama kategorij gradiva, ki naj bi ga zbirali izseljenci, je razvidno, da so dali poudarek na zbiranju tistega gradiva, ki je nastalo in pričevalo o življenju izseljencev v tujini.

Anton Mrkun⁵¹ je v *Izseljeniškem vestniku* (1932) predlagal ustanovitev samostojnega izseljenskega muzeja - uporabljal je tudi naziv arhiv - ali oddelka pri Etnografskem muzeju v Ljubljani, če ne že posebnega Delavskega muzeja, kjer bi se zbirali: *»vsi odloki, odredbe, navodila, ki jih izdajajo domače oblasti glede na izseljeništv in delavstvo, kakor tudi oni, ki jih izdajajo imigracijske države. Tu bi*

se ohranjevali arhivi raznih slovenskih društev, ki so v tujini prenehali delati. Dalje razna pravila, tiskovine, letaki, ki jih naša društva v tujini izdajajo, pisma naših izseljencev, njih fotografije, slike naših društvenih odborov, njihovi novi domovi, tovarne, delavnice, vsi izseljeniški listi, vse knjige, ki se tiskajo o imigraciji, pa tudi vse one knjige, ki obravnavajo izseljeniško vprašanje. Napravile bi se razne zbirke iz življenja naših izseljencev in raznih posebnih predmetov iz imigracijskih dežel... Pa tudi sociologi in zgodovinarji bi tu našli obilo snovi za svoje znanstvene razprave...⁵² Pri zbiranju domačega gradiva pogrešam t.i. zgodovinski vidik, hkrati pa je njegov seznam mnogo širši od Zakrajškovega in vključuje tudi bolj zasebno gradivo, npr. pisma izseljencev. Vendar je bil odmev izseljencev na ta poziv pičel.⁵³

V letu 1934 zasledimo v *Izseljeniškem vestniku* drobno notico, da Rafaelova družba načrtuje knjigo o slovenskih izseljencih in poziva rojake k zbiranju podatkov.⁵⁴ Več o tem ni znanega, nedvomno pa je to še ena od neuresničenih zamisli tedanjega časa.

Prvi slovenski izseljenski kongres v Ljubljani (1935) je ponovno oživel zamisel o izseljenskem arhivu, ki naj bi deloval kot poseben oddelek Narodnega muzeja v Ljubljani. Pomanjkanje denarja, nerazumevanje oblasti in tudi vodstva Narodnega muzeja in ne nazadnje »še manjše razumevanje od strani naših izseljencev«, je onemogočilo realizacijo te zamisli. V razpravi so si posamezniki zamišljali arhiv kot informativno-dokumentacijski center, ki naj bi zbiral tudi »podatke« o izseljencih. Predlagano je bilo, da bi se v zbiranje gradiva vključili jugoslovanski konzulati v priseljenjskih državah. Vsa diskusija se je zaključila z deklarativnim sklepom, da si bodo še nadalje prizadevali za ustanovitev izseljenskega arhiva.⁵⁵

Leta 1936 so Kazimirja Zakrajška vzpodbudili prispevki Franka Keržeta v newyorškem *Glasu naroda*, kjer je pisal o pomenu zbiranja gradiva in pisanja izseljenske zgodovine, češ: »Če mi ne bomo izdali zgodovine o nas, drugi je tudi ne bodo, ker je ne morejo«⁵⁶, da je ponovno pozival k zbiranju gradiva za izseljenski arhiv. Tudi v okviru Izseljenske zbornice v Ljubljani je deloval statistični odsek, ki je bil odgovoren za arhiv in muzej. Zbiral naj bi, in delno tudi je, podatke o življenju Slovencev po svetu tudi z namenom, da bi oblasti dobile v roke »znanstveni material«, ki bi ga potrebovale pri svojih stikih z izseljenci. V načrtu ni imel samo zbiranja aktualnih, temveč tudi »zgodovinskih podatkov«.⁵⁷

Zadnja leta pred izbruhom druge svetovne vojne zasledimo vzpon zanimanja za izseljensko problematiko tudi na znanstveni ravni. Najdlje v svojem razmišljanju o raziskovalnih pristopih na področju migracij je prišel Ivan Tomšič,⁵⁸ profesor za mednarodno pravo in diplomatsko zgodovino na pravni fakulteti ljubljanske univerze. Leta 1937 je ustanovil Zavod za mednarodno javno pravo, v njegovem okviru sta delovala manjšinski in izseljenski odsek. Po mnenju Vladimirja Murka naj bi bil ta zavod oziroma inštitut, ki je deloval pri stolici za mednarodno javno pravo in diplomatsko zgodovino, organizacijska podlaga in središče znanstvenega proučevanja *»vseh življenjskih problemov Slovencev, Hrvatov in Srbov, bivajočih v tujini [zunaj meja države!], z vidika več ved, torej ne le prava, marveč tudi gospodarstva in drugih zainteresiranih znanosti.«*⁵⁹ Svoje poglede na raziskovanje manjšinske in izseljenske problematike je razložil v *Slovenskem pravniku* (1939).⁶⁰ Tomšičeva izhodiščna razmišljanja so bila povezana s teoretičnim razmišljanjem o vlogi znanosti pri proučevanju izseljenstva in manjšin, ki mora biti povezana s potrebami praktičnega življenja. Opozoril je na različna mnenja glede večje ali manjše samostojnosti tega proučevanja v okviru znanosti - navaja Boehmovo⁶¹ tezo, da s tem proučevanjem nastaja nova znanstvena disciplina, ki jo je označil z imenom *»etnopolitika«* -, čeprav se je sam odločil za tezo, da pri Jugoslovanih to ni nova disciplina *»ampak se ta predmet obravnava v okviru splošnega nauka o narodih in državah in z vidika več, že obstoječih ved, predvsem sledečih: zemljepisje, zgodovina, jezikoslovje, bogoslovje, rasna biologija, statistika, gospodarstvo, sociologija, pravo.«*⁶² Ugotavljal je, da so znanstvena vprašanja *»porazdeljena na kopico že obstoječih ved, ki naj s svojimi metodami in izkustvi prispevajo, da se to znanstveno delo vrši«*, hkrati pa predlagal, naj *»to delo ne bo omejeno po svojem predmetu na ozemlja, kjer Jugoslovani živijo kot izseljenci in narodnostne manjšine, ampak se bo raztezalo tudi na vsa obrobna ozemlja tujih narodov... kajti poznavanje zgodovine in položaja sosednjih narodov in držav olajšuje razumevanje naših narodnostnih in izseljenskih vprašanj.«*⁶³ Postavil pa je tudi zahtevo: *»Problemi Jugoslovancev v tujini se morajo raziskovati in obravnavati skupno, sistematično, metodično in objektivno, brez političnih tendenc«*, predvsem pa je poudaril potrebo po pogojih *»za strogo znanstveno raziskovanje in obravnavanje. Vse v poštev prihajajoče gradivo, podatki in izkustva se morajo sistematično zbirati in dopolnjevati ter nato metodično obdelovati.«*⁶⁴ Podrobneje je naštel vprašanja in naloge, ki naj bi jih

reševala pravna znanost, glede zgodovinskega pogleda pa je zapisal: »Celo vrsto nalog ima zgodovina izseljevanja Jugoslovanov vobče in s posebnim ozirom na posamezne države naselitve, nadalje zgodovina pravne ureditve položaja inozemskih Jugoslovanov (zakonodaja in mednarodne pogodbe kraljevine Jugoslavije). Zanimiva bi bila ugotovitev, koliko je razvoj svetovnega gospodarstva in svetovne politike vplival na potek izseljevanja Jugoslovanov (gospodarske krize, težnja po avtarkiji, nove osnove mednarodne politike).«⁶⁵ Središče znanstvenega raziskovanja naj bi bila ljubljanska univerza, kjer je že deloval Zavod za mednarodno javno pravo, na katerem so se ljubljanski študenti s pomočjo predavanj in vaj seznanjali tudi z izseljensko problematiko, vendar samo s pravnega vidika. Zato je Tomšič predlagal, da bi se na podlagi 221. člena občje univerzitetne odredbe z dne 11. 12. 1931 ustanovil posebni »interfakultetni zavod za inozemske Jugoslovane.«⁶⁶ Ta univerzitetni zavod naj bi bil »organizacijska podlaga in središče za znanstveno proučevanje vseh življenjskih problemov inozemskih Slovencev, Hrvatov in Srbov, z vidika onih znanstvenih panog, v katerih področja spada študij navedenih problemov«, in med nalogami so bile navedene: »zbiranje in spoznavanje strokovne književnosti in statističnih podatkov; bibliografija književnosti; zbiranje drugega gradiva, ki je pomembno za navedena vprašanja; izdajanje znanstvenih in drugih knjig o inozemskih Jugoslovanih v domačih in tujih jezikih.«⁶⁷ Bil je realist in je povezal svoje načrte s pogojem, da se za njihovo uresničitev zagotovi denar, hkrati pa je zaradi obsežnosti problematike predlagal, da se začetne raziskave vežejo zgolj na Slovence v tujini. Napisal je tudi obširno razpravo o mednarodno pravnih vidikih izseljevanja in priseljevanja,⁶⁸ ki je izšla tudi v ponatisu. Da njegova razmišljanja niso bila omejena le na ozke znanstvene kroge, nam potrjuje odmev v *Izseljenskem vestniku* (1940), izseljenskem glasilu, ki je bilo namenjeno Slovcem po svetu.⁶⁹ Podpisani M. R. je reagiral na Tomšičevo razpravo o znanstvenem proučevanju »zamejnih Jugoslovanov.«⁷⁰ Pozdravil je njegovo razpravo, ki je pomenila - v tem se z M. R.-om lahko strinjamo - »novost v borni slovenski izseljenski literaturi«,⁷¹ ne moremo pa potrditi misli, da se je Tomšič zavzemal za samostojnost teh raziskav kot posebne znanstvene panoge v duhu Boehmovih in Mannhardtovih idej. Ideja o interfakultativnem zavodu ne pomeni zlitja v novo znanstveno panogo, ampak (so)raziskovanje različnih znanstvenih ved. Poročevalec se je zamislil tudi nad pojavom, ki še danes ni presežen, tj. nad pretirano čustvenim obravnavanjem izseljenskega vprašanja, in pritrjuje Tomšiču o nujnosti znanstvenega

pristopa k tej problematiki. Hkrati pa je ugotavljal, da je bilo znanstvenih pristopov le nekaj (omenil je le Škafarjevo razpravo o socialnem in gospodarskem položaju sezonskih delavcev v Baranji, Bački in Banatu⁷²). Kot prvo resno delo s področja izseljenstva je M. R. označil že omenjeno Mulačkovo razpravo (1913), in nadaljeval: »Pogrešamo pač prepotrebne knjižice. Kljub dvajsetletni svobodi še danes nimamo potrebnega gradiva, niti statističnega niti gradiva o narodnostnih, verskih, kulturnih in socialno gospodarskih razmerah med našimi izseljenci.«⁷³

Slovensko izseljenstvo je našlo odmev v delih, ki so obravnavala aktualni gospodarski in družbeni razvoj v slovenskem prostoru. Omenim naj razprave publicista in politika Andreja Gosarja Demokratična gospodarska Jugoslavija (1919)⁷⁴ in agrarnega ekonomista Filipa Uratnika Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije (1930) ter Pogledi na družbeno in gospodarsko strukturo Slovenije (1933).⁷⁵ Medtem ko prva le bežno omenja izseljevanje kot pojav, se ga drugi dve dotikata bolj obširno: v zvezi z gibanjem prebivalstva (avtor poseže tudi v čas pred prvo svetovno vojno) in še posebej z vedno bolj aktualno izseljensko politiko.⁷⁶ Do obeh Uratnikovih razprav je bil kritičen Fran Zwitter (1936)⁷⁷. Avtorju je očital, da je pri pregledu razvoja slovenske populacije in izseljevanja po 1870 do prve svetovne vojne uporabljal le en vir,⁷⁸ ne pa tudi vsega publiciranega gradiva o tem vprašanju, in nesprejemljivo generaliziranje rezultatov za Kranjsko na vso jugoslovansko Slovenijo.⁷⁹

Aktualnost izseljenskega vprašanja za državo je vzpodbudila posamezne avtorje, da so se posvečali analizam tega pojava v njihovem času in le redki so posegli v čas pred svetovno vojno. Mednje uvrščam razprave Cirila Jezerška Naša povojna prekomorska emigracija (1930),⁸⁰ Matije Maučeca Prenaseljenost in sezonsko izseljevanje v Prekmurju (1933),⁸¹ Marka Šukljeta Izseljevanje in doseljevanje v Žumberku (1936-39)⁸² in razpravi Ivana Škafarja Prekmurški sezonski delavci v Slavoniji (1939)⁸³ ter Socialni in gospodarski položaj prekmurških in medjimurskih sezonskih delavcev v Baranji, Bački in Banatu v letu 1939.⁸⁴ Razen Škafarjevih so vse ostale razprave izšle v *Geografskem vestniku*, kar kaže na takratno večje zanimanje geografije za izseljensko problematiko.⁸⁵ To pojasnjuje tudi raziskovalno usmerjenost v tedanji čas - brez ali samo - s kratkimi vpogledi v preteklost samega izseljenskega pojava (v glavnem v zvezi z gibanjem prebivalstva). Med omenjenimi razpravami izstopata Škafarjevi,⁸⁶ ki sta posvečeni prekmurškemu izseljenstvu. Njegovo

razpravo o socialnem in gospodarskem položaju prekmurskih sezonskih delavcev⁸⁷ je uredništvo *Izseljenskega vestnika* pospremlilo s pohvalnim uvodnikom: »Le stvaren, po znanstvenih načelih utemeljen študij razmer med našimi izven rodne zemlje, more biti trdna podlaga uspešnemu delu za rešitev izseljenskega problema naše domovine.«⁸⁸ Svoja razmišljanja je utemeljeval na gradivu in na lastnih zapiskih, ki si jih je naredil med izseljenci samimi, v preteklost tega pojava pa ni posegel. Le bežno omenja korenine sezonskega izseljevanja pred prvo svetovno vojno.

V povezavi z narodnogospodarskimi in socialnimi problemi Slovencev je analiziral pogoje odhajanja Slovencev na tuje Fran Erjavec v delih *Slovinci* (1923)⁸⁹, bolj podrobno v *Kmetiško vprašanje v Sloveniji* (1928)⁹⁰ in le bežno v *Zgodovini katoliškega gibanja na Slovenskem* (1928).⁹¹ V bibliografiji v prvem delu je med dotedanjimi poznavalci izseljenske problematike citiral že omenjeno razpravo Janka Mačkovška (1911) in knjigo Jurija Trunka *Amerika in Amerikanci* (1912). Avtor je svoja dela označil kot publicistična, čeprav je uporabljal vire in literaturo.

Pregledna in tudi na preteklost izseljevanja Slovencev in njihovega življenja v novih domovinah nanašajoča se, je razprava Hugona Brena⁹² *Slovinci v inozemstvu* (1928) v zborniku *Slovinci v desetletju 1918-1928*, ki ga je uredil zgodovinar Josip Mal.⁹³ Avtor jo je večkrat označil kot »poročilo« z dvojnimi namenom: za dokaz, da domovina misli na izseljence (»brate v tujini«), ter v spodbudo in dvig domovinske zavesti (»vere«) pri njih samih. Zbornik v celoti pa naj bi jih prepričal, da se v omenjenem desetletju Slovenci niso samo prepirali, ampak tudi kaj ustvarili: »Kajti videli bodo, da prvo desetletje njenega samostojnega življenja ni potekalo samo v neplodnih notranjih in zunanjih bojih, temveč tudi v plodonosnem konstruktivnem delu, s katerim je pokazala, da je možna in vredna samostojnega življenja.«⁹⁴ Upal je, da ga bodo popularizirali tisti posamezniki, ki ga bodo dobili v roke, in sicer v časopisju, na predavanjih in v zasebnih razgovorih. Bren se je zavedal pomanjkljivosti svojega »poročila« in pri tem navedel predvsem nejasno statistično sliko o »inozemskih Slovencih«. Po poti predhodnikov, npr. Jurija Trunka, se je obrnil na same ameriške Slovence glede potrebnih podatkov, a ni dobil zadovoljivega odgovora. Nekdo, ki ga Bren imenuje le »dolgoletni kulturni delavec«, mu je odgovoril: »V Ameriki ni takega moža, ki bi Vam to (kar sem hotel) pravilno sestavil. Sploh je kaj takega nemogoče izvršiti, ker so naši ljudje

*razkropljeni širom Unije.*⁹⁵ Vendar za Ameriko je imel, po lastnih besedah, dovolj »tozadevnih virov«, iz Kanade ni dobil odgovora, iz Belgije ga ni mogel, ker naj bi bili tamkajšnji Slovenci »prepuščeni popolnoma samim sebi«, in zadovoljen je bil le s poročili iz Argentine, Francije, Vestfalije, Holandije in Egipta. Poudarek Brenovega razmišljanja je na stanju v novih domovinah, le bežno omenja izseljevanje samo (v zvezi s časom in številom izseljencev). Korak naprej od predhodnih proučevalcev slovenskega izseljenstva, je v njegovem celovitem geografskem pristopu (Slovenci v Severni Ameriki / Koliko jih je?, Narodne župnije, Katoliška društva, Katoliško časopisje, Narodno kulturno stanje, Književno stanje, Inteligenčno stanje, Gospodarsko stanje, / v Južni Ameriki, v Kanadi, v Egiptu, v Franciji in Belgiji, na Holandskem in v Nemčiji). Avtor pri vsakem priseljenjskem kontinentu oziroma državi navaja »vire«, tako tudi pri poglavju Severna Amerika.⁹⁶ Na prvem mestu omenja Trunkovo in Zavertnikovo knjigo. Čeprav je avtorjeva nazorska pripadnost razvidna iz samega besedila, ni poudarjal samo katoliške strani slovenskega priseljenjskega življenja v Ameriki, temveč tudi nekato-liško, zlasti v poglavjih Narodno kulturno stanje in Književno stanje. V tem je naredil korak dalje v primerjavi s Trunkom, ki je - v glavnem - poudarjal le katoliški del slovenskega izseljenstva, in z Zavertnikom z njegovo apologijo t.i. »naprednega« izseljenstva.

Podoben pregled slovenskega izseljenstva pod naslovom Izseljenci je objavil *Koledar Družbe sv. Mohorja* za leto 1935.⁹⁷ Poudarek je na življenju v novih okoljih po poglavjih: Ameriški Slovenci (Versko življenje, Prosveta, Gospodarsko stanje, Politično življenje, Zaključek), Nemčija (pod tem poglavjem je podpisan nemški duhovnik Tensundern⁹⁸), Francija (Zgodovina, Versko življenje, Društvene, kulturne in gospodarske razmere), Holandija, Zagreb, Južna Srbija, Egipt.

Dobrih deset let po Brenovem delu je v *Spominskem zborniku Slovenije*⁹⁹ izšel članek urednika *Slovenca* Alojzija Kuharja o aktualnem izseljenjskem vprašanju.¹⁰⁰ V njem je kratek številčni pregled stanja izseljencev in njihovih organizacij po svetu. Podobno kot Bren je zajel Severno Ameriko (ZDA in Kanado), Južno Ameriko, Francijo, Nemčijo, Belgijo, dodal pa je še stanje slovenskih priseljencev na Nizozemskem in v drugih delih Jugoslavije (v t.i. »diaspori«). Članek je bolj aktualno obarvan kot zgodovinsko, čeprav se ni mogel ogniti pogledu v preteklost. Od virov omenja le rezultate raziskav Slave Lipoglavšek, ki jih je uporabil v članku.¹⁰¹ Korak naprej je v tem, da segajo podatki do časa pisanja članka.

Malova *Zgodovina slovenskega naroda (1938, 1939)*¹⁰² nas seznanja z vzroki izseljevanja ter demografskimi »valovanji prebivalstva«, vključno z izseljevanjem, posebej pa je omenjal tudi izseljevanje iz Prekmurja.

Z izseljenko problematiko se srečamo še v nekaterih lokalnih delih, kjer naj omenim večkrat citiranega domžalskega župnika Franca Bernika in njegovo *Zgodovino fare Domžale (1923)*,¹⁰³ V podnaslovu jo je posvetil: »*Svojim faranom doma in na ptujem*«, kar je ponovil tudi v uvodni besedi: »*V besedi in sliki naj ta knjiga kaže ustanovitev in zanimiv vsestranski razvoj domžalske fare, ene najmlajših v škofiji, in tako k ljubezni do rodne domače zemlje vnema vse, ki so - doma ali na ptujem - pri njeni ustanovitvi kakorkoli sodelovali.*«¹⁰⁴ V poglavju Slamninarstvo je v podpoglavju Domžalsko slamninarstvo v Ameriki (str. 245-254) opozoril na izseljevanje domžalskih deklet in žena v Ameriko, kjer so našle delo v delavnicah za izdelavo slamnikov. V roke je vzel domače matične knjige in iz njih sestavil seznam vseh faranov, ki so junija 1923 živeli v Ameriki, o njihovi organiziranosti in verskemu življenju v New Yorku pa je povzel podatke iz letnega poročila slovenske župnije sv. Cirila in Metoda za leto 1922, kar v knjigi tudi navede.¹⁰⁵

Temeljno znanstveno delo s področja razvoja števila prebivalstva, vključno z migracijami, na vsem slovenskem prostoru od 18. stoletja do srede tridesetih let tega stoletja je razprava Frana Zwittera (1936).¹⁰⁶ Avtor ni obravnaval samo številčnega aspekta izseljenstva, temveč je poiskal tudi vzročne zveze tega procesa v socialno-gospodarskem razvoju slovenskega prostora.

Tik pred vojno (1940) je Anton Mrkun¹⁰⁷ objavil v *Etnologu* članek o »*kmetskem*« delavstvu v Dobropolju in okolici,¹⁰⁸ vendar ni citiral virov in literature. Avtor je omenil Hrvatjarje (sezonce v hrvaških gozdovih),¹⁰⁹ kostanjarje¹¹⁰ in izseljence in se pri tem dotaknil mnogih pomembnih vprašanj: izseljevanja v Ameriko pred in po letu 1890, problema vojaških ubežnikov, zadolženosti kmetij, usode deklet izseljenk in družin, vprašanja začasnosti in trajnosti odsotnosti, moralnega propadanja izseljencev v Ameriki (Mrkun je bil duhovnik in propagator treznosti), pošiljanja denarja iz Amerike in povratnikov. Avtor je imel namen le opozoriti na vprašanja v duhu misli: »*Potrebno je, da se za izseljence bolj zanima.*«¹¹¹

Med znanstvena prizadevanja v času pred 1941 lahko uvrstimo razpravo Slave Lipoglavšek-Rakovec, čeprav je izšla v *Geografskem vestniku* šele leta 1950.¹¹² Po avtoričinih besedah je nastala v letih

1939/40 po dolgoletnem zbiranju zlasti številčnih podatkov med izseljenci po svetu. Ni pa upoštevala predloga Antona Melika, da bi dopolnila številčno sliko razprostranjenosti Slovencev po svetu s stanjem v času objave, ker se je ustrašila zamudnega dela.¹¹³ Čeprav je v razpravi posegla tudi v zgodovino priseljevanja in izseljenstva na splošno, je iz prvotne razprave, žal, izločila *»zgodovino izseljevanja in potek naselitve v 'novem kraju'... smatrajoč, da bi to moglo biti predmet druge študije. Tudi ne nameravam govoriti o vzrokih slovenskega izseljevanja, kajti o tem je bilo dokaj napisanega in smatram, da so te stvari že znane.»*¹¹⁴ Uporabila pa ni samo poročil izseljencev, temveč je na koncu razprave naštela statistične vire (za obdobje med obema svetovnima vojnama) in zlasti bogato statistično in izseljensko literaturo iz avstrijskega obdobja pred letom 1914 (omenjeni so: Karl Englisch, W. Hecke, R. Pfaundler, Schmid, Richard Pflügl, Leopold Waber, Leopold Caro in drugi).¹¹⁵ Preseneti nas njena trditev o tem, da je o vzrokih slovenskega izseljevanja že *»vse«* znano. Iz omenjenega seznama literature je razvidno, da je poznala glavne avtorje, ki so se v svojih delih dotikali tudi te problematike: Trunka (1912), Franceta Bernika (1923), Zavertnika (1925), Filipa Uratnika (1929, 1933)¹¹⁶ in Frana Zwittera (1936). V nemškem prevodu je poznala tudi knjigo Emily Greene Balch *Our Slavic Fellow Citizens* (New York, 1910), ki jo je uporabljal že Jurij Trunk.¹¹⁷

Ameriški Slovenci so bili aktivni tudi na muzejskem področju. V okviru Slovenskega narodnega doma v Clevelandu je v letih 1939-49 deloval Slovenski narodni muzej, ki ga je vodil zanesenjaka Erazem Gorše,¹¹⁸ leta 1942 pa so ga odprli za javnost s prvo razstavo, na kateri so poleg muzealij prikazali tudi arhivsko gradivo (npr. fotografije, društvena pravila, razne zapisnike ipd.). Med sodelavci muzeja najdemo še Ivana Molka¹¹⁹ in Matijo Pogorelca.¹²⁰ Prvi je zapisal naslednje misli (1942): *»Kljub naši brezbriznosti v mladih letih se je ohranilo med nami na kupe predmetov v tisku, zapisanih črkah in sliki, ki živo pričajo o našem življenju v Ameriki pred tridesetimi, štiridesetimi in petdesetimi leti, ki tvorijo lep kupček naše tukašnje kompaktne zgodovine... Prepričan sem, da bo v bližnji bodočnosti Slovenski narodni muzej važna inštitucija. Ne bo hranil vsega, kar so ameriški Slovenci ustvarili na polju svojega fraternalizma, kulture in politike, bo pa hranil večji del tega.»*¹²¹

OPOMBE

Razprava je razširjen referat s posvetovanja 26. maja 1992 in del časovno ter prostorsko širšega uvoda v doktorski temi z naslovom *Izseljevanje iz širše ljubljanske okolice 1890-1914*, Ljubljana, 1993, (rokopis).

- 1 Marjan Drnovšek, Poročilo o XXV. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti od 1. do 3. oktobra 1990.- Zgodovinski časopis, 44, št. 4, 1990, str. 612-614. Moj prispevek ni bil objavljen in je vključen v to poglavje.
- 2 Informacija o tem: Bilten Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, leto II, št. 3, jan.-dec. 1991, str. 4.
- 3 Pisni prispevki so objavljeni v tej številki revije.
- 4 Jože Prešeren, Urednik Vam.- Rodna gruda. Revija za Slovence po svetu, 8-9/1989, str. 2. Citiram: »Vse preveč se ukvarjamo z zgodovino, premalo pa s sedanjim stanjem slovenskega izseljenstva.« Misel je bila zapisana kot komentar po srečanju predstavnikov raznih znanstvenih strok in izseljencev v Dolenjskih Toplicah 1989. Srečanje je organizirala Slovenska izseljenska matica iz Ljubljane.
- 5 Problemi in diskusija. Zgodovinopisje na Slovenskem danes.- Zgodovinski časopis, 41, št. 1, 1987, str. 164- 166. Misel: »Zgodovina slovenskih izseljencev je bistven del zgodovine slovenskega naroda« je zapisal Fran Zwitter že leta 1964 (F. Zwitter, Študijski center za zgodovino slovenskih izseljencev.- Slovenski izseljenski koledar 1965, Ljubljana 1964, str. 38).
- 6 Zgodovina Slovencev. Cankarjeva založba, Ljubljana 1979.
- 7 Franc Šušteršič, Slovenci v Ameriki.- Mohorjev koledar 1894, str. 15-27.
- 8 Jurij M. Trunk, Amerika in Amerikanci. Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu, Celovec 1912, samozaložba (v nadaljevanju: Trunk, Amerika in Amerikanci...).
- 9 Jože Zavertnik, Ameriški Slovenci. Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote (izdala in založila Slovenska narodna podporna jednota), Chicago 1925 (v nadaljevanju: Zavertnik, Ameriški Slovenci...). Avtor je bil socialist, ki je pred odhodom v ZDA urejal glasilo avstrijskih železničarjev Der Eisenbahner. Prvič je odšel v Ameriko 1899, se julija

- 1900 vrnil in leta 1903 ponovno odšel v ZDA, kjer je ostal do konca življenja (umrl 1929). Glej: SBL, 14. zvezek, Ljubljana 1986; M. Klemenčič, *Proletarec and the Acculturation of Slovene Workers in the United States.*- Slovenski koledar 1986, Ljubljana 1985, str. 199-203.
- 10 Franc Šušteršič (1864-1911). Leta 1891 je odšel v ZDA, kjer je deloval kot duhovnik, časnikar (pri Amerikanskem Slovincu) in organizator (pri Kranjsko slovenski katoliški jednoti). Leta 1911 se je vrnil v rodno Ljubljano, kjer je tudi umrl. Glej: SBL, 11. zvezek, Ljubljana 1971.
- 11 Vsi štirje naštetih so bili duhovniki, ki so misijonarili po Ameriki in opravljali dušno pastirstvo tudi med slovenskimi priseljenci. Glej: Trunk, *Amerika in Amerikanci...*, str. 549-552, 590, 604-605.
- 12 Andrej Vovko, *Udje družbe sv. Mohorja v ZDA do leta 1900.* - Dve domovini/Two Homelands, 1, Ljubljana 1990, str. 121-135.
- 13 V razmerju 1:26,300.000. Vpisi oceanov in jezer so v slovenskem jeziku («Atlantsko morje», «Veliko morje», «Gorenje jezero» itd.).
- 14 Inicialka je verjetno delo istega avtorja, ki je narisal tudi risbo Združenih držav, in prikazuje Kolumbovo pot iz Evrope v Ameriko.
- 15 Šušteršič je v Jolietu ustanovil slovensko župnijo, sezidal cerkev leta 1891 (pozneje drugo, večjo), leta 1895 pa župnijsko šolo (to je bila prva slovenska šola v ZDA) in župnišče. Glej: SBL, 11. zvezek, Ljubljana 1971.
- 16 Jurij Matej Trunk (1870-1973). Jože Bajec (avtor gesla v SBL) ga imenuje »izseljenski zgodovinar«. Glej: SBL, 13. zvezek, Ljubljana 1982.
- 17 Marjan Drnovšek, *Odmevnost Trunkove knjige Amerika in Amerikanci v letih 1912-1913.*- *Zgodovinski časopis*, 43, 1989, št. 4, str. 606-609 (v nadaljevanju: Drnovšek, *Odmevnost Trunkove knjige...*).
- 18 Drnovšek, *Odmevnost Trunkove knjige...*, str. 608.
- 19 Frank Kerže, *Misli ob koncu leta.*- *Naš gospodar.* Mesečnik za gospodarstvo, gospodinjstvo, poduk in izobrazbo sploh, letnik I, št. 10, januar 1913 (v nadaljevanju: Kerže, *Misli...*).
- 20 Kerže, *Misli...*, str. 4.
- 21 Trunk, *Amerika in Amerikanci...*, str. 379-381.
- 22 Trunk, *Amerika in Amerikanci...*, str. 381.

- 23 Franc Šušteršič, Poduk rojakom Slovincem, ki se hočejo naseliti v Ameriki. Založila Zveza slovenskih duhovnikov v Ameriki, Joliet, Ill. 1903.
- 24 Od ameriških piscev se v knjigi omenjajo: J. W. Browell (str. 373), Greene E. Balch [Our Slavic Fellow Citizens Charities Publication. New York 1910. Glej opombo 117] (str. 378), G. L. Brozich [Narodni vestnik, 22. 2. 1912] (str. 385), izseljenski komisar Powderly (str. 383) in pisateljica Byington (str. 397).
- 25 Marjan Drnovšek, Ameriška zgodba Franka Česna. - V Novi svet (zbornik), Slovenski koledar 1993, Ljubljana 1992, str. 227-232.
- 26 Arhiv Inštituta za slovensko izseljenstvo (Arhiv ISI), fond Frank Česen, škatla 3 (Frank Česen, K Trunkovim spominom, Euclid, Ohio, leta 1973).
- 27 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 5.
- 28 Omenja naslednja imena: Henry Davenport Northrop, John Clark Ridpath, G. A. Zimmermann, Frank Tracy Carlton, A. M. Simons in James O'Neal in dva avtorja, skrita pod kratica A. M. in Ph. D.
- 29 Prosveta. Glasilo Slovenske narodne podporne jednote (1908-). V letih 1911-29 je bil Zavertnik njen urednik. Glej: Jože Bajec, Slovensko izseljensko časopisje, Ljubljana 1980, str. 34-36 (v nadaljevanju: Bajec, Slovensko izseljensko...).
- 30 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 5.
- 31 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 245.
- 32 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 245.
- 33 Edinost. List za slovenski narod. Izhajal je od 1915 do 6. junija 1924. Glej: Bajec, Slovensko izseljensko..., str. 50-51.
- 34 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 245.
- 35 Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, zv. 1-6, Celovec 1912-.
- 36 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 247.
- 37 Zavertnik, Ameriški Slovenci..., str. 258.
- 38 Janko Mačkovšek (1888-1945), gradbeni inženir in narodno-obrambni delavec. V letih 1907-12 je študiral na češki visoki tehniški šoli v Pragi, kjer je leta 1913 opravil inženirski izpit. Organiziral je Obrambni muzej (o njem je pisal že leta 1910), ki se je deloma uresničil z ustanovitvijo Manjšinskega inštituta v Ljubljani. Glej: SBL, 5. zvezek, Ljubljana 1933; Enciklopedija Slovenije, 6, Ljubljana 1992.

- 39 Slovanski svet. Zemljepisna in statistična slika današnjega Slovanstva (Lubor Niederle), Znanstvena knjižnica Omladine, III. knjiga, Ljubljana 1911, str. 245-260, 275-282.
- 40 Ivan Mulaček (roj. 1874), publicist in prevajalec. Leta 1903 je odšel v Ameriko, kjer je urejal Novo domovino v Clevelandu (Ohio). To delo je prepustil Petru Keržetu, nato delal pri železnici, ki jo je zaradi poškodbe zapustil, odšel v Chicago in tam ustanovil Nado, prvi ameriškoslvenski mesečnik za leposlovje, pouk in zabavo. Zaradi nesoglasij je mesečnik prenehal izhajati. Delal je tudi kot uradnik pri zavarovalni družbi Metropolitan in leta 1906 postal sourednik Nove domovine v Clevelandu. Pot ga je vodila še skozi več različnih služb in nazadnje se je vrnil v domovino s pomočjo honorarja, ki ga je dobil za Angleškega tolmača in Slovensko-angleško slovnico, ki je izšla v Ljubljani šele 1912. Leta 1908 je začel študirati anglistiko in v ta namen je do leta 1914 obiskoval univerze na Dunaju, v Pragi, Gradcu in Londonu. Iz Londona je tudi poslal svojo razpravo za Čas.
- 41 SBL, 6. zvezek, Ljubljana 1935, str. 162.
- 42 Podrobneje o tem pišem v doktoratu.
- 43 Ivan Mulaček, Naše izseljevanje v številkah.- Čas, 4. zvezek, Ljubljana 1913, str. 257 (v nadaljevanju: Mulaček, Naše izseljevanje...).
- 44 M. R., Dr. Ivan Tomšič, Nekaj misli glede znanstvenega dela o zamejnih Jugoslovanih.- Izseljenski vestnik, X, št. 3, Ljubljana, 1940, str. 33 (v nadaljevanju: M. R., Dr. Ivan Tomšič...). Ali se pod kraticama M. R. skriva Miroslav Ravbar?
- 45 Vinko Šarabon, Svetovni promet po morju.- Čas, IX, Ljubljana 1915, str. 147-157, 195-202.
- 46 Janko Mačkovšek, Potrebnost in nujnost obrambnega arhiva.- Napredna misel, I, 4. zvezek, Ljubljana, 1912, str. 186.
- 47 Marjan Drnovšek, Utrinki o odnosu Slovencev do izseljenskega arhivskega gradiva.- Viri, 3, Slovenski izseljenci, Objava arhivskih virov, Ljubljana 1990, str. 5-17 (v nadaljevanju: Drnovšek, Utrinki...).
- 48 Ethin Kristan, Za uvod.- Cankarjev glasnik. Mesečnik za leposlovje in pouk, I, Cleveland (Ohio) 1937, str. 4-5.
- 49 Kazimir Zakrajšek (1878-1958), izseljenski organizator, urednik, publicist. Novembra 1906 je odšel v Ameriko in leta 1908 ustanovil Rafaelovo družbo za pomoč slovenskim izseljencem v

- New Yorku. Deloval je kot časnikar, župnik, misijonar med izseljenci itd. Leta 1927 se je vrnil v domovino in se vključil v razne oblike dela za izseljence. Bil je pobudnik za Izseljensko knjižnico, ki je 1931 prerasla v glasilo Izseljeniški (Izseljenski) vestnik, združen leta 1935 z Rafaelom v Izseljenski vestnik-Rafael. Uredil je Izseljenski koledar 1937, Izseljenski zbornik 1938, sodeloval v oddajah za izseljence na Radiu Ljubljana itd. Prizadeval se je za Izseljensko zbornico itd. Imenovali so ga tudi »apostol slovenskega izseljenstva« in »ameriški Krek«. Glej: SBL, 14. zvezek, Ljubljana 1986. Njegovo korespondenco je objavil Darko Friš pri Arhivskem društvu Slovenije (Darko Friš, Korespondenca Kazimirja Zakrajška, O.F.M. (1907-1928), Viri 6, Ljubljana 1993.
- 50 Narodni izseljeniški arhiv.- Izseljeniški vestnik, II, št. 1, 1932. Glej: Drnovšek, Utrinki..., str. 6-7.
- 51 Anton Mrkun (roj. 1876), duhovnik, propagator treznosti, prosvetni organizator. Sodeloval je pri obuditvi delovanja Rafaelove družbe leta 1927 in še istega leta odpotoval med slovenske in hrvaške izseljence v Argentino. V Buenos Airesu je osnoval izseljensko pisarno in začel za Slovence izdajati glasilo Izseljenec (El emigrante), za Hrvate pa Glas iseljenika (La voz de el emigrante). Napisal je tudi več prispevkov o izseljenski problematiki, ki so bili vezani na obdobje med obema vojnama. Glej: SBL, 5. zvezek, Ljubljana, 1933.
- 52 Anton Mrkun, Naš narodni izseljeniški program.- Izseljeniški vestnik, II, št. 3, Ljubljana 1932.
- 53 O pridobitvah so informacije v Izseljeniških vestnikih: II, št. 3 (marec 1932) in št. 5 (november 1932; III, št. 3 (maj 1933), št. 4 (september 1933) in št. 5 (november 1933) ter IV, št. 3 (maj 1934).
- 54 Razno. Knjiga o izseljenstvu in izseljencih.- Izseljeniški vestnik, IV, št. 1, Ljubljana, 1.1.1934.
- 55 Drnovšek, Utrinki..., str. 7.
- 56 Kazimir Zakrajšek, Važnost izseljenskega arhiva.- Izseljenski koledar Družbe sv. Rafaela v Ljubljani za leto 1937, str. 13.
- 57 Izseljenska zbornica v Ljubljani.- Izseljenski vestnik/ Rafael, VIII, št. 1, Ljubljana, 1.1.1938; Ustroj Izseljenske zbornice.- Izseljenski vestnik/Rafael, VIII, št. 7, Ljubljana, julij 1938; Poročilo podpredsednika Rafaelove družbe župnika p. Kazimirja Zakrajška.- Izseljenski vestnik/Rafael, VIII, št. 8, Ljubljana, avgust 1938.

- 58 Ivan Tomšič (1902-76), pravnik. Kot trileten otrok je odšel s starši v Ameriko (Cleveland, Ohio), kjer je v letih 1908-10 obiskoval angleško osnovno šolo, nato pa se je 1910, zaradi šolanja, z materjo vrnil v domovino. Osnovno šolo je obiskoval v Šentvidu pri Ljubljani, kjer je nadaljeval gimnazijski študij v škofovih zavodih, 1925 pa je končal pravo na ljubljanski univerzi. Študije je nadaljeval v tujini (Dunaj, Pariz). Leta 1937 je ustanovil pri Pravni fakulteti Inštitut za meddržavno pravo in postal njegov prvi upravnik. Glej: SBL, 12. zvezek, Ljubljana 1980.
- 59 Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919-1969, Ljubljana 1969, str. 305.
- 60 Ivan Tomšič, Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih.- Slovenski pravnik, LIII, št. 11-12, Ljubljana, december 1939 (v nadaljevanju: Tomšič, Nekaj misli...).
- 61 M. H. Boehm, Aufgaben und Organisation der europäischen Nationalitätenforschung. - Etnopolitischer Almanach. 1931, str. 4. Tomšič navaja tudi delo J. W. Mannhardta, Grenz- und Auslandsdeutschum als Lehrgegenstand.- Schriften des Instituts für Grenz- und Auslandsdeutschum an der Universität Marburg. Jena, 1926, v katerem je zagovarjal tezo, da je proučevanje zamejnega nemštva posebna znanstvena disciplina.
- 62 Tomšič, Nekaj misli..., str. 291.
- 63 Tomšič, Nekaj misli..., str. 292.
- 64 Tomšič, Nekaj misli..., str. 292-293.
- 65 Tomšič, Nekaj misli..., str. 295.
- 66 Tomšič, Nekaj misli..., str. 297.
- 67 Tomšič, Nekaj misli..., str. 297-298.
- 68 Ivan Tomšič, Izseljevanje in vseljevanje z vidika mednarodnega javnega prava. Ljubljana 1940 (v nadaljevanju: Tomšič, Izseljevanje...). Razprava je izšla spomladi 1940 kot ponatis iz Zbornika znanstvenih razprav pravne fakultete v Ljubljani, XVI, str. 287-314.
- 69 Marjan Drnovšek, Izseljensko in drugo časopisje med Slovenci v zahodni Evropi.- Dve domovini/Two Homelands, 2-3, Ljubljana 1992, str. 288-289.
- 70 M. R., Dr. Ivan Tomšič..., str. 33-35.
- 71 M. R., Dr. Ivan Tomšič..., str. 34.
- 72 Ivan Škafar, Socialni in gospodarski položaj prekmurskih in medjimurskih sezonskih delavcev v Baranji, Bački in Banatu v

- letu 1939.- IZseljenski vestnik, IX, št. 8-9, Ljubljana 1939, str. 121-143. Isto leto je objavil tudi razpravo: Prekmurski sezonski delavci v Slavoniji.- IZseljenski vestnik, IX, št. 3, Ljubljana 1939, str. 34-36.
- 73 M. R., Dr. Ivan Tomšič..., str. 35.
- 74 Andrej Gosar, Demokracična gospodarska Slovenija.- Čas, XIII, Ljubljana 1919, str. 42-62.
- 75 Filip Uratnik, Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije, Cankarjeva družba, Ljubljana 1930; isti, Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije, Slovenske poti, VII, Ljubljana 1933 (v nadaljevanju: Uratnik, Pogledi...). Glej tudi: Hrvoj Maister, Filip Uratnik, Socialni problemi slovenske vasi, Socialno ekonomski institut v Ljubljani, Zbirka študij št. 3, II. zvezek, Ljubljana 1938.
- 76 Uratnik, Pogledi..., str. 6-14, 77-82.
- 77 Fran Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni. Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 14, Historični odsek 5, Ljubljana 1936 (v nadaljevanju: Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem...).
- 78 Le delno je uporabljal avstrijsko statistiko.
- 79 Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem..., str. 107.
- 80 Ciril Jezeršek, Naša povojna prekomorska emigracija.- GV, V-VI, št. 1-4, 1929-30, Ljubljana 1930, str. 176-179.
- 81 Matija Maučec, Prenaseljenost in sezonsko izseljevanje v Prekmurju.- GV, IX, št. 1-4, 1933, Ljubljana 1933, str. 107-117.
- 82 Marko Šuklje, Izseljevanje in doseljevanje v Žumberku.- GV, XII-XIII, 1936-37, Ljubljana 1937, str. 170-183.
- 83 Ivan Škafar, Prekmurski sezonski delavci v Slavoniji.- IZseljenski vestnik, IX, št. 3 in 4, Ljubljana 1939, str. 34-36, 53-54.
- 84 Ivan Škafar, Socialni in gospodarski položaj prekmurskih in medjimurskih sezonskih delavcev v Baranji, Bački in Banatu v letu 1939.- IZseljenski vestnik, IX, št. 8-9, Ljubljana 1939, str. 121-143 (v nadaljevanju: Škafar, Socialni...).
- 85 Izseljenstvo so raziskovali tudi študenti geografije, npr. Sveta Šuklje: Izseljevanje iz okolice Metlike v Beli krajini (seminarska naloga).
- 86 Ivan Škafar (1912-83), duhovnik in prekmurski zgodovinar. Kot enoleten otrok (1913) je odšel k očetu v South Bend (Ind.), se leta 1920 vrnil v domovino in sredi tridesetih let končal bogoslovje v Mariboru. Bil je tudi izseljenski duhovnik

- za prekmurske sezonske delavce v Vojvodini in Nemčiji (1939). Glej: SBL, 11. zvezek, Ljubljana 1971; Vilko Novak, Znanstveno delo Ivana Škafarja.- ZČ, 37, št. 4, 1983, str. 340-341.
- 87 Glej opombi 83 in 84.
- 88 Škafar, Socialni..., str. 121.
- 89 Fran Erjavec, Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni vpogled, Znanstvena knjižnica, 6. zvezek, Ljubljana 1923.
- 90 Fran Erjavec, Kmetiško vprašanje v Sloveniji. Gospodarska in socialna slika, Ljubljana 1928.
- 91 Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928.
- 92 Franc Bren, p. Hugo, Hugolin (roj. 1881), frančiškan, urednik, izseljenski organizator. V Ameriki je ustanovil frančiškanski kolegij in urejal list Ave Maria. Glej: SBL, 1. zvezek, Ljubljana 1925-33.
- 93 Slovenci v inozemstvu. - Slovenci v desetletju 1918-1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine (uredil Josip Mal). Znanstvena izdanja Leonove družbe v Ljubljani, 1. zvezek, Ljubljana 1928, str. 117-144 (v nadaljevanju: Bren, Slovenci v inozemstvu...).
- 94 Bren, Slovenci v inozemstvu..., str. 118.
- 95 Isto.
- 96 Poleg lastne izkušnje, izkušenj Kazimirja Zakrajška in njegovih pisnih informacij citira: Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, Celovec 1912; Jože Zaverčnik, Ameriški Slovenci, Chicago 1925; Hugon Bren, Najstarejši slovenski naseljenci v Ameriki.- Glasilo KSKJ, 1927 (serija člankov); Hugon Bren, Ameriški Slovenci.- Čas, Ljubljana 1927/28; Kazimir Zakrajšek, Slovanstvo v Združenih državah.- Koledar Ave Maria, 1921; Kazimir Zakrajšek, Srebrni jubilej KSKJ 1894-1919.- Koledar Ave Maria 1919; John Jerič, Slovensko časopisje v Ameriki.- Koledar Ave Maria 1927; Ave Maria in Koledar Ave Maria (razni letniki); Amerikanski Slovenec, 1927/28; Glasilo KSKJ, 1928; The Commissariat of the Holy Cross.- Franciscans in the U. S., Chicago 1927; Šolske sestre reda sv. Frančiška, Spominska knjiga za 7. stol. sv. Frančiška, Chicago 1917; Anton J. Terbovec, Nekaj resničnih besed o naši usodi.- Amerikanski Slovenec, št. 173, 1928.

- 97 Izseljenci.- Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1935, str. 54-65.
- 98 Božidar Tensundern, nemški duhovnik, ki se je naučil slovenščine in je deloval med Slovenci v Nemčiji. Glej: Božidar Tensundern, Vestfalski Slovenci, Celovec 1973.
- 99 Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije (uredništvo: Jože Lavrič, Josip Mal, France Stele), Ljubljana 1939.
- 100 Alojzij Kuhar, Naše izseljensko vprašanje.- Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 524-536.
- 101 O delu Slave Lipoglavšek glej opombo 112.
- 102 Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba. IV. Pod vodstvom prvakov (1860-1890). 6. Gospodarstvo in kultura. Kmetijstvo in združništvo, 15. zvezek, Celje 1938 in V. Naš čas (Po l. 1890), 16. zvezek, Celje 1939. Izseljevanje je orisal: str. 1059-1062 (vzroki izseljevanja), str. 1063-1064 (izseljevanje iz Prekmurja in Bele krajine) in str. 1198-1201 («valovanje» prebivalstva).
- 103 Franc Bernik, Zgodovina fare Domžale. Svojim faranom doma in na ptujem v spomin na veliko dobo farne in domovinske ljubezni, Domžale 1923, samozaložba (v nadaljevanju: Bernik, Zgodovina fare Domžale...).
- 104 Bernik, Zgodovina fare Domžale..., str. 4.
- 105 Bernik, Zgodovina fare Domžale..., str. 253.
- 106 Glej opombo 77.
- 107 Glej opombo 51.
- 108 Anton Mrkun, Kmetsko delavstvo v Dobropoljah in okolici.- Etnolog, XIII, Ljubljana 1940, str. 115-124 (v nadaljevanju: Mrkun, Kmetsko delavstvo...).
- 109 Hrvatarji: sezonski delavci, ki so pred prvo svetovno vojno in med vojnama odhajali iz Notranjske, Kočevske in Dolenjske v slavonske, banatske in bosanske gozdove. Glej: Enciklopedija Slovenije, 4, Ljubljana 1990. Geslo je napisal etnolog Zmagoslav Šmitek.
- 110 Tudi s kostanjarji na Dunaju se ukvarja etnologinja Polona Šega. Glej: Polona Šega, Slovenski kostanjarji na Dunaju.- Rodna gruda, 39, št. 2, Ljubljana 1992, str. 52.
- 111 Mrkun, Kmetsko delavstvo..., str. 123.
- 112 Slava Lipoglavšek-Rakovec, Slovenski izseljenci. Geografski pregled predvojnega stanja.- Geografski vestnik. Letnik XXII,

- Ljubljana 1950 (v nadaljevanju: Lipoglavšek, Slovenski izseljenci...).
- 113 Lipoglavšek, Slovenski izseljenci..., str. 3.
- 114 Lipoglavšek, Slovenski izseljenci..., str. 3-4.
- 115 Lipoglavšek, Slovenski izseljenci..., str. 55-58.
- 116 Glej opombo 75.
- 117 Emily Greene Balch-Stephan Philippovich, Slavische Einwanderung in den Vereinigten Staaten. Leipzig und Wien 1912.
- 118 Erazem Gorše (1894-1952), društveni in kulturni delavec in vodja Slovenskega narodnega muzeja v Clevelandu. Kot šestnajstletnemu fantu mu je materina sestra poslala vozno karto za Združene države (1910). Šel je po poti mnogih Slovencev, ki so prišli v Ameriko: bil je tovarniški delavec, točaj, delavec na farmi, prodajalec muzikalij, trgovec itd. V Ameriki si je nabiral znanje v večernih tečajih kot mnogi drugi mladeniči iz slovenskih krajev. Pridnost je dokazoval tudi pri slovenskem kulturnem in društvenem delovanju v Clevelandu, zlasti pa kot muzealec. Žal se njegov muzej ni obdržal pri življenju. Glej: Mila Šenk, V spomin Erazmu Goršetu.- SIK 1954, Ljubljana 1953, str. 149-151; Erazem Gorshe, Slovenski narodni muzej v Ameriki.- Ameriški družinski koledar 1945, str. 121-122.
- 119 Ivan Molek (1882-1962), pisatelj in publicist. Leta 1900 je odpotoval v Ameriko, kjer je sprva delal v jeklarnah in rudnikih v Pennsylvaniji in Calumetu (Mich.). Njegovo bogato publicistično delo spoznamo iz publikacije Mary Molek, A Comprehensive Bibliography of the Literary Works of Ivan (John) Molek, Dover-Delaware, 1976. Glej: Cvetko A. Kristan, Ameriški slovenski književnik Ivan Molek.- Rodna gruda, št. 9, Ljubljana 1957, str. 190-191. Molek je pisal tudi o naseljevanju Slovencev v ZDA (npr. v delu: Kronika naseljevanja v Ameriko.- Ameriški družinski koledar 1941, Chicago, str. 93.
- 120 Matija Pogorelec (1858-1957). Glej: N. N., Smrt ameriškega pionirja.- Rodna gruda, št. 11, Ljubljana 1957, str. 233.
- 121 Ivan Molek, Zadeve našega muzeja.- Cankarjev glasnik, letnik VI, št. 3, Cleveland (Ohio) 1942, str. 73-75. Po razpustitvi muzeja so se predmeti porazgubili, nekaj pa so jih poslali Slovenski izseljenski matici v Ljubljano (glej: Frank Česen, Ameriško-slovenski muzej.- Slovenski koledar 1981, Ljubljana 1980, str. 251-252.

ABSTRACT

**PLANS AND RESULTS OF RESEARCH
ON SLOVENE EMIGRATION UNTIL 1941 -
WITH SPECIAL EMPHASIS ON EMIGRATION
TO AMERICA BEFORE THE FIRST WORLD WAR**

Marjan Drnovšek

The mass emigration of Slovenes, which historians place in the period between the 1880s and the First World War and which was primarily directed towards North America, was echoed in domestic newspapers (as well as Slovene ones in the USA), in Slovene literature (for example in the works of Ivan Cankar, Jakob Alešovec, Ivan Tavčar, Zofka Kvedrova, Louis Adamič and others) as well as in journalistic, professional and scientific discussions and independent books. These studies are the subject of the author's interest in the time up to the outbreak of the Second World War, emphasizing the study of the emigration of Slovenes as part of the European wave of emigration up to 1914 and the measures taken by the USA to limit migration in the years following the First World War. The discussion is part of the introduction to the author's doctoral dissertation, bearing the title »Emigration from the Wider Ljubljana Area, 1890-1914,« which the author successfully defended in September 1993 at the University of Ljubljana.

*From the period of mass emigration on, newspaper articles and books were published that leaned towards a wider historical description of Slovene emigration, although the intentions of the authors were primarily of an informative and educational nature. Their focal point was discussion of emigration to America (the USA) and the life of Slovenes in the new environment, but they also made use of the opportunity to present overviews of the history of the USA and the situation on the American continent during the mass emigration. The most important contributions included an article by a Slovene priest in the USA, the journalist and organizer France Šušteršič, entitled *Slovenci v Ameriki* (»Slovenes in America,« *Mohorjevo Calendar, Ljubljana 1894*), the book by the priest Jurij Trunk *Amerika in Amerikanci* (»America and the Americans,« *Klagenfurt, 1912*) and the book by the*

Slovene socialist in the USA Jože Zavertnik *Ameriški Slovenci* (»American Slovenes,« Chicago 1925). All three authors had contact with the immigrant country and used American professional literature, particularly the oral and written reports of the emigrants themselves. Numerous articles were published on emigration, although few among them carried great weight and represented contributions based on archive material and professional literature. I shall mention only Ivan Mulaček's study *Naše izseljevanje v številkah* (»Our Emigration in Figures«) which was published in the scientific journal *Čas* (»Time,« Ljubljana 1913). The author, who had lived for some time in the USA, sent the article from London. Certain authors were later to view it as the first scientific discussion of the issue of Slovene emigration. Characteristic of this and many other works of the period is the consideration by the author of archive and statistical material and rare professional work (for example the book by Emily Green Balch *Our Slavic Fellow Citizens*, 1910, translated into German under the title *Slavische Einwanderung in den Vereinigten Staaten*, Vienna 1912) and in particular the written reports of emigrants and observations by Slovenes themselves on their life and work in the USA.

Following the First World War the American »Golden Gate« swung half-closed and with it the mass influx into the promised land subsided; however, interest in studying the history of American Slovenes did not die. Emphasis was laid in particular on the collecting of historical material for a future book on American Slovenes; to this day such a book has remained an unfulfilled wish. Worthy of mention is the initiative by Frank Kerže in the New York *Glas naroda* (»Voice of the Nation,« 1936) and Etbin Kristan in the Cleveland *Cankarjev glasnik* (»Cankar Herald,« 1937), while in Ljubljana a man well-acquainted with the conditions of emigration to the USA, Father Kazimir Zakrajšek, was exceptionally active in his calls for the collection of historical material - unfortunately with little success. The Slovene National Museum, headed enthusiastically by Erazem Gorše, operated within the Slovene Narodni dom in Cleveland from 1939 to 1949. In the years up to the Second World War the geographer Slava Lipoglavšek gathered statistical material on Slovenes throughout the world, which she published in part only after the war (1950) although many writers used her material prior to 1941.

In the last years leading up to the outbreak of the Second World War an increase in interest in the emigration issue could be detected on the scientific level. The efforts of Dr. Ivan Tomšič, professor of international law and diplomatic history at the Law Faculty of the University of Ljubljana, deserve mention. In 1937 he established the Institute for International Public Law, within which minority and emigration departments operated. He even conceived the establishment of a multidisciplinary institute to study all aspects of Slovenes, Croats, and Serbs abroad, collect professional literature, statistical data and all other material, publish scientific monographs on the issue of emigration in Slovene and foreign languages, and engage in other activities. Unfortunately the war interrupted these plans.

Until the outbreak of the Second World War we can note interest in studying emigration (particularly during the time of the mass exodus to the USA) and the life and work of Slovenes in the new environment. Greatest attention was directed towards American Slovenes. Of written work the most numerous was of a journalistic nature (independent publications, articles in newspapers and professional journals, etc.), while after 1919 (the year in which the University of Ljubljana was founded) the number of scientific analyses penned by geographers, jurists, historians, ethnologists and others increased. However the great desire for a study in monograph form of the history of American Slovenes remained unfulfilled, an idea awoken at the beginning of the 1960s and yet to be realized today.

DOSEŽKI IN NAČRTI V RAZISKOVANJU SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA PO ZNANSTVENIH DISCIPLINAH PO LETU 1945

Matjaž Klemenčič

Raziskovanje slovenskega izseljenstva na področju zgodovine vse-
kakor sega v čas pred drugo svetovno vojno, o čemer je pisal
Marjan Drnovšek. Moja naloga naj bi bila predstaviti rezultate raz-
ziskovalnega dela na področju zgodovine slovenskega izseljenstva v
obdobju po drugi svetovni vojni. Ko obravnavamo rezultate tega
dela, ga moramo razdeliti na obdobje pred letom 1980 in po njem.
Zgodovinarji se pred letom 1980 praktično niso posvečali vprašanjem
zgodovine slovenskega izseljenstva. Deloma so se ukvarjali z vpra-
šanjem zgodovine izseljevanja, ne pa zgodovino slovenskih izseljen-
skih skupin v priseljenjskih državah. Lahko rečemo, da je bila tema-
tika slovenskih priseljencev praktično neobdelana. Zavedati se je
treba, da moramo v našem pregledu obravnavati na eni strani rezul-
tate in dosežke raziskovalcev, ki so doma v priseljenjskih državah,
na drugi strani pa rezultate raziskovalcev, iz Slovenije, in da je zelo
težko razlikovati raziskave glede na znanstvene discipline, saj so
znanstvene discipline in njihov razvoj ena stvar, raziskovanje proble-
matike še posebno slovenskega izseljenstva pa mora biti že samo po
sebi interdisciplinarno in vezano na raziskave izseljencev v posa-
meznih deželah. V vsaki od priseljenjskih držav so se intelektualci
ljubiteljsko ukvarjali tudi s proučevanjem zgodovine priseljevanja. V
ZDA moramo omeniti zlasti Rudolpha M. Susela, ki je napisal nekaj
člankov o zgodovini Slovencev v Clevelandu, in članek o Slovencih v
ZDA za Harvard Encyclopedia of American Groups. Omembe
vredno je seveda tudi delo Bogdana Novaka, ki je pisal članke,
vezane na zgodovino katoliških Slovencev v ZDA. Zlasti zanimivo je
njegovo predavanje o Louisu Adamiču in slovenskem katoliškem
odgovoru na njegovo delo na simpoziju, ki je obravnaval ta vpra-
šanja. Toussaint Hočevar po stroki ni bil zgodovinar, vendar pa
moramo omeniti tudi njegovo delo. Zlasti pomembni so njegovi
članki o češkem vplivu pri snovanju slovenskih narodno podpornih
jednot kakor tudi članki, ki obravnavajo ljudska štetja v Ameriki s

posebnim ozirom na etnično statistiko. Delo Edwarda Gilesa Gobetza, ki je po stroki sociolog, bi tudi sodilo v obravnavo pregleda dela zgodovinarjev. Popisal je znamenite slovenske Američane, sicer pa njegovo delo nima znanstvene vrednosti. Znanstveno pomembno tudi za zgodovinarja je delo geografa Jožeta Velikonje, še zlasti o zgodovini Slovencev v Coloradu, ki ga je objavljale v *Ameriški domovini*.

V Sloveniji smo v 60-tih letih, ko so v Ameriki pričenjali z intenzivnejšim raziskovanjem zgodovine priseljevanja, ustanovili Center za zgodovino slovenskega izseljenstva, ki pa iz najrazličnejših vzrokov ni zaživel. V njem so bile ustanovljene najrazličnejše komisije, med njimi še zlasti arhivska, ki je popisala precejšnji del arhivskega gradiva, v katerem se posamezni slovenski zgodovinarji ukvarjajo z zgodovinskimi viri za slovensko izseljenstvo, kakor tudi statistična. Pomembno delo je opravil Živko Šifrer, ki je statistično obdelal izseljevanje s slovenskega etničnega ozemlja na podlagi avstrijskih in jugoslovanskih statističnih podatkov od leta 1846 do leta 1940. Omenjeni Center za zgodovino slovenskega izseljenstva ni presegel popisovanja gradiva, tako lahko ugotovimo, da o tej problematiki obstaja vrsta člankov z izjemo člankov spominske narave, ki so jih pisali najrazličnejši zelo prizadevni amaterji.

Intenzivno raziskovanje zgodovine slovenskega izseljenstva se na Slovenskem pričinja šele v letu 1979, ko sem bil nastavljen kot stazist raziskovalec na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in se tako kot prvi zgodovinar lahko profesionalno ukvarjal z zgodovino slovenskega izseljenstva. Rezultati mojega več kot desetletnega dela so vidni v bibliografiji člankov in eni že objavljeni ter eni knjigi, ki je še v pripravi za tisk, kakor tudi v številnih nastopih na domačih in mednarodnih konferencah. Glede na to, da so rezultati tega dela razvidni iz bibliografije, o njih ne bi govoril na široko. V prvem obdobju do leta 1983 sem se posvečal vprašanju naseljevanja in statistične obdelave poselitve Slovencev v ZDA ter njihovem odnosu do stare domovine. Oboje je obdelano v moji doktorski disertaciji, ki sem jo obranil leta 1983 in je izšla v knjižni obliki leta 1987. Po letu 1983 sem se pričel posvečati t. i. notranji zgodovini ameriških Slovencev, še zlasti tistih v Clevelandu. Rezultat tega dela je besedilo, ki ga pripravljam za knjižno objavo v angleškem jeziku o Slovencih v Clevelandu.

Inštitut za slovensko izseljenstvo je sredi 80-tih let nastavil dva profesionalna zgodovinarja, to je Marjana Drnovška in Andreja

Vovka, njuno delo je prikazano v bibliografiji obeh sodelavcev. posebno mesto ima knjiga Marjana Drnovška, ki se ukvarja s procesom izseljevanja s slovenskega etničnega ozemlja.

Pomembno delo na tem področju sta opravila Andrej Vovko in Janez Stanonik, sicer literarni zgodovinar zlasti o vprašanih zgodnjih slovenskih priseljencev v ZDA.

V zadnjem času moramo omeniti tudi delo Darka Friša, ki je v maju 1992 obranil magisterij na temo Slovenske etnične cerkve v ZDA. S slovensko etnično cerkvijo tako v Kanadi kot v ZDA se ukvarja tudi Bogdan Kolar. Majda Kodrič pripravlja doktorsko disertacijo na ljubljanski univerzi o vprašanih druge generacije slovenskih priseljencev v ZDA, Aleksej Kalc pa magistrsko delo o izseljevanju Slovencev preko tržaškega pristanišča.

Glede na to, da smo na znanstvenem, srečanju, katerega rezultat je ta publikacija, govorili tudi o načrtih za raziskovanje slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah, je potrebno omeniti tudi načrte za obravavo znanstvene zgodovine slovenskega izseljenstva. V raziskovalnem polju Nacionalno vprašanje sta bili sprejeti v financiranje dve nalogi, ki se bosta ukvarjali z zgodovino slovenskega izseljenstva v ZDA. Gre za nalogo Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU o zgodovini slovenskega izseljevanja v ZDA ter za mojo nalogo o organiziranosti slovenskih priseljencev v ZDA na gospodarskem, verskem in političnem področju. V okviru teh nalog se Marjan Drnovšek ukvarja z zgodovino evropskih slovenskih priseljencev, Matjaž Klemenčič z zgodovino izseljevanja v ZDA, njegov magistrand Aleš Breclj z zgodovino Slovencev v Argentini, Andrej Vovko pa s Slovenci v taboriščih za razseljene osebe po 2. svetovni vojni. Trenutno se nihče ne ukvarja z zgodovino Slovencev v Avstraliji in Kanadi, vendar pa so te stvari pokrite z drugimi strokami, še zlasti z geografijo in etnologijo. Omeniti moramo tudi magisterij pokojne Irene Birsar, v katerem je obdelala zgodovino in organiziranost Slovencev v Avstraliji. Za proučevanje Slovencev v ZDA načrtujemo nov magisterij, v katerem bi se kandidat ukvarjal z bratskimi podpornimi organizacijami.

Potrebno bo proučiti tudi avstro-ogrsko politiko priseljevanja v obdobju pred prvo svetovno vojno.

Zgodovinarjem, ki so doma v priseljenjskih državah, pa bi svetoval čim več dela na prikazu lokalnih etničnih skupin.

IZBRANA BIBLIOGRAFIJA**Andrej ROT:**

Mišljenje v zdomstvu, Druga vrsta II. (1978), str. 3-41.

Krivda in končnost, Druga vrsta IV (1981), str. 3-20.

Emigracijska slika ob koncu drugega tisočletja, Meddobje XX (1984), str. 188-198.

Modeli slovenske samobitnosti, Meddobje XXIV, 1989, str. 58-69.

Irene MISLEJ:

Janez Benigar, Izbrano gradivo, Ljubljana 1988 Arh. Viktor Sulčič, 1989.

Centenario (serija člankov o stoletnici Jug. društva za vzajemno pomoč. Glasnik, Buenos Aires, 1978.

Odsek Slovenija v Buenos Airesu, Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana 1990, str. 143-145.

Polonca CESAR-NEDZBALA:

Sloenci v Kaliforniji, Etnološki prikaz načina življenja Slovencev v Los Angelesu, Fontani in San Franciscu. Diplomaska naloga, Ljubljana, 1984, 164 str., il.

Pisma izseljencu, Ohranjena pisma, ki jih je rojak Marko Jonke prejemal v San Franciscu, Slovenski izseljenski koledar 1988, str. 98-107.

Sloenci v velikem potresu in požaru leta 1906 v San Franciscu, Slovenski izseljenski koledar 1987, str. 158-163. Ponatis tudi v: Slovenski vestnik, Celovec, 24. januarja 1989, str. 6-7.

To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko, Izselitev kot želja po napredku, Rodna gruda, marec 1985, str. 26-27.

To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko, Slovenci med iskalci zlata, Rodna gruda, april 1985, str. 26-27.

To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko, Slovenske naselbine v Kaliforniji, Rodna gruda, maj 1985, str. 26-27.

To in ono o izseljevanju Slovencev v Ameriko, Na Kranjskem hribu v San Franciscu, Rodna gruda, junij 1985, str. 25-26.

Fontana - Slovenska naselbina v južni Kaliforniji, Obzornik, februar 1985, str. 126-132.

Slovenci med iskalci zlata v Kaliforniji, Slovenski izseljenski koledar 1985, str. 132-136.

Rajska dolina, Obzornik, julij-avgust 1984, str. 533-543.

Legende in resnica o prvih Slovencih v Ameriki, Obzornik, Februar 1984, str. 129-137.

Kranjski hrib na drugi strani sveta, Obzornik, oktober 1983, str. 699-709.

Mihael KUZMIČ:

O prekmurski evageličanski literaturi v Ameriki, v: Evangeličanski koledar 1982 (Murska Sobota), str. 55-66.

Še o »Naši na tujih tleh«, v: Delo, Književni listi, (26. marca) 1982, str. 4.

Ekumenski sledovi med ameriškimi Prekmurci, v: V edinosti - ekumenski zbornik 1982, (Maribor), str. 121-125.

Nekaj zanimivosti o prekmurskih Slovencih v Betlehemu, ZDA, v: Slovenski koledar 1983, (Ljubljana), str. 149-153.

Drobec iz zgodovine slovenskih evangeličanov v Ameriki, v: Evangeličanski koledar 1983, (Murska Sobota), str. 76-85.

Delež ameriških Prekmurcev v drugi svetovni vojni - leta 1943, v: Evangeličanski koledar 1983, (Murska Sobota), str. 122-127.

Med ameriškimi Slovenci iz Prekmurja v Betlehemu, Pa, ZDA, v: Rodna gruda, (Ljubljana), št.1, (1983), str. 30-32.

Katoliška župnija sv. Jožefa v Betlehemu, Pa., ZDA, v: Stopinje 1984 (Murska Sobota), str. 193-202.

Kratka kronologija Slovencev iz Prekmurja v Betlehemu, Pa., ZDA., v: Slovenski koledar 1984, (Ljubljana), str. 191-195.

Betlehemska pesmarica, v: Znamenje (Maribor), št.5 (1984), str. 403-405.- Prekmurški tiski slovenskih izseljencev, v: Slovenski koledar 1985, (Ljubljana) str. 147-154.

Nekaj sledov Slovencev iz Porabja v Ameriki, v: Stopinje 1985, (Murska Sobota), str. 175-178.

Antologija prekmurske slovstvene ustvarjalnosti z izseljensko tematiko, v: Rodna gruda (Ljubljana) št. 1 (1985), str. 41.

Umrli je Aleksander Kardoš, v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 8-9, 1985, str. 41.

Prekmurci in Prekmurje, v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 8-9, 1985, str. 43.

Vračanje h koreninam (intervju s T. Abramom), v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 11, 1985, str. 38.

A New Book about Prekmurje, v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 11, 1985, str. II-III (angl. priloga).

Alojz, Janez in dr. Jože Sraka: Prekmurci in Prekmurje, v: Celovski zvon (Celovec), št. III/9, 1985, str. 67-69.

Kako je začel izhajati Amerikanski Slovincov glas, v: Slovenski koledar (Ljubljana) 1986, str. 126-127 in 152-155.

Nekaj misli k vprašanju madžaronstva med prekmurskimi evageličani, v: Znamenje (Maribor), št. 3(1986), str. 209-220 in št. 4 (1986), str. 318-332.

Amerikanski Slovincov glas, v: Slovenski koledar 1987, (Ljubljana), str. 169-174.

Ob petinosemdesetletnici profesorja dr. Jožeta L. Miheliča (14. 3. 1902), v: Evangeličanski koledar, 1987 (Murska Sobota), str. 65-72.

Vesti iz starih krajev v časniku Amerikanszki Szlovincov Glasz, v: Stopinje 1987, (Murska Sobota), str. 132-136.

Američan Slovenec iz Dubuqua (Ob 85. letnici prof. dr. Jožeta L. Miheliča), v: Obzornik, (Ljubljana), št. 3 (1987), str. 212-214.

Teološka podoba ameriškega rojaka prof. dr. Jožeta L. Miheliča, v: Znamenje (Maribor) št. 2 (1987), str. 185-187.

Humor med prekmurskimi rojaki v Ameriki, v: Obzornik (Ljubljana), št. 4 (1987), str. 272-278.

Ob 85. letnici prof. dr. Jožeta L. Miheliča, v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 6 (1987), str. 34-35.

Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, v: Vestnik (Murska Sobota), št. 39, (8. oktobra) (1987), str. 4.

Izobrazbeno napredovanje naših ameriških betlehemskih rojakov, Slovenski koledar 1988, (Ljubljana), 1988, str. 108-112.

Humor med prekmurskimi rojaki v Ameriki, v: Slovenski koledar 1988, (Ljubljana), str. 160-163.

Vilma Stolz, misijonarka v Afriki in doma, v: Znamenje (Maribor), št. 1 (1988), str. 6-73.

Dva pomembna jubileja med Slovenci v Betlehemu, Pa., v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 10 (1988), str. 35.

Iskanje korenin v Sloveniji, v: Rodna gruda (Ljubljana), št. 10 (1988), str. 36.

Aleks Kardoš in njegovo delo med prekmurskimi Slovenci v Ameriki, v: Zbornik društva slovenskih književnih prevajalcev 1988 (Ljubljana), str. 51-58.

Louis Adamič in ameriški betlehemi rojaki, v: Slovenski koledar 1989, (Ljubljana), str. 133-136.

Vpliv protestantske etike na znanstveno delo ameriškega rojaka prof. dr. Jožeta Miheliča, v: Znamenje (Maribor), št. 3 (1989), str. 243-252 in št. 4 (1989), str. 375-378.

Flisar (Flisser) Frank, v: Enciklopedija Slovenije 1989, (Ljubljana), 3. zv., str. 126.

Betlehemska literarna ustvarjalnost prekmurskega rojaka Jožefa Novaka, v: Slovenski koledar 1990, (Ljubljana) 1990, str. 166-172.

Brezimnost v izseljenstvu, v: Stopinje 1990, (Murska Sobota), str. 80-81.

Betlehemska (Pa., ZDA) stavka delavk tobačnih tovarn leta 1924, v: Slovenski koledar 1991, Ljubljana 1991, str. 177-180.

Iz prekmurske izseljenske pesniške preteklosti (2 pesmi J. Novaka), v: Vestnik (Murska Sobota), št. 43 (31. oktobra) 1991, str. 10.

Nekaj korespondence med Louisom Adamičem in Jožetom Miheličem, v: Slovenski koledar 1992, Ljubljana, str. 196-200.

Amerikanski Slovincov glas, v: Dve domovini, Ljubljana 1992, str. 55-66.

Andrej VOVKO:

Politični profil »La Yugoslavie«, revije jugoslovanske federalistične emigracije v Švici 1917-1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, 13/1973, št. 1-2, str. 117-131.

Povzetek iz nekaterih dokumentov o dejavnosti Stojana Pribičevića o Tržaškem vprašanju. Kronika, Ljubljana, 24/1976, št. 3, str. 172-178.

Petdesetletnica ustanovitve »Orjema«. Jadranski koledar 1978, Trst 1977, str. 206-212.

Organizacije jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine do leta 1933. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 32/1978, (1979), št. 4, str. 449-473.

Delovanje »Zveze jugoslovankih emigrantov iz Julijske krajine« v letih 1933-1940. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 33/1979, št. 1, str. 67-102.

Severnoameriške podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda do prve svetovne vojne. Kronika, Ljubljana, 35/1987, št. 1-2, str. 48-55.

Ustanovitev »Yugoslav Emergency Council« v New Yorku. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 41/1987, št. 3, str. 523-527.

The Foundation of the Yugoslav Emergency Council in New York. Slovene studies, Journal of the Society for Slovene Studies, Edmonton, 10/1988, no. 2, pp. 191-197.

Izseljensko vprašanje v Koledarjih Družbe sv. Cirila in Metoda. Kronika, Ljubljana, 37/1989, št.3, str.278-286.

Udje Družbe sv. Mohorja v ZDA do leta 1900. Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana 1990, str. 121-135.

Zapisniki Defense Alliance for Yugoslavs in Italy in Yugoslav Emergency Council v New Yorku. Viri št. 3, Slovenski izseljenci, Objava arhivskih virov, Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1990, str.9 9-137.

Izseljevanje iz Primorske med obema vojnama. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 46/1992, št. 1, str. 87-92.

Iz izseljenske korespondence Etbina Kristana. Slovenski koledar 1989, Ljubljana 1988, str. 119-121.

«Špansko pismo» Dragotina Gustinčiča Etbinu Kristanu. Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 4, str. 571-574.

Etbini Kristan o boju za jugoslovanske meje na Primorskem in Koroškem, (Iz njegove korespondence). Slovenski koledar 1990, Ljubljana, 1989, str. 156-159.

Koroška izseljenska brata, ki sta »ušla« Baragu. Mohorjev koledar 1990, Celje 1989, str. 70-73.

«Lincolnu iz Ohia» v spomin. Iz korespondence Franka J. Lauscheta z Louisom Adamičem. Slovenski koledar 1991, Ljubljana 1990, str. 149-153.

Drobec iz delovanja »Družbe sv. Rafaela«. Mohorjev koledar 1991, Celje 1990, str. 79-81.

Izseljenstvo. Enciklopedija Slovenije, IV. knjiga, Mladinska knjiga 1990, str. 233-234.

Nekaj utrinkov o Družbi sv. Rafaela in Ameriki. Mohorjev koledar 1992, Celje 1991, str. 42-44.

Časopis »Istra« o izseljevanju iz Primorske. Primorska srečanja, Idrija, Koper, Nova Gorica, XVI/1991, št. 115, str. 22-24.

Odnos slovenskih izseljencev v ZDA do rojakov v Italiji. Primorska srečanja, Idrija, Koper, Nova Gorica, XVII/1992, št. 130, str. 115-116.

Iz delovanja kairskega Društva sv. Cirila in Metoda. Mohorjev koledar 1989, Celje 1988, str. 88-91.

Immigration History Research Center (Raziskovalni center za zgodovino priseljevanja) Univerze Minnesota v St. Paulu, ZDA in

njegova slovensko-ameriška zbirka. Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana 1990, str. 383-391.

Frank J. Lausche (14.11.1895-21.4.1990) Mohorjevi koledar 1991, Celje 1990, str. 167-169.

Tisk v senci barak, O slovenskih taboriščnih dnevnikih v Avstriji. Slovenski svet, Ljubljana, I/1991, št. 2 (junij), str. 18-19.

Družba sv. Rafaela za varstvo izseljencev, Paberki iz njene zgodovine. Slovenski svet, Ljubljana, II/1992, št. 3 (marec), str. 16.

Bibliografija prispevkov s šolsko, narodnoobrambno, izseljensko in manjšinsko problematiko Vestnikih in Koledarjih (Vestnikih) Družbe sv. Cirila in Metoda 1887-1941. Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete 23, Ljubljana 1990, str. 167-184.

Diskusija, Druga etnična delavnica, Ljubljana 9. in 10. januar 1990. Revija za narodnostna vprašanja, Razprave in gradivo 23, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1990, str. 175-176.

Marjan DRNOVŠEK:

O stališčih slovenskih socialistov v ZDA do vojne in jugoslovanskega vprašanja med prvo svetovno vojno. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XV-XVI. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana 1975-1976, str. 75-96.

Nekatere evidence o izseljevanju v Ameriko pred prvo svetovno vojno. Kronika, 36, 1988, št. 3, str. 205-217.

Iseljeništvu (Evropa). Enciklopedija Jugoslavije, 5, 1988.

Slovenske izseljenke iz Pas de Calaisa (Francija) in španska državljanska vojna. Slovenski koledar, 1989, str. 105-108.

Prispevek k zgodovini izseljevanja iz Gorenjske pred prvo svetovno vojno s posebnim poudarkom na Škofji Loki. Kronika, 37, 1989, št. 3, str. 203-218.

Ameriško pismo rojakom leta 1903. Slovenski koledar 1990, str. 160-165.

Odmevnost Trunkove knjige Amerika in Amerikanci v letih 1912-1913. Zgodovinski časopis, 43, 1989, št.4, str. 606-609.

Glas izseljencev. Enciklopedija Slovenije, 3, 1989.

Delovanje Toma Brejca med slovenskimi izseljenci v Franciji v letih 1936-1939. Dve domovini/Two Homelands, 1, 1990, str. 179-204.

Utrinki o odnosu Slovencev do izseljenskega arhivskega gradiva. Viri 1990, št. 3, Slovenski izseljenci, str. 5-17.

Jugoslovansko društvo sv. Barbara iz Eisdna v Belgiji 1929-40. Viri 1990, št. 3, Slovenski izseljenci, str. 172-176.

Izseljenci v Evropi. Enciklopedija Slovenije, 4, 1990.

Pot slovenskih izseljencev na tuje. Od Ljubljane do Ellis Islanda-Otoka solza v New Yorku 1880-1924. Založba Mladika, Ljubljana 1991, 245 str.

Izseljevanje iz Poljanske doline do prve svetovne vojne. Loški razgledi, 37, 1990, str. 51-60.

Izseljensko in drugo časopisje med Slovenci v zahodni Evropi do leta 1940. Dve domovini/Two Homelands, 2/3, 1992, str. 265-316.

Ameriška zgodba Franka Česna. Slovenski koledar 1993, str. 227-232.

Slovenski izseljenci in Evropa. Evropa je vedno potrebovala pridne roke. Slovenski svet, 2, 1992, št. 6, str. 22-25.

Slovenski izseljenci in Evropa. Življenje Slovencev po Evropi do leta 1940. Slovenski svet, 3, 1993, št. 7/8, str. 21-23.

Izseljevanje z območja lavantinske škofije pred prvo svetovno vojno in odnos Cerkve do tega pojava. Napotnikov simpozij v Rimu, Celje 1993, str. 197-214.

Slovenen in Nederland. Vereniging Vrienden van Slovenië/
Združenje prijateljev Slovenije. Lipa. Jaargang 2, Nummer 4, Den
Haag 1993, 10-11.

Emma UMEK:

Izseljenci z območja nekdanjih okrajev Kranj in Kamnik po popisu iz
leta 1937, Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana, 1979, str. 201-208.

Arhivi - vir proučevanja slovenskega izseljenstva, Slovenski
izseljenski koledar, Ljubljana 1967, str. 195-198.

Prispevki k zgodovini izseljevanja iz Kranjske v Ameriko v letih
1910 do 1913, Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana 1967, str.
199-207.

Viri za zgodovinsko slovenskih izseljencev v ZDA, Slovenski
izseljenski koledar, Ljubljana 1972, str. 190-194.

Darko FRIŠ:

Delovanje šolskih sester Kongregacije Sv. Frančiška Asiškega
Kristusa Kralja v ZDA med letoma 1909 in 1915, Dve
domovini/Two Homelands, 2-3, 1992, str. 371-387.

Zgodovina časnika Amerikanski Slovenec in »verske vsebine«, ki jih
je obravnaval med leti 1881-1931. V: Znanstvena revija, letnik 3,
štev. 2. Maribor, 1991, str. 405-414.

Korespondenca Kazimirja Zakrajška O.F.M., 1907-1928, Viri 6,
Ljubljana 1993.

Majda KODRIČ:

Nekateri pristopi k problematiki druge generacije v okviru
raziskovanja priseljenstva v ZDA, Dve domovini/Two Homelands, 1,
1990, str. 161-178.

Slovene Emigration to the United States and the Establishment OF Ethnic Communities. In: The European Emigrant Experience in the U.S.A. Tübingen 1992, pp. 149-170.

The Press as a Link Between the Leaders and the Rank and File of AN Ethnic Fraternal Organization; Handling the Situation of Second generation Membership in the KSKJ's Organs, Dve domovini/Two Homelands, 2-3, 1992, str. 195-206.

Matjaž KLEMENČIČ:

Skupaj z V. Klemenčič, Pupin kot politik, Naši razgledi, november 1979.

Praoče etnicističnega gibanja v ZDA. Ob 80-letnici rojstva L. Adamiča ... Naši razgledi, december 1977.

Dragocena pomoč v najhujših dneh, Slovenski koledar, Ljubljana 1979, str. 181-188.

Vloga Mihajla Idvorskega Pupina v političnem življenju srbskih in ostalih jugoslovanskih izseljencev v ZDA pred in med prvo svetovno vojno in njegova prizadevanja za jugoslovanske meje po prvi svetovni vojni, Pupin kot znanstvenik, politik in izumitelj, Ljubljana 1980, str. 41-56.

Izseljevanje Slovencev iz Avstroogrške in avstrijska politika izseljevanja do prve svetovne vojne, Slovenski koledar 1981, Ljubljana 1980, str. 271-277.

Louis Adamič in druga svetovna vojna, Luis Adamič and World War II, Louis Adamič Simpozij, Symposium, Ljubljana 16.-18. september 1981, str. 369-385.

Politično delo Louisa Adamiča, Teorija in praksa IX/1981, Ljubljana 1981, str. 1058-1084.

Recent Research on Slovenian Migration in Europe and Overseas, Prosveta, Enlightenment, Chicago maj, junij, julij 1980.

Izseljevanje iz Notranjske v obdobju od srede XIX. stoletja do danes, Notranjski listi 2, Ljubljana 1981, str. 203-206.

Vystahovalectvo Slovincov z Rakusko-Uhorsko a vystahovalecka politika do prvej svetovej vojny, Vystehovalectvo a život krajanov wo svete, Kstoročnici začiatkov masoveho vystahovalectvy ludu do zamoria, Zbornik prispievkov z vedeckoj konferencie, Matica slovenska, Bratislava 1982, str. 105-107.

Stiki Tesle in Adamiča v zadnjem letu Teslovega življenja, Na rob štiridesetletnici smrti Nikole Tesle, Naši razgledi, marec 1983.

Adamič o Jugoslaviji in Ameriki. - Borec, Ljubljana, 35 (1983) 11-12, str. 779-780.

Slovinci v ameriški statistiki v 19. in 20. stoletju. - Celovški Zvon, Celovec, (-1984) 4, str. 23-31.

Ideološka naravnost Louisa Adamiča. - Borec, Ljubljana, 35 (1983) 11-12, str. 781-784.

Izjemen delež izseljencev v boju za osvoboditev. - Rodna gruda Slovenija, Ljubljana, 32 (1985) 5, str. 8-10.

Research on Slovene Immigration to the United States: Past Achievements and Future directions. - Slovene Studies: Journal of the Society for Slovene Studies, Columbus, Ohio, 8 (1986) 2, str. 9-14.

Metodološki problemi v zvezi z ugotavljanjem realnosti ameriških statistik materinega jezika izseljencev iz habsburške monarhije. - Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor, 58-23 (1987) 1, str. 42-53.

Sodobni problemi organiziranosti poselitve in razvoja kulture Ameriških Slovencev. - Geografski obzornik, Ljubljana, 34 (1987) 2, str. 105-107.

Politično delo Etbina Kristana. - Migracijske teme: časopis za istraživanja migracija i narodnosti, Zagreb, 4 (1988) 1-2, str. 103-109.

Stiki Tesle in Adamiča v zadnjem letu Teslovega Življenja: na rob 40-letnici smrti Nikole Tesle. - Naši razgledi, Ljubljana, 32 (1983),5, str. 132-133.

Methodological Questions on the Reliability of American Statistics of Mother Tongue for Immigrants from Austria-Hungary. - V: Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research. - International Symposium, Krakow 1981, pp. 98-106.

Uloga M. I. Pupina u borbi za jugoslovanske granice posle prvog svetskog rata. - V: Život i delo Mihajla Idvorskog Pupina: zbornik radova naučnog skupa. Novi Sad - Idvor, 1985, str. 391-397. (Soavtor).

Ja bih hteo samo nekoliko rečenica da kažem ... V: Život i delo Mihajla Idvorskog Pupina: zbornik radova naučog skupa. Novi Sad - Idvor 1985, str. 591.

Hrvatska bratska zajednica in Slovenci. V: Slovenski koledar '85, Ljubljana (1984), str. 122-125.

A Note on the Slovene Immigrant Women's Press in the U.S. - V: The Press of Labor Migrants in Europe and North America from 1880's to 1930's, Bremen 1985, p. 279.

Proletarec and the Acculturation of Slovene Workers in the United States. V: The Press of Labor Migrants in Europe and North America from 1880's to 1930's, Bremen 1985, pp. 475-486.

Ideas about the Restoration of the Habsburg Monarchy. - Slovenski koledar '87, Ljubljana (1986), str. 207-211.

Mass Media among the Slovene Immigrants. - Monority Language and Mass Communication, Ljubljana, (1987), str. 177-180.

Ob 40-letnici Zojsa: (odlomek iz doktorske disertacije). V: Slovenski koledar '84, Ljubljana, (1983), str. 170-173.

Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji: naseljevanje, zemljepisna razprostranjenost in odnos ameriških Slovencev do stare domovine od sredine 19. stoletja do konca druge svetovne vojne. Maribor: Založba obzorja, 1987, 326 str.

Proletarec and the acculturation of Slovene workers in the United States. V: Herzig, Christiane. - Labor Migration Project Labor Newspaper Preservation Project: The Press of Labor Migrants in Europe and North America 1880s to 1930s. - Bremen: Universität, 1985, pp. 475-486.

Sources of the lands of emigration as a source for studying migration history: the case of the Slovenes. V: Overseas migration from East-Central and Southeastern Europe: 1880-1940. Budapest: Akademiai kiado, 1990. (Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae; 191), pp. 191-204.

Slovenci v Združenih državah Amerike.// V: Prešernov koledar 1992. Ljubljana: Prešernova družba, 1991, Str. 124-129.

Slovenske bratske podporne organizacije v Clevelandu. V: Slovenski koledar: (koledar za Slovence po svetu). V Ljubljani. - 39 (1992), str. 183-185.

Politično delo Etbina Kristana. V: Migracijske teme. Zagreb, 4 (1988), 1-2; str. 103-109.

Odnosi između Slovenaca i Srba u SAD krajem XIX i tokom XX veka. V: Seobe Srba nekad i sad. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu : Matica Srba i iseljenika Srbije, 1990, str. 147-153.

Izseljenci iz vrst jugoslovenskih narodov ZDA in njihove reakcije na človekove pravice in narodnostna vprašanja v Jugoslaviji v osemdesetih letih. V: Pravo: teorija i praksa: Otvoreni problemi narodnosti u Jugoslaviji: zbornik radova. Novi Sad, str. 204-211.

Slovenci v Združenih državah Amerike. V: Zgodovinski časopis. - 45 (1991), 1, str. 107-112.

Slovenski izseljenski tisk. V: Znanstvena revija: humanistika. Maribor, 3 (1991), 2, str. 299-317.

Viri in ohranjanje slovenskega izseljenskega časopisja (soavtor: Darko Friš). V: Znanstvena revija: humanistika. Maribor, 3 (1991), 2, str. 341-346.

Elections for councilmen in the city of Cleveland and Slovenes of Cleveland V: Dve domovini: razprave o izseljenstvu. Ljubljana (1992), 2-3, str. 353-369.

Reactions of Slovenian and Croatian immigrants: American press, and American scientist to events in Slovenia and in Croatia in the period from 25 June 1991 till the recognition of Slovenia by the United States V: Slovenski koledar: (koledar za Slovence po svetu). V Ljubljani, 40 (1993), str. 209-213.

Razvoj slovenskih far v Clevelandu. V: Celovski Zvon: vseslovenska revija za leposlovje, kritiko, kulturna, družbena in verska vprašanja. Celovec, 9 (1991), 32, str. 51-60.

Images of America Among Slovene and Other Yugoslav Migrants. Distant Magnets-Expectations and Realities in the Immigrant Experience, 1840-1930. New York/London 1993, pp. 199-222.

Reactions of Slovene and Croatia Immigrants: The American Press and Scientists about the Events in Slovenia and Croatia Prior to their Recognition. V: Kleine Nationen und ethnische Minderheiten im Umbruch Europas. München, 1993, str. 333-337.

Research on Slovene Immigration to the United States: Past Achievements and Future Directions. V: Slovene Studies - Journal of the Society for Slovene Studies. Vol. 8, No. 2. Edmonton (Alberta), 1986, str. 9-14.

The Development of the Slovene Private Enterprises in Cleveland (Ohio). V: Slovenski izseljenski koledar '94. Ljubljana, 1994, str. 201-208.

ABSTRACT

**ACHIEVEMENTS AND PLANS
IN THE RESEARCH OF SLOVENE EMIGRATION
IN SCIENTIFIC DISCIPLINES AFTER 1945**

Matjaž Klemenčič

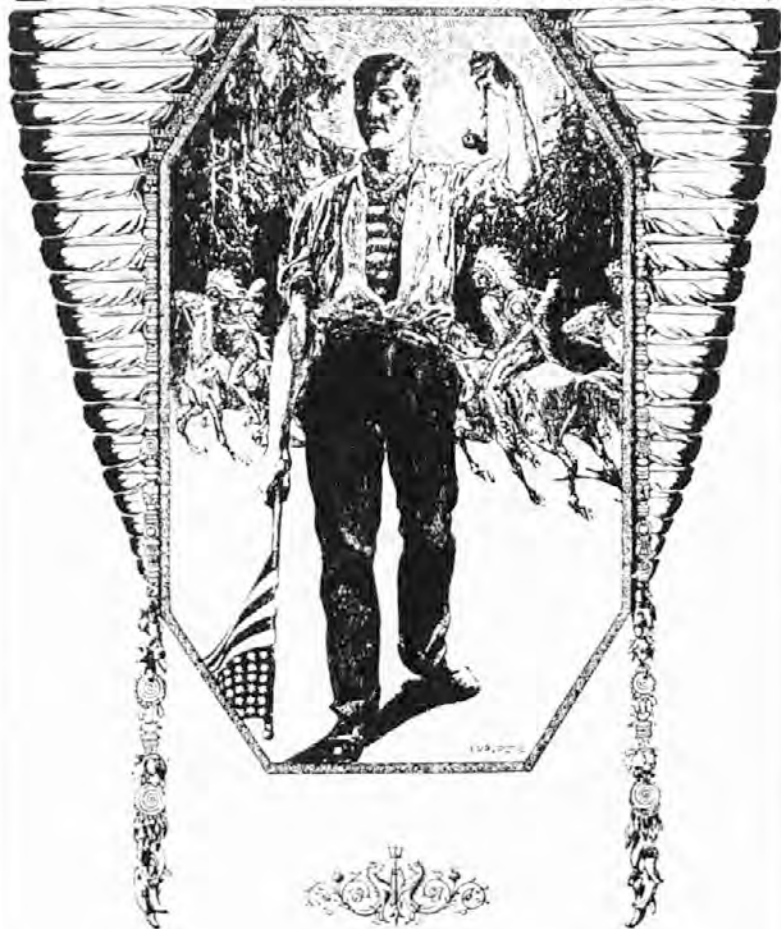
This article is concerned with research on the emigration of Slovenes following the Second World War with special regard to the role of historiography in this research. The author of the article, Matjaž Klemenčič, concludes that research on Slovene emigration was carried out mainly on an enthusiast level up until the symposium on Louis Adamič which the University of Ljubljana held in 1981. Prior to this the author began work on his doctoral dissertation, focusing on the role American Slovenes played in the Second World War. Following the aforementioned symposium, the Institute for Slovene Emigration Research was founded at the Slovene Academy of Sciences and Arts. In 1983 the author received his doctorate in this subject. At the end of the eighties the historians Andrej Vovko and Marjan Drnovšek began working at the Institute for Slovene Emigration Research. Drnovšek prepared a doctoral dissertation on the processes which led to the emigration of Slovenes from what was then the province of Carniola, while Vovko heads the research project on Slovene emigration.

The historian Aleš Breclj is preparing a master's thesis on Slovenes in Argentina, while Darko Friš defended his master's dissertation on the Slovene Catholic church in the USA, and Majda Kodrič is preparing a dissertation on the topic of second generation Slovenes in the USA. At the moment no one is working on the history of Slovenes in Australia and Canada but these topics are covered by other fields, particularly geography and ethnology. Worthy of mention is also Irena Birse's master's thesis in which she analyzed the history and organization of Slovenes in Australia. It should also be noted that a new master's degree in the study of Slovenes in the USA is being planned in which candidates would work with sister support organizations.

The Austro-Hungarian policy on immigration in the period prior to the First World War will also require investigation.

The author of the article would suggest to historians living in the immigrant countries that as much work as possible be done on descriptions of local ethnic groups.

AMERIKA IN AMERIKANCI
SPISAL: REV. J. M. TRUNK

∇ CELOVCU 1912. ∇

— SAMOZAL OŽBA —

LITERARNOZGODOVINSKE RAZISKAVE SLOVENSKE IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI

Janja Žitnik

Namen tega pregleda ni niti ocena niti podrobnejša vsebinska predstavitev dosedanjih literarnozgodovinskih objav o slovenski izseljenski književnosti, temveč le kar se da zgoščena informacija o tem, kdo se je oziroma se še posveča tovrstnim raziskavam in koliko je bilo doslej na obravnavanem področju že storjenega.

Trenutno je na Slovenskem okoli dvajset literarnih zgodovinarjev, pisateljev, novinarjev in urednikov, ki se vsaj občasno ukvarjajo z raziskovanjem slovenske izseljenske književnosti. Razen tega deluje na tem področju nekaj izredno aktivnih raziskovalcev in publicistov v slovenskem zamejstvu, predvsem v Trstu, kjer o slovenski zdomski literaturi največ piše Martin Jevnikar. V Mladiki redno objavlja ocene leposlovnih del naših zamejskih in izseljenskih avtorjev, pisal pa je tudi v *Most* in *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, kjer najdemo njegove kratke, a zgovorne portrete teh avtorjev. Poleg tega je v *Mladiki* leta 1976 pisal v vsaki številki v rubriki Slovenski časopisi po svetu tudi o slovenskih izseljenskih listih *Božja beseda*, *Duhovno življenje*, *Misli*, *Meddobje*, *Katoliški misijoni*, *Vestnik*, *Svobodna Slovenija* in *Ave Marija*, leta 1977 pa o listih *Glas SKA*, *Sij slovenske svobode*, *Ameriška domovina*, *Amerikanski Slovenec*, *Naša luč*, *Prosveta* in *Zarja*.

Prav tako viden prispevek k preučevanju tega pomembnega dela slovenske književnosti predstavljajo literarnozgodovinske študije slovenskih izseljencev samih, zlasti v argentinskem *Zborniku (Koledarju) Svobodne Slovenije*, kjer je Tine Debeljak leta 1975 objavil eno redkih celovitejših študij s tega področja, pa v *Glasi Slovenske kulturne akcije*, ki je redno objavljal ocene leposlovnih in drugih del naših zdomcev, in seveda v *Meddobju*; tu se v obeh zvezkih iz leta 1984 kot avtor dveh kvalitetnih literarnozgodovinskih razprav oglašča Lev Detela iz Avstrije. Med več sto poročili, ocenami, razpravami in literarnozgodovinskimi študijami Tineta Debeljaka so tudi številne ocene in študije o slovenski izseljenski književnosti, objavljene v argentinskoslovenskih glasilih, revijah in zbornikih, ter njegove spremne besede h knjižnim izdajam naših zdomskih avtorjev.

Njegova zbrana bibliografija obsega več tisoč enot, od tega preko 50 knjižnih izdaj. Poleg Tineta Debeljaka in Martina Jevnikarja sodi med najpomembnejše preučevalce slovenske izseljenske in zamejske književnosti nedvomno tudi že omenjeni Lev Detela, ki objavlja svoje študije in članke v številnih avstrijskih in zamejskih revijah. Zanimiv in dragocen vir podatkov za našo literarno zgodovino pa so seveda tudi članki o slovenskih izseljenskih avtorjih in njihovem delu, objavljeni v izseljenskih revijah v drugih delih sveta, zlasti v ZDA in Avstraliji.

Literarna zgodovina in kritika v matični deželi sta se v primerjavi z zamejsko in izseljensko začeli aktivneje posvečati tej snovi dokaj pozno. Izjema so dela Louisa Adamiča, ki so bila deležna pozornosti v praktično vseh vidnejših slovenskih kulturnih revijah že pred drugo svetovno vojno, najprej ob koncu dvajsetih let ob izidu Adamičevega prevoda *Hlapca Jerneja*, zlasti pa v začetku tridesetih let, ko je bil pisatelj na svojem prvem obisku v domovini. Posamezni članki o Adamiču se na slovenskem pojavijo spet takoj po drugi svetovni vojni, nato pa leta 1951 ob njegovi smrti ter naslednje leto ob posthumnem izidu njegove zadnje knjige. Ker je doslej na Slovenskem izšlo poleg nekaj knjig o Louisu Adamiču tudi več kot sto člankov o njem, bo izbrana bibliografija teh del vključena v tu objavljeno bibliografijo literarnozgodovinskih monografij, člankov in razprav le v zelo skrčenem obsegu.

Za predhodnico današnjih še vedno kar številnih adamičeslovcev velja Majda Zavašnik, ki je v šestdesetih letih oddala na ljubljanski Filozofski fakulteti diplomsko nalogo z naslovom *Louis Adamič - naš rojak, kronist in slikar naših izseljencev*. Že trideset let prej je Carey McWilliams v Los Angelesu temu pisatelju posvetil posebno knjigo z naslovom *Louis Adamic and Shadow-America*. Henry A. Christian je v ZDA leta 1965 začel objavljati pomembnejšo Adamičevo korespondenco in leta 1967 doktoriral z disertacijo *Louis Adamic: Immigrant and American Liberal*. Štiri leta pozneje je pri Kent State University Press izšlo njegovo doslej najpomembnejše delo, bibliografija *Louis Adamic: A Checklist*, ki predstavlja nepogrešljiv pripomoček za vse tedanje in današnje adamičeslovce.

V šestdesetih in sedemdesetih letih, ko je bilo književno ustvarjanje naših izseljencev v vseh delih sveta sorazmerno plodno, je bilo v domovini z izjemo posameznih raziskovalcev na splošno le malo zanimanja za ta dela. To pa seveda ne velja za periodične publikacije naših zamejskih založb v Trstu, Gorici in Celovcu, kjer so sodelavci

redno spremljali večino novih slovenskih knjižnih izdaj iz tujine, vselej pa so imeli odprta vrata tudi za tisk izseljenskih del.

Do takrat, ko so se v šestdesetih letih pri nas pojavili prvi znaki obnovljenega zanimanja za Louisa Adamiča in izjemoma še za nekatere politično nesporne izseljenske pisce, so pri Slovenski kulturni akciji v Buenos Airesu izdali že preko štirideset knjig, večinoma izpod peresa naših izseljenskih avtorjev. Podobno plodna je bila izdajateljska dejavnost Svobodne Slovenije, ki ima prav tako sedež v Buenos Airesu. Ena pomembnejših publikacij slovenskih izseljencev je nedvomno antologija *Dnevi smrtnikov: Emigrantsko pripovedništvo (1945-1960) v izboru*, ki je izšla kot 37. izdaja Slovenske kulturne akcije leta 1960, a žal ne vsebuje spremne študije. Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu je mnogo več kot argentinskoslovenska kulturna organizacija in knjižna založba, saj je približno polovica njenega članstva iz vrst najvidnejših slovenskih kulturnih delavcev, živečih v drugih deželah. Razen tega objavlja leposlovna dela slovenskih emigrantov praktično z vsega sveta. Kar zadeva njeno vlogo pri objavljanju leposlovnih del naših izseljencev, Slovenska kulturna akcija verjetno prekaša ostale slovenske založbe v domovini, zamejstvu in izseljenstvu. Žal pa pri njeni založbi doslej še ni izšel literarnozgodovinski pregled slovenske izseljenske književnosti v knjižni obliki, čeprav bi njeni literarni sodelavci glede na svoje sposobnosti in dobro poznavanje gradiva brez dvoma lahko napisali takšno delo. Prvi tovrstni poskus je delo Jožeta Pogačnika *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo*, ki je izšlo v Trstu leta 1972. Seveda pa to delo še nikakor ne vsebuje celovitega dotedanjega pregleda slovenske izseljenske književnosti. Istega leta je Jože Pogačnik v domovini objavil še en pomemben prispevek k zgodovini slovenske izseljenske književnosti, in sicer poglavje *Leposlovna dejavnost v nematičnem prostoru v svoji Zgodovini slovenskega slovstva 8: Eksistencializem in strukturalizem* (Maribor, 1972). Polovica poglavja je posvečena zamejskim, druga polovica pa izseljenkim avtorjem. V okviru izseljenske književnosti se Pogačnik omejuje zlasti na slovenske pisce v Argentini, obravnava pa tudi nekaj posameznih avtorjev z drugih delov sveta.

Posebej je treba poudariti pomen *Antologije slovenskega zdomskega pesništva*, ki je izšla leta 1980 kot 108. publikacija Slovenske kulturne akcije. To obsežno delo vključuje kratko, vendar poglobljeno spremno študijo urednika Franceta Papeža ter izčrpne življenjske in bibliografske podatke, ki jih je prispeval sourednik Tine Debeljak.

Kar se tiče knjižnih del, ki vsebujejo študije o slovenskih izseljenških piscih, bi lahko naslednje, to je zadnje desetletje, razdelili na tri krajša obdobja. V prvem, natančneje v letih 1981-83, je bila pozornost slovenskih raziskovalcev in založnikov osredotočena na književnost Slovencev v ZDA in Kanadi, predvsem na življenje in delo Louisa Adamiča. Leta 1981 so pri nas izšle kar tri knjige o Adamiču, in sicer samostojno delo Jerneje Petrič *Svetovi Louisa Adamiča*, *Izbrana pisma Louisa Adamiča* v prevodu Jerneje Petrič - knjiga vsebuje uvodne komentarje in predgovor urednika Henryja A. Christiana, ter zbornik s simpozija o Adamiču septembra istega leta v Ljubljani (zbornik je uredil Janez Stanonik). Naslednje leto je izšla antologija književnosti Slovencev v Severni Ameriki z naslovom *Naši na tujih tleh* z obsežnim uvodom in opombami urednice Jerneje Petrič, leta 1983 pa knjiga Franceta Adamiča *Spomini in pričevanja o življenju in delu Louisa Adamiča*.

V naslednjih petih letih je naša pozornost veljala predvsem avstralskoslovenskim avtorjem. Leta 1983 je na Filozofski fakulteti v Ljubljani izšel zbornik *Australian Papers*, ki ga je uredil Mirko Jurak. Zbornik vsebuje dve pomembnejši študiji o slovenski književnosti v Avstraliji. V sodelovanju s Slovensko izseljenškimatico pa sta v letih 1985 in 1988 pri Slovenskoavstralskem literarno-umetniškem krožku v Sydneyju izšla dva *Zbornika avstralskih Slovencev* z izborom krajših leposlovnih del, esejev in poročil, v enem od obeh zbornikov pa najdemo tudi kratek oris slovenskoavstralskega pesništva izpod peresa Barbare Suša. Prav to obdobje je na področju literarne zgodovine prineslo še nekaj drugih pomembnih rezultatov raziskovalnega dela. Nesporno med najuporabnejšimi je knjižica Marjana Pertota *Bibliografija slovenskega zdomskega tiska v Argentini 1945-1987: I. del - knjige*, ki je izšla v Trstu leta 1987. Istega leta je Jerneja Petrič na Filozofski fakulteti v Ljubljani zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom *Avtobiografije slovenskih izseljencev v Združenih državah*, pol leta pozneje pa sem tudi sama na isti fakulteti zagovarjala magistrsko delo *Geneza Adamičeve knjige Orel in korenine: Analiza končne redakcije*.

Devetdeseta leta so se začela dovolj plodno. Že leta 1990 je izšla pri Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU prva številka znanstvene revije *Dve domovini/Two Homelands: Razprave o izseljenstvu/Migration Studies*, ki vsebuje kar šest literarnozgodovinskih prispevkov o slovenski izseljenški književnosti v ZDA, Kanadi, Avstraliji in Argentini. V istem letu je izšla pri založbi

Aleph v Ljubljani antologija slovenske zdomske poezije zadnjih štiri-desetih let z naslovom *To drevo na tujem raste* s spremno besedo urednika Cirila Berglesa. Naslednje leto je prineslo tri pomembna dela, pri katerih je sodelovalo več literarnih zgodovinarjev. V obliki sedme številke revije *Dialogi* je bila bralcem predstavljena antologija *Slovenska zdomska književnost zadnjih let*. Spremno študijo in pregled pomembnejših povojnih leposlovnih del slovenskih izseljenskih avtorjev je napisal urednik Lev Detela. Kot drugo naj omenim antologijo pesmi avstralskih Slovencev *Lipa šumi med evkalipti*, ki je izšla istega leta pri Slovenski izseljenski matici. Krajše uvodne komentarje so prispevali Ivan Cimerman, Mirko Jurak in Barbara Suša, ki je dodala še pregled slovenskega tiska v Avstraliji ter podatke o avtorjih. Pomemben prispevek pa predstavlja tudi zbornik referatov s simpozija o dr. Tinetu Debeljaku z naslovom *Domovina in svet*, ki je izšel istega leta pri založbi Karantanija ob pomoči Slovenske kulturne akcije in Katoliškega središča za Slovence po svetu. Leta 1992 je Mohorjeva družba v Celju izdala antologijo povojne emigrantske proze z naslovom *Pod južnim križem*, ki so jo pripravili Zora Tavčar, Helga Glušič in Martin Jevnikar. Že leto dni prej pa je Marjan Pertot iz Trsta dodal prvemu delu svoje že omenjene *Bibliografije slovenskega tiska v Argentini*, tokrat od leta 1945 do 1990, še drugi del - časopisje. K boljšemu poznavanju in razumevanju življenja in delovanja slovenske skupnosti v Argentini je največ prispeval Taras Kermauner s poglobljeno trilogijo *Slovenski čudež v Argentini* (SKA, 1992), na svoj način pa tudi Marko Jenšterle s knjižico *Z argentinskimi Slovenci*, ki je izšla istega leta v Ljubljani. In kot zadnje naj omenim magistrsko delo Barbare Suša *Književnost Slovencev v Avstraliji*, ki jo je zagovarjala na Filozofski fakulteti v Ljubljani v začetku leta 1992, ter svojo doktorsko disertacijo *Zadnje obdobje Adamičevega literarnega ustvarjanja*, ki sem jo zagovarjala aprila 1992.

V zadnjih petindvajsetih letih je v Ljubljani, Kopru in Gorici izšlo tudi več samostojnih leposlovnih del slovenskih izseljenskih avtorjev, kot so Louis Adamič, Vatroslav Grill, Ana Praček Krasna, Andrej Kobal - vse tri njegove knjige so izšle pri Goriški Mohorjevi družbi, Jack Tomšič, Jože Zohar in še nekateri drugi, po letu 1990 pa tudi Tine Debeljak in za njim še nekaj dotlej zamolčanih piscev iz vrst slovenske politične emigracije. Nekatere teh knjižnih izdaj in ponatisov vsebujejo izčrpne spremne študije z življenjepisnimi in bibliografskimi podatki o avtorjih, nekaj pa jih je izšlo brez komentarja. K

temu naj dodam še Mlakarjev roman *On, oče*, ki je izšel v Ljubljani z letnico 1991 v prevodu Jerneje Petrič in ki mu je dodal kratko spremno besedo Brane Gradišnik. Tudi izbor izvrstnega argentinsko-slovenskega pisatelja in pesnika Zorka Simčiča za nagrado Prešernovega sklada leta 1993 kaže na zaslužen prodor dolga desetletja zamolčanih slovenskih izseljenskih piscev v matično kulturo.

Poleg knjig so v zadnjem desetletju literarni zgodovinarji, pisatelji, novinarji in uredniki v domovini bolj ali manj redno objavljali članke o slovenski izseljenski književnosti, predvsem pa o posameznih avtorjih in njihovih delih, v dnevnem tisku in še več v najrazličnejših kulturnih revijah in prilogah. Omeniti je treba tudi njihova predavanja ter radijske predstavitve naših izseljenskih avtorjev, zlasti pa njihove prispevke na domačih in tujih znanstvenih srečanjih s širšo tematiko ter na simpozijih, posebej posvečenih posameznim vidnejšim piscem, kot sta Louis Adamič in Tine Debeljak.

Na Slovenskem so v zadnjih desetletjih o naši zdomski književnosti največ pisali Jože Pogačnik, Helga Glušič, Denis Poniž, Marko Jenšterle, Taras Kermauner, France Pibernik, Mirko Jurak, Jerneja Petrič, Janez Stanonik in Janja Žitnik, zadnji štirje predvsem o naših avtorjih, ki ustvarjajo ali so ustvarjali v angleškem kulturnem prostoru, zadnja od omenjenih pa tudi v Argentini. V to skupino sodita tudi Barbara Suša in Igor Maver, ki sta se doslej posvečala predvsem našim piscem v Avstraliji, ter Mihael Glavan in Rozina Švent. V domovini sta največ prispevala k proučevanju in seznanjanju naše javnosti z literarnimi deli slovenskih avtorjev poleg Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU predvsem Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani in Slovenska izseljenska matica. Vidno vlogo na tem področju imajo poleg znanstvenih revij, kot sta *Acta Neophilologica* v uredništvu Janeza Stanonika in *Dve domovini/Two Homelands* tudi literarnozgodovinski zborniki s širšo tematiko, od katerih naj omenim zlasti *Cross-Cultural Studies* (1988) in *Literature, Culture and Ethnicity: A Festschrift for Janez Stanonik* (1992) urednika Mirka Juraka. Pomembni so seveda tudi številni novinarski in esejistični prispevki o slovenskih izseljenskih avtorjih v našem tisku, v *Novi reviji*, *Rodni grudi*, *Slovenskem koledarju* in drugih periodičnih publikacijah.

O tem, da je večji del slovenskih literarnih zgodovinarjev in zlasti založnikov do nedavnih političnih sprememb na Slovenskem praktično ignoriral književno ustvarjanje naših političnih emigrantov po

drugi svetovni vojni, ne bom posebej govorila, saj je bilo o tem v zadnjih letih že dovolj povedanega. Kljub temu bi rada poudarila, da so se obljube glede pripravljenosti nekaterih slovenskih založnikov za sodelovanje pred nekaj leti, ko smo se začeli odkriteje pogovarjati o tem problemu, do danes že v določeni meri uresničile. Težav pri objavljanju prispevkov o književnosti naše politične emigracije v nekaterih slovenskih revijah in zbornikih pred letom 1990 ob tej priložnosti niti ne želim več kot omeniti. Vsekakor pa je v zadnjih letih prišlo do vidnega premika v slovenski literarni zgodovini, ki zbuja upanje, da bomo odslej obravnavali slovensko izseljensko književnost z obnovljenim zanimanjem, predvsem pa z objektivnejšimi kriteriji, kot so to počeli nekateri naši predhodniki.*

* Zahvaljujem se vsem, ki so sodelovali pri zbiranju podatkov za ta prispevek. V veliko pomoč so mi bili bibliografski podatki in nekateri nasveti, ki so mi jih posredovali dr. Jerneja Petrič, dr. Igor Maver, mag. Barbara Suša, mag. Andrej Rot in Marko Jenšterle.

**IZBRANA BIBLIOGRAFIJA
LITERARNOZGODOVINSKIH MONOGRAFIJ,
RAZPRAV IN ČLANKOV
S PODROČJA SLOVENSKE
IZSELJENSKE KNJIŽEVNOSTI**

Antologija slovenskega zdomskega pesništva, ur. Tine Debeljak in France Papež, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1980.

Australian Papers: Yugoslavia, Europe and Australia, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1983.

Bergles, Ciril, Na rob antologije slovenskega zdomskega pesništva, To drevo na tujem raste: Antologija slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let, (izbral, uredil in spremno besedo napisal Ciril Bergles), Ljubljana: Aleph, 1990, str. 152-165.

Beyer, William C., Louis Adamic and Common Ground, 1940-1949, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 223-239.

Biber, Dušan, Louis Adamič v arhivih OSS, Borec, XL (1988), št. 10, str. 675-692.

Bratko, Ivan, Louis Adamič, Sodobnost, XIII (1965), št. 8-9, str. 886-901.

Bratko, Ivan, Naši izdaji na pot (Predgovor k prvi izdaji) in Orli in orlički Louisa Adamiča (Uvod k drugi izdaji), Orel in korenine, 2. izd., Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1981, str. 589-595 in str. 5-9.

Christian, Henry A., A Brief Survey of Archival Sources Concerning Louis Adamic, Spectrum, St. Paul, Minnesota, 4, št. 1, str. 8-9.

Christian, Henry A., Louis Adamic: A Checklist, Kent, Ohio: The Kent State, University Press, 1971.

Christian, Henry A., From Two Homelands To One World: Louis Adamic's Search for Unity, Papers in Slovene Studies, New York, 1 (1975), str. 133-144.

Christian, Henry A., Adamic's Struggle: The International History of a Radical Pamphlet, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 323-344.

Christian, Henry A., ur., Izbrana pisma Louisa Adamiča, prevedla Jerneja Petrič, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981.

Christian, Henry A., Random Comments about Books, Articles, Immigration, History, Time and Ideas: an Adamic Miscellanea, Literature, Culture and Ethnicity. Studies on Medieval, Renaissance and Modern Literatures: a Festschrift for Janez Stanonik, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1992, str. 61-71.

Cimerman, Ivan, Prebleda je luč južnih zvezd? (Naša pesem v Avstraliji), Lipa šumi med evkalipti: Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji, ur. Ivan Cimerman, predgovor, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990, str. 7-12.

Debeljak, Tine, Trideset let zdomske emigracijske književnosti, Zbornik Svobodne Slovenije 1973-75, Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1975, str. 381-435.

Debeljak, Tine, Življenjski in bibliografski podatki o pesnikih, Antologija slovenskega zdomskega pesništva, zbrala in uredila Tine Debeljak in France Papež, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1980, str. 247-277.

Detela, Lev, Ljubezen in smrt in še nekaj - Uvod v branje nove pesniške zbirke Vladimira Kosa, SKA, 1971, Most, 1971, št. 31-32, str. 98-102.

Detela, Lev, Pesnik Istre in tujine (Humbert Pribac), Most, 1972, št. 33-34, str. 41-45.

Detela, Lev, Pesnik ljubezni in smrti ... (Vladimir Kos, ustvarjalec na daljnem Japonskem), Meddobje, Buenos Aires, 1972, št. 2, str. 145-153.

Detela, Lev, Dva sodobna slovenska krščanska pesnika (soočenje s poezijo Karla Vladimira Truhlarja in Rafka Vodeba), Meddobje, Buenos Aires, 1973, št. 3, str. 220-231.

Detela, Lev, Moderni literarni svet Franceta Papeža, Meddobje, Buenos Aires, 1973, št. 4, str. 326-336.

Detela, Lev, Idejno-estetske in razvojne razsežnosti slovenskega zdomskega ustvarjanja, Meddobje, Buenos Aires, 1984, št. 1-2, str. 50-68.

Detela, Lev, Temelji slovenskega zdomskega ženskega pesništva, Meddobje, Buenos Aires, 1984, št. 3-4, str. 238-253.

Detela, Lev, Beležka o pozabljenih avtorjih in neupoštevani literaturi, Delo, Književni listi, 15. marec 1990, str. 14-15.

Detela, Lev, ur., Slovenska zdomska književnost zadnjih let, posebna številka revije Dialogi: Revija za kulturo, XXVII, 1991, št. 7, s študijo Leva Detele Pregled slovenske zdomske književnosti, str. 87-98.

Detela, Lev., Pregled slovenske zdomske književnosti, Naši razgledi, št. 17, 13. september 1991, str. 485-487.

Detela, Lev, Značilnosti slovenskega zdomskega literarnega ustvarjanja, Slovenski koledar 1991, str. 128-133.

Detela, Lev, Dunaj v slovenski književnosti s posebnim poudarkom na stanje po drugi svetovni vojni, Slovenski koledar 1993, str. 173-178.

Domovina in svet: Zbornik referatov s simpozija o dr. Tinetu Debeljaku, ur. Marko Jenšterle, Ljubljana: Založba Karantanija, 1991.

Druškovič, Drago, Lovro Kuhar - Prežihov Voranc in Louis Adamič, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 301-311.

Glavan, Mihael, Adamičeva zapuščina v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, Zbornik občine Grosuplje 13, 1984, str. 109-113.

Glavan, Mihael, Korespondenca Louisa Adamiča v NUK, Zbornik občine Grosuplje 15, 1988, str. 101-109.

Glavan, Mihael, Anna Praček Krasna. Življenje in delo v dveh domovinah za en svet. (Celotno besedilo je tudi v angleščini.) Ljubljana 1990, 32 str.

Glavan, Mihael, Slovenski tisk v zdomstvu po letu 1945, Uvod, Ljubljana 1991.

Glavan Mihael, Anna Praček Krasna: Newyorški razglednik, Spremna beseda, Ljubljana 1991, str. 231-245.

Glavan Mihael, Adamičeva duhovna in literarna usoda, Rast, 2 (1991), št. 4, str. 385-391.

Glušič, Helga, Pripovedna proza Karla Mauserja, Wiener Slawistische Almanach, Band 22, 1988, str. 183-188.

Glušič, Helga, Iz sodobne slovenske književnosti v Ameriki (poezija), Zbornik SSJLK, Ljubljana 1988, str. 157-167.

Glušič, Helga, Značilnosti pesniškega jezika sodobne slovenske književnosti v Ameriki, Simpozij Slovenski jezik v znanosti 2. Zbornik, Ljubljana 1989, str. 89-97.

Glušič, Helga, Slovenski pesnik in pripovednik Karel Mauser, Slovenski koledar 1990, str. 152-155.

Glušič, Helga, Tine Debeljak kot literarni zgodovinar, Jezik in slovo, XXXVI (1990-91), št. 4, str. 110-113.

Glušič, Helga, Sodobni slovenski roman zunaj matične Slovenije, Zbornik SSJLK, Ljubljana 1991, str. 115-123.

Glušič, Helga, Izbor in spremna beseda v: Narte Velikonja, Ljudje in zanke, Gorica 1991, str. 235-247.

Jenšterle, Marko, Mi smo za suvereno Slovenijo, za Jugoslavijo pa, če nam to koristi (intervju s Tinetom Debeljakom ml.), Telex, 45, 1985, št. 48, 7. december, str. 16-18.

Jenšterle, Marko, Slovenska književnost v Argentini, Delo, Književni listi, 27. julij - 17. avgust 1989, str. 5.

Jenšterle, Marko, Pogovor s slovenskim pisateljem v Argentini: Imamo zgornji in spodnji svet, v slednjem smo spet začeli eksistirati, Delo, Književni listi, 4. januar 1990, str. 13.

Jenšterle, Marko, Maša sprave Tineta Debeljaka, Velika črna maša za pobite Slovence, spremna beseda, ponatis Ljubljana: SZS Karantinja, 1990.

Jenšterle, Marko, Zakaj Jurčec spominov Skozi luči in sence ni končal?, Delo, 13. december 1990, str. 6.

Jenšterle, Marko, Tine Debeljak in začetki zdomske literature, Nova revija, IX, št. 103, november 1990, str. 1531-1538.

Jenšterle, Marko, Tine Debeljak in Edvard Kocbek, dve različni žrtvi revolucije, *Nova revija*, X, št. 108, april 1991, str. 609-620.

Jenšterle, Marko, ur., *Domovina in svet: Zbornik referatov s simpozija o dr. Tinetu Debeljaku*, Ljubljana: Založba Karantanija, 1991.

Jenšterle, Marko, *Z argentinskimi Slovenci*, Ljubljana: Založba Karantanija, 1992, 160 str.

Jevnikar, Martin, *Sodobna zamejska in zdomska literatura*, Mladika, Trst, od 1967 dalje (v vsaki številki do danes so ocenjene vse zamejske in zdomske knjige).

Jevnikar, Martin, sour., *Pod južnim križem: Antologija emigrantske proze 1945-1991*, Celje: Mohorjeva družba, 1992, 416 str., s študijo Martina Jevnikarja *Življenje in delo pisateljev antologije*, str. 382-412.

Jurak, Mirko, Mary Molek: *Immigrant Woman*, *Acta Neophilologica*, XIII (1980), str. 84-86.

Jurak, Mirko, *The Relations between Fictional and Non-fictional Elements in Adamič's Autobiographical Novels*, Louis Adamič Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 125-136.

Jurak, Mirko, *Slovene Immigrants in Mary Molek's Fictionalized Biography Immigrant Woman*, *Slovenski koledar* 1981, str. 308-310.

Jurak, Mirko, *Pesniško ustvarjanje slovenskih izseljencev*, *Delo*, Književni listi, 14. oktober 1982.

Jurak, Mirko, *Smeh v džungli*, *Spremna beseda*, Ljubljana: Borec, 1983, str. 13-19.

Jurak, Mirko, *Poetry Written by the Slovene Immigrants in Australia: Types of Imagery from the Old and the New Country*, *Australian Papers*, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1983, str. 55-61.

Jurak, Mirko, *The Search for Cultural Identity in Ivan Kobal's Autobiographical Novel The Man Who Built the Snowy*, Autobiographical and Biographical Writing in the Commonwealth, ur. Doireann MacDermott, Sabadell (Barcelona) Editorial AUSA, 1984.

Jurak, Mirko, *The New World in Etbin Kristan's Plays*, Melus (Amherst, Mass.), 12, št. 4, zima 1985, str. 53-61; Slovenski koledar 1985, str. 228-232.

Jurak, Mirko, *Major Themes in Poetry Written by Slovene Immigrants in the U.S.A. and Canada*, Cross-Cultural Studies, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1988, str. 405-409.

Jurak, Mirko, *Pesmi slovenskih izseljencev v Avstraliji - pomembna obogatitev slovenskega književnega ustvarjanja*, predgovor, Lipa šumi med evkalipti: Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji, ur. Ivan Cimerman, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990, str. 13-15.

Jurak, Mirko, Ivan Dolenc and John Krizanc: *Two Canadian Authors of Slovene Origin*, Dve domovini - Two Homelands, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, str. 301-307.

Jurak, Mirko, ur., *Literature, Culture and Ethnicity. Studies on Medieval, Renaissance and Modern Literatures: a Festschrift for Janez Stanonik*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1992, 332 str.

Kermauner, Taras, *Slovenski čudež v Argentini*, trilogija, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1992.

Kmecl, Matjaž, *Aurora Australis: Žohar in Košak*, Sodobnost, 1988, št. 1, str. 68.

Kmecl, Matjaž, *Aurora Australis*, pesmi južne zarje, spremna beseda v pesniški zbirki *Aurora Australis* Jožeta Žoharja, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 91-98.

Kmecl, Matjaž, Pavla Gruden, *Sodobnost*, 1990, št. 6-7, str.651.

Kuzmič, Mihael, Louis Adamič in ameriški betlehemske rojaki, Slovenski koledar 1989, str. 133-136.

Kuzmič, Mihael, Nekaj korespondence med Louisom Adamičem in Jožetom Miheličem, Slovenski koledar 1992, str. 196-200.

Lipa šumi med evkalipti: Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji, ur. Ivan Cimerman, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990.

Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 1981.

Maver, Igor, Glasovi iz Avstralije, Naši razgledi, 7. oktober 1988, str. 577-578.

Maver, Igor, Bogat izbor iz slovenske poezije v Avstraliji; sedem pesnikov, Delo, Književni listi, 18. avgust 1990, str. 15.

Maver, Igor, The Poetry of Slovene Immigrants in Australia: Bert Pribac, The Outrider 91 Almanach: Earth Wings, ur. Manfred Jurgensen, Brisbane: Phoenix Publications, 1990, str. 210-224.

Maver, Igor, Slovene Immigrant Literature in Australia: Jože Žohar's Aurora Australis, The Making of a Pluralist Australia: 1950-1990, ur. Giovanna Capone in Werner Senn, Bern: Peter Lang Verlag, 1992, str. 161-168.

Maver, Igor, Slovene Immigrant Literature in the Postmodern World: The Rise of Multiculturalism and Multi-ethnicity in Australia, the United States of America and Canada, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 2-3, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1992, str. 103-111.

Maver, Igor, The question of literary transmission and mediation: Aesthetic, linguistic and social aspects of Slovene translations from American verse through 1945, Slovene Studies: Journal of the Society for Slovene Studies, 13 (1991), št. 1, str. 91-99 (izšlo 1992).

Mihelič, Mira, Podoba Louisa Adamiča, Zbornik občine Grosuplje, III (1971), str. 169-175.

Mihelič, Mira, ur., Orel in korenine: Izbrano delo Louisa Adamiča, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1977, s spremno besedo urednice in bibliografijo Pomembnejši članki in študije o Louisu Adamiču, str. 143-159.

Modic, Lev, Pripomba k članku Louis Adamič o življenju maršala Tita, Slovenski poročevalec, 5. 7. 1952.

Papež, France in Tine Debeljak, ur. Antologija slovenskega zdomskega pesništva, Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1980, z uvodno študijo Franceta Papeža Slovensko zdonsko pesništvo, str. 5-13.

Papež, France, Slovenska beseda v Argentini, Dom in svet 1888-1988: Zbornik ob stoletnici, ur. Stanko Janežič, Celje: Mohorjeva družba, 1989, str. 205-209.

Pertot, Marjan, Bibliografija slovenskega tiska v Argentini 1945-1987, I. del - knjige, Trst: Knjižnica Dušana Černeta, 1987; II. del - časopisje, Trst: Knjižnica Dušana Černeta, 1991.

Petrič, Jerneja, Adamičevo prevajanje slovenskih umetniških del v angleščino, Slavistična revija, XXVI, št. 4, oktober-december 1978, str. 417-441.

Petrič, Jerneja, Louis Adamic as an Interpreter of Yugoslav Literature in America, Acta Neophilologica, XI, 1978, str. 23-47.

Petrič, Jerneja, Louis Adamič kot literarni kritik, Naši razgledi, XXVII, št. 20, 27. oktober 1978, str. 584-585.

Petrič, Jerneja, Vatroslav Grill, Med dvema svetovoma (na novo napisala po avtorjevi predlogi, uredila, dodala pregled gledaliških predstav in opombe Jerneja Petrič), Ljubljana: Mladinska knjiga, 1979.

Petrič, Jerneja, Louis Adamič in Upton Sinclair, Slovenski koledar 1979, str. 296-301.

Petrič, Jerneja, Razvedrilo in še veliko več, Slovenski koledar 1980, str. 191-197.

Petrič, Jerneja, Svetovi Louisa Adamiča, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1981.

Petrič, Jerneja, Pisatelj Louis Adamič in njegove korenine, Slovenski koledar 1981, str. 239-243.

Petrič, Jerneja, Priseljenska književnost kot zgodovinsko gradivo, Slovenski koledar 1981, str. 220-227.

Petrič, Jerneja, Literarne dileme Louisa Adamiča, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 119-125.

Petrič, Jerneja, ur., Naši na tujih tleh: Antologija književnosti Slovencev v Severni Ameriki, (izbor, ureditev, uvod in opombe Jerneja Petrič), Ljubljana: Cankarjeva založba in Slovenska izseljenska matica, 1982.

Petrič, Jerneja, Louis Adamic and His Views Concerning Literature, Slovenski koledar 1982, str. 285-289.

Petrič, Jerneja, Literature Written by the Slovenes in Australia, Australian Papers, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1983, str. 49-54.

Petrič, Jerneja, Mirko G. Kuhel, književnik in prevajalec, Slovenski koledar 1984, str. 176-180.

Petrič, Jerneja, What an Unusual Career, Slovenski koledar 1985, str. 224-228.

Petrič, Jerneja, Jerica Rems: Spomini minulih dni. Nenavadna življenjska zgodba slovenske izseljenke v ZDA, Slovenski koledar 1987, str. 175-177.

Petrič, Jerneja, Avtobiografije slovenskih izseljencev v Združenih državah Amerike, doktorska disertacija, Oddelek za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1987.

Petrič, Jerneja, Pesniški opus Katke Zupančič, Rodna gruda, 1988, št. 3, marec, str. 28-29.

Petrič, Jerneja, Louisa Adamiča prevajanje v slovenščino, Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev, 14, 1988, str. 51-55.

Petrič, Jerneja, Louis Adamic in the After-War Period: the Tradition of Literary Journalism, Cross-Cultural Studies: American, Canadian and European Literatures, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, 1988, str. 409-413.

Petrič, Jerneja, Po poti spominov z Anno Praček Krasno, Slovenski koledar 1989, str. 137-140.

Petrič, Jerneja, Belokranjec M. J. Prebilic in njegova avtobiografija, Slovenski koledar 1989, str. 141-144.

Petrič, Jerneja, S. - roman o zakonu v krizi in avtobiografska nesproščenost, Delo, Književni listi, 12. oktober 1989, str. 5.

Petrič, Jerneja, Slovenci smo, ki z doma loči široko daljno nas morje: Anonimna poezija ameriških Slovencev in Slovensko- Amerikanski koledar v pionirskih letih 1895-1915, Slovenski koledar 1990, str. 173-176.

Petrič, Jerneja, Ponovno: Adamič - pisatelj, da ali ne?, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, str. 269-274.

Petrič, Jerneja, Izseljenska avtobiografija v ZDA - primer slovenskih Američanov, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, str. 239-245.

Petrič, Jerneja, Resnična zgodba nekega življenja ali roman? V močvirju velemesta neznane pisateljice L. G., Slovenski koledar 1991, str. 181-183.

Petrič, Jerneja, The Myth of America in Slovene Literature up to the Second World War, Slovene Studies: Journal of the Society for Slovene Studies, 13 (1991), št. 1, str. 101-106 (izšlo 1992).

Petrič, Jerneja, The Slovene-American press as a medium for growing literary activities, Slovenski koledar 1993, str. 203-208.

Petrič, Jerneja, prev., Frank Mlakar, On, oče, Ljubljana: Art agencija, 1991.

Pibernik, France, Slovenski dunajski krog 1941-1945, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1991.

Pirkovič, Ivo, Preludij Adamičeve tragedije, Sodobnost, 24 (1977), št. 1, str. 57-65; št. 2, str. 150-163.

Pod južnim križem: Antologija emigrantske proze 1945-1991, pripravili Zora Tavčar, Helga Glušič, Martin Jevnikar, Celje: Mohorjeva družba, 1992, 416 str. (s spremnima besedama Zore Tavčar in Helge Glušič ter bio-bibliografskim dodatkom Martina Jevnikarja).

Pogačnik, Jože, Pot Rude Jurčeca, Zaliv, 1968, št. 10-11, str. 63-64.

Pogačnik, Jože, Meddobje, Zaliv, 1968, št. 10-11, str. 64.

Pogačnik, Jože, Zgodovina slovenskega slovstva VIII: Eksistencializem in strukturalizem, Leposlovna dejavnost v nematičnem prostoru, Maribor: Založba Obzorja, 1972, str. 58-79.

Pogačnik, Jože, Slovensko zamejsko in zdonsko slovstvo. Oris izhodišč in ocena vrednosti, Trst 1972, 151 str. (Kosovelova knjižnica 5).

Pogačnik, Jože, Slovenska kulturna prisotnost v Argentini, Glas Slovenske kulturne akcije, Buenos Aires, XIX (1972), št. 6, str. 1-2.

Pogačnik, Jože, Sodobna slovenska književnost v zamejstvu in zdomstvu, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, XV/2, 1973, str. 487-509.

Pogačnik, Jože, Dizionario della letteratura mondiale del 900, Paoline, Roma 1980, gesla: Balantič, str. 211; T. Debeljak, str. 800-819; Jurčec, str. 1600; Pahor B., str. 2193; Rebula, str. 2439.

Pogačnik, Jože, Idila kot aktivno življenjsko načelo (S. Kociper: Goričanec), Sodobnost, XL (1992), str. 202-215.

Poniž, Denis, O knjigi in njeni usodi. Louis Adamič: Orel in korenine, Zbornik občine Grosuplje, III (1971), str. 183-185.

Poniž, Denis, Nacionalno v literaturi Louisa Adamiča o Slovencih v Jugoslaviji, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, ur. Janez Stanonik, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981, str. 113-118.

Poniž, Denis, France Papež: Dva svetova, Celovski zvon, IV (1986), št. 11, str. 91-93.

Poniž, Denis, Polstoletna pesniška bera. Vinko Beličič - Pesem je spomin, Naši razgledi, 17, 14.9.1990, str. 486.

Poniž, Denis, Izeljensko slovstvo - Evropa, Enciklopedija Slovenije, knjiga 4, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 232-233.

Poniž, Denis, Antologija pesniških načinov, France Pibernik, Slovenski dunajski krog 1941-1945, Dnevnik, 10. 7. 1991, str. 13 (Svet v knjigah, 756).

Poniž, Denis, Pod južnim križem, Bert Pribac, Prozorni ljudje, Dnevnik, 31. 7. 1991, str. 12 (Svet v knjigah, 759).

Poniž, Denis, France Pibernik, Slovenski dunajski krog 1941- 1945, Naši razgledi, 16, 30. 8. 1991, str. 458 (rubrika Odprta branja).

Poniž, Denis, Usoda v pesmi, Tine Debeljak ml., Prsti časa, Dnevnik, 20.11.1992, str. 11 (Svet v knjigah, 775).

Slovenska zdomska književnost zadnjih let, ur. Lev Detela, posebna številka revije Dialogi: Revija za kulturo, XXVI, 1991, št. 7, 98 str.

Stanonik, Janez, O Louisu Adamiču. Henry A. Christian, Louis Adamic: A Checklist, Prostor in čas, 1973, št. 3-4, str. 247-248.

Stanonik, Janez, ur., Louis Adamič: Simpozij - Symposium, Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, 1981.

Stanonik, Janez, Historical Survey of Researches on Adamic, Louis Adamič: Simpozij - Symposium, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 1981, str. 71-76.

Stanonik, Janez, Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America, Acta Neophilologica, XIX, 1986, str. 33-57.

Stanonik, Janez, Neznana tristoletnica: Misijonar Kappus iz Kamne Gorice, njegova pot in ustvarjanje, Delo, Književni listi, 17. september 1987.

Stanonik, Janez, Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America II, Acta Neophilologica, XX, 1987, str. 25-38.

Stanonik, Janez, The Life and Work of Marcus Antonius Kappus, the Missionary from Kamna Gorica, Slovenija, I, 1987, št. 4, str. 51-55.

Stanonik, Janez, Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America III, Acta Neophilologica, XXI, 1988, str. 3-9.

Stanonik, Janez, Letters of Marcus Antonius Kappus from Colonial America IV, Acta Neophilologica, XXII, 1989, str. 39-50.

Stanonik, Janez, The Prehistory of Slovene Journalism in the United States, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 2-3, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1992, str. 125-140.

Suša, Barbara, Ga mar poznaš - neznanca? Ob branju pesmi Slovencev v Avstraliji, Zbornik avstralskih Slovencev - 1988, Sydney: SALUK, 1988, str. 151-152.

Suša, Barbara, soured., Lipa Šumi med evkalipti: Izbor pesmi Slovencev v Avstraliji, (predgovor Terra Australis Incognita na slovenskem Parnasu, biografije avtorjev, poglavje Slovenski tisk v Avstraliji napisala Barbara Suša), Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1990, str.16-21, 157-161.

Suša, Barbara, Bronasti tolkač in V kljunu golobice Berta Pribca, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, str. 291-299.

Suša, Barbara, Tisk slovenskih književnikov v Avstraliji, Znanstvena revija, 3 (1991), št. 2, str. 357-363.

Suša, Barbara, In memoriam Irena Birsa, Knjiga, 1991, št. 8-9, str. 385-386.

Suša, Barbara, Naša diaspora, Knjiga, 1991, št. 10-11, str. 385.

Suša, Barbara, O ščinkavcih in kakadujih, Knjiga, 1991, št. 12, str. 475-476.

Suša, Barbara, Kelih s krvjo, Knjiga, 1992, št. 3, str. 43.

Suša, Barbara, Na vseh poteh šepetanje, Knjiga, 1992, št. 4-5, str. 58.

Suša, Barbara, G'Day to Me, Knjiga, 1992, št. 6, str. 98.

Suša, Barbara, Gospa z morja, Knjiga, 1992, št. 7-8, str. 136.

Švent, Rozina, Slovenski tisk v zdomstvu po letu 1945: od begunskih taborišč preko naselitvenih središč po svetu v matično domovino, razstavni katalog istoimenske razstave, Ljubljana: SSK in NUK, 1991, str. 8-27; tudi v: Slovenski koledar 1992, str. 154-176.

Švent, Rozina, D-fond je že dve leti dostopen vsem bralcem v NUK: Ugovori in pripombe (s krajšo bibliografijo pisatelja Franka Bukviča), Delo, Književni listi, 7. 3. 1991, str. 13.

Švent, Rozina, Pomembna pridobitev v NUK: Novo darilo redkih begunskih tiskov, Delo, Književni listi, 4. 7. 1991, str. 9.

To drevo na tujem raste: Antologija slovenske zdomske poezije zadnjih štiridesetih let, izbral in uredil Ciril Bergles, Ljubljana: Aleph, 1990.

Vidan, Ivo, Prepiska Štampar - Adamič, Rad JAZU (Zagreb), 300 (1978).

Vidan, Ivo, Louis Adamič - književnik, Forum (JAZU, Zagreb), 1982, št. 4-6, str. 764-828.

Vidan, Ivo, Maksimilijan Vanka i Louis Adamič, Forum (JAZU, Zagreb), 1984, št. 1-2, str. 385-411.

Vodopivec, Vlado, Novi Louis Adamič, Slovenski izseljenski koledar 1971, str. 220-222.

Zbornik avstralskih Slovencev 1985 - Anthology of Australian Slovenes 1985, ur. Jože Prešeren, Sydney: SALUK, 1985.

Zbornik avstralskih Slovencev 1988 - Anthology of Australian Slovenes 1988, zbral Jože Žohar, ur. Jože Prešeren i.dr., Sydney: SALUK, 1988.

Žitnik, Janja, Leto 1949 - Louis Adamič v Trziču, Obzornik, 1987, št. 10, str. 726-735.

Žitnik, Janja, A Game of Chess in an Earthquake, Slovenski koledar 1988, str. 153-157.

Žitnik, Janja, Stiki Louisa Adamiča z Edvardom Kardeljem, Zbornik občine Grosuplje 15, 1988, str. 91-99.

Žitnik, Janja, Geneza Adamičeve knjige Orel in korenine: Analiza končne redakcije, magistrsko delo, Oddelek za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1988.

Žitnik, Janja, Neobjavljeno poglavlje Orla i korena Luja Adamiča, Književna smotra: Časopis za svjetsku književnost, XXI (1988), Zagreb 1989, št. 69-72, str. 65-68.

Žitnik, Janja, The Editing of Louis Adamic's Book The Eagle and the Roots, Acta Neophilologica, XXII, 1989, str. 69-87.

Žitnik, Janja, Pesnik slovenskega podeželja, Srce in oko: Obzornik Prešernove družbe, februar 1990, št. 13, str. 98-102.

Žitnik, Janja, Zamuda slovenske objave Orla in korenin, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, 1990, str. 247-267.

Žitnik, Janja, Slovenskoargentinski pesnik Vinko Žitnik, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 1, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo, 1990, str. 275-290.

Žitnik, Janja, Nekateri problemi pri raziskovanju slovenskega izseljenstva, Razprave in gradivo - Treatises and Documents, 23, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1990, str. 164-173.

Žitnik, Janja, Zadnje obdobje Adamičevega literarnega ustvarjanja, doktorska disertacija, Oddelek za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1991.

Žitnik, Janja, Louis Adamic's Periodicals, Dve domovini - Two Homelands: Razprave o izseljenstvu - Migration Studies, 2-3, Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo, 1992, str. 253-263.

Žitnik, Janja, Louis Adamic's image of America, Slovene Studies: Journal of the Society for Slovene Studies, 13 (1991), št. 1, str. 111-116 (izšlo 1992).

Žitnik, Janja, Louis Adamič in sodobniki: 1948-1951, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnost, Razred za filološke in literarne vede, 1992, 216 str.

Žitnik, Janja, Louis Adamic: *The Education of Michael Novak, Literature, Culture and Ethnicity. Studies on Medieval, Renaissance and Modern Literatures: A Festschrift for Janez Stanonik*, ur. Mirko Jurak, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1992, str. 73-78.

* Bibliografija Martina Jevnikarja, ki je zaradi izjemnega obsega ni mogoče vključiti v ta pregled, je objavljena v: *Miscellanea Slovenica, Dedicata a Martin Jevnikar in occasione del Suo 70 compleanno*, posebna štelka revije *Est Europa*, Videm: Università degli Studi di Udine, Vol. 1, Udine 1984.

ABSTRACT

LITERARY-HISTORICAL STUDIES OF SLOVENE EMIGRATION LITERATURE

Janja Žitnik

The purpose of this survey is neither an evaluation nor a detailed presentation of the contents of literary-historical publications on Slovene emigration literature, but rather, as far as possible, to outline condensed information on those who have worked or continue to do so in this area of research and the work that has been carried out to date in this field.

*At the moment in Slovenia there are approximately twenty literary historians, writers, journalists, and editors who work at least occasionally in research on Slovene emigration literature. Apart from these, in this field a few exceptionally active researchers and writers work on indigenous Slovene populations abroad, particularly in Trieste, where the most prolific writer on Slovene *zdomci* (temporary workers abroad) literature is Martin Jevnikar. An equally visible contribution to the study of this important part of Slovene literature is represented by the literary-historical studies written by Slovene emigrants themselves, particularly in Argentina, the USA and Australia, and also in Vienna.*

In comparison to foreign and emigration literary history and criticism, that in the homeland began actively to devote attention to these matters somewhat late. An exception are the works of Louis Adamič which were the subject of attention in practically all the more notable Slovene cultural periodicals from the beginning of the thirties to Slovenia's gaining of political independence.

*In the past decades in Slovenia, Jože Pogačnik, Helga Glušič, Denis Poniž, Marko Jenšterle, Taras Kermauner, France Pibernik, Mirko Jurak, Jerneja Petrič, Janez Stanonik, and Janja Žitnik have been the major writers on Slovene zdomci literature, the last four of whom having focused primarily on Slovene authors who wrote or are writing in an English cultural sphere. Also belonging to this group of researchers are Barbara Suša and Igor Maver, who have devoted their work predominantly to Slovene writers in Australia, and Mihael Glavan and Rozina Švent. The results of their work in this field can be seen at least in part in *Izbrane bibliografije literarnozgodovinskih monografij, razprav in člankov o slovenski izseljenški književnosti* («Selected Bibliographies of Literary-Historical Monographs, Treatises and Articles on Slovene Emigration Literature») published in Slovenia. In all accounts in the past few years a visible change in Slovene literary history has taken place which gives rise to the hope that from now on we will study Slovene emigration literature with renewed interest and in particular with more objective criteria than did some of our predecessors.*

PREGLED DOSEDANJEGA ETNOLOŠKEGA RAZISKOVANJA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Breda Čebulj-Sajko

Preden predstavim svoj oris dosedanjega raziskovanja življenja slovenskih izseljencev v okviru etnološke stroke, naj omenim, da so za posamezna obdobja tovrstnega proučevanja že bili objavljeni zgoščeni pregledi (Ravnik M., 1982a; Slavec I., 1990). Poleg njih so se v zadnjem času pojavili še krajši povzetki preteklega etnološkega dela na tem področju (Sulič N., 1991a; Čebulj-Sajko B., 1991a), vsebinsko vseh navedenih pa ima vsaj dve stičišči: avtorice bolj ali manj pojasnjujejo namen etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva, kateremu dodajajo še seznam seminarških in diplomskih nalog na to temo, opravljenih v osemdesetih letih. Zaradi izostanka preteklih in najnovejših naših objav s tega področja je trenutno v delu obsežnejša problemska in metodološka analiza poglobljenih rezultatov in naključnih »srečevanj« etnologije z izseljensko tematiko od začetkov njenega formiranja kot samostojne znanstvene discipline do danes. Ta časovni razpon je razviden tudi v navedeni izbrani bibliografiji na koncu tega prispevka, ki ni popolna in jo bo zato potrebno še dopolniti, je pa v primerjavi z do sedaj objavljenimi najboljše. Avtorji, med katerimi vsi sicer niso bili profesionalni etnologi, so pa svoje prispevke objavljali v etnoloških strokovnih publikacijah, so že v predvojnem času opozarjali stroko na potrebnost raziskovanja življenja slovenskih izseljencev. Takšne pobude najdemo predvsem v prispevkih, objavljenih v *Etnologu* (Šašel I.F., 1929, 1934, 1940; Mrkun A., 1934, 1940;), medtem ko je Franjo Baš v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* med leti 1930 in 1934 objavljal bibliografijo člankov pod gesloma *Izseljenci*, *Izseljevanje*.

Toliko o začetkih, ki so še do danes ostali v senci poudarjanja rezultatov etnološkega proučevanja izseljevanja, priseljevanja in povratništva v osemdesetih letih. Res pa je, da se je takrat prvič v zgodovini svojega obstoja etnološka stroka sistematično lotila raziskovanja slovenskega izseljenstva.

Čeprav nam v tem prispevku ne gre za odkrivanje prvih etnoloških raziskav na to temo, naj vendarle omenim članek Boža Škerlja *Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih* (1957). S svojim raziskovalnim pristopom je avtor močno vplival na delo etnološkega podmladka dobrih dvajset let kasneje. Vsebina njegovega prispevka je namreč še vedno aktualna, in to ne samo zaradi zgodovinskih dejstev o ameriških Slovencih, temveč predvsem zaradi teoretičnih razmišljanj o aktivni in pasivni akulturaciji, o spremembi vrednot, ki jih prinese človeku zamenjava družbenega okolja, o pomenu jezika kot simbolu etnične identitete (implicira ga predvsem na drugo generacijo Slovencev v Ameriki) itd. Vse omenjeno temelji na njegovih praktičnih izkušnjah med izseljenci, torej na stacionarnem delu, na metodi lastne udeležbe in opazovanja življenja posameznika ali skupine, s katero se etnologija v preučevanju izseljenstva še danes odlikuje. Poleg tega se avtor dotakne tudi problema izseljenške družine in medsebojnih odnosov njenih članov, nadalje odnosov Slovencev znotraj in zunaj svoje etnične skupnosti ipd. Vse to je vključeno v etnoloških raziskavah, nastalih v osemdesetih letih, o katerih bo še govor. Lahko rečemo, da obstaja kontinuiteta etnološkega raziskovanja diaspore v današnjem metodološkem pomenu vsaj od objave Škerljevega »eseja« (kot ga sam imenuje) dalje in to kljub spreminjanju definicije predmeta etnologije v preteklosti. Njegov prispevek pa imamo lahko za povednega tudi za zgodovinarje, psihologe, sociologe, geografе, kar kaže na njegovo večdisciplinarno in primerjalno, danes še kako aktualno, usmerjenost pri etnološkem proučevanju izseljenstva.

Smernic in pobud, ki jih je dal Škerlj v svojem prispevku, so se etnologi, kot že rečeno, oprijeli šele v začetku osemdesetih let. Do tedaj se je stroka posvečala predvsem teoretičnim in metodološkim vprašanjem raziskovanja vsakdanjega življenja in posameznim dolgoročnim projektom, kot sta bila Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja (ETSEO) in Način življenja Slovencev XX. stoletja. Rezultat prvega projekta je enajst zvezkov, v katerih so objavljeni obsežni vprašalniki s področja materialne, socialne in duhovne kulture in služijo etnologu kot pripomoček pri zbiranju raznovrstnega gradiva predvsem na terenu - med ljudmi. Dolgoletno zanemarjanje problematike slovenskega izseljenstva je slutiti tudi v besedilu uvodnega zvezka, v katerem avtor Slavko Kremenšek pravi: *»Izhodišče etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja je prostor, ki ga pripadniki slovenske etnične skupine naseljujejo. Pri tem gre*

tako za okvire SR Slovenije, kot za zamejska območja, naseljena s Slovenci. Sem je končno treba prišteti tudi kolikor toliko strnjene slovenske izseljenske kolonije.« (Kremenšek S., 1976; 1.) Čez dobri dve leti je v okviru istega projekta izšel sedmi zvezek vprašalnic, v katerega so vključena tudi vprašanja s področja interetničnih in medkrajevnih odnosov ter zdomstva. Slednji pojem pomeni »*sprva... začasno in kasneje velikokrat... stalno izselitev iz domačega kraja in domovine.*« (Uredniški odbor ETSEO z upoštevanjem osnutka Pavle Štrukelj, 1978; 27.) O etnološkem preučevanju izseljenskih naselbin je zapisano, da je to »*poseben problem. Tukaj nas zanimajo le zveze med zdomci, njihovim domom in domačim krajem ter kulturni nasledki, ki temeljijo na teh zvezah.*« (Uredniški odbor..., 27, 28.) Našteti je tudi nekaj ustanov v Ljubljani, ki so bile takrat povezane z izseljenci in so imele del njihove periodike ali arhivskega gradiva. Predvsem pa je poudarjeno, da je glavni vir za raziskovanje tovrstne tematike terensko gradivo. Vprašalnica ima dvanajst daljših ali krajših vprašanj, ki se dotikajo časa, kraja izselitve/priselitve, dolžine izselitve, socialne, poklicne, starostne... strukture izseljencev, oblik vzdrževanja zvez z domačim krajem (obiski, pisma, iskanje nevest doma, prinašanje zaslužka domov...), posledic povratništva v domačem kraju, pripovedovanja izseljencev.

Raziskovanje tematike, kljub predstavljeni vprašalnici, v etnologiji še vedno ni zaživelo. Bistveni korak naprej v tej smeri je bil storjen v času drugega projekta Način življenja Slovencev XX. stoletja. Porajati se je začel proti koncu sedemdesetih let na Pedagoško-znanstveni enoti za etnologijo Filozofske fakultete (FF). Vanj so bile vključene tudi etnološke raziskave slovenskega izseljenstva (glej: Kremenšek S., 1980; 13), ki so se hkrati vključevale v interdisciplinarni raziskovalni program Slovensko izseljenstvo in kultura v okviru Znanstvenega inštituta FF (glej: Šumi N., 1988). V šolskem letu 1980/81 je bil na oddelku odprt seminar za etnološko proučevanje slovenskega izseljenstva. Dve študijski leti ga je vodila Mojca Ravnik, nato pa je bil ukinjen. V času njegovega obstoja, pa tudi še nekaj let po njem, je nastala vrsta seminarskih in diplomskih nalog tedanjih študentov, med katerimi sva, žal, ostali le dve raziskovalki, ki se še danes profesionalno ukvarjava s to tematiko.

Seminar je v bistvu pomenil razcvet etnološkega raziskovanja izseljenstva in je po svojih številnih rezultatih v prvi polovici osemdesetih let izstopal v primerjavi z drugimi oddelki FF, vključenimi v omenjeni interdisciplinarni projekt. »*Na začetku smo si zamislili*

sistematično raziskovanje z zbiranjem skupne dokumentacije, terenski mi raziskavami, s sodelovanjem z drugimi strokovnjaki in ustanovami. Sestavili smo tudi pregled povratnikov, ki danes živijo v Sloveniji in jih veliko število tudi anketirali. Sodelavci so se dela lotili temeljito in resno... V naših raziskavah smo izseljensko kulturo časovno, prostorsko in problemsko zajeli zelo široko: od obdobja pred prvo svetovno vojno do danes, v Evropi (Franciji, Nemčiji, Švedski (op. avt.), ZDA, Južni Ameriki (Argentini), Kanadi, Avstraliji, Afriki (Egiptu). Zanimali so nas domači življenjski pogoji, ki so povzročali izseljevanje, posledice izseljevanja v domačem življenju, potek izseljevanja, življenje izseljencev in povratnikov.» (Ravnik M., 1982a; 62.) Ker so avtorji in njihova dela navedeni v bibliografiji, bom v nekaj stavkih osvetlila še metodologijo etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva, ki se je oblikovala v času seminarja.

Sprva smo se morali soočiti z dejstvom, da domačih etnoloških raziskav pred pričetkom seminarja skorajda ni bilo. Zato smo se morali seznaniti z literaturo sorodnih ved, arhivskim gradivom, časopisnim in revialnim tiskom na to temo. Predvsem pa smo dajali prednost terenskemu delu: srečanja z izseljenci in povratniki so nam odpirala nove dimenzije njihovega življenja, s katerimi se v času desetih let nazaj doma nismo imeli možnosti seznaniti. Pomagali so nam tudi pri širjenju mreže novih informatorjev, s čimer sta se pestrost in količina novih podatkov večali. Na teren, predvsem čez mejo, smo odhajali z vnaprej pripravljenimi vprašalniki, ki so bili bolj ali manj usmerjeni v iskanje manifestacije izseljenske kulture, kar si danes tudi sami očitamo (npr.: Slavec I., 1990; 311, 312). Verjetno je na to vplival čas, v katerem smo delali, in se kot raziskovalci nismo znali distancirati od njega. Prav gotovo pa smo se vsaj tisti, ki smo zbirali gradivo za svojo raziskavo v tujini med izseljenci, distancirali od *»solzavega časnikarskega pisanja«* doma, čeprav smo tudi sami pisali o ohranjenosti, izražanju in izraženosti *»slovenskosti«* (Slavec I., 1990; 312) med našimi izseljenci. To *»metodološko zmoto«* smo presegli s spoznanjem, da je treba življenje Slovencev v tujini raziskovati na enak način, kot raziskujemo življenje Slovencev doma: *»... odrekli smo se vnaprejšnjim domnevam o takšni ali drugačni identiteti.«* (Slavec I., 1990; 312.) Zato smo skušali na terenu najprej spoznati življenjski vsakdan, ki ga je izseljenec živel pred njegovim odhodom iz domovine. Šele nato smo usmerili pozornost na pojave, ki so se ravno v primerjavi s spoznanji o njegovem preteklem življenju izkazali za specifično izseljenske.

Zanimal nas je tudi odnos in kontakt z domačimi ter nasplošno s Slovenijo. S tem je bil življenjski cikel izseljenca nekako zaokrožen in smo si v okviru večjega števila izbranih informatorjev lahko dovolili tudi posploševanje ugotovitev.

Na podoben način smo raziskovali življenje povratnikov, le da je bil v tem primeru poudarek na domačem prostoru, v katerega so se morali ponovno vključiti.

Do vključno leta 1985 je na ta način nastalo 8 seminarskih in sedem diplomskih nalog. Med zadnjimi so bile tri objavljene v knjižni obliki (in sicer: o Slovencih v Franciji, v ZDA in v Nemčiji). Življenje avstralskih Slovencev pa je bilo prikazano na razstavi v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Skupna značilnost večine so historični prikazi izseljevanja Slovencev, ki temeljijo na opisih gospodarskih, socialnih ipd. razmer doma in v izselitveni deželi, ki jo avtor obravnava. Na tem delu raziskave smo, če ne upoštevam terenskega dela, porabili večji del naše energije, kar se pozna na kvaliteti etnološke vsebine nalog. Zgodovina izseljevanja Slovencev na tuje v tistem času še ni bila napisana niti v tolikšni meri ne, kot je to danes. Zato smo etnologi po svojih močeh skušali zapolniti to praznino. S podobnim problemom smo se soočili pri opredeljevanju pojmov, kot so: izseljenstvo, zdomstvo ipd., ter z njimi povezanih pojavov. Pomoč smo iskali pri sociologiji, ki nas je opozorila *«na procese akomodacije, adaptacije, akulturacije, asimilacije itd., vendar so se nam z vidika vsakdanjega življenja na mikroravni ti procesi pokazali manj presojni in bolj protislovni.»* (Slavec I., 1990; 312.) Preprosto povedano, praksa se ni umeščala v teorijo. Ker smo hoteli življenje izseljenca čimbolj celovito prikazati, smo se pri tem mnogi spraševali, kje so meje oziroma povezave etnologije z ostalimi strokami. Bolje rečeno, prišli smo do spoznanja, da je proučevanje izseljenstva izrazito interdisciplinarno ali večdisciplinarno področje, če ga hočemo zajeti kompleksno. Praksa pa kaže, da še do danes nimamo razčiščenega koncepta interdisciplinarnosti, če je ta sploh mogoč, čeprav ga pogosto poudarjamo pri načrtovanjih raziskovanj izseljenstva (npr.: nenazadnje tudi v strategiji raziskovalnega polja Narodno vprašanje). Naše raziskave so seveda posegale tudi po rezultatih sorodnih strok (geografija, zgodovina, sociologija, lingvistika...), nekatere celo v takšni meri, da so bolj sociološke, historične... kot pa etnološke, s čimer pa jim prav gotovo ni odrekati njihove strokovne vrednosti.

Za večino raziskav in prispevkov, ki so bili objavljeni po letu 1985, pa lahko ugotovimo, da so plod preteklega dela enega in

istega avtorja, medtem ko je pri redkih novih raziskovalcih prihajalo tudi do ponavljanja enih in istih že raziskanih tem (npr.: Slovenci v Avstraliji se v seminarskih nalogah različnih avtorjev pojavljajo kar trikrat, pri čemer je vsebina zadnjih dveh ponavljanje vsebine prve naloge. Glej: Čebulj-Sajko B., 1985; Bagatelj M., 1987; Narobe A.-S., 1990). To gotovo ni v korist stroki, še zlasti ne, če vemo, da hrani etnološki oddelek v fondu dokumentacije še vrsto neobdelanega gradiva, zbranega v času seminarja.

Čeprav so se v preteklem desetletju posamezni etnologi zavedali pomembnosti nadaljevanja začetega dela in so tovrstne pobude izrazili v strokovnih publikacijah (prim.: Stanonik M., 1984; Dular A., 1985, 1986; Čebulj-Sajko B., 1988, 1991; Hribar D., 1992), danes še ni prišlo do nadgrajevanja etnološkega raziskovanja izseljenstva (glej: Kremenšek S., 1992). Trenutno sta na podiplomskem študiju na to temo vpisana en magisterij in en doktorat, kar je občutno premalo za razširitev, poglobitev, metodološko izpopolnitev etnoloških raziskav s tega področja. Uspešnost preteklega dela nas torej ne rešuje iz današnjega položaja, ko že zaostajamo za ostalimi strokami, ki so se znale v novi družbeni klimi od leta 1990 dalje pravočasno odzvati na povečano zanimanje doma in v tujini živečih Slovencev za tovrstne raziskave. Še posebno so odmevnejše tiste, ki postavljajo v ospredje človeka - izseljenca - in so sprejemljive tako za laike kot za znanstvene kroge.

Možnosti za aplikativnost etnologije na tem področju v najnovejši obliki »slovenske demokracije« so prav gotovo realne, nerealno je le pričakovati, da se bodo maksimalno uresničile ob tako majhnem številu raziskovalcev, ki se danes strokovno ukvarjajo z izseljenstvom.

**IZBRANA BIBLIOGRAFIJA
ETNOLOŠKE LITERATURE NA TEMO
SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA***

Bagatelj Marjan, 1987: Slovenci v Avstraliji, s. n., Ljubljana, 32 str.

Bahovec Fred, 1987: Ljubljančan na Aljaski, Knjižnica GSED 16, Ljubljana, 120 str.

---

* Navedena bibliografija zajema tudi nekatere objave, v katerih je slovensko izseljenstvo le obrobno omenjeno.

Baš Angelos (ur.), 1993: Predlog za geselnik slovarja etnologije Slovencev, Ljubljana, 150 str., razmnoženo.

Baš Franjo, 1930: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1929, ČZN XXV, snopič 3-4, Maribor, str. 227-241.

Baš Franjo, 1931: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1930, ČZN XXVI, snopič 3-4, Maribor, str. 227-251.

Baš Franjo, 1932: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931, ČZN XXVII, snopič 3-4, Maribor, str. 205-220.

Baš Franjo, 1934: Slovenska zgodovinska in narodopisna bibliografija za leto 1932, ČZN XXIX, snopič 3-4, Maribor, str. 171-197.

Bogataj Janez, 1980: Trdinovi terenski zapiski - viri za etnološko preučevanje spolnega življenja Dolenjcev in Belokranjcev v 2. polovici 19. stoletja, v: Janez Trdina - etnolog, Knjižnica GSED 3, Ljubljana, str. 37-48.

Bogataj Janez, 1980a: Promet, transport in komunikacijska sredstva, v: Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana, str. 85-91.

Bogataj Janez, 1982: Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke, Novo mesto, 191 str.

Bogovič Alenka, Canjko Borut, 1982: Slovenci v Franciji, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 69-72.

Bogovič Alenka, Canjko Borut, 1983: Slovenci v Franciji, Knjižnica GSED 12, Ljubljana, 158 str.

Brežnik Pavel, 1930/31: Americana, Charles A. Eastman: Indian Boyhood, Etn. IV, Ljubljana, str. 223-225.

Cesar Polonca, 1982: Med našimi v Kaliforniji, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 88.

Cesar Polonca, 1983: Kranjski hrib na drugi strani sveta, Obzornik, 10, Ljubljana, str. 699-709.

- Cesar Polonca, 1984: Slovenci v Kaliforniji, d. n., Ljubljana, 164 str.
- Cesar Polonca, 1984a: Legende in resnica o prvih Slovencih v Ameriki, Obzornik, 2, Ljubljana, str. 129-137.
- Cesar Polonca, 1984b: Slovenci med iskalci zlata, SK '85, Ljubljana, str. 132-136.
- Cesar Polonca, 1985: Izselitev kot želja po napredku, RG 32, 3, Ljubljana, str. 26-27.
- Cesar Polonca, 1985a: Slovenci med iskalci zlata, RG 32, 4, Ljubljana, str. 26-27.
- Cesar Polonca, 1985b: Slovenske naselbine v Kaliforniji, RG 32, 5, Ljubljana, str. 26-27.
- Cesar Polonca, 1985c: Na Kranjskem hribu v San Franciscu, RG 32, 6, Ljubljana, str. 25-26.
- Cesar-Nedzbala Polonca, 1987: Pisma izseljencu, SK '88, Ljubljana, str. 98-107.
- Cesar-Nedzbala Polonca, 1990: Rajska dolina, Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana, str. 83-106.
- Cevc Tone, 1976: Alpes Orientales 8 v Reziji (Italija), GSED 16, 1, Ljubljana, str. 13-14.
- Čebašek Marjeta, 1982: Slovensko zdomstvo, s. n., Kranj, 46 str.
- Čebulj Breda, 1980/81: Slovenski povratniki iz Avstralije, s. n., Ljubljana, Beograd, 44 str.
- Čebulj Breda, 1982: Nekaj o slovenskih izseljencih in povratnikih iz Avstralije, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 86-88.
- Čebulj Breda, 1982a: Pregled izseljevanja Slovencev v Avstralijo, RG 29, 12, Ljubljana, str. 30-31.

Čebulj Breda, 1983: Nekaj o slovenskih izseljencih in povratnikih iz Avstralije, RG 30, 3, Ljubljana, str. 26-28.

Čebulj Breda, 1983a: Način življenja slovenskih povratnikov iz Avstralije, RG 30, 4, Ljubljana, str. 26-27.

Čebulj-Sajko Breda, 1985: Ljudje z dvema domovinama, Katalog razstave, Ljubljana, 13 str.

Čebulj-Sajko Breda, 1987: Koliko in kaj vedo prebivalci Ljubljane o slovenskih izseljencih, SK '88, Ljubljana, str. 56-59.

Čebulj-Sajko Breda, 1987a: V Ljubljani deluje Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, SK '88, Ljubljana, str. 75-77.

Čebulj-Sajko Breda, 1987b: Od avstralskih domorodcev do multikulturene družbe, SK '88, Ljubljana, str. 131-137.

Čebulj-Sajko Breda, 1987c: Potovanje brez povratka, SK '88, Ljubljana, str. 138-143.

Čebulj-Sajko Breda, 1988: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, GSED 27/1987, 1-2, Ljubljana, str. 76-78.

Čebulj-Sajko Breda, 1990: Preteklo in sedanje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo, Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana, str. 11-20.

Čebulj-Sajko Breda, 1991: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, GSED 31, 1-2, Ljubljana, str. 83-84.

Čebulj-Sajko Breda, 1991a: Način življenja Slovencev v Avstraliji - proces njihovega izseljevanja iz Slovenije do priselitve v avstralsko družbo, m. n., Ljubljana, 138 str.

Čebulj-Sajko Breda, 1992: Med srečo in svobodo - avstralski Slovenci o sebi, Ljubljana, 251 str.

Čebulj-Sajko Breda, 1992a: Raziskave o Slovencih v Avstraliji, Dve domovini/Two Homelands 2-3, Ljubljana, str. 317-332.

Čebulj-Sajko Breda, 1992b: Odkrivanja prvih Slovencev v Avstraliji, SS, 5, Ljubljana, str. 19-22.

Čebulj-Sajko Breda, 1993: Društveno in versko življenje Slovencev v avstralski državi Novi Južni Wales, SS, 7-8, Ljubljana, str. 10-13.

Čebulj-Sajko Breda, 1993a: Večer o avstralski multikulturi in slovenskih izseljencih, SS, 7-8, Ljubljana, str. 31.

Čeplak Ralf, 1990: Občina Cerknica, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 154 str.

Dražumerič Marija, 1979: Izseljevanje iz Črnomlja med leti 1880-1914, s. n., Ljubljana, 24 str.

Dražumerič Marija, 1981: Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918-1941, d. n., Ljubljana, 63 str.

Dražumerič Marija, 1982: Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918-1941, Knjižnica GSED 22, 3, Ljubljana, str. 64-66.

Dražumerič Marinka, 1982a: Izseljevanje iz Vinice in njene okolice, SK '83, Ljubljana, str. 164-167.

Dražumerič Marinka, Sulič Nives, 1982: Posledice izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okolice med leti 1918-1941, Mladinska raziskovalna tabora Vinica '79 in '80, Ljubljana, str. 51-55.

Dražumerič Marinka, 1985: Prispevek k poznavanju izseljevanja iz Bele krajine, Dolenjski zbornik, Novo mesto, str. 197-216.

Dražumerič Marinka, 1987: Izseljevanje iz Bele krajine od začetkov do druge svetovne vojne, Traditiones 16, Ljubljana, str. 169-204.

Dular Andrej, 1984: Gradivo o belokranjskem vinogradništvu na prelomu stoletja, Traditiones 13, Ljubljana, str. 152-155.

Dular Andrej, 1985: Občina Črnomelj, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 165 str.

Dular Andrej, 1986: Pregled dosedanjega etnološkega dela v Beli krajini in bodoče naloge, Etnološka tribina 16, 9, Zagreb, str. 29-32.

Dular Andrej, 1991: Vinogradništvo na Slovenskem, SE 33-34/1988-90, Ljubljana, str. 61-82.

Fister Majda, 1985: Rož, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 174 str.

Gobec Radovan, 1978: O ljudski (»narodni«) pesmi, GSED 18, 3, Ljubljana, str. 63.

Gruden Živa, 1970: Beneškoslovenski izseljenci, s. n., Ljubljana, 17 str.

Hribar Daša, 1991: Etnološka sekcija: Uvodni, predstavitveni del, SS, 2, Ljubljana, str. 21.

Hribar Daša, 1992: Predstavitev tematske številke etnološke sekcije, SS, 5, Ljubljana, str. 3-5.

Hribar Daša, 1992a: Breda Čebulj-Sajko, Med srečo in svobodo - avstralski Slovenci o sebi, v: Etn. 2/2 (LIII), Ljubljana, str. 450-456.

Kerčmar-Orman Sonja, 1981: Izselsjevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama, d. n., Ljubljana, 75 str.

Kerčmar Sonja, 1982: Izselsjevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 66-68.

Klobčar Marjanca, 1989: Občina Domžale, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 215 str.

Kozar-Mukič Marija, 1984: Slovensko Porabje, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, Szombathely, 225 str.

Kogej Katja, 1982: Izselsjevanje Slovencev v Argentino, s. n., Ljubljana, 47 str.

Kramolc Ted, 1992: Nekaj spominov na Dr. Rajka Ložarja, SK '93, Ljubljana, str. 242-251.

Kremenšek Slavko, 1976: Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Uvod, Ljubljana, str. 1-52.

Kremenšek Slavko, 1980: Projekt Način življenja Slovencev 20. stoletja - zasnova in problemi, v: Način življenja Slovencev 20. stoletja, zbornik posvetovanja Slovenskega etnološkega društva v Novi Gorici, Knjižnica GSED 1, Ljubljana, str. 5-16.

Kremenšek Savko, 1992: Etnologija - opis raziskovanega polja, Ljubljana, 17 str., razmnoženo.

Kuhar Boris, 1956: Zgodba o Ivanu in 30.000 westfalskih Slovencev, SIK '56, Ljubljana, str. 110-114.

Kuhar Boris, 1972: Odmirajoči stari svet vasi, Ljubljana, 218 str.

Kuhar Boris, 1981: Ljudska kultura Adamičevega rojstnega kraja, v: Louis Adamič, zbornik s simpozija, Ljubljana, str. 31-39.

Kumer Zmaga, 1967: Prekmurske pripovedne pesmi, v: Etnografija Pomurja, Murska Sobota, str. 143-156.

Kundgraber Marija, 1991: Kočevje - nemški jezikovni otok v 19. stoletju, Etn. 1 (LII), Ljubljana, str. 105-119.

Kuret Niko, 1968: Stanje slovenskega narodopisja 1968, Glasnik Slovenskega etnografskega društva IX, 3, Ljubljana, str. 1-4.

Ljubič Tone, 1951: Izumrle panoge domače obrti v okolici Turjaka, SE III-IV, Ljubljana, str. 68-74.

Makarovič Marija, 1967: Narodna noša, Glasnik Slovenskega etnografskega društva VIII, 4, Ljubljana, str. 1.

Makarovič Marija, 1974: Etnološka podoba Dolenjskega, Etnološki pregled 12, Ljubljana, str. 5-33.

- Makarovič Marija, 1974: Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem kot etnološki problem, *Etnološki pregled* 12, Ljubljana, str. 91-99.
- Makarovič Marija, 1979: Govorica noše na primeru Predgrada v Poljanski dolini ob Kolpi, *Traditiones* 5-6/1976-77, Ljubljana, str. 265-276.
- Makarovič Marija, 1985: Gibanje prebivalstva v Predgradu, *Dolenjski zbornik*, Novo mesto, str. 217-230.
- Makarovič Marija, 1985a: Predgrad in Predgrajci, Ljubljana, 508 str.
- Makarovič Marija, 1986: Črna in Črnjani, Črna na Koroškem, 427 str.
- Makarovič Marija, 1991: Kmečki posli, SE XXXIII-XXXIV/1988-90, Ljubljana, str. 433-460.
- Makuc Dorica, 1984: Televizijska serija o slovenskih izseljencih, *RG* 31, 8-9, Ljubljana, str. 26.
- Matičeto Milko, 1977: Alpes orientales VIII (Rezija 1975), *Traditiones* 4/1975, Ljubljana, str. 309-310.
- Mrkun Anton, 1934: Narodopisno blago iz Dobrépoljske doline, *Etn.* VII, Ljubljana, str. 1-37.
- Mrkun Anton, 1940: Kmetско delavstvo v Dobrépoljah in okolici, *Etn.* XIII, Ljubljana, str. 115-124.
- Mohorič Ivan, 1951: Problematika domače obrti v zadnjem stoletju, SE III-IV, Ljubljana, str. 9-27.
- Narobe Ana-Suzana, 1990: Slovenci v Avstraliji, s. n., Medvode, 53 str.
- Novak Vilko, 1986: Raziskovalci slovenskega življenja, Ljubljana, 367 str.

Oder Karla, 1992: Občina Ravne na Koroškem, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 324 str.

Ograjenšek Simona, 1993: Delovanje slovenskega radija v Sydneyu in njegov vpliv na življenje tamkajšnjih avstralskih Slovencev, s. n., Ljubljana, 32 str.

Pajsar Breda, Židov Nena, 1991: Občina Ljubljana-Bežigrad, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 212 str.

Penič Monika, 1992: Rajko Ložar med domovino in tujino, SK '93, Ljubljana, str. 233-241.

Perusini Gaetano, 1948: Rezijanski izseljenci v šestnajstem stoletju, SE I, Ljubljana, str. 57-65.

Pogačnik Rok, 1982: Otroci slovenskih delavcev na začasnem delu na Švedskem, s. n., Ljubljana, 36 str.

Pribožič Helena, 1987/88: Izseljevanje v Egipt s slovenskega področja, s. n., Ljubljana, 43 str.

Ramovš Mirko, 1984: Vloga ljudskega plesa v življenju slovenskih izseljencev, Traditiones 13, Ljubljana, str. 59-62.

Ravnik Mojca, 1979: Švedska etnologija - odsev načina življenja na Švedskem, GSED 19, 4, Ljubljana, str. 74-76.

Ravnik Mojca, 1980: Švedska etnologija - odsev načina življenja na Švedskem, GSED 20, 1, Ljubljana, str. 22-25.

Ravnik Mojca, 1980a: Družbeno življenje, v: Slovensko ljudsko izročilo, Ljubljana, str. 133-144.

Ravnik Mojca, 1981: Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne, v: Louis Adamič, zbornik simpozija, Ljubljana, str. 41-48.

Ravnik Mojca, 1981a: Proučavanje slovenačkog iseljeničtva i kulture, Zbornik radova Etnografskog instituta 12, Beograd, str. 77-81.

Ravnik Mojca, 1982: Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva, Knjižnica GSED 21/1981, 1, Ljubljana, str. 23.

Ravnik Mojca, 1982a: Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani, Knjižnica GSED 22, 3, Ljubljana, str. 62-64.

Ravnik Mojca, 1991: Družina in sorodstvo: sondažna raziskava na Kobilju, v Gornji Bistrici, Kamovcih in Petišovcih, v: Vzorednice slovenske in hrvaške etnologije 7, Knjižnica GSED 21, Ljubljana, str. 35-52.

Repinc Martina, 1982: Egipčanke, s. n., Ljubljana, 29 str.

Repinc Martina, Pogačnik Rok, 1982: Drugo leto seminarja za etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 89.

Repolusk Marta, 1986: Stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe slovenskih izseljencev v Ohio, s. n., Kamnik, 23 str.

Rusić Branislav, Novak Vilko, 1973: Slovenci v Bistrenici v Makedoniji, Traditiones 2, Ljubljana, str. 177-202.

Simikič Alenka, 1983: Pomen Orlovih ekip za muzejski dokumentacijski fond, v: Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov in folkloristov v Rogaški Slatini, Knjižnica GSED 10/2, Ljubljana, str. 466-475.

Simikič Alenka, 1988: Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja, Statistični podatki 1. terenske ekipe (Šentjurij - Škocjan), SE XXXI-XXXII/1983-87, Ljubljana, str. 123-180.

Slavec Ingrid, 1982: Iz jezikovnega življenja Slovencev v Mannheimu v Zvezni republiki Nemčiji, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 25-27.

Slavec Ingrid, 1982a: Slovenci v Mannheimu, Knjižnica GSED 7, Ljubljana, 134 str.

Slavec Ingrid, 1982b: Slovenci v Mannheimu, Zvezna republika Nemčija, SK '83, Ljubljana, str. 160-163.

Slavec Ingrid, 1983: Težnje v povojni slovenski etnologiji, v: Zbornik 1. kongresa jugoslovanskih etnologov ..., Knjižnica GSED 10/1, Ljubljana, str. 148-173.

Slavec Ingrid, 1990: Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev, Dve domovini/Two Homelands 1, Ljubljana, str. 309-317.

Smrdel Inja, 1991: Prelomna in druga bistvena gospodarska dogajanja v zgodovini agrarnih panog v 19. stoletju na Slovenskem, SE XXXIII-XXXIV/1988-90, Ljubljana, str. 25-60.

Sok Jasna, 1991: Občina Šmarje pri Jelšah, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 203 str.

Stanonik Marija, 1981: Louis Adamič in jugoslovanska slovstvena folklor, v: Louis Adamič, zbornik s simpozija, Ljubljana, str. 49-58.

Stanonik Marija, 1983: Kaj pa ljudsko izročilo med našimi rojaki po svetu?, RG 30, 6, Ljubljana, str. 49-58.

Stanonik Marija, 1983a: Raztrgane korenine?, Žirovski izseljenci, RG 30, 12, Ljubljana, str. 27.

Stanonik Marija, 1983b: Louis Adamič in slovenska slovstvena folklor, SK '84, Ljubljana, str. 174-175.

Stanonik Marija, 1984: Poglavje iz slovenskega izseljenstva, vprašalnica, GSED 24, 2, Ljubljana, str. 27-30.

Stanonik Marija, 1984a: O pripravah za izdajo slovenskih povedk, Traditiones 13, Ljubljana, str. 173-183.

Stanonik Marija, 1992: Raztrgane korenine?, SS, 5, Ljubljana, str. 23-24.

Stanonik Marija, 1992a: Glasovi - vseslovenska zbirka folklornih povedk, SS, 5, Ljubljana, str. 25.

Sterle Meta, 1984: Občina Škofja Loka, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 190 str.

Strajnar Julijan, 1982: Izselenstvo - osebne izkušnje in opažanja, Knjižnica GSED 22, 3, Ljubljana, str. 89-92.

Stres Peter, 1992: Izselenje prebivalcev iz Brd v letih pred priključitvijo k FLRJ 15. septembra 1947, Etn. 2/1 (LIII), Ljubljana, str. 211-215.

Sulič Nives, 1981: Mladinski raziskovalni tabor »Znanost mladini« v Vinici (julij 1980), Knjižnica GSED 20/1980, 4, Ljubljana, str. 150.

Sulič Nives, 1981a: Thank God I'm Slovenian - etnološka raziskava med ameriškimi Slovenci, d. n., Ljubljana, 163 str.

Sulič Nives, 1982: Thank God I'm Slovenian (Hvala bogu, da sem Slovenec), GSED 22, 3, Ljubljana, str. 74-76, 85.

Sulič Nives, 1982a: Fred Bahovec: Slovenec na Aljaski, GSED 22, 3, Ljubljana, str. 93.

Sulič Nives, 1982b: Thank God I'm Slovenian, SK '83, Ljubljana, str. 154-159.

Sulič Nives, 1983: Ethnic Revival in iskanje korenin, RG 30, 10, Ljubljana, str. 26, 27, 32.

Sulič Nives, 1983a: Thank God I'm Slovenian, Knjižnica GSED 9, Ljubljana, 154 str.

Sulič Nives, 1983b: Fred Bahovec, Ljubljančan iz Aljaske, SK '84, Ljubljana, str. 162-164.

Sulič Nives, 1984: Spet domov, dokumentarni film o Fredu Bahovcu, posnet v sodelovanju s TV Slovenija, Ljubljana.

Sulič Nives, 1989: Izselsjevanje iz Adlešičev in okolice, v: Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini '85 - '88, Ljubljana, str. 117-125.

Sulič Nives, 1989a: Izselsjenstvo v Dragatušu in okolici, v: Etnološki mladinski raziskovalni tabori ..., str. 165-171.

Sulič Nives, 1989b: Between Village and City: Slovene Immigrants in America, v: The Methods and Research Problems of the City and Village Anthropology, The Conference, Lodž, str. 52-55.

Sulič Nives, 1990: Ali ste že bili kdaj »Taborniki«, GSED 30, 1-4, Ljubljana, str. 58-61.

Sulič Nives, 1990a: »Mene ni nič vleklo v Ameriko!«, v: Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989, Ljubljana, str. 41-49.

Sulič Nives, 1990b: Etnološki mladinski raziskovalni tabori, RG 37, 1, Ljubljana, str. 10-11.

Sulič Nives, 1991: Izselsjenski časopis Prosveta skozi prizmo etnologa, Znanstvena revija 3, 2, Maribor, str. 333-339.

Sulič Nives, 1991a: Slovenski izseljenci pod drobnogledom etnologa, SS, 2, Ljubljana, str. 16.

Sulič Nives, 1992: Slovenska etnična identiteta - mit ali realnost, SS, 5, Ljubljana, str. 18.

Sulič Nives, 1992a: Bog ustvarja Američana, SS, 6, Ljubljana, str. 21.

Sulič Nives, 1993: Slovenci ali »Slovinci?«, Večer, 12.-14. maj, Maribor.

Svetek Marija, 1982: Izselsjevanje Slovencev v Argentino, s. n., Ljubljana, 33 str.

Šarf Fanči, 1968: Domovi v Drašičih, SE XX/1967, Ljubljana, str. 6-37.

Šarf Fanči, 1981: Občina Ljutomer, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 86 str.

Šarf Fanči, 1982: Občina Gornja Radgona, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 106 str.

Šarf Fanči, 1985: Občina Murska Sobota, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 124 str.

Šarf Fanči, 1988: Občina Lendava, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 172 str.

Šašel Ivan Feliks, 1929: Avtobiografija povodom sedemdesetletnice pisateljevega rojstva, Etn. III, Ljubljana, str. 73-86.

Šašel Ivan Feliks, 1934: Nadaljevanje avtobiografije povodom 75-letnice pisateljevega rojstva, dne 13. maja 1934, Etn. VII, Ljubljana, str. 139-145.

Šašel Ivan Feliks, 1940: Drugo nadaljevanje avtobiografije povodom pisateljeve osemdesetletnice, Etn. XIII, Ljubljana, str. 129-139.

Škerlj Božo, 1955: Neznana Amerika, Ljubljana, 202 str.

Škerlj Božo, 1957: Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih, SE X, Ljubljana, str. 81-96.

Škerlj Božo, 1959: Iz enega kulturnega okolja v drugo, SIK '59, Ljubljana, str. 185-188.

Škerlj Božo, 1960: John Jager - znameniti arhitekt iz Minneapolisa, Minn., SIK '60, Ljubljana, str. 245-248.

Šmitek Zmago, 1981: Občina Kočevje, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 82 str.

- Šmitek Zmago, 1982: Študij neevropske in evropske etnologije, GSED 21/1981, 1, Ljubljana, str. 13-14.
- Šmitek Zmago, 1985: Naša neevropska etnologija med »včeraj« in »jutri«, Knjižnica GSED 24/1984, 4, Ljubljana, str. 87-88.
- Šmitek Zmago, 1986: Klic daljnih svetov, Slovenci in neevropske kulture, Ljubljana, 385 str.
- Šmitek Zmago, 1988: Poti do obzorja, Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko, Ljubljana, 435 str.
- Šmitek Zmago, 1987: Amerikanistična raziskovanja Ivana Benigarja - zasnove in teoretična izhodišča, Traditiones 16, Ljubljana, str. 73-82.
- Šmitek Zmago (in ostali), 1987: Avstralsko-slovenski odnosi, Enciklopedija Slovenije 1, str. 136-138.
- Šumi Nace, 1988: Raziskovalni program Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete o slovenskih izseljencih, SK '89, Ljubljana, str. 149.
- Terčelj Mojca, 1989: Občina Sevnica, ETSEO - 20. stoletje, Ljubljana, 200 str.
- Trošt Janko, 1951: Ribniška suha roba v leseni domači obrti, SE III-IV, Ljubljana, str. 28-67.
- Turk Milena, 1986: Zakaj prihajajo potomci slovenskih izseljencev v domovino in kakšni so akulturacijski problemi, s katerimi se srečujejo, s. n., Ptuj, 41 str.
- Uredniški odbor ETSEO z upoštevanjem osnutka Pavle Štrukelj, 1978: Interetnični odnosi, medkrajevni odnosi in zdomstvo, v: ETSEO - Vprašalnica VII, Ljubljana, str. 27-36.
- Vertič Brigita, 1982: Vpliv izseljevanja na življenje družine v domovini, s. n., Ljubljana, 14 str.

Legenda kratic:

ČZN	-	Časopis za zgodovino in narodopisje
GSED	-	Glasnik Slovenskega etnološkega društva
Etn.	-	Etnolog
SE	-	Slovenski etnograf
ETSEO	-	Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja
RG	-	Rodna gruda
SIK	-	Slovenski izseljenski koledar
SK	-	Slovenski koledar
SS	-	Slovenski svet
s. n.	-	seminarska naloga
d. n.	-	diplomska naloga
m. n.	-	magistrska naloga

ABSTRACT

**REVIEW OF ETHNOLOGICAL RESEARCH
ON SLOVENE EMIGRATION**

Breda Čebulj-Sajko

The results of ethnological research on Slovene emigration have already been presented (e.g.: M. Ravnik, 1982a; I. Slavec, 1990). The main source of analysis of this data was seminar papers and undergraduate theses written by students of ethnology which came into being during the seminars on ethnological research of Slovene emigration (1980/81, 1981/82) and thereafter. This article stresses the methodology in these papers in which the life of the emigrant is portrayed as a comparison with his everyday experience prior to leaving his homeland or, in the case of studies on emigrants who returned, to their life abroad. The majority of the papers attempt to place the emigrant in a certain chronological period, through which ethnological research on Slovene emigration often becomes excessively historically, sociologically, economically, geographically, and otherwise colored, and because of this the papers frequently lack an analysis of the causes for the existence of specifically emigration phenomena. The anthropologist Božo Škerlj drew attention to them in 1957 in his article Nekaj akulturacijskih pojavov

pri ameriških Slovencih (»A Few Acculturational Phenomena among American Slovenes«). With his thoughts on active and passive acculturation, on the change in values brought about by an alteration in social environment, on the significance of language as a symbol of ethnic identity, on relationships in emigrant families, within and without the ethnic community and so on, Škerlj established the methodological foundations for ethnological research on emigration. To date this fact has been excessively hidden in the shadow of emphasis on the success of the seminar in the eighties, as the ethnological approach to researching the life of emigrants has not significantly changed since Škerlj's time. It is true, however, that there is ever less original research coming through, a fact which is also evident from the bibliography published. The case of this must be sought in the modest number of Slovene ethnologists who today work professionally on Slovene emigration.

IZSELJENCI V LUČI SLOVENSKE SOCIOLOGIJE (ANALITIČNI PREGLED SOCIOLOŠKEGA GRADIVA)

Marina Lukšič-Hacin

Pri pisanju pregleda dosežkov socioloških raziskav o slovenskih izseljencih smo poleg razpoložljivih knjižnih fondov Narodno univerzitetne knjižnice in Osrednje družboslovne knjižnice upoštevali tudi raziskovalne in študijske aktivnosti na Fakulteti za družbene vede, Filozofski fakulteti (Oddelek za sociologijo kulture), Teološki fakulteti (pastoralna sociologija) in Raziskovalnem inštitutu za družbene vede, ki danes združuje nekdanji Sociološki inštitut in Raziskovalni inštitut FSPN. V pregled smo zajeli:

1. Sociološke raziskave o slovenskem izseljevanju in vračanju v domovino, ki so nastale v okviru večletnega projekta Raziskovalnega inštituta FSPN. Podroben bibliografski pregled rezultatov raziskav je bil predstavljen že na Otočcu leta 1990 in pozneje objavljen v reviji *Dve domovini/Two Homelands*.¹ Tako bo pričujoči pregled v tem delu nadgradnja omenjene predstavitev s poudarkom na problemem pristopu.

2. Prispevke, objavljene v osrednjih slovenskih družboslovnih revijah: *Tip*, *Nova revija*, *Razprave in gradivo*, *Časopis za kritiko znanosti*, *Družboslovne razprave*. Veliko zanimivih in relevantnih prispevkov, ki širijo obzorja razumevanja izseljenske problematike, pa lahko zasledimo tudi v *Migracijskih temah* in v *Slovene Studies*. Ti prispevki omogočajo komparativno obravnavo položaja naših izseljencev z izseljenci drugih narodov.

3. Diplome, magistrska dela in doktorske disertacije Fakultete za družbene vede, Teološke fakultete in Filozofske fakultete - Oddelek za sociologijo kulture.

4. Obsežno pripravljeno gradivo za dva projekta o slovenskih izseljencih, ki žal še nista realizirana.

PREDSTAVITEV SOCIOLOŠKIH RAZISKAV

Večina povojnih socioloških raziskav o slovenskih izseljencih je bila izpeljana v okviru RI FSPN kot del večletnega projekta Sloven-

ski delavci v ZR Nemčiji, sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrantsko družbo ter vračanja v domovino, ki so ga začeli izvajati v začetku sedemdesetih let. Načrt projekta je bil publiciran leta 1973 kot zaključek pripravljalnega obdobja, v katerem je nastalo še nekaj pomembnih del. Naj omenimo le nekatera: delo, ki razčlenjuje teoretska izhodišča za sociološko raziskovanje migracij², objavo dveh obsežnih bibliografij³ in informacije o najpomembnejših rezultatih raziskave o tujih delavcih v ZRN, ki jo je Bundesanstalt für Arbeit izvedla spomladi 1972.⁴

V več kot desetletju je v okviru projekta izšlo preko petindvajset raziskovalnih nalog⁵, ki se ukvarjajo predvsem s socialno in politično-normativno problematiko intraevropske populacije slovenskih izseljencev oziroma »delavcev na začasnem delu v tujini«. ⁶ Manjši del komparativnih raziskav v analizah posega tudi v ZDA in Avstralijo, vendar so tudi slednje osredotočene na Evropo, saj je namen primerjave, da se še dodatno osvetli specifičnosti že omenjene intraevropske situacije.

Slovenska migracijska literatura, tako temeljno teoretska kot raziskovalna, je vsebinsko zelo pestra in široka. Narejena je analiza socialne in politično-normativne situacije ob upoštevanju različnih migracijskih politik v državah zahodne Evrope. Skozi različne tovrstne prikaze teče rdeča nit političnih sprememb v državah priseljevanja, od izrazito neoliberalne migracijske politike v šestdesetih letih preko naftne krize in gospodarskih zaostritev v sedemdesetih in intenzivnih restrikcij in prisilne remigracije v osemdesetih letih. V tem času nastopi tudi politika integracije pozitivno selekcioniranih priseljencev. Ta daje vtis, kot da prekinja kontinuiteto asimilacijskih pritiskov, ki so se dejansko le pomaknili v »zakulisje novih pojmov«. Prav zadnjemu obdobju, ki je v literaturi označeno za »migracije v kriznih razmerah«, se danes posveča največja pozornost. V analizah položaja priseljencev v državah zahodne Evrope se pogosto pojavljajo razmišljanja o možnostih za uveljavitev principov etničnega pluralizma. Razprave so velikokrat spodbujene z aktualnimi prizadevanji po evropski gospodarski in politični integraciji na eni ter močnimi težnjami po regionalizaciji na drugi strani.

Poleg tega v literaturi lahko najdemo opredelitve in analize inštitucionalne strukture imigrantskih etničnih skupnosti, imigrantske in emigrantske družbe, njihovega pomena in samih odnosov med njimi. V analizi so kot dodatni dejavniki, ki povečajo kompleksnost migracijske problematike, upoštevani še razrednost in slojevska

struktura, s svojimi vplivi na možnosti za vertikalno mobilnost, ter religioznost. Osvetljen je status manjšine v relaciji do dominantne večine. Narejena je komparativna študija podobnosti in razlik med imigrantskimi in avtohtonimi manjšinami v relaciji do dominantne večine, pri čemer se v analizi pokaže, da se tudi imigrantske etnične skupnosti medsebojno močno razlikujejo. Ena najpomembnejših razlik, ki je predstavljena v omenjenih delih, je razlika med tradicionalnimi in sodobnimi imigrantskimi skupnostmi, ki se kaže tudi kot razlika med migracijsko situacijo v Evropi in ZDA.

Vse sociološke raziskave o slovenskih izseljencih obravnavajo predvsem njihove ekonomske probleme v novih družbenih sredinah, medtem ko so problemi prilagajanja in spreminjanja vrednostnega sistema potisnjeni na obrobje, tako na nivoju posameznika kot skupnosti. Prav tako so sociologi prezrli pomen socializacije v tujini rojenih otrok in njen vpliv na ohranjanje nacionalne identitete. Zelo pomembno je, v kakšni situaciji poteka primarna socializacija. Ali potekata znotraj getizirane izseljenske skupnosti ali v stiku z večinsko družbo in kulturo. Glavni agens primarne socializacije je družina. Poleg družine imajo na vzpostavitev identitete v primarni socializaciji vpliv tudi vrstniške skupine. Slednje so lahko »*istonarodne*« ali »*tujenarodne*«. Primarni socializaciji sledi sekundarna socializacija, ki otroka vpelje v inštitucionalni svet družbe. Če se izognemo problemu, do katerih lahko pripelje statusno neskladje med primarno in sekundarno socializacijo, naj omenimo, da so glavni agensi sekundarne socializacije šolski sistem in množični mediji.

Problem vrednot je dobil osrednje mesto le v dveh projektih, a žal niti eden od njiju do danes ni bil izpeljan. Razpolagamo pa z dragocenim gradivom, ki je bilo izbrano v že opravljeni pripravljalni fazi, po kateri pa je projekt zaradi političnih razdorov v Jugoslaviji žal propadel. Gradivo nudi opis socioloških, ekonomskih in socialno-psiholoških karakteristik druge generacije jugoslovanskih izseljencev, ki so prikazane tudi po »*republiškem*« ključu. Izpostavljen je problem etnične identitete migrantov s psiho-socialnega vidika in s posebnim poudarkom na drugi generaciji. Etnično identiteto se obravnava kot psiho-socialni fenomen in kot izraz pripadnosti etnični skupnosti, kar se razvije v problematiziranje etnične identitete migrantov v imigrantski družbi. Izpostavljen je problem osebnostne identitete v relaciji do nacionalne identitete in integritete migrantskih otrok, ki je povezana s procesi primarne in sekundarne socializacije, s procesi resocializacije in s procesom socialne identifikacije.

Še posebej je izpostavljen problem socialno-psiholoških indikatorjev etnične identitete pri otrocih migrantov.

V drugem delu gradiva osrednje mesto zavzema pojem interkulturalnost oz. interkulturalizem v teoriji in praksi. Vidiki in nivoji obravnave tega problema so različni. Izpostavimo le nekatere:

- a. Interkulturalno komuniciranje in interkulturalni konflikt;
- b. Družbeno-ekonomske osnove interkulturalizma;
- c. Interkulturalizem, vzgojno-izobraževalno delovanje in kulturna identiteta;
- d. Interkulturalna vzgoja otrok migrantov.

Drugi neizpeljani projekt Slovenske skupnosti po svetu in Slovenija, naj bi potekal v okviru Inštituta za družbene vede. V načrtu je, da bi zajel večino slovenskih izseljenskih skupnosti po svetu, kar bi omogočilo svojevrstno komparacijo, ki bi pokazala stičišča ali razhajanja med Slovenci, ki že leta živijo v različnih družbenih in kulturnih sredinah. Zaradi težav pri reprezentativnih vzorcih za izseljensko populacijo je namesto reprezentativne raziskave načrtovana eksplorativna. Cilj projekta je, da se s pomočjo komparativne analize treh populacij (izseljencev, manjšin in Slovencev doma) razišče sodobne migracijske procese. Pri izseljencih bi bile zajete vse kategorije, to so tradicionalni migranti v Ameriki, ekonomska in politična migracija. Primerjava omenjenih populacij bi bila izvedena na strukturni ravni in skozi analizo vrednostnih sistemov. Prav tako bi v raziskavo skušali ujeti odnos izseljencev in manjšin do matice in poiskati možnosti sodelovanja.

DOKTORSKE DISERTACIJE, MAGISTRSKE NALOGE IN DIPLOME

Drugo področje dragocenih informacij o slovenskem izseljenstvu predstavljajo doktorske disertacije, magistrska dela in ne nazadnje tudi marsikatera diplomska naloga. V nadaljevanju bomo pregledali nekaj nalog, pri čemer naj opozorimo, da je glavni del vključen v bibliografijo.

Teološka fakulteta:

1. *»Delo slovenskih frančiškanov v Združenih državah Severne Amerike v letih 1906-1941«* (1989). V delu je podana zgodovina izseljevanja v ZDA, predstavitev pomembnih posameznikov, opis frančiškanskih inštitucij ter opis načina in področij delovanja (delo po župnijah, družba Sv. Rafaela, tisk).

2. »*Pastoralna skrb za Slovence v Argentini*« (1983). To je opis argentinskih razmer do leta 1983 in skrb za begunce in izseljence. Prikazan je nastanek slovenske verske emigracije v Argentini in opis skupnosti po izobrazbeni, starostni in ideološki strukturi ter odnos med »starimi« in »novimi« Slovenci v Argentini. Seznan nas tudi s pastoralnim delom (versko-moralna vzgoja, verske manifestacije, verske organizacije, verski tisk, in kulturne, socialne in politične dejavnosti) v Argentini.
3. »*Baraga in ljudska pobožnost*« (1981). Avtor podaja opis življenja in dela F. Barage.
4. »*Salezijanski misijoni*« (1986). Delo podaja pregled slovenskih misijonarjev in govori o odnosu Slovencev do misijonov. Na koncu je objavljen seznam misijonarjev za Ameriko, Azijo in Afriko in njihova predstavitev po državah, kjer so delovali.
5. »*Evangelizacija v današnjem času*« (1986). To je opis slovenskega misijona in dela slovenskih misijonarjev na Madagaskarju ter seznam slovenskih misijonarjev, ki so v njem delovali.
6. »*Pastoral migracije*« (1986). V delu so migracije predstavljene s stališč pastoralne sociologije.
7. »*Salezijanski misijonar na Kitajskem: Jožef Geder*« (1987). V delu je opisano delovanje slovenskega misijonarja med Kitajci.
8. »*Skrb za Slovence v Zahodni Evropi*« (1991). Delo je bilo ob predstavitvi referata še v postopku zagovora in tako še nedosegljivo.

Fakulteta za družbene vede:

Glede na to, da je na Fakulteti za družbene vede veliko število del s področij, ki so povezana z migracijsko problematiko in bodo najpomembnejša navedena tudi v bibliografiji, bomo pregled na tem mestu problemsko predstavili preko deskriptorjev oz. gesel, pod katerimi se te naloge nahajajo.

Glavna gesla (po abecedi): adaptacija, akulturacija, akomodacija, asimilacija, beg možganov, begunci, brezdomci, čikaška šola, diaspora, druga generacija, dvojezične šole, ekonomske migracije, emigracije - imigracije, etnični odnosi, etnični pluralizem, multikulturalizem, identiteta, inkulturacija, integracija, izgnanci, izseljevanje, kulturna asimilacija, kulturna identiteta, kulturna integracija, kulturni konflikt, ksenofobija, marginalnost, mednarodne manjšine, bilingvizem - multilingvizem, narodna identiteta, politična akulturacija, pregnanstvo, socializacija in resocializacija, socialna integracija, stereotipi, stigmatizacija, subkultura, vrednote - vrednostni sistemi, zdomci.

V pregled smo skušali vključiti tudi dela z Oddelka za sociologijo kulture na Filozofski fakulteti, a do časa nastajanja prispevka se s problemi izseljenstva ni še nihče ukvarjal.

ODPRTA VPRAŠANJA

Ostaja precej vprašanj, ki se bodo v t.i. sociologiji migracij morala reševati v prihodnosti. Najprej naj omenimo terminološko neenotnost in nedorečenost, ko med avtorji prihaja do velikih razhajanja že v razumevanju samega pojma »izseljenec«. Prav tako so močna razhajanja pri opredelitvi izseljenskih generacij in maternega jezika. Same generacije, npr. prva, niso homogene, temveč izrazito heterogene, ker se razlike vzpostavljajo kot posledica časa izselitve, kar je povezano z jezikom, stopnjo izobrazbe in kulturno tradicijo, ki so jo izseljenci »odnesli« s sabo. Razlike pa se ne postavljajo le na diahronični osi, močne so tudi sinhronične diference in specifičnosti, povezane z državo priselitve, z izobrazbo izseljenca, spletom vzrokov za odhod itd. Spregledati ne smemo niti dejstev tehnološkega in komunikacijskega razvoja, ki specifično vplivata na geografsko oddaljenost in njeno percepcijo. Tako lahko ugotovimo, da geografska distanca izgublja svoj nekdanji pomen in pogojuje spremembe v percepciji prostora.

Večjo pozornost bi bilo potrebno posvetiti sodobnim migracijskim procesom, ki so vedno bolj povezani z idejami etničnega pluralizma v migracijskih politikah in dejstvu etnično stratificirane realnosti. Posebno zanimiv je primer Evrope, kjer ob nastajanju enotnega trga delovne sile narašča odvisnost statusa priseljenca od izvirne sredine. Danes je v Evropi, ki so jo zajeli integracijski procesi, a hkrati tudi močan regionalizem, položaj priseljencev negotov. Postavlja se vprašanje o možnostih uveljavitve načel etničnega pluralizma kot alternative dosedanjim asimilacijskim pritiskom. Problemi etničnega pluralizma so navidezno enotni na vseh celinah, kjer o njem govorijo (Amerika, Avstralija, Evropa), dejansko pa obstajajo številne specifičnosti in razhajanja, kajti kulturni pluralizem v Evropi je nekaj povsem drugega kot v ZDA ali v Avstraliji.

Za konec naj omenimo le še dva problema, do katerih bo treba zavzeti jasnejša stališča. Prvo je dejstvo, da se je s političnim kolapsom stare Jugoslavije pojavilo tudi vprašanje o »izseljenstvu« Slovencev, ki živijo v drugih področjih nekdanje Jugoslavije. Kot drugo pa naj navedemo opozorila strokovnjakov, da so zaradi razmer, v

katerih se nahajajo naši strokovnjaki, možnosti za beg možganov ponovno v porastu.

Te in še številne druge dileme se danes odpirajo na področju proučevanja slovenskih izseljencev, njihovega položaja in življenja v novih kulturnih in družbenih sredinah, kamor so se preselili.

BIBLIOGRAFIJA

Diplome, magistrske naloge, doktorati

Teološka fakulteta:

Cuderman B.: Salezijanski misijoni, 1986.

Cukjati F.: Pastoralna skrb za Slovence v Argentini, 1983.

Godec F.: Baraga in ljudska pobožnost, 1981.

Novak, J.: Evangelizacija v današnjem času, 1986.

Maršič F.: Sajezijski misijonar na Kitajskem: Jožef Geder, 1987.

Štrumf F. D.: Delo slovenskih frančiškanov v Združenih državah Severne Amerike v letih 1906-1989.

Valjan M.: Pastoral migracije, 1986.

Fakulteta za družbene vede:

Hanžek M.: Slovenski delavci v ZRN. Primerjava dejanskega in perceptivnega stanja, 1976.

Klasinc J.: Informiranje slovenskih izseljencev po drugi svetovni vojni, 1980.

Klinar P.: Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in emigrantsko skupnostjo, 1974.

Kos L.: Prekmurski delavci v Ingolstadt, 1974.

Kump S.: Beg možganov, 1975.

Markovič Ž.: Posledice migracij za emigrantsko in imigrantsko družbo, 1985.

Pelc L.: Problematika SLO jugoslovanskih delavcev na začasnem delu v Zahodni Evropi, 1985.

Pirher S.: Beg možganov kot oblika sodobnih mednarodnih migracij, 1981.

Pogačnik Repež M.: Informiranje slovenskih delavcev na začasnem delu v tujini..., 1979.

Rojc N.: Mednarodne migracije in spremembe v družinskih odnosih. Otroci migrantov, 1981.

Šonaja F.: Ekonomsko izseljevanje iz Prekmurja,.

Šumandl D.: Otroci, katerih starši so zaposleni v tujini, 1987.

Bibliografija del o slovenskih izseljencih

Brezovšek M.: Mi in naši ljudje na tujem, Teorija in praksa, št. 6-7, 1970, str. 1061.

Bučar F.: Slovenec v evropskem parlamentu, Nova revija, št. 69-70, 1988, str. 249.

Čačinovič R.: Slovenci v presnovi Jugoslavije in Evrope, Teorija in praksa, št. 10-11, 1990, str. 1271.

ČKZ 37-38: Politekonomske problemi sodobnih migracij, UK ZSMS, Ljubljana 1980.

Dokumentacija o razvoju Pomurja s posebnim ozirom na zaposlovanje in migracije, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Drobnič S.: Zaposlitev in delovni pogoji jugoslovanskih zdomcev na Švedskem, Družboslovne razprave, št. 4, 1987, str. 121.

Hanžek M.: Slovenski delavci v ZR Nemčiji - primerjava dejanskega in perceptivnega napredovanja, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1976.

Hribar T.: Posameznik in narod, avtonomnost in suverenost, Teorija in praksa, št. 8-9, 1989, str. 986.

Hribar S.: Svetovni slovenski kongres, Nova revija, št. 92, 1989, str. 1685.

Hribar S.: Svetovni slovenski kongres, Nova revija, št. 95, 1989, str. 598.

Hribar S.: Zakaj in čemu Svetovni slovenski kongres, Nova revija, št. 113-114, 1991, str. 1168.

Jurič M.: Dvojezičnost: izguba ali pridobitev identitete?, Teorija in praksa, št. 12, 1987, str. 1642.

Katunarić V.: Nacija in nacionalizmi v luči teorije treh funkcij, Teorija in praksa, št. 12, 1987, str. 1516.

Kavaš A., Kolenc J., Kramberger T., Žižek F.: Pomurje: Premiki delovne sile h kapitalu - vzroki z nasprotnimi učinki, RI FSPN, Ljubljana 1979.

Kavčič V.: Premišljanje o Slovencih in slovenstvu, Teorija in praksa, št. 1-2, 1991, str. 106.

Klinar P.: Nekaj teoretičnih izhodišč za sociološko raziskovanje migracij, FSPN-RI-CJM MK, Ljubljana 1973.

Klinar P., Toš N., Saksida S., Mežnarić S. in Švara S.: Jugoslovani v ZR Nemčiji, Sociološki vidiki mednarodnih migracij, FSPN CJM, Ljubljana 1973.

Klinar P.: Stališča o mednarodnih migracijah Slovencev, FSPN CJM, Ljubljana 1974.

Klinar P.: Yugoslav Workers in the Federal Republic of Germany, The Theoretical Models for Empirical Research of International Migration, FSPN, Ljubljana 1974.

Klinar P.: Mednarodne migracije, Teoretična opredelitev temeljnih pojmov, Teorija in praksa, št. 4, Ljubljana 1974, str. 383.

Klinar P.: Sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1974.

Klinar P.: Temeljni procesi, v katere so vključeni Slovenci v ZRN, Migracije: bilten 8., FSPN CJM, Ljubljana 1975, str. 37-57.

Klinar P.: Značilnosti sodobnih mednarodnih migracij I, Migracijska politika in posledice migracij, Teorija in praksa, št. 11-12, Ljubljana 1975, str. 1094.

Klinar P., Mežnarić S., Švara S., Toš N.: Slovenci v Nemčiji - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.

Klinar P.: Značilnosti sodobnih mednarodnih migracij II, Teorija in praksa, št. 1-2, Ljubljana 1976, str. 56.

Klinar P.: Mednarodne migracije kot pojav razrednega spopada, Anthropolos, št. 1-2, 1976, str. 251.

Klinar P.: Mednarodne migracije, Obzorja, Maribor 1976.

Klinar P.: Imigrantski staž in remigracije, Teorija in praksa, št. 13, 1976, str. 1238.

Klinar P.: Nekateri vidiki vključevanja remigrantov v njihovo izvorno družbeno okolje, Migracije: bilten 15., FSPN CJM, Ljubljana 1977.

Klinar P.: Migracije, temelji sociologije in politologije, FSPN, Ljubljana 1977, str. 90.

Klinar P.: Smernice so vsaj zapisane: Spremenjene deklaracije in problemi prakse mednarodnih migracij, Naši razgledi, 25. februar 1977, str. 88.

Klinar P.: Medetnični odnosi, Slovensko javno mnenje 1978, FSPN CJM, Ljubljana 1978, str. 215-235.

Klinar P.: Temeljni društveni procesi emigranata u emigrantskom društvu, Migracije: bilten 22, FSPN CJM, Ljubljana 1978, str. 11-27.

Klinar P.: Povratnici iz manje razvijenih područja emigrantskog društva, Migracije: bilten 22, FSPN CJM, Ljubljana 1978, str. 103-122.

Klinar P.: Tipovi poratnika i njihovi problemi u domaćoj okolini, Migracije: bilten 22, FSPN CJM, Ljubljana 1987, str. 72-80.

Klinar P., Švara S., Mežnarić S.: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - drugo poročilo RI FSPN, Ljubljana 1978.

Klinar P.: O pojavih društvene neenakosti pridobljenega in pripisanega društvenega položaja, RI FSPN, Ljubljana 1980.

Klinar P.: Družbeni procesi sodobnih mednarodnih migracij v Evropi: Procesi socializacije in etnične identifikacije druge generacije migrantov; Družbeni položaj druge generacije migrantov, RI FSPN, Ljubljana 1980.

Klinar P.: Proces socializacije in etnične identifikacije druge generacije migrantov, Teorija in praksa, št. 5, 1980, str. 540.

Klinar P.: O kazalcih remigracijskih tokov Pomurcev iz ZRN v Slovenijo, Migracije: Pomurci v ZRN, FSPN-RI-CJM MK, Ljubljana 1981.

Klinar P.: O življenjskem stilu Slovencev, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Klinar P.: Družbeni položaj druge generacije emigrantov, Teorija in praksa, št. 4-5, 1981, str. 548.

- Klinar P.: Mednarodne migracije v kriznih razmerah, Migracije: bilten 29, RI FSPN, Ljubljana 1982.
- Klinar P.: Proučevanje poklicnih mobilnosti in načina življenja pomurskih delavcev v ZRN in sklepanje njihovih remigracijskih usmerjenosti, Migracije: bilten 28, RI FSPN, Ljubljana 1982.
- Klinar P., Toš N., Žižek F.: Pomurski migranti med dvema sistema, RI FSPN, Ljubljana 1982.
- Klinar P.: Mednarodne migracije v sodobnih kriznih razmerah, Migracije: bilten 31, RI FSPN, Ljubljana 1983.
- Klinar P.: Remigracije v kriznih razmerah, Migracije: bilten 33, RI FSPN, Ljubljana 1985.
- Klinar P.: Mednarodne migracije v kriznih razmerah, Obzorja, Maribor 1985.
- Klinar P.: Spremembe mednarodnih evropskih migracij, Migracije: bilten 35, RI FSPN, Ljubljana 1985.
- Klinar P.: Etnične avtohtone in imigrantske manjšine, RI FSPN, Ljubljana 1986.
- Klinar P.: Sociological Aspects of Multiculturalism: The Concept of Cultural Pluralism and its Development, Razprave in gradivo, št. 18, 1986, str. 318.
- Klinar P.: Spremembe migracijskih pojavov v zadnjem desetletju, Migracijske teme, št. 1, 1986, str. 7.
- Klinar P.: Sociološki vidiki multikulturalizma, Migracijske teme, št. 2, 1987, str. 73.
- Klinar P.: Sociologi o migracijah; Svetovni sociološki kongres, Teorija in praksa, št. 12, 1987, str. 1566.
- Klinar P.: Okrugli stol o položaju (ilegalnosti) radnika - migranata; U povodu izlaska knjige G.Wallraffa, »Na samom dnu«, Migracijske teme, št. 3-4, 1987, str. 10.

Klinar P.: Razmerje med narodi, sloji ter etničnimi skupinami z vidika družbene mobilnosti in migracij, RI FSPN, Ljubljana 1987.

Klinar P.: Mednarodne evropske migracije in jugoslovanska migracijska politika, Teorija in praksa, št. 3-4, 1988, str. 348.

Klinar P.: Sociološki-kulturološki in socialno-psihološki pristop; Uvodna teoretična izhodišča, RI FSPN, Ljubljana 1989.

Klinar P.: Nacije v postindustrijskih družbah, TiP, FSPN, Ljubljana 1989, št. 8-9, str. 975.

Klinar P.: Nacionalno vprašanje v dobi (post.)moderne, Družboslovne razprave, št. 8, 1989, str. 149.

Klinar P.: Z adaptacijsko akulturacijo k integraciji druge generacije imigrantov v sodobne postindustrijske imigrantske družbe, Migracijske teme, št. 4-5, 1989, str. 341.

Klinar P.: Nacije v postindustrijskih družbah, Teorija in praksa, št. 8-9, 1989, str. 975.

Klinar P.: Zamisli o sodelovanju med Slovenci in njihovimi potomci v matici in tujini, Dve domovini, št. 1, 1990, str. 319.

Klinar P.: Integracijski procesi v Evropi z vidika medetničnih in migracijskih procesov, Teorija in praksa, št. 6-7, 1990, str. 770.

Klinar P.: Diskusija o medetničnih odnosih v postindustrijskih družbah, razprave in gradivo, št. 23, 1990, str. 207.

Klinar P.: Dve različni migracijski politiki, Teorija in praksa, št. 10-11, 1990, str. 1280.

Klinar P.: Nekaj tez o migracijskih procesih v Evropi, Teorija in praksa, št. 10-11, 1990, str. 1256.

Klinar P.: Imigrantske etnične skupnosti v sodobnih razmerah, Nova revija, št. 107, 1991, str. 638.

Klinar P.: Razsežja regionalnega pluralizma, Družboslovne razprave, št. 12, 1991, str. 188.

Klopčič Cesar O.: Vračanje pomurskih delavcev iz tujine in njihovo vključevanje v domače okolje, RI FSPN, Ljubljana 1977.

Kocbek E.: Slovenci in politika, Teorija in praksa, št. 12, 1980, str. 1497.

Lenček R. L.: On Slavic Heritage in Slovene Culture, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1975, str. 145.

Lenček R.: On Literature in Diasporas and the Life Span of their Medium, Slovene Studies, Society for Slovene Studies, Alberta 1988, str. 119.

Mežnarič S., Švara S.: Bibliografija tuje literature v zvezi z raziskavo o socioloških aspektih zaposlovanja delavcev v ZR Nemčiji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Mežnarič S.: Neomarksistični pristop k sociologiji nacionalizma, Družboslovne razprave, št. 2, 1985, str. 218.

Pahor B.: Usod brez lise, Nova revija, št. 80, 1988, str. 1915.

Osnovni podatki iz vprašalnikov Pomurci v ZRN in Pomurski delavci po povratku iz ZRN, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Podatki o delavcih iz Pomurja v tujini, RI FSPN, Ljubljana 1981.

Pirher S.: Sodobne mednarodne migracije in beg možganov, RI FSPN, Ljubljana 1985.

Pregelj V.: Izseljenci in slovenski narod: nekaj misli. Nova revija, št. 113-114, 1991, str. 1165.

Priestly T.: Kulturna zavednost in politični nacionalizem, Nova revija, št. 69-70, 1988, str. 223.

Rizman R.: Nacionalna država kot sociološki problem, Družboslovne razprave, št. 9, 1990, str. 82.

Rupel D.: Narodnostno vprašanje v postmodernem času, Družboslovne razprave, št. 7, 1989, str. 76.

Rupel D.: Emigranti, Nova revija, št. 101-102, 1990, str. 1341.

Saksida S., Klinar P., Mežnarić S., Švara S.: Projekt Slovenski delavci v ZRN, Sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrant-sko družbo ter vračanje v domovino, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana, junij 1973.

Sociologija o migracijah: II. svetovni sociološki kongres, New Delhi 1986, Teorija in praksa, št. 12, 1986, str. 1566.

Stare F.: Organiziranje zunanje migracije Slovencev, RI FSPN, Ljubljana 1977.

Susel R. M.: Aspects of the Slovene Community in Cleveland, Ohio, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1977, str. 64.

Susič E., Sedmak D.: Tiha asimilacija. Psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja, Tržaški tisk, Trst 1983.

Švara S., Toš N., Mežnarić S.: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1977.

Švara S., Toš N., Mežnarić S.: Slovenci po povratku iz ZR Nemčije - prvo poročilo, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1977.

Švara S., Cesar Klopčič I., Toš N.: Gradivo za mednarodni projekt (OECD) - eksperimentalni programi za vračanje delavcev, RI FSPN, Ljubljana 1987.

Toš N.: Bibliografija slovenskih in srbohrvaških tekstov o migraciji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Toš N., Stare F.: Jugoslovanski delavci v Stuttgartu in okolici - Empirična dokumentacija o slovenskih delavcih v tujini, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.

Toš N., Klinar P., Saksida S. in drugi: Tuji delavci v ZR Nemčiji - dokumentacija, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973,

Toš N., Klinar P., Mežnarič S. in ostali: Slovenci v ZR Nemčiji - osnovni rezultati in šifrirna knjiga, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1975.

Toš N., Klinar P., Mežnarič S.: Slovenski radnici u SR Nemačkoj, Sociološki i politološki vidici emigriranja i vraćanja; RI FSPN, Ljubljana 1978.

Urbančič I.: K teoriji nacije, naroda, etnosa s posebnim ozirom na Slovence, Družboslovne razprave, št. 2, 1985, str. 5.

Velikonja J.: Slovene Identity in Contemporary Europe, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1975, str. 1.

Del posvečen Svetovnemu slovenskemu kongresu, Nova revija, št. 92, 1989, str. 1681-1685.

Bibliografija drugih avtorjev

Ambrožič Počkar M.: Socialnoekonomski vidiki enakopravnosti narodnih manjšin v nekaterih predvsem evropskih državah, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašnja, št. 13-14, Ljubljana, 1981, str. 131-137.

Anić J., Poulinić, Wolf A.: Socialni in individualni problemi djece migranata, Migracijske teme, Zagreb 1986, št. 1, str. 43.

Baučić I.: Porjeklo i struktura radnika iz Jugoslavije u SR Nemačkoj; Migracije radnika, knjiga 1, Radovi Instituta za geografiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1970.

Čačić J.: Francuzi, Jugosloveni ili nešto treće?, Migracijske teme, Zagreb 1988, št. 3, str. 249.

Čačić J., Kumpes J.: Između Jugoslavije i Francuske (Pogled na jugoslovenske migracije u Francusku), Migracijske teme, Zagreb 1989, št. 4, str. 287.

Drušković D.: G. Heraud, Evropa etničnih skupnosti, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1966, št. 4-5, str. 259.

Dumančić T.: Od dvojezičnosti do jezikovne asimilacije, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, št. 13-14, Ljubljana 1981, str. 157-161.

Dumačić T.: Socijalne posljedice bilociranosti migrantske obitelji - socialno ugrožene bilocirane migrantske obitelji, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1988, št. 3, str. 265.

Flere S.: Nacionalna identifikacija i prefereirana nacionalna identifikacija kod mladih - pitanje jugoslovenstva, Migracijske teme, Zagreb 1988, št. 4, str. 439.

Fulgosi A., Fulgosi Lj., Knezović Z., Masnjak R., Metzging A., Zarevski P.: Istraživanja razvoja nekih kognitivnih funkcija i nekih karakteristika ličnosti djece naših radnika na privremenom radu u inozemstvu, Migracijske teme, Zagreb 1985, št. 2, str. 5.

Fulgosi A., Fulgosi Lj., Knezović R., Metzging A., Zarevski P.: Kome po latentnoj strukturi ličnosti više sliče djeca naših radnika na privremenom radu u SR Nemačkoj: vršnjacima u Jugoslaviji ili SR Nemačkoj, Migracijske teme, Zagreb 1986, št. 2, str. 5.

Grečić V.: Savremene migracije radne snage u Evropi, Izdanje Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1975.

Heršak E.: Aspekti i razmjeri suvremene imigracije u Italiji, Migracijske teme, Zagreb 1986, št. 3-4, str. 57.

Heršak E.: »Druga generacija migranata« i utjecaj sociolingvističkih procesa na materinski jezik migranata, Migracijske teme, Zagreb 1985, št. 2, str. 23.

Heršak E.: Kontradikcije i trendovi migracije radne snage u Evropskoj Zajednici, Migracije, Zagreb 1982, št. 12.

Heršak E., Rizmondo M.: O pravnom položaju jugoslovenskih radnika u Italiji, Migracije, Zagreb 1980, št. 11.

Heršak E.: Poslijeratna migracijska perspektiva Evrope, Migracijske teme, Zagreb 1985, št. 1, str. 5.

Jonjić P.: Teoretični aspekti proučavanja migracij, Migracijske teme, Zagreb, št. 1, 1985.

Jonjić P.: Identifikacija »Gasterbaitera«, Migracijske teme, Zagreb 1988, št. 3, str. 285.

Jukić Z.: Pokušaj ispitivanja učenika u jugoslovenskoj dopunskoj nastavi o poznavanju elemenata kulture naroda koji govore srpsko-hrvatskim odnosno hrvatskosrpskim jezikom, Migracijske teme, Zagreb 1986, št. 2, str. 15.

Jupp J.: Multikulturalna Avstralija - Mitovi, stvarnost i argumenti, Migracijske teme, Zagreb 1988, št. 3, str. 293.

Juvančič I.: Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1960, št. 1, str. 135.

Kutunarić V.: Druga generacija v obdobju po konjunkturi, Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana 1980, št. 37-38, str. 210.

Katunarić V.: Mladi radnici u stranim zemljama, Rasprave o migracijama, Zagreb 1975, sv. 17, str. 24.

Ljubešić M.: Jezični razvoj djece jugoslovenskih migranata u SR Nemačkoj, Migracijske teme, Zagreb 1989, št. 4, str. 353.

Lokar A., Thomas L.: Socioeconomic Structure of the Slovene Population in Italy, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1977, str. 26.

Lucia R. C., Balkin J.: Ethnic Identification Among Second and Third Generation Italian - American Police Officers: Its Presence and Significance, Ethnic Groups, 1989, št. 4, str. 283.

Luckmann T.: Emidij Susič and Silvo Sedmak, Tiha asimilacija; psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja, Slovene Studies, Society for Slovene Studies, Alberta 1985, št. 1-2, str. 88.

Luckmann T.: Prolegomena to a Social Theory of Communicative Geners, Slovene Studies, Society for Slovene Studies, Alberta 1989, št. 1-2, str. 159.

Magnusson K.: Kulturni identitet i jezik: Mladi Jugoslavije u Švedskoj, Migracijske teme, Zagreb 1989, št. 4, str. 363.

Makarović M.: Ujedinjene nacije i problem zaštite manjina u okviru ljudskih prava, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1960, št. 1, str. 88.

Mesić M., Heršak E.: Evropa, integracija i (jugoslovenska) migracija, Migracijske teme, Zagreb 1989, št. 1, str. 5.

Mesić M.: Evropska migracijska situacija i perspektiva, Migracijske teme, Zagreb 1988, št. 4, str. 371.

Mesić M.: Vanjske migracije i socialna struktura, Migracijske teme, Zagreb 1987, št. 1, str. 5.

Mežnarić S.: Jedno moguće sociološko promišljanje o naciji i etnicitetu, Migracijske teme, Zagreb 1987, št. 2, str. 131.

Mežnarić S.: Jugoslovenska sociologij (vanjskih) migracija - pokušaj sistematizacije, Migracijske teme, Zagreb 1985, št. 1, str. 77.

Mežnarić S.: Nacija i etnos u akciji: etnonacionalizam i njegove paradigme, Migracijske teme, Zagreb 1989, št. 2-3, str. 113.

Mežnarić S.: *Sociology of Migration in Yugoslavia*, Current Sociology, International Sociological Association, London 1984, št. 2, str. 41.

Mikačić V.: *Multikultura i njezine implikacije na suvremeni život etničkih zajednica i australskog društva*, Migracijske teme, Zagreb 1985, št. 3-4, str. 69.

Milardović A.: *Zig Layton-Henry, Political Rights of Migrant Workers in Western Europe*. (London, 1990), Migracijske teme, Zagreb 1990, št. 4, str. 613.

Milardović A.: *Neokonzervativizam, nove desnice, desni radikalizam i stranci u zapadnoj Evropi*, Migracijske teme, Zagreb 1987, št. 3-4, str. 261.

Milojević A.: *Druga generacija migranata ili potrebe izgradnje realne migracijske slike o sebi*, Migracijske teme, Zagreb 1986, št. 2, str. 53.

Minnich R.: *Speaking Slovene - Being Slovene. Verbal Codes and Collective Self-Images: Some Correlations Between Kanalska dolina and Ziljska dolina*, Slovene Studies, Society for Slovene Studies, Alberta 1988, št. 2, str. 125.

Nečak-Lük A.: *Pravo na razvitak kulturnih i drugih etničkih karakteristika nacionalnih, etničkih i jezičkih manjina. Razprave in gradivo*, Inštitut za nacionalna vprašanja, Ljubljana 1981, št. 13-14, str. 139-147.

Nedeljković O.: *The Two Divergent Ideological Concepts Underlying the Language Concepts of Croatian and Slovene Protestant Writers*, Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1986, št. 1, str. 57.

Nikolinakos M.: *Nacrt opće teorije migracija u kasnom kapitalizmu. Rasprave o migracijama*, Zagreb 1987, str. 63.

Novak B. C.: *American Policy Toward the Slovenes in Trieste, 1941-1974*, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1977, str. 1.

Novak B. C.: At the Roots of Slovene National Individuality, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1975, str. 79.

Otišli na kratko, a ostali dugo, Okrugli stol »Oha«... o kulturnom životu naših građana na privremenom radu u inozemstvu, Stuttgart-Köln, Kulturno informativni center SFRJ, oktober 1979.

Pavlinić Wolf A.: Definicije materinskog jezika i s njima povezani problemi, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1985, št. 3-4, str. 57.

Pavlinić Wolf A., Anić J., Ivezić Z.: Jezik jugoslovenske djece koja žive u Švedskoj, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1986, št. 2, str. 37.

Perunović S.: Etnicitet, nacije i manjine u suvremenosti, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1989, št. 2-3, str. 199.

Ranić Podunajec L.: Pristup jeziku i kulturi u nastavnoj praksi u Nizozemskoj, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1987, št. 3-4, str. 353.

Schierup C. U.: Imigranti i kriza, Naše teme, Zagreb 1983, št. 1-2, str. 65.

Vegar B.: Neki aspekti njegovanju govornog i pismenog izraza bilingvalnog učenika, Migracijske teme, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1987, št. 1, str. 93.

Vidmarović D.: Pitanje asimilacije i integracije, sa posebnim osvrtom na korelacije između tih dvaju pojava u svijetlu jugoslovenskog predloga Deklaracije, Razprave in gradivo, Institut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1981, št. 13-14, str. 123-128.

Werner E.: Slovenci v Porurju, Ljubljana 1985.

Winner I. P.: Ethnicity among Urban Slovene Villagers in Cleveland, Ohio, Papers of Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1977, str. 51.

Winner I. P.: The Question of Cultural Point of View in Determining the Boundaries of Ethnic Units: Slovene Villagers in the Cleveland, Ohio Area, Papers in Slovene Studies, Society for Slovene Studies, New York 1977, str. 73.

OPOMBE

- 1 Prispavek je bil predstavljen na okrogli mizi Načini in perspektive sodelovanja Slovencev doma in po svetu na Otočcu, julija 1990. Pozneje je bil objavljen pod naslovom Pregled dosedanjih (slovenskih) socioloških raziskav v slovenski izseljenski problematiki v Evropi od leta 1945. dalje (glej: Dve domovini/Two Homelands 2-3, 1992, str. 113-124.
- 2 S. Saksida, P. Klinar, S. Mežnarič, S. Švara: Projekt Slovenski delavci v ZRN. Sociološki vidiki emigracije, vključevanja v imigrantsko družbo ter vračanje v domovino, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973; P. Klinar: Nekaj teoretičnih izhodišč za sociološko raziskovanje migracij, FSPN Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
- 3 S. Mežnarič, S. Švara: Bibliografija tuje literature v zvezi z raziskavo o socioloških aspektih zaposlovanja delavcev v ZR Nemčiji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973; N. Toš: Bibliografija slovenskih in srbohrvaških tekstov o migraciji, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
- 4 N. Toš, P. Klinar, S. Saksida in drugi: Tuji delavci v ZR Nemčiji - dokumentacija, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Ljubljana 1973.
- 5 Raziskave lahko vsebinsko razdelimo v štiri skupine: 1. Raziskave o življenju Slovencev v ZRN; 2. Raziskave o življenju remigrantov v Sloveniji; 3. Raziskave o specifični problematiki izseljencev iz Prekmurja; Ostale raziskave (Organiziranje zunanje migracije Slovencev v obdobju 1965-1975; Remigracije v kriznih razmerah; Spremembe mednarodnih evropskih migracij; Etnične avtohtone in imigrantske manjšine).
- 6 Nekateri avtorji poudarjajo, da je pojem »zdomci na začasnem delu v tujini« neuporaben. Pri tem se opirajo na rezultate

nekaterih raziskav, ki so pokazale, da se začasnost slovenskih delavcev v tujini spreminja v trajno izseljenost. Med samimi izselejnci prihaja do razlik v odnosu do problema začasnosti oz. izselitve. Nekateri poudarjajo svoj status »zdomstva«, medtem ko drugi že pravijo, da se je njihova začasnost spremenila v trajno izselitev.

ABSTRACT

EMIGRANTS CONSIDERED FROM THE PERSPECTIVE OF SLOVENE SOCIOLOGY

Marina Lukšič-Hacin

*This paper offers a survey of sociological texts and an analysis of their contents and achievements. The analysis contains: all sociological research on Slovene emigration; undergraduate theses, masters' theses, and doctoral dissertations on the topic of Slovene emigration which were defended at faculties of the University of Ljubljana; contributions published in the major Slovene social science journals *Migracijske teme* («Migration Themes») and *Slovene Studies*; and documentation from projects yet to be carried out.*

*This analytical review highlights the key results which research on the topic of migration led to in conjunction with consideration of sociological reflection and its methodology. Through the portrayal of achievements, the *bele lise* in current sociological research are uncovered. The paper concludes with the burning questions for the future, to mention a few - the question of «Slovene immigrants» in other areas of the former Yugoslavia; contemporary processes of European integration and regionalization and their influence on migration policy and in connection with this, the search for the possibility of establishing cultural pluralism as an alternative to assimilation processes; the most recent understanding of the threat of a new brain drain; the terminological confusion reigning in the field of studying the issue of emigration.*

SOCIOLINGUISTIC STUDIES OF SLOVENE EMIGRATION ISSUES

Nada Šabec

Sociolinguistics is a discipline that differs from general, theoretical linguistics in that it is not so much interested in the linguistic structures *per se*, in abstraction, but rather focuses on the language use and the rules that govern linguistic interactions in their social context. Language is not perceived as something static, isolated and independent of extralinguistic factors, but rather as a phenomenon that changes constantly both on the societal and individual levels depending on a number of social variables. One such variable on the societal, global level is for instance the status of a given language, which may be either prestigious or stigmatized in relation to other languages, whereas on the individual level such factors range from the social status and role of the interlocutors to their education, sex, ethnicity and the like.

Immigrant issues make for an important part of sociolinguistic studies. Of particular interest in this respect are bilingualism and multilingualism. In our case this translates into researching the contact between Slovene and the dominant language of the country of immigration. Owing to their nature, the phenomena typical of language contact situations lend themselves to interdisciplinary study. Linguistic behavior in immigrant communities can be addressed from different perspectives, stemming from sociology to ethnolinguistics, anthropology, social psychology and communication theory. The demarcation line between some of these perspectives is at times very vague, which is true especially of the socio- and ethnolinguistic view of bilingual language use. It was perhaps for this reason that in 1981 Nelde suggested a new term, *«contact linguistics»*, which best captures the nature of the phenomenon under investigation and encompasses all of its elements.

In this purpose of this article to provide a brief survey of the language-oriented immigrant research to date on the one hand and to suggest possible directions in which this research might continue in the future on the other. A closer look at what has been

accomplished so far is somewhat disappointing as we would expect more extensive studies by a larger number of scholars. The relatively small number of studies in this area comes as an even greater surprise in view of the fact that there exist numerous studies of bilingualism in the linguistically-mixed border regions of Slovenia, Italy, Austria and Hungary (Nečak-Lük & Štrukelj 1984, Minnich 1988, Križman 1989, Priestly 1990, Arko 1990, Zorko 1991, Lausseger 1991,...). While there is no doubt that both situations share certain common characteristics, it is nevertheless true that immigrant situations are different in several respects. For one thing, the geographical and time distance is much greater than in the case of those Slovenes who live just across the border, and has given the immigrant communities a very specific character of enclaves with rules and norms of their own. Regardless of the reasons, though, most research in this area, except for mine (Šabec 1988, 1989, 1990, 1992), comes from researchers who are either themselves immigrants or non-Slovenes.

The great majority of the studies deal with the linguistic situation of American Slovenes, while immigrants in other countries are yet to be »discovered«.

Among those who have addressed the issue on a global, macro-level is Toussaint Hočevar (1978), who writes about geographical distribution, age structure and comparative mother tongue maintenance of Slovene immigrants in the U. S. In his study he relies on the census data for the years 1940 and 1970. He believes that mother tongue is the most important sign of Slovene ethnic identity and therefore takes into consideration only those persons who report Slovene as their household language during their childhood.

He finds that during that period the number of those who spoke Slovene decreased by 45 %. The decrease varied from state to state, which was a consequence of migration within the U. S. He also notices a decreasing number of Slovene speakers in the 1st generation (owing the weaker immigration) and in the 2nd generation (owing to their negative perception of their own ethnic identity). On the other hand, he observes as opposite trend in the 3rd generation, which he attributes to a conscious effort on the part of these immigrants to preserve their ethnic heritage.

In comparing Slovene to some other linguistic groups he finds that both the Slovene language and ethnic identity are being lost

at a much faster rate than with Ukrainians, Scandinavians, Germans, Serbs, Croats, French, Russians, Poles and Hungarians. Despite these negative trends he sees encouraging signs in the 3rd generation immigrants and believes that these will succeed in maintaining their ethnic and linguistic identity in the future. He even recommends some measures that could enhance these efforts. Among them are more intensive cooperation with Slovenia, radio broadcasts in Slovene, and setting up educational courses in Slovene.

His findings with regard to the 3rd generation are surprising when he compares them to those of other researches for both Slovene and most other pairs of languages in contact, who all find that language maintenance in the 3rd generation is generally on the decline.

Hočevar's study is interesting in that it provides a broader survey of the situation. Its major shortcoming, though, is that it relies on census data which is not the most reliable source of information and which does not always reflect the actual state of affairs, especially when referring to language. It is a well known fact that many Slovene immigrants were listed by U. S. immigration authorities as Austrians, Italians, Yugoslavs, Krainers, Slovaks and the like. The same inaccuracy goes for registering their mother tongue. Furthermore, the study does not go beyond the descriptive stage and fails to address the reasons for language loss. The factors selected for the study are limited to age, sex and geographical distribution, even though it is clear that these three alone by no means exhaust all the possible influences on language maintenance or loss.

Another scholar who has contributed to the sociolinguistic studies of American Slovenes in a very significant way is Joseph Paternost. In a series of articles, published mostly in *General Linguistics* and *Slovene Studies* he focuses on the sociolinguistic aspects of American Slovene and particularly on the issue of language maintenance and loss. His findings are based mostly on empirical data gathered by means of questionnaires that he distributed to immigrants of Slovene descent in Pennsylvania and Minnesota, where he himself lived for considerable periods of time.

Among the issues that he examines is the relationship between language use on the one hand and factors as occupation, education, religion, and membership in ethnic organizations on the other. The

largely qualitative approach that he uses could perhaps be improved by greater emphasis on quantitative factors.

He finds there that are considerable differences in the degree of bilingualism between different generations. It is interesting that, in addition to the usual three generations, he includes the fourth, but does not make a distinction between the pre-war and post-war group of immigrants. He speaks about an unstable, transitional form of bilingualism. Younger generations attribute very little importance to language maintenance, religion and their ethnic origins. They are gradually assimilating in mainstream society and are becoming »Euro-Americans«. Traces of ethnic heritage are seen to some extent only in the maintenance of certain traditions that have to do with ethnic music and food.

He supplies concrete examples of speech by members of individual generations and analyzes interferences between the two languages on phonological, morphosyntactic and lexical levels. In most cases these are borrowings and adaptations, when the immigrants adapt English words to their mother tongue by equipping them with Slovene suffixes, modifying their pronunciation, employing the Slovene word order and the like.

In another article he deals with Germanicisms, which are perceived by older immigrants as authentic Slovene words. He also touches upon the influence of American Slovene on the English of the younger generations, but unfortunately does not go into a more thorough investigation of this issue.

In an article about the social meaning of language among American Slovenes he compares the referential and stylistic properties of some loanwords in American Slovene. He also discusses reasons for the use of Slovene in contexts where English is normally used. Slovene may be used, among other things, for humorous reasons, or to exclude somebody from the conversation. He cites examples from the *Ameriška domovina* and the *Nová doba*, where a mixture of both languages is used in order to achieve a humorous effect. It is interesting that such language use also occurs in written texts as well as in speech, where it is more common.

Paternost's contribution to the study of American Slovene is extremely valuable, especially because of the numerous examples he documents and the various perspectives from which he addresses the issue.

Linguistic humor in the American Slovene of the early immigrants is examined by yet another researcher, Joseph Kess. The focus of his interest is word play and linguistic ambiguities. Unfortunately, his article is very short and does not explore the topic in greater depth. The same is true of his article on loanwords in the American Slovene press. Another topic that he discusses is the change and assimilation of North American Slovene names.

Another researcher who deals with the language of American Slovenes is Rado L. Lenček. In his article on problems and perspectives of ethnic identification of postwar immigrants he draws the conclusion that Slovene is basically limited to use within the family and that it is preserved within the first generation. The situation is only slightly better for religious contexts, whereas in the sphere of public life Slovene is simply not used. Whether or not Slovene will be preserved depends also on the degree of education and the country where it was obtained. Those immigrants who gained higher education in Slovenia cling to Slovene longer, whereas those who were educated in the U. S. lose their facility in Slovene much more quickly (a fact confirmed by my own findings). Another topic he addresses is that of the so-called »*melting pot*«. He believes that Slovenes do not fit the concept of the »*melting pot*« rather they exhibit traits of pluralism and multicultural values.

The language of American Slovenes is also the topic of an unpublished M. A. thesis by Judy Kegl (1975), a third-generation immigrant herself. She describes the linguistic situation in Chicago with special emphasis on code switching. Unfortunately, her methodology is flawed at times, definitions not sufficiently clear and the so-called »*observer's paradox*« very strong. All of this somewhat diminishes the validity of her results.

In addition to the already discussed studies there are some researchers who are not linguists or sociolinguists and for whom language is not the focus of their interest, but who nevertheless touch upon it. Here we should mention Linda Bennett, who in her Ph. D. dissertation (1976) on the patterns of ethnic identity among Serbs, Croats and Slovenes in Washington, D. C., selects language as one of the factors determining ethnic identity, but finds that it is not relevant in this respect. The probability that the mother tongue will be retained by members of the 2nd and 3rd generations exists only in those homes where both parents speak it fluently, where they insist on their children learning it and where

there are strong ties with Slovene-speaking grandparents and/or other relatives. It is of some interest, that there exists, despite the low level of competence in Slovene, an interest in subscribing to both American Slovene periodicals and publications from Slovenia.

The weak point of Bennett's study is that it relies on answers collected from only 56 informants and that these are ethnically mixed. Only 10 are Slovene, which can hardly be seen as representative of a larger community.

The language issues are also briefly dealt with by Irena Birsa, who wrote about the Australian situation, by Majda Kodrič, whose main concern is 2nd generation immigrants, and in Nives Sulič's ethnological study *Thank God I'm Slovenian*.

This brings me to my own work in this area. Among the motivations for my researching the language in the immigrant context was precisely the relatively small number of such studies, which were for the most part very fragmentary in character and, what is more, often inconsistent and lacking in systematicity. This last refers also to the great deal of confusion in terminology, where distinctions between borrowing, calques, interferences, loan-words, code switching and other bilingual phenomena were often blurred. Finally, my study would fill the gap in the research of English-Slovene code switching, which was until then almost completely unresearched compared to other language pairs.

My aim was therefore to provide a more comprehensive and especially more systematic description of the linguistic situation among American Slovenes that would be based on a sufficiently large corpus of empirical data. In addition to the general issues of language maintenance and shift I wanted to focus specifically on code switching, which is defined as the alternate use of Slovene and English by one or more interlocutors within the same conversation. Contrary to borrowing, code switching does not involve morphological adaptation of the donor words into the recipient language, which means that the two codes remain essentially discrete.

I did my fieldwork in Cleveland, the city with the largest number of American Slovenes in the U. S. I gathered data in four time intervals between 1987 and 1989. Three techniques were used: tape-recorded conversational interviews, follow-up self-report questionnaires on language use and language attitudes, and participant observation. A total of 200 immigrants belonging to different generations participated in the study. 420 hours of tape

recorded speech data was collected and 185 questionnaires filled out by the participants. Interviews were of particular importance as they allowed me access to the maximally spontaneous, natural discourse, which was not the case with most previous studies where pre-prepared questions were used and where the roles of interviewer were very rigidly structured.

The questionnaire consisted of questions about demographic data and immigration-related issues, language use and language attitudes, and the participants' socialization patterns and their involvement in ethnic organizations. All responses were statistically processed in order to determine the degree of significance for individual variables (chi-squares) and to establish which factors encouraged or discouraged the maintenance of the Slovene language. Among the factors that encouraged mother tongue maintenance were the following: ethnic marriages, learning Slovene during childhood and speaking it as a household language, relatively high or low self-rating of competence in Slovene and in English respectively, attributing great importance to the maintenance of Slovene, subscribing to Slovene publications, listening regularly to ethnic radio, having over 50% of friends of Slovene descent and regular contact with them, maintaining contacts with Slovenia, and participating in ethnic events.

Among the most important factors that had a negative impact on the maintenance of Slovene were inter-marriage and social and geographical mobility. Younger generations in particular frequently move out of their parent's original neighborhoods, which essentially ends their participation in ethnic activities and severs their links with the community. They no longer base their social life on ethnic ties, but on other criteria (business relations, friendship outside the community).

The study showed a strikingly high degree of intergenerational variation, not only between the 1st, 2nd and 3rd, but also between pre-war and post-war groups. The 1st generation of pre-war immigrants came to U. S. with no previous knowledge of English. They lived in ethnically segregated communities and were able to more or less successfully function in their mother tongue. The impact of English was seen primarily in the process of borrowing and adaptation on different linguistic levels (e. g. »kara« for »a car«). This is the generation that until this day prefers Slovene and still speaks »broken English«. The 2nd pre-war generation learned

English only upon entering kindergarten or elementary school. Their competence in the two languages is the most balanced of all. They spoke Slovene at home and English elsewhere. As they often felt the stigma of being ethnically different, most of them chose not to teach their children Slovene. As a result, there are very few 3rd generation immigrants who speak Slovene. When in the 1960's the U. S. experienced ethnic revival and a search for roots, the 3rd generation American Slovene found new pride in their ethnic heritage, but realized that it was already too late for the language.

The 1st post-war generation differs from the pre-war ones in that it came to the U. S. mostly for political reasons. These immigrants were better educated and most had at least some working knowledge of English at the time of arrival. Also, they felt no need to settle close to each other. The 1st generation therefore does not resort to borrowing as did the pre-war immigrants, but rather to code switching. Another distinction between them and the pre-war immigrants is that the post-war immigrants speak standard colloquial Slovene, whereas pre-war immigrants spoke mostly regional dialects. Their children, the 2nd post-war generation, are in many respects similar to the 3rd pre-war generation. Like them, they are rapidly losing competence in Slovene, which is why my study includes no members of the 3rd post-war generation.

As far as code switching is concerned, I was interested in two aspects; functional or sociolinguistic and structural or linguistic. The functional part of the analysis focuses on the relationship between code switching as an independent variable on the one hand and dependent variables such as linguistic competence, language attitudes, situational components (conversational topic, setting and participants) on the other. Even though the responses pointed to the topic as being a very important factor, the actual linguistic behavior showed that there exists a discrepancy between the participants' self perception of their language use and reality. The setting factor was somewhat more significant in that a formal setting almost precluded code switching, while informal ones were more conducive to it. The decisive factor, however, was that of conversational participants. The role of the participants and the motivations for code switching were explained within the framework of the audience design (Bell 1984) and of the interpersonal accommodation theory (Giles and Johnson 1981, 1987). It seems

that the language choice depends on the interlocutors' social and psychological orientation and on their intention of either creating a social/personal distance between themselves and their addressees or of bridging this distance. In the former case the shared ethnic language is chosen, in the latter English comes into play. The extent to which Slovene is used depends on other factors such as competence and not only on the anticipated outcome of the interaction, but the principle of accommodating one's addressee remains nevertheless valid in all cases.

In the structural part of the analysis I primarily tested the validity of the constraints postulated in the literature for other language pairs. I found that, with the exception of one (the free-morpheme constraint), all others fail to explain the phenomenon of English-Slovene code switching. I therefore proposed a new, more powerful constraint that combines in itself syntactic, semantic, and pragmatic components.

Partial results of my ongoing research have been published in some domestic and international journals, and presented at international congresses. Hopefully the entire study will be published in the near future. Until then I can conclude by saying that the American Slovene community in Cleveland shows signs of a rapidly declining bilingualism. This is of partly diglossic type, as there is no practical use for Slovene in non-ethnic contexts. The fact that the overwhelming majority of all respondents (86%) approves of code switching, as they feel that it is impossible to preserve Slovene in its »pure« form in an environment which does not favor the use of minority languages is the best indicator of language shift and possible language death. It should be pointed out, though, that such development is in sharp contrast to the immigrants' impressively strong ethnic awareness (see: Šabec 1992 for an analysis of the relationship between the two).

As for the future development of sociolinguistic research of immigrant issues, there are numerous areas that still need to be examined. I will mention just a few.

It is necessary to examine the linguistic situation in other immigrant countries, in Canada, Australia, and Latin American countries as well as in Europe, e. g. in Germany, France and Scandinavia. Such research would identify the differences and similarities between the linguistic situations in different social contexts and contribute to a better understanding of the factors that influence it.

Similarly, linguistic situations between different states in the U. S. could be compared. Especially interesting would be comparisons of those communities that are not geographically, but also typologically different. For instance comparisons of fairly large and well-organized communities in terms of ethnic infrastructure, such as Cleveland, and other where the number of immigrants is much smaller and where ethnic life is not so intensive would very likely yield interesting results.

A particularly interesting area to research would be the linguistic patterns of those immigrants who have only recently moved to a new country. Since their time of living in the new country would be relatively short, the influence of the immigrants' first language on the second would probably be much stronger than it is with those who have lived there longer. In addition to the classical interlingual influences in the area of morphology, phonology and syntax it would be interesting to observe what happens on the pragmatic level and in terms of the appropriateness of individual speech acts. We could establish whether, where and how communication breakdowns owing to different culturally-linguistic norms arise. Such is for instance the case of the early Slovene immigrants who, when addressing visitors or relatives from Slovenia, under partial influence of English, use the informal T-form instead of its formal counterpart. There are many potential sites of such conflicts, where a certain pattern is acceptable in one language, but may be inappropriate, impolite or even offensive in the other. Another topic with regard to the early pre-war immigrants would be an analysis of the so-called semilingualism or fossilization of the language, where parallels between this particular phenomenon and pidginization could be established or rejected.

Furthermore, factor analysis could be used in order to determine the role of language in the acculturation process more accurately.

Linguistic variation on its dependence on small and medium-sized social networks (Milroy, 1980) could be explored in even greater detail. This concept was also used in my own study, but more could be done in terms of quantification with regard to the complexity and frequency of contacts between members of such networks (loose vs. close-knit social networks).

In addition to speech data, written texts could be explored.

And finally, it would be interesting to see how the recent social and political changes in Slovenia have influenced the way in which Slovene immigrants view the role of the Slovene language in their respective countries of immigration.

REFERENCES AND BIBLIOGRAPHY

- Arko, A. 1990. Slovenščina na Goriškem kot jezik v stiku. *Slavistična revija* 4: 376-398.
- Bell, A. 1984. Language style as audience design. *Language in Society* 13, 2: 145-204.
- Bennett, L. 1976. Patterns of Ethnic Identity among Serbs, Croats and Slovenes in Washington, D. C. Ph. D. dissertation, The American University, Washington, D. C.
- Birsa, I. 1990. Ethnic Radio in Australia and Slovene Language Broadcasting: Development and Direction. *Dve domovini/Two Homelands* 1: 219-239.
- Giles, H., Taylor, D. M. & Bourhis, R. Y. 1973. Toward a theory of interpersonal accommodation through language: Some Canadian data. *Language in Society* 2: 117-192.
- Giles, H. & Johnson, P. 1981. The role of language in ethnic group relations. In Giles, H. & St. Clair, R. N. (eds.) *Language and Social Psychology*. Oxford: Blackwell. 45-65.
- Giles, H. & Johnson, P. 1987. Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language* 68: 69-99.
- Hočevar, T. 1987. Geographical Distribution, Age Structure, and Comparative Language Maintenance of Persons of Slovene Language in the United States. *SSS Documentation Series*. New York, N. Y. Society for Slovene Studies. 21 pp.

- Kegl, J. 1975. Some observations on bilingualism: a look at some data from Slovene-English bilinguals. M. A. thesis, Brown University.
- Kess, F. J. 1970. Some English borrowings in the American Slovenian press. *General Linguistics* 10: 96-110.
- Kess, F. J. 1975. Change and Assimilation in North American Slovene Names. In *Proceedings of the Annual Name Society Meetings*. San Francisco.
- Kess, F. J. 1986. Word Play and Linguistic Humor in American Slovene. *Grazer linguistische Studien*. 171-175.
- Kodrič, M. 1990. Nekateri pristopi k problematiki druge generacije v okviru raziskovanja priseljenstva v ZDA. *Dve domovini/Two Homelands* 1: 161-179.
- Križman, M. 1989. Jezik kot socialni in nacionalni pojav. Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.
- Lausegger, H. 1991. Sodobne govorne navade na stičišču dveh jezikov na Koroškem. XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. 71-87.
- Lenček, R. & Magner, T. (eds.) 1976. *The Dilemma of the Melting Pot*. University Park: The Pennsylvania University Press.
- Lenček, R. L. 1990. Problems and Perspectives of Ethnic Identification: Withering Away or Reaffirmation? *Dve domovini/Two Homelands* 1: 205-219.
- Milroy, L. 1980. *Language and social networks*. Oxford: Basil Blackwell.
- Minnich, R. G. 1988. Speaking Slovene-Being Slovene: Verbal codes and collective self-images. Some correlations between Kanalska dolina and Ziljska dolina. *Slovene Studies* 10, 2: 125-149.

Nečak-Lük, A. & Nečak, D. 1990. Slovene as a minority language: historical background and sociolinguistic perspectives. *Slovene Studies* 12, 2: 169-183.

Nečak-Lük, A. in Štrukelj, I. (ured.). 1984. Dvojezičnost - Individualne in družbene razsežnosti. Prispjevki konference. Društvo za uporabno lingvistiko.

Nelde, P. H. 1981. Kontaktlinguistik und minderheitsforschung. In Baetens-Beardsmore (ed.) *Elements of Bilingual Theory*. Vrije Universiteit Brussel. 76-92.

Paternost, J. 1976. Slovenian Language on Minnesota's Iron Range: Some sociolinguistic aspects of language maintenance and language shift. *General Linguistics* 16, 2-3: 96-150.

Paternost, J. 1979. Sociolinguistic aspects of the Slovene spoken in America. *Slovene Studies* 1, 1: 12-24.

Paternost, J. 1981. Sociolinguistic Aspects of Slovene in Pennsylvania. In Sussex, R. (ed.) *The Slavic Languages in Emigre Communities/Special issue of the International Review of Slavic Linguistics* 6: 1-3/. Edmonton: Linguistic Research, Inc. 97-120.

Paternost, J. 1983. Problems in language Contact and the Social Meaning of Language among American Slovenes. *Slovene Studies* 5, 2: 207-219.

Paternost, J. 1984. Aspects of stylistic written bilingualism and the social meaning of language among American Slovenes. *Folia Slavica* 6, 3: 359-371.

Priestly, T. 1990. Surrender to symbolic domination, or resistance: Patterns of language-use among Slovene speakers in two Carinthian communities. *Slovene Studies* 12, 2: 183-205.

Sulič, N. 1983. Thank God I'm Slovenian. Ljubljana: Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva.

Šabec, N. 1988. Functional and Structural Constraints on Slovene-English Code Switching. *Slovene Studies* 10, 1: 71-80.

Šabec, N. 1989. Borrowing vs. Code Switching in the Slovene-American English Language Contact. Maribor: Znanstvena revija - humanistika 1, 2: 187-202.

Šabec, N. 1990. Slovene-English Code Switching in Two Cleveland Communities. In Filipović, R. & Bratanić, M. (eds.) Languages in Contact: Proceedings of the 12th International congress of Anthropological and Ethnological Sciences. Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb. 132-142.

Šabec, N. 1992. Language Maintenance and Ethnic Identity in Two Cleveland Slovene American Communities. In Hölbling, W. & Wagnleitner, R. (eds.) The European Emigrant Experience in the U. S. A. (Buchreihe zu den Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik: Bd. 5) Gunter Narr Verlag Tübingen. 253-267.

Zorko, Z. 1991. Medjezikovni vplivi v Lendavskem kotu. XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. 59-69.

POVZETEK

SOCIOLINGVISTIČNE RAZISKAVE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Nada Šabec

Namen članka je predstaviti dosedanje dosežke v raziskovanju slovenskega izseljenstva na področju sociolingvistike in nakazati smeri bodočega razvoja. Sociolingvistika je veda, ki se v nasprotju s teoretično lingvistiko ukvarja ne toliko s samim jezikom kot z njegovo rabo in s pravili, ki veljajo za jezikovne interakcije v družbenem kontekstu. Na jezik torej gleda kot na pojav, ki ni statičen, ampak se spreminja, njegova raba tako na družbeni kot na individualni ravni pa je odvisna od vrste družbenih dejavnikov. Tako ima lahko na družbeni ravni jezik prestižen status ali pa je stigmatiziran na individualni in je njegova raba odvisna od dejavnikov, kot s odnos med sogovorniki, njihova izbramba, starost, spol in podobno.

Ena glavnih stičnih točk med sociolingvistiko in izseljenstvom je proučevanje dvo- oz. večjezičnosti, v našem primeru jezikovnega stika med slovenščino in dominantnim jezikom države priselitve.

V primerjavi z jezikovno problematiko zamejskih Slovencev, je jezikovno stanje izseljencev razmeroma slabo raziskano in avtorji večine raziskav, razen mojih, so izseljenci sami ali pa tujci. Prav tako opažamo veliko neenakomernost glede raziskav posameznih izseljenskih skupnosti, saj se skoraj vse ukvarjajo izključno s slovenskimi izseljenci v ZDA.

V članku predstavim in kritično ovrednotim raziskave Lenčka, ki se ukvarja z dilemo t.i. »stalilnega lonca« in s problemi in perspektivami etnične identifikacije povojnih priseljencev, Kessa, ki piše o humorju v ameriški slovenščini, Keglove, ki opisuje čikaško jezikovno stanje, Hočevarja, ki ugotavlja stopnjo ohranitve materinščine na podlagi popisov prebivalstva v ameriških zveznih državah in še posebej Paternosta, ki je s svojimi številnimi članki o sociolingvističnih aspektih ameriške slovenščine in o problemu ohranjanja oz. izgubljanja slovenščine med priseljenci v Pennsilvaniji in Minnesoti dragoceno prispeval k boljšemu razumevanju slovensko-angleškega jezikovnega stika. Na kratko se dotaknem še nekaterih avtorjev, ki niso lingvisti oz. sociolingvisti in ki jim jezik ni glavni predmet zanimanja, ampak ga omenjajo le mimogrede (Sulič, Kodrič, Birska, Bennett).

V drugem delu govorim o svojem lastnem delu, katerega cilj je čim bolj celovit, sistematičen in verodostojen opis jezikovnega stanja med ameriški Slovenci v Clevelandu. Na podlagi doslej največjega vzorca informantov, pripadnikov različnih generacij predvojnih in povojnih priseljencev, in obširne baze empiričnih podatkov, zbranih z intervjuji, vprašalniki in opazovanjem, ugotavljam stopnjo dvojezičnosti (ta je prehodnega značaja in gre v smeri bližajoče se jezikovne smrti slovenščine), naravo odnosa med ohranitvijo jezika in občutkom etnične pripadnosti, še posebno pozornost pa posvečam specifični obliki dvojezičnega diskurza - kodnemu preklapljanju. Pojav proučujem s sociolingvističnega in lingvističnega vidika, pri čemer ugotavljam vrsto motivacij, ki privedejo do te-ga, in postavljam funkcionalne in formalne omejitve za njegovo rabo.

Končno nakažem možne teme prihodnjih raziskav, med katerimi so primerjave jezikovnega stanja med priseljenci v različnih deželah in v tipološko in velikostno različnih skupnostih ter bolj poglobljene študije posameznih jezikovno-stičnih pojavov.

NEKATERA AKTUALNA VPRAŠANJA DEMOGRAFSKEGA IN EKONOMSKEGA VIDIKA RAZISKOVANJA SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Janez Malačič

IZSELJENSTVO KOT DEL MEDNARODNIH MIGRACIJ SLOVENIJE

Migracije prebivalstva spadajo med osnovne demografske procese odprtega prebivalstva. Po svoji naravi spadajo v osrčje demografije, čeprav se zaradi izrazite interdisciplinarnosti ukvarjajo z njimi tudi mnoge druge znanstvene discipline. Interdisciplinarnost raziskovanja migracij ima svoje dobre in slabe strani. Med dobre lahko brez dvoma štejemo prednosti, ki izvirajo iz različnih pristopov različnih znanstvenih disciplin k raziskovanju. Vsaka stroka skuša pojasniti migracije s svojega specifičnega zornega kota in s svojo lastno metodologijo. Pri tem so stroke bolj ali manj uspešne, pa tudi bolj ali manj ambiciozne. Upoštevati je namreč treba, da se mnoge ukvarjajo le s posameznimi vprašanji migracij, celoto pa dostikrat bolj ali manj zavestno izpuščajo izpred oči. To so slabe strani interdisciplinarnosti. Zaradi delnosti raziskovanja migracij po strokah ostajajo globalna vprašanja dostikrat v ozadju. Razdrobljenost raziskovanja, ki je posledica opisanega stanja, vodi do nepovezanih naporov, ki že zaradi disekonomije obsega dajejo mnogo manjše rezultate, kot bi bilo upravičeno pričakovati, če bi napore kadrovske, organizacijske in institucionalno povezali. Takšna povezanost v Sloveniji bi zahtevala ustanovitev kadrovske in strokovno močne raziskovalne institucije, ki bi bila edina kos kompleksnosti problematike. Idealno bi bilo v okviru SAZU razmišljati o slovenskem demografskem inštitutu, ki bi se ukvarjal z raziskovanjem migracij prebivalstva Slovenije in v tem okviru še posebej s problematiko slovenskega izseljenstva.

Izseljenstvo ali trajna emigracija je ožji del problematike zunanjih migracij nekega prebivalstva ali, če gledamo z nacionalnega vidika, nekega naroda. Vendar je tudi izseljenstvo, zaradi narave migracijskih procesov, preveč povezano z migracijami nasploh, da bi ga

bilo smotrno in strokovno utemeljeno obravnavati ločeno od ostalih migracij in splošnih demografskih razmer. Tukaj ni mogoče in verjetno tudi ni potrebno podrobneje razčlenjevati migracijskih procesov ter njihovih vzrokov in posledic. Potrebno pa je opozoriti na nekatere vidike narave sodobnih migracij in migracij v zadnjih desetletjih v Sloveniji, ki ne opravičujejo raziskovanja problematike slovenskega izseljenstva s poudarjenim zgodovinskim izhodiščem. Hkrati je potrebno razumeti argumentacijo v prid pristopu, ki bi temeljil na povezanosti problematike našega izseljenstva s sodobnimi migracijskimi procesi.

Slovensko izseljenstvo se je do sedaj v glavnem pojmovalo kot izseljenstvo, ki je nastalo v obdobju tradicionalnih čezoceanskih migracij v času demografskega prehoda evropskih prebivalstev. K temu se je kvečjemu dodajala politična emigracija, ki je nastala z izidom druge svetovne vojne na našem ozemlju. Slovenska emigracija v času demografskega prehoda pa ni bila izključno čezoceanska. Zakasnelost našega demografskega prehoda in uvedba restriktivne imigracijske politike v nekaterih čezoceanskih državah sta povzročili nastanek slovenskih izseljenskih skupnosti v Evropi že pred 2. svetovno vojno. Po drugi strani pa problemi ekonomske emigracije iz Slovenije od petdesetih let 20. stoletja naprej nikoli niso bili obravnavani kot problemi slovenske emigracije ali izseljenstva. Politika je v preteklih desetletjih izhajala iz predpostavke o začasnosti te emigracije. Vendar je bila ta predpostavka napačna. Največji del »začasne« emigracije se pred našimi očmi že več desetletij pretvarja v stalno emigracijo, mi pa niti politično niti organizacijsko ne dojamemo, kaj te spremembe pomenijo. Znanost je dolžna spremljati in opozarjati na procese zunanjih migracij Slovenije, politika pa mora najti načine, kako najustrezneje in najučinkoviteje povezati stare in nove slovenske skupnosti po svetu z domovino, njenim gospodarstvom, kulturo in družbo nasploh. Pretekla politika tega ni bila pripravljena in niti ne zmožna storiti. Zato je bilo izgubljenega veliko dragocenega časa. Samostojna slovenska država si takšne politike ne more in ne sme več privoščiti. Povezati se mora z znanostjo, ki je dolžna izdelati strokovno utemeljeno in dolgoročno strategijo vsestranskega povezovanja slovenskih začasnih in trajnih izseljenskih skupnosti v dinamično globalno skupnost, ki se lahko edina upre popolni asimilaciji in dolgoročno morda celo popolni marginalizaciji slovenskega naroda.

Takšen pristop je strateško pomemben tudi zaradi demografskih in političnih razmer v Evropi in svetu. Zaradi grozeče depopulacije, ki jo povzroča prenizka rodnost, in povezovanja v širših evropskih okvirih, ki bo postopoma odpravljalo državne meje, bodo zunanje ali mednarodne migracije v prihodnje še mnogo bolj vplivale na usodo Slovenije in slovenskega naroda kakor do sedaj. Zdi pa se, da na vse to nismo niti strateško niti taktično pripravljeni. Najpomembnejša je nedvomno ekonomska okrepitev, saj nas lahko zavaruje pred izgubo pomembnega dela človeškega potenciala Slovenije, ki se bo, ob ohranjanju ekonomskega prepada med Slovenijo in razvito Evropo, preprosto prelil v izpraznjeni prostor Evrope, ki nastaja zaradi prenizke rodnosti. V morju dominantnih evropskih narodov pa bo nato s prefinjeno politiko integracije in asimilacije preprosto izginil. Po drugi strani pa moramo pripraviti tudi strategijo ravnanja z doseljenci v Slovenijo, saj bo pritisk na doseljevanje tudi pri nas vse izrazitejši. Tudi če se bodo sedanje balkanske vojne končale, lahko pričakujemo močan pritisk na doseljevanje ljudi iz vse bolj oddaljenih držav in predelov sveta.

Naj na koncu opozorim še na en nov vidik izseljenstva. Z razpadom bivše Jugoslavije se je spremenil položaj Slovencev v drugih republikah, ali po novem državah, bivše države. Izseljenke skupnosti Slovencev na Balkanu so sedaj v povsem novem položaju. Zaradi nakopičenih problemov, ki izhajajo iz razpada bivše države, pa tudi zaradi novih balkanskih vojn so v izredno težkem položaju. Zato jim mora Slovenija pomagati.

PROBLEMI DEMOGRAFSKEGA IN EKONOMSKEGA RAZISKOVANJA ZUNANJIH MIGRACIJ SLOVENIJE IN SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA

Osnovni problemi demografskega in ekonomskega raziskovanja zunanjih migracij Slovenije in slovenskega izseljenstva nedvomno izhajajo iz odsotnosti osrednjega raziskovalnega inštituta za demografijo v Sloveniji. Enako velja v precejšnji meri tudi za vrsto drugih znanstvenih disciplin, ki se ukvarjajo z zunanjimi migracijami in izseljenstvom. Morda se bo komu zdelo, da je takšno stališče preveč enostransko in izhaja iz parcializacije sodobne znanosti. Vendar lahko takšne očitke hitro ovržemo, če pogledamo razvoj sodobne demografije in njen prispevek k proučevanju migracij. Kadrovsko, organizacijsko in materialno močen inštitut bi bil v Sloveniji

najboljša garancija za napredek raziskovanja zunanjih migracij, izseljenstva in demografske problematike na splošno.

Odsotnost osrednje raziskovalne institucije se še bolj pozna zaradi izrazite interdisciplinarnosti demografske znanosti. Na univerzi se demografija predava kot pomožna znanstvena disciplina na različnih fakultetah. V Ljubljani na Ekonomski in Medicinski fakulteti ter na Fakulteti za družbene vede. Na vseh fakultetah pa je obrobna disciplina, ki ostaja dostikrat celo brez študentov. V okviru drugih znanstvenih disciplin tega problema preprosto ni mogoče rešiti, za ustanovitev samostojnega študija pa ni pogojev. Zato bi bilo najustrezneje ustanoviti osrednji slovenski demografski inštitut v okviru SAZU. Nekateri poskusi oblikovanja samostojnih raziskovalnih skupin v okviru drugih inštitutov so bili do sedaj neuspešni.

Tak inštitut bi moral biti interdisciplinaren, tako da bi se ukvarjal tudi z ekonomskim, sociološkim, geografskim, zgodovinskim, medicinskim in drugimi vidiki razvoja prebivalstva, kamor sodi tudi problematika zunanjih migracij. Alternativa predlagani rešitvi bi morda bilo postopno nastajanje takšnega inštituta. V začetku bi večji del njegovega raziskovalnega dela zajemal zunanje migracije, kasneje pa bi se kadrovsko krepil in načrtno preraščal v slovenski demografski inštitut.

DEMOGRAFIJA IN RAZISKOVANJE SLOVENSКИH ZUNANJИH MIGRACIJ IN IZSELJENSTVA

Sorazmerno slaba razvitost demografije v Sloveniji se pozna tudi na področju raziskovanja slovenskih zunanjih migracij in v tem okviru slovenskega izseljenstva. Dosedanje demografsko raziskovanje zunanjih migracij Slovenije je bilo izrazito parcialno, po svoji kvaliteti pa dostikrat preveč mehanično in nekritično. Takšna osnovna ugotovitev velja tako za zunanje migracije Slovenije v obdobju demografskega prehoda kakor tudi za zunanje migracije Slovenije pa drugi svetovni vojni.

Brez pretenzije po popolnem pregledu dosedanjega demografskega raziskovanja zunanjih migracij Slovenije se bomo na kratko dotaknili nekaterih pomembnejših prispevkov. Med slovenskimi demografi je v več delih obravnaval zunanje migracije D. Vogelник. Večina njegovih relevantnih del¹ se ukvarja z zunanjimi migracijami Slovenije v okviru obravnave demografskih razmer v Sloveniji. V tem okviru so

praviloma podani splošni okvir, osnovni problemi in elementarni statistični podatki. Če razširimo pogled na Vogelnikovo pisanje o migracijah na splošno, se pravi tudi na notranje migracije in medrepubliške migracije znotraj bivše države, potem lahko k že povedanemu dodamo, da je v nekaterih delih precej prispeval k aplikaciji novejših kvantitativnih metod na področje študija migracij. Ta del njegovega raziskovanja bi lahko bil pomemben tudi za nadaljnje raziskovanje zunanjih migracij Slovenije.

Drugi avtor je Ž. Šifrer. Zanj lahko rečemo, da se je problematike zunanjih migracij Slovenije lotil bolj z demografsko-statističnega vidika. To velja tudi za Šifrerjeva druga dela. Njegov prispevek k obdelavi statističnih podatkov o zunanjih migracijah Slovenije je nedvomno pomemben. To velja še posebej za študije popisov prebivalstva na našem ozemlju od srede 19. stoletja naprej. Vendar je Šifrerjev raziskovalni pristop preveč mehaničen, iz česar izvirajo njegove osnovne slabosti. Šifrer jemlje popisne podatke za ocenjevanje slovenskih zunanjih migracij, ne da bi se vprašal o kvaliteti teh statističnih podatkov in posledicah njihove pomanjkljive kvalitete. Kot statistik bi moral opozoriti na pomanjkljivosti zlasti prvih popisov na našem ozemlju za ocenjevanje zunanjih migracij Slovenije. Izboljševanje kvalitete popisov prebivalstva je imelo neposreden vpliv na rezultate ocenjevanja zunanjih migracij Slovenije med zaporednimi popisi prebivalstva.

V zadnjih letih se je s problematiko zunanjih migracij Slovenije ukvarjal tudi avtor tega besedila. Njegovo delo je podobno delu D. Vogelnika. Zunanje migracije Slovenije so ga zanimale predvsem z vidika splošnega demografskega razvoja Slovenije. Razen tega pa je na več mednarodnih in domačih strokovnih srečanjih predstavil referate, ki so obravnavali slovenske zunanje migracije z različnih vidikov. V ospredju so bili ekonomski, demografski in razvojni vidiki zunanjih migracij Slovenije in bivše Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Posebej so ga zanimala vprašanja selektivnosti migracij. V novejšem času pa tudi povsem aktualni problemi, povezani z novimi balkanskimi vojnami in mednarodnimi migracijami z vidika varnosti v Evropi in širše v svetu. Avtor te razprave končuje tudi celovit učbenik demografije, ki vsebuje obsežno poglavje o demografskem študiju migracij in razjasnjuje celo vrsto vprašanj, povezanih s študijem migracij na splošno in zunanjih migracij še posebej. Poglavje o migracijah poskuša odgovoriti na vrsto načelnih in metodoloških vprašanj, pa tudi na nekatera povsem konkretna vprašanja raziskovanja migracij v Sloveniji.

EKONOMIJA IN RAZISKOVANJE SLOVENSКИH ZUNANJIH MIGRACIJ IN IZSELJENSTVA

V okviru ekonomske znanosti so razmere na področju proučevanja slovenskih zunanjih migracij in izseljenstva še slabše kakor na področju demografije, sociologije, geografije in vrste drugih znanosti. Kljub pomenu sodobne ekonomije za teoretično pojasnitev migracij se slovenski ekonomisti do sedaj posebej s problemi migracij niso kdo ve koliko ukvarjali. Ekonomski vidik je deloma vključen v dela D. Vogelnika in avtorja tega prispevka, prav tako pa niso mogli mimo njega znanstveniki iz drugih znanstvenih disciplin. Nekaj avtorjev je obravnavalo slovensko začasno ekonomsko migracijo zadnjih desetletij, pri čemer je bilo obranjenih nekaj magistrskih in doktorskih del, pa tudi več diplomskih nalog na dodiplomskem študiju. Vendar kvaliteta teh del ni bila zmeraj na ustrezni znanstveni ravni.

Takšno stanje na področju ekonomije je bilo v veliki meri povezano s popolno odsotnostjo ekonomskega dela (delovne sile) iz našega študija ekonomije in ekonomskega raziskovanja. Ta ekonomska disciplina je bila ideološko prepovedana in je bila v študij na Ekonomski fakulteti v Ljubljani vključena šele z najnovejšo spremembo študijskega programa. Vendar tudi sedanja vključitev še ne zagotavlja zanesljivega izboljšanja, ker se lahko zgodi, da bo ostala smer študija, na kateri je ekonomika dela obvezen predmet, brez študentov. Z migracijami se ukvarja tudi regionalna ekonomika, vendar tudi na tem področju v preteklosti nismo bili bistveno na boljšem. Raziskovanja migracij tudi s te strani ni bilo.

V prihodnje bi največ prispeval k izboljšanju razmer tako na ekonomskem kot na demografskem področju že omenjeni osrednji raziskovalni inštitut. Ta si preprosto ne bi mogel dovoliti, da bi ostalo tako pomembno področje, kot je ekonomsko raziskovanje zunanjih migracij in izseljenstva Slovenije, povsem nepokrito, kakor je bilo to v preteklosti.

V sedanjih razmerah je ekonomski vidik slovenskih zunanjih migracij in izseljenstva še posebej pomemben zaradi potrebe po čim prejšnjem in čim bolj obsežnem in učinkovitem povezovanju slovenskega gospodarstva v domovini s kapitalom, fizičnim in človeškim, s katerim razpolagajo slovenski izseljenci v tujini. Kapital slovenskih izseljencev bi morali pritegniti k reševanju sedanjih zelo resnih ekonomskih problemov prehoda iz samoupravnega socialističnega gospodarstva, ki je temeljilo na družbeni lastnini, v tržno gospodarstvo z

mešano lastnino, kakršna prevladuje drugod po razvitih državah Evrope in sveta. Ta kapital bi bil lahko predhodnik drugemu tujemu kapitalu, ki se vse preveč obotavlja in ne kaže večjega interesa za novo investiranje v Sloveniji, ki nam je še kako potrebno. Povezovanje s slovenskim kapitalom v tujini je pomembno za Slovenijo tudi z vidika ustvarjanja ekonomske podlage in moči za preživetje slovenskega naroda v medsebojno povezanem in prepletenem svetu današnjega in še bolj prihodnjega časa.

SKLEP

Slovenija se tudi v prihodnje ne bo mogla izogniti zunanjim migracijam, podobno kakor je bilo to v preteklosti. Verjetno bodo v tujini še nekaj časa nastajale in se krepile slovenske izseljenske skupnosti. Zato je potrebno, da z našo politiko na vseh področjih družbenega življenja zajamemo celotno področje slovenskih zunanjih migracij in slovenskega izseljenstva. To velja tudi za raziskovalno področje, ki do sedaj ni uspelo v celoti pokriti tega področja, saj je vse preveč slonelo na slovenskih klasičnih emigracijah.

Po osamosvojitvi Slovenije in njeni mednarodni uveljavitvi je potrebno v temeljih spremeniti odnos do zunanjih migracij Slovenije in v tem okviru tudi na novo premisliti odnos do naših izseljencev. Za strategijo in taktiko prilagajanja migracijske politike Slovenije novim razmeram in duhu časa, v katerem živimo, je potrebno bistveno okrepiti raziskovalno delo na področju zunanjih migracij Slovenije. Najustreznejša dolgoročna rešitev bi bila ustanovitev nacionalnega demografskega inštituta, ki bi pokrival tudi to področje.

Vsi družbeni dejavniki v Sloveniji se morajo čim prej zavedati, da je Sloveniji potrebna domišljena migracijska politika, ki mora biti oblikovana na strokovnih osnovah in primerna času, v katerem živimo. Slovenija potrebuje strategijo in taktiko na področju svojega odnosa do slovenskih izseljencev kakor tudi na področju doseljevanja v Slovenijo. Pri tem mora težiti k temu, da se bo čim bolj prilagodila migracijskim razmeram v svetu, saj bo le tako lahko zavarovala ali celo izkoristila svoje življenjske interese. V preteklosti takšne politike nismo imeli. Razlogi so bili številni in so bolj ali manj poznani. Sedaj je odprto novo poglavje v slovenski zgodovini, zato moramo hitro in strokovno utemeljeno reagirati. Znanost mora v tem okviru predvsem opozoriti na tiste objektivne okoliščine v sodobnem svetu, ki jih bo morala slovenska migracijska politika

upoštevati in se jim prilagoditi, saj je sama z globalnega vidika preveč nepomembna, da bi jih lahko spremenila. Naloga posameznih znanstvenih disciplin pa mora biti v tem, da se med seboj organizacijsko, kadrovsko in strokovno povežejo ter po svojih najboljših močeh pomagajo h koncipiranju z vidika slovenske države in slovenskega naroda najustreznejše migracijske politike.

Opozoriti je potrebno tudi na to, da se mora Slovenija kot država vključiti v mednarodne institucije, ki se z različnih vidikov ukvarjajo z vprašanji migracij. To velja tudi za raziskovalne organizacije in za posamezne raziskovalce. Z vidika znanstvenoraziskovalnega dela pa je še posebej pomembna vključitev v mednarodne raziskovalne projekte, ki se ukvarjajo s proučevanjem zunanjih migracij in s koncipiranjem migracijske politike. Z združevanjem Evrope bo tudi migracijska politika v Evropi vse bolj enotna, kar za države Evropske skupnosti po sprejemu šengenskega sporazuma trdimo že danes.

- 1 Glej podrobneje v Bibliografiji, ki je sestavni del Gradiva 1. slovenskega demografskega simpozija, EF, Ljubljana 1974.

ABSTRACT

CERTAIN CURRENT ISSUES OF DEMOGRAPHIC AND ECONOMIC ASPECTS OF THE RESEARCH OF SLOVENIAN EMIGRATION

Janez Malačič

During the period of demographic transition Slovenia belonged to the European regions with the highest emigration. In fact, it was in the group of the countries of new emigration together with some other Southern and Eastern European countries. After the World War II Slovenia has transformed into the country with the positive net migration. This is, very likely, the reason for the domination of the history in the scientific research in the field of Slovenian emigration. The author of this paper is the partisan of the broader scientific approach to the emigration from Slovenia

which would have been achieved, most easily, with the establishment of the Slovenian Demographic Institute. Modern migration is important part of the demographic situation in every country. Therefore, the demographic research should play important role in the field of migration research. It is also necessary to design, to accept and to implement migration policy in Slovenia which would somehow unite Slovenian emigrants with the new independent Slovenian state and to prevent new mass emigration from our country.

Demographic and economic aspects of the research of Slovenian emigration are missing in important part of our migration research. Few demographers and economists wrote mostly about some general connections between economic and demographic situation in Slovenia and mass emigration from the country. We have also some literature on the temporary economic emigration in the period from the 1960s to the 1980s.

In the future, Slovenia will be the part of broader European migration system. Its role in the system will depend on economic development and political stability of the country. However, the most important feature of our migration policy in the future decades should be adaptability to the broader European migration trends, patterns and policies.

DISKUSIJA

VERA KRŽIŠNIK - BUKIČ:

Spoštovane kolegice in kolegi!

Z veseljem sem poslušala vaša dopoldanska izvajanja, saj sem lahko ugotovila, da je opravljenega že zelo veliko dela po mnogih znanstvenih disciplinah. Lepo je tudi slišati, da se raziskuje slovensko izseljenstvo bolj ali manj po vseh kontinentih, v daljni Južni Ameriki, v daljni Avstraliji. Pogrešala pa sem, z ozirom na naslov srečanja (Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva) sled o temi, s katero se sicer sama ukvarjam ali bolje, sem se začela ukvarjati. Gre za projekt Slovenci v jugoslovanskem prostoru, torej na geografskem področju nekdanje Jugoslavije brez Slovenije. Kot veste, je ta raziskovalna tema povsem nova, saj iz političnih razlogov ta problematika doslej ni bila predmet kakršnegakoli sistematičnega strokovnega zanimanja. Končno je napočil trenutek, da se kaj izve tudi o jugoslovanskih Slovencih, kot jih zaradi jedrnatosti pogojno imenujem.

Ob tej priložnosti bi rada spregovorila o tem, kako si zamišljam pristop k raziskovanju takšne teme (ali podobne, če sploh je še kakšna) iz sklopa slovenskega izseljenstva. Čeprav je pet minut prekratek čas za res ustrezno razlago, bom vendarle postavila in vsaj v grobem poskušala odgovoriti na nekatera načelna vprašanja metodološke narave.

Izjemno hiter razvoj političnega in drugega družbenega dogajanja je v zadnjem letu, letu in pol, povzročil ogromne in usodne spremembe tudi glede nekaj deset tisoč Slovencev, ki so živeli in še živijo na področju bivše Jugoslavije. Gre za povsem nov položaj teh ljudi, ko postajajo s stališča države Slovenije slovenski izseljenci, s stališča države, v kateri živijo, pa, vsaj v sociološkem smislu, narodna manjšina, celo nekakšni tujci. S svojega zornega kota se ti Slovenci počutijo nekako konfuzno. Mnogi med njimi, posebej po drugi svetovni vojni, ko je bilo to izseljevanje relativno največje, subjektivno, zaradi večplastnega spleta različnih komponent, niso dojemali, da objektivno vendarle odhajajo na tuje. V zvezi z vsem tem se odpira seveda ogromno vprašanj teoretičnega in praktičnega

značaja, ki se jih sedaj nimam časa niti dotakniti. Dovolite mi samo nekaj besed ali celo tez o samem »ožjem« raziskovanju, misli in tez, ki v glavnem izhajajo druga iz druge.

1. Dejstvo je, da v Sloveniji do sedaj ni bilo sistematičnega raziskovanja slovenskega izseljenstva v prostoru - zdaj - bivše jugoslovanske države, tudi ne z aspekta posamezne stroke. To je ugotovil že profesor V. Klemenčič in dejstvo ilustriral s pregledno tabelo (objavljeno v *Razpravah in gradivu*, 23, 1990, str. 77).

2. Slovensko izseljenstvo nasploh je kompleksen pojav, slovensko izseljenstvo v jugoslovanski prostor pa ima še dodatne specifične razsežnosti.

3. Slovensko izseljenstvo kot kompleksen pojav, kot multiproblemsko dinamično družbeno dejstvo v preteklosti in v sedanjosti, zahteva metodološko ustrezen raziskovalni pristop, ne glede na geografske koordinate.

4. Ko pa govorimo o raziskovanju slovenskega izseljenstva v jugoslovanskem prostoru, imamo pred očmi predvsem dvojno specifiko: neraziskanost problematike in vidik posebne, zelo komplicirane in delikatne, kontekstualnosti, ki sem jo že nakazala.

5. V takšni konkretni raziskovalni situaciji, h kateri štejem še dejstvo, da sem bila tudi sama izseljenka, saj sem več kot pol svojega življenja (točno 25 let) preživela v Bosni (zato je pri raziskovanju mogoča tudi metoda opazovanja s samoudeležbo) in sem bila tam tudi v stikih s Slovenci, in dejstvo, da so me te stvari (sicer ne sistematično) zanimale tudi kot raziskovalko (zadnjih 12 let, do leta 1991, sem delala na Inštitutu za zgodovino v Banjaluki v času mojega tamkajšnjega bivanja) in ob upoštevanju vseh teh dejstev se mi je zdelo primerno, da temo o Slovencih v jugoslovanskem prostoru zastavim kot multidisciplinarni projekt, ki bi ga v prvi fazi, torej v fazi sistematičnega zbiranja raznovrstnega gradiva s področja zgodovine, geografije, etnologije, demografije, statistike, prava, ekonomije in drugih ved izvajala sama oziroma, če bi dovoljevale finančne možnosti, ob pomoči ene sodelavke ali sodelavca.

6. To pomeni, da predvidevam multiproblemski ter s tem multidisciplinarni raziskovalni pristop, ki je, v to so me prepričali tudi današnji nastopi kolegov, zelo primeren za to in tudi za druge teme, ki so skoraj tabulae rase v dosedanjih raziskovalnih prizadevanjih na področju izseljenstva.

7. Da bi bila čim bolj jasna, naj povem, da z multidisciplinarnim pristopom ne enačim interdisciplinarnega pristopa, ki je višja faza

raziskovanja in se lahko res s pridom uporabi šele po poglobljenem monodisciplinarnem (interdisciplinarnem) raziskovalnem pristopu. Interdisciplinarni pristop predstavlja medsebojno sodelovanje ne samo več posameznih strok, temveč tudi več ljudi - raziskovalcev -, strokovnjakov, specialistov za določena vprašanja. Za takšno stopnjo dela na projektu pa še nekaj časa ne more biti pravih pogojev, ker je treba za poglobljene disciplinarne rezultate še kar precej utrudljivega (avtorica pravi »zamorskega«, op. urednika) raziskovalnega dela. Drugače bi se seveda lahko pogovarjali, če bi bilo na voljo veliko denarja (kar pa je nerealno) in bi se lahko angažiralo sedem ali osem raziskovalcev, ki bi lahko takoj in istočasno začeli z raziskovanjem, predvsem vsak s svojega zornega kota. Toda tudi v tem primeru bi bilo potrebno, da v začetni fazi »vsi delajo vse«.

Kot smo slišali dopoldne, je podatkovno gradivo o slovenskih izseljencih po svetu, ki je osnova proučevanja, nastajalo dalj časa na zelo različne načine, slučajno in sistematično, zbirali so ga sami izseljenci - entuziasti, novinarji - publicisti, poklicni strokovnjaki itd. Seveda se ta empirična evidenca zbira še naprej. Gotovo ni slučajno, da dopoldne niti z besedo niso bili omenjeni Slovenci v jugoslovanskem prostoru. Odgovor je več kot na dlani. Če namreč ne bi upoštevali relativno kratkih zgodovinskih ugotovitev kolega Drnovška, zgodovinopisnega članka Martina Gruma o slovenskem društvu Ivan Cankar v Sarajevu, še med dvema vojnama nastale Žvanove publicistične brošure o beograjskih Slovencih ter morda še kakšne podobne publikacije, v zelo različnih delih raztresenih »drobcev« v zvezi s službovanjem slovenskih duhovnikov in redovnic na »jugu« in posebno v novejšem času nekaterih novinarskih zapisov po časopisju, ne bi ostalo veliko neomenjenega, a objavljenega o položaju in vlogi Slovencev, izseljenih v prostor bivše Jugoslavije. Sama se za zdaj nameravam ukvarjati predvsem z zbiranjem gradiva o tej temi (kot zunanja sodelavka Inštituta za narodnostna vprašanja; sredstva za projekt o »jugoslovanskih« Slovencih niso odobrena še niti za enega samega »celega« raziskovalca), upam pa, da bo tem problemom v času, ko Slovenci dejansko dobivajo položaj Slovencev v drugih državah oziroma v svetu, posvetil pozornost tudi vaš Inštitut. Pripravljena sem sodelovati z vami.

KUZMIČ MIHAEL:

Z raziskovanjem problematike in zgodovine izseljenstva sem se začel ukvarjati ljubiteljsko, brez vnaprejšnjega načrta ali prošnje kakšnega strokovnjaka ali institucije. Svoje prvo potovanje v Ameriko leta 1979 sem izkoristil tudi za obisk ženinih sorodnikov v mestu Betlehem, Pa., kjer sem bil presenečen nad številčnostjo, aktivnostjo in ponosom naših rojakov na svojo že ameriško zgodovino. Najprej me je pritegnila njihova literarna dejavnost, nato pa sem začel odstirati zaveso tudi nad drugimi področji njihovega življenja in dela, vse od začetka stoletja naprej.

Betlehem, Pa. sem obiskal leta 1982, 1986 in 1989. Vsak obisk sem temeljito izkoristil tudi za zbiranje starih knjig in časopisnih izrezkov, zapiskov in intervjujev prekmurskih rojakov. V posebno pomoč mi je bil evangeličanski duhovnik Frank Flisser s pomočnikom Ronom Harijem. V župnišču sta mi dovolila pregledati arhive in knjižnico. Precej gradiva sta mi odstopila, zelo dragoceno pa je bilo tudi dovoljenje, da smo lahko v Ljubljani v NUK-u presneli na mikrofilme nekaj letnikov časopisa *Amerikanski Slovencov Glas*. Nekaj zanimivega gradiva sem dobil tudi v župnišču katoliške cerkve, kjer pa mi ni bil dovoljen ogled arhivskega gradiva. Raziskal sem področje prekmurskega izseljenstva v betlehemski knjižnici in na Balch Immigrant Institute v Philadelphiji, Pa., kjer pa ni bilo toliko materialov, kot v župnišču evangeličanske cerkve in po domovih.

Zdi se mi, da sem prišel prvič v Betlehem okrog 20 let prepozno, saj je bilo precej dragocenega materiala že zavrženega, a sem hkrati le lahko zbral vsaj ostanke, iz katerih se da dobiti dokaj celovita slika našega izseljenstva v Betlehemu. Tu so predvsem izseljenci iz Prekmurja, ki so se v Ameriko začeli naseljevati ob prelomu stoletja in so razvili svoje narodno, versko in kulturno življenje na zelo visoko raven. Njihovo življenje in delo je v slovenskem izseljenskem raziskovanju dokaj neopazno, za kar so vsaj trije razlogi:

1. V Ameriko so se priselili prvi izseljenci še iz Ogrske, kjer je bila druga oblast, kot v ostalih predelih današnje Slovenije, zato so se tudi organizirali bolj v svojem okviru.

2. Govorili so prekmurščino, ki se je zelo razlikovala od drugih slovenskih narečij, ki so jih govorili slovenski izseljenci. Ohranjali so svojo govorico v govoru in tiskih, ki so jih izdajali.

3. Po verski strani so bili razdeljeni med katoličane in protestante. Strpnost med obema verskima skupnostma je bila, ni pa bilo med njimi ekonomskega sodelovanja v današnjem pomenu besede. Katoliški prekmurski izseljenci niso imeli sreče z neprekmurskimi duhovniki, cerkev so sčasoma prevzeli hrvaški frančiškani. Evangeličanska cerkev pa je s svojimi duhovniki ohranjala svojo versko in narodno tradicijo, čeprav včasih z opaznim poudarkom na konservativizmu, kar sega celo v naš čas.

Pri evangeličanskih izseljencih sem bil deležen zaupanja zaradi svoje verske pripadnosti protestantizmu, poznavanja stare prekmurščine in sorodstvenih vezi. Radi so mi dali podatke, ki sem jih v raziskavah potreboval.

Svoje vtise in prve članke sem objavil v verskih in drugih tiskih, kjer sem tudi naletel na moralno podporo za nadaljnje delo. Tu moram omeniti predvsem Seniorat evangeličanske cerkve v Murški Soboti in Slovensko izseljensko matico v Ljubljani. Med posamezniki so bili zdaj že pokojni duhovnik Ivan Škafar, prof. dr. Vilko Novak in Franc Kuzmič. Zelo koristno pa je v zadnjem času sodelovanje z Inštitutom za slovensko izseljenstvo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani.

Pregled dosedanjega dela na področju zgodovine slovenskih izseljencev iz Prekmurja v Betlehemu

Svoje delo na tem področju sem navedel v *Bibliografiji objavljenih del z izseljensko tematiko* (61 bibliogr. enot), nekaj člankov drugih avtorjev je bilo objavljenih v *Stopinjah*, koristne podatke pa najdemo tudi v knjigi *Prekmurje in Prekmurci* bratov Sraka.

1. Betlehemska naselbina in njeni stiki z drugimi prekmurskimi rojaki:

- a) splošni pregled življenja in dela, oris njihovih dejavnosti v cerkvenem, društvenem in kulturnem delovanju,
- b) dokaj izčrpen pregled literarne ustvarjalnosti in izdajateljske dejavnosti, posebno njihovega časopisa *Amerikanski Slovincov Glas*,
- c) fragmentarni deli s posameznih področij, objavljeni predvsem v *Slovenskem koledarju* (nekateri osebnosti, štrajki, izobraževanje, stiki z drugimi ipd.).

2. Na biografskem področju sem razširil okvir raziskovanja tudi na izvenprekmursko izseljensko področje, a sem ostal pri tistih protestantskih osebnostih, ki iz različnih vzrokov pri nas niso dovolj

znane, kot npr. prof. dr. Jože Mihelič, dr. Tony F. Abram, dr. Wayne Wood, Wilma Stolz.

Načrt in smernice za naprej

A) Betlehemska izseljenska naselbina

1. Zgodovinski pregled prekmurske izseljenske naselbine v Betlehemu.
2. Podrobnejši biografski oris pomembnih osebnosti, ki so prispevale svoj delež k narodni, kulturni (posebej literarni in dramski), verski in gospodarski rasti in razvoju, kot so bili npr. Aleksander Kardoš, dr. Ernest Stiegler, Frank Flisser, Jožef Novak idr.
3. Podrobnejši pregled društev, ki so obstajala in pomagala izseljencem v njihovih socialnih, gospodarskih in drugih stiskah; dobrodelna društva, bratovščine itd.
4. Pregled stikov z drugimi narodnimi društvi in organizacijami.
5. Politična usmeritev prekmurskih izseljencev po prvi in drugi svetovni vojni.
6. Stiki s staro domovino.

B) Ameriški slovenski protestantski delavci, ki jih doma premalo poznamo, kot so dr. Štefan Šoš iz Edmontona v Kanadi, dr. Paul Bianchini iz New Yorka, mag. Lary Hrovat, Rudy Vrtačnik idr.

C) Podrobnejša raziskava prekmursko-madžarskega sodelovanja, predvsem na literarnem, kulturnem in političnem področju na osnovi madžarskih virov (časopisov, tiskov, zapuščin ameriških madžarskih izseljencev in institucij na Madžarskem). To je pomembno, ker so številni prekmurski rojaki hkrati aktivno delovali v obeh narodnostnih skupinah, kar jim je omogočalo znanje madžarščine.

Opozoriti moram, da večino ohranjenega in dostopnega gradiva s tega področja hranijo NUK in Binkoštna cerkev v Ljubljani ter Pokrajinska in študijska knjižnica v Murski Soboti.

K delu na področju prekmurskega izseljenstva bi bilo potrebno v prihodnje bolj pritegniti študente iz Prekmurja, ki bi jim stara prekmurščina ne bila pretrd oreh, pritegniti zunanje sodelavce in tematico vključiti v program ustreznih raziskovalnih institucij.

MOJCA RAVNIK:

Čeprav se z izseljenstvom neposredno ne ukvarjam, sem se prijavila k diskusiji z željo, da na kratko predstavim pomen raziskovanja

družine in sorodstva za osvetljevanje vzrokov in posledic izseljevanja, ki izhajajo iz privatnega življenja, in da opozorim na pomen terenskih podatkov iz izvirnega okolja.

Raziskujem družino in sorodstvo v vaseh v zaledju slovenske Istre, krajši čas pa sem bila na terenu tudi v Prekmurju in v slovenskem Porabju. Na podlagi terenskega gradiva - spominov in družinskega izročila - postopoma obnavljam razvoj družin in sorodstev od najstarejših prednikov, do katerih še sega izročilo, do najmlajših potomcev. Spomini segajo najdlje do prve polovice prejšnjega stoletja, se pravi, da obsegajo vsa obdobja izseljevanja s slovenskega ozemlja. Zato ni čudno, da nisem naletela niti na eno družino ali širše sorodstvo brez izseljencev ali v tujini živečih sorodnikov.

Starejši informatorji zmorejo včasih neverjetno dobro pripovedovati tudi za več generacij nazaj in se spomnijo podrobnosti tudi o prednikih, ki jih niti sami niso poznali, so pa o njih mnogo slišali. Zato nam njihovo pripovedovanje marsikdaj odkrije bistvene podatke o osebnih in družinskih situacijah in okoliščinah, ki so navedle posameznike, da so odšli od doma.

Risba ponazarja izsek štirih generacij sorodstva (gl. prilogo na koncu članka), ki združuje v svaštvu krvne sorodnike moža in žene, naših informatorjev, ki sta označena s temnima likoma in letnicama rojstev. Živita v vasi v Prekmurju, na moževem domu. Na levi je ženina rodbina, na desni moževa. Njeni izvirajo iz Istre, iz zaselka na Hrvaškem, tik ob državni meji. Njegova rodbina pa je, kolikor se spomnijo, vedno živela v tej vasi. V prvi, najstarejši generaciji, je bila neka nonina sestra iz Istre v Trstu, dedov brat pa se je poročil v neko vas v Porabju. Sledovi za temi sorodniki v Italiji in na Madžarskem so izgubljeni. Druga generacija se je rojevala okrog preloma stoletja. Iz Istre sta se mama in oče z otroki konec dvajsetih let izselila iz Italije v Jugoslavijo. Naselili so se v koloniji v Prekmurju. Doma je ostal stric z družino, drugi mamin brat se je izselil v Argentino, tretji stric se je zaposlil v Trstu, se tam naselil in poročil z Istranko, teta, očetova sestra iz Istre, je služila v Trstu. Iz Prekmurja se je ujec izselil v Ameriko, teti sta odšli v Francijo, ena se je tam poročila s Francozom, druga pa se je vrnila. V generaciji informatorjev se je ena njena sestra z družino preselila v Maribor, druga v Izolo, brat se je poročil in živi v Prekmurju. Njegova sestra je odšla v Nemčijo, se poročila z Nemcem in ostala tam, sestra pa se je poročila v Medžimurje. V četrti generaciji je nečakinja odšla v Nemčijo.

Sledeč metodo analize sorodstvene mreže se po vrsti osredotočamo na njene ožje segmente in vsakega posameznika posebej in postopoma osvetljujemo z drobnimi, a pomembnimi detajli. Pred nami se razprostira zanimivo gradivo z novimi vprašanji in možnostmi interpretacije. Na tem mestu naj samo nakažem, kako zanimivo bi bilo natančneje spoznati usode posameznih članov tega sorodstva in njihov odnos s posameznimi sorodniki in segmenti sorodstva, kako zgovorni so bili podatki o tem, kateri je njihov materni jezik, kateri jezik okolja, kjer živijo, v katerem jeziku se pogovarjajo v družini, kako se sporazumevajo s sorodniki; kaj vse bi nam razkrila preteklost hiš, v katerih so bili člani tega sorodstva rojeni, in kako bi nam pogostnost in okoliščine njihovega vračanje domov osvetlile vsebino pojmov dom, domača hiša in domovina.

V našem primeru lahko že na prvi pogled zaslutimo, da bližnji sorodniki govorijo različne jezike, da imajo težave pri medsebojnem sporazumevanju že bratranci in sestrične, stari starši in vnuki, strici in nečaki. Domači hiši v Istri sta prazni, izseljenci se ob povratku ne morejo vrniti domov, njihov dom je v drugi državi kot takrat, ko so ga zapustili, sorodniki pa živijo v več različnih državah.

Etnološka analiza sorodstvenih mrež, ki obsegajo več generacij, je metoda, ki nam v posebni luči prikaže obseg in globino kulturne diskontinuitete med posamezniki in generacijami na nivoju privatnega življenja.

Bibliografija k diskusijskemu prispevku:

- Mednarodni simpozij o izseljenstvu in življenju rojakov v svetu, Bratislava, julij 1980. Naši razgledi 24. 10. 1980, str. 579.
- Proučavanje slovenačkog iseljenštva i kulture. Zbornik radova Etnografskog instituta 12, Beograd 1981, str. 77-81.
- Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne. Louis Adamič simpozij, Ljubljana 1981, str. 41-47.
- Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 22, 1982, št. 3, str. 62-64.

BARBARA SUŠA:

Raziskovanja književnosti Slovencev v Avstraliji sem se lotila povsem slučajno. V roke mi je prišel *Zbornik avstralskih Slovencev*

iz leta 1985, prebrala sem ga precej natančno in nekajletno poglobljanje v literarno ustvarjanje naših izseljencev sem strnila v magistrskem delu.

Naloga, ki sem se je lotila, posega v področje, ki je bilo do nedavna v slovenski literarni zgodovini še nedotaknjeno bodisi zaradi skromnega pretoka informacij, vključno tistih z literarnega področja, bodisi zaradi tega, ker je raziskovanje slovenske emigrantske literature, razen ameriške, veljalo za tabu temo. Danes ugotavljamo, da je slovensko leposlovje v Avstraliji pretežno apolitično. Le generacija priseljencev, ki je prišla v Avstralijo v poznih štiridesetih letih, se je izseljevala iz političnih razlogov. Večina avtorjev, ki jih obravnavam, navaja kot vzrok svojega odhoda iz domovine željo po boljšem zaslužku, domače povojno enoumje, ki jim kot drugače mislečim ni omogočalo uveljavitve, in ne nazadnje radovedni avanturizem.

Cilj mojega dela je bil splošen pregled in vrednotenje književnega ustvarjanja avstralskih Slovencev. Skupaj z bibliografijo slovenskega tiska in popisom zbranega gradiva naj bi pregled služil kot osnova za nadaljnje literarnozgodovinsko raziskovanje. Drugi cilj mojih prizadevanj je bil seznanjanje slovenskega bralstva z literarnim dogajanjem med Slovenci v Avstraliji. To mi je skupaj s sodelavci Slovenske izseljenske matice uspelo z izborom iz pesništva Slovencev v Avstraliji, z naslovom *Lipa šumi med evkalipti*, ki je izšel že leta 1990.

Začetek književnega ustvarjanja Slovencev v Avstraliji sega v zgodnja petdeseta leta, vzniknilo je skupaj z verskim tiskom. Zanimivo in za slovensko literarno zgodovino tipično je, da so za bralno kulturo svojih faranov skrbeli najprej dušni pastirji. Mohorjanke slovenskih patrov so s svojimi poučnimi zgledi pomagale božji besedi. Kmalu so se bralci sami lotili podobnega pisanja. V *Vestniku*, ki je bil v začetku društveni list, so našle prostor tudi ljubezenske črtice. V obeh časopisih pa so bralci objavljali pesmi, najpogosteje zasledimo ime Pavle Miladinović (roj. Gruden), Neve Rudolf in Ivana Legiše, ki je objavljaj pod psevdonimom Ivan Burnik. Leta 1958 izideta v Trstu pesniška zbirka *Južni križ*, v Buenos Airesu zbirka črtic *Čisto malo ljubezni*. Obe knjigi sta delo Neve Rudolf, ki je živel v Avstraliji le med leti 1954-58.

Iz verskega, poučnega, narodnoprebudnega in le redkokdaj samo lepoti zavezanega pisanja se literarno ustvarjanje avstralskih Slovencev dvigne šele z izidom Pribčevega *Bronastega tolkača*, prve slovenske knjige v Avstraliji. Ob izidu je avtor v *Vestniku* zapisal, da

je sicer vesel tega podjetnega dejanja slovenstva v Avstraliji, vendar obžaluje, da knjiga ne more do bralstva v domovini. Pribac se je zavedal, da *Bronasti tolkač* s svojo pretanjeno govorico ne bo našel pravega odmeva v Melbournu in Sydneyju. Pozitivne ocene so prišle iz Buenos Airesa in Trsta, vendar Pribca to ni zadovoljilo. Leta 1973 je v Canberri izšla njegova druga pesniška zbirka *V kljunu golobice*. Morda Pribca takrat ni več motila kulturna osamljenost, dopisoval si je z Levom Detelo in skupaj sta na relaciji Dunaj-Canberra izdajala *Književni magazin za kulturo in družbena vprašanja*. Pribca je k sodelovanju potegnil šele krog ustvarjalcev, ki se je začel zbirati v SALUK-u in objavljati v *Svobodnih razgovorih*. Salukovci in z njimi na čelu prva urednica in pobudnica *Svobodnih razgovorov* Pavla Gruden so vsemu slovenstvu v Avstraliji jasno povedali, da si želijo kakovostne rasti pisanja, ki se mora dvigniti na nadpovprečno raven srednješolskih šolskih nalog, kot je zapisala Pavla Gruden. Naj citiram njen uvod k prvi številki četrtega letnika *Svobodnih razgovorov*: »*Svobodni razgovori stopajo s pričujočo številko v svoje četrto leto izhajanja. Vendar nekaterim našim bralcem in sodelavcem še vedno ni jasno, da je naslov Svobodni razgovori tolmačiti v kontekstu z naslovom SALUK: slovensko avstralski literarnoumetniški krožek. Svobodni razgovori so sredstvo za pospeševanje pismenosti, branja priznanih avtorjev, spoznavanja besedne umetnosti in seveda za objavljanje literarnih del in poskusov slovensko avstralskih avtorjev v slovenščini in angleščini. Člani uredniškega kolegija se zavedajo, da niso literarni izvedenci. Vedo pa, da v nobenem slučaju ne smejo in ne morejo mimo pomisli, da dela, ki jih objavljajo v Svobodnih razgovorih morajo rasti v kakovosti, pa naj gre za to ali ono literarno zvrst. Morajo se dvigniti v nadpovprečno raven srednješolskih nalog v slovenščini. V uredništvu se je namreč nabralo manjše število - še to je preveč - besedil, ki niso primerna za objavo. Iz njih je popolnoma razvidna nepismena pisava. Ni nepismen samo tisti, ki ne pozna abecede, ki mu niso znani osnovni pojmi iz slovnice, ampak tudi tisti, ki slovnico pozna. Eno je govoriti, drugo je pisati. Ni rečeno, da je vsak pesnik nadarjen tudi za prozo in obratno. V nekaterih besedilih je opaziti veliko pomanjkanje načitanosti, ki se odraža v pogosti nepravilni uporabi besed oz. v uporabi nepravilnih besed. K besedilom te zvrsti spadajo tudi izbruhi, pretnje kvazi razbeljenih možganov, ki smatrajo, da so jim Svobodni razgovori poceni odskočna deska za njihovo namišljeno*

genialnost in veličino. Takšna besedila ciljajo v prazno. Nepremišljenih, hujskajočih besedil, v katerih ne odseva vsaj srednješolska izobrazba, literarni talent, jedrnata misel in jedrnate poteze pisanja, uredništvo Svobodnih razgovorov ne bo objavljalo. Uredništvo Svobodnih razgovorov nima prav nič proti umetniški povezavi (ali vsaj poskusu) družbenih, ideoloških vprašanj našega časa, mora pa posvetiti več pozornosti literarni kakovosti, kar pomeni zoževanje izbora. (Izgovor, da smo izseljenci je prazen). To delo odslej naprej ne bo, kot doslej, odgovornost samo dveh, oz obeh dosedanjih urednikov, ampak uredniškega kolegija, kateri se bo posvetil občutljivejšim temam, ki se kaj hitro spreminjajo v besedno vojno med udeleženci. Kdor bere domače literarne revije ve, da se večkrat kot ne, takšne polemike razvijajo v javno osebno zmerjanje - v šund. (Upati je, da brez honorarjev...) Iz tega razloga naj se kritiki, kateri izprevrčajo besede v tekstih, ki so predmet njihovega pregleda, v bodoče držo resnice. Še enkrat je potrebno poudariti, da so Svobodni razgovori sredstvo Saluka, ki nudi svojim članom in nečlanom, če so le ti literarno nadarjeni, priliko in celo pravico, da literarno pišejo in, da neglede na njihove politične usmerjenosti, z njo tudi napredujejo. Iskreno Pavla Gruden«

Svobodni razgovori so uresničili načrte tistih, ki so jih zasnovali. Jože Žohar, Danijela Hliš in Pavla Gruden so svoje literarne ambicije pokazali že v *Avstralskem Slovcu*. Z ustanovitvijo *Svobodnih razgovorov* pa so se jim pridružili še Cilka Žagar, Peter Košak in Bert Pribac. Omenjeni avtorji so podrobno predstavljeni v nalogi, zato poskušam v današnjem prispevku prikazati le zunanji razvoj slovenske umetniške besede na avstralskih tleh. *Svobodni razgovori* v zadnjem času zelo poredko izhajajo, v nekaj letih je izšla samo ena številka. Zdi se, kot da so člani SALUK-a dosegli skupne cilje, zdaj pa usmerjajo svojo energijo v tiskanje zbirke. Skupen nastop v *Svobodnih razgovorih* je zbudil zanimanje. *Zborniki avstralskih Slovencev* so prodrli tudi v domovino in opozorili slovensko javnost nase. Prišli so slavni slovenski kulturniki in vsak zase odkrivali skrite talente. Osemdeseta leta so dokončno odstranila železno zaveso. Mnogi v nalogi omenjeni avtorji so po dolgih desetletjih prvokrat obiskali domovino. Kot zaključek vseh skupnih prizadevanj je l. 1990 tudi z mojo pomočjo izšel izbor *Lipa šumi med evkalipti*. Od tu dalje pa je v preteklem letu pravi razcvet prvencev. Že v letu devetdeset je Žohar kot prvi izseljenec s svojim v domovini izdanim prvcem požel odobravajoče kritike. Lani je izšla Pribčeva zbirka

Prozorni ljudje, v kateri je Pribac zaobjel svoje tridesetletno ustvarjanje. Prav tako sta lani v Melbournu izdali svoja prvenca Danijela Hliš (*Whisper*) in Draga Gelt (*Vse poti*). Slovenci v Avstraliji še nikdar niso doživeli tako bogate književne žetve. Poleg omenjenih avtorjev so se opogumili tudi priložnostni verzifikatorji in v samozaložbi izdali svoje zbirke. Najbolj znana »*ljudska pesnica*« Marcela Bole je tako izdala že tretjo zbirko, Vika Gajšek in Ivan Burnik pa prvenca. Ob tridesetletnici izdaje prve slovenske knjige je Slovenski narodni svet v Viktoriji v čast Bertu Pribcu in vsem slovenskim piscem v Avstraliji priredil bogat in odmeven kulturni večer.

Povsem očitno je, da skoraj ves ta čas govorimo pravzaprav le o pesništvu. Druge literarne vrste, z izjemo kratke proze, so pri avstralskih Slovencih zanemarjene, celo spomine, ki po svoji naravi bolj težijo k epiki, avstralski Slovenci pišejo v verzih. Drugo, kar postaja očitno, je, da ustvarjanju, ki hoče biti besedna umetnost, z veliko vneto sledijo ostali verzifikaciji. Pavla Gruden jih s svojo ostro razmejitvijo ni prav nič prestrašila. Številne tovrstne pesniške zbirke dokazujejo, da so tudi verzifikatorji napredovali in danes bi prav lahko mnogi izmed njih objavljali v srednješolskih glasilih. Prav je, da v kulturnem življenju in v tisku oba pristopa do besedne umetnosti soobstajata, tako slabši lahko posnema boljšega. Večji problem predstavlja literarna kritika, ki skorajda ni razvita. Vsi se bojijo zamere in tako se raje vsevprek hvalijo, češ, kako lepo je, da gojimo slovensko besedo. In najbrž jim lahko po eni strani celo pritrdimo, kajti v Avstraliji rojena druga generacija, kadar piše literaturo, ne uporablja več slovenščine. Tako Irena Birsa in Michell Leber. Vendar lahko zapišemo, da je tematika omenjenih pesnic nemalokrat tipično izseljenska. Se je travma staršev, da niso ne tu ne tam doma, prenesla tudi na njihove otroke? Brezdomstvo je torej tipično izseljenska tematika, sledita ji domovinska in narodno prebudna. Pri Pribcu, Žoharju, Košaku in morda še kom prehaja ta tematika v bivanjsko, v obče človeško stisko posameznika. To pa je že univerzalen pesniški jezik, ki prestopa meje slovenskosti ali, če hočete, izseljenstva.

MILICA TREBŠE-ŠTOLFA:

Če naj bi bila v sociološkem smislu temeljna ideja skupnega slovenskega kulturnega prostora ves družbeni prostor, kjer žive Slovenci, t.j. v matični domovini, zamejstvu, emigraciji, in tudi ne nujno

živečih le v strnjenih skupnostih v emigraciji, potem je to, slednje, z arhivskega stališča prav gotovo najpomembnejše. Le bolj ali manj strnjeno živeče skupine v medsebojnih organiziranih stikih, s svojo društveno dejavnostjo ohranjajo slovenski jezik in prenašajo slovensko kulturno tradicijo marsikje že v četrto generacijo. Hkrati s svojo organizirano dejavnostjo pa ustvarjajo del kulturne dediščine slovenskega naroda - arhivsko gradivo. Le-to bo v bodočnosti nedvoumno pričalo o prisotnosti Slovencev v teh deželah in njihovem nespornem deležu v kulturnem, gospodarskem, znanstvenem, političnem in siceršnjem razvoju v njihovih novih mnogonacionalnih in multikulturalnih domovinah. Hkrati pa bo prav to arhivsko gradivo dograjevalo mozaik naše skupne slovenske kulturne zgodovine.

Zakon o naravni in kulturni dediščini, objavljen v Uradnem listu SRS št. 1, dne 13. januarja 1981 - kot tudi predhodna arhivska zakonodaja - jasno opredeljuje, da je *»arhivsko gradivo vse izvorno in reproducirano (pisano, risano, tiskano, fotografirano, filmano, fonografirano ali kako drugače zapisano) dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost ali za kulturo, in sicer ne glede na to kdaj, kje in pri kom je nastalo«* (58. člen Zakona.)

To pomeni, da ima arhivsko gradivo, ki ga ustvarjajo s svojo dejavnostjo društva slovenskih izseljencev in njihova združenja, prav tako trajen pomen za slovensko kulturo in za našo znanost, saj ga ustvarja izven naše ožje domovine dobra četrtnina slovenskega naroda.

Vse povojno obdobje - in celo med drugo svetovno vojno - je bilo v Sloveniji na področju arhivske zakonodaje mnogo storjenega z namenom, da bi se zavarovalo in ohranilo arhivsko gradivo za raziskovalce pa tudi za upravne namene.

Če ne posegam v prejšnja zgodovinska obdobja in različne nadvlade nad ozemljem naše ožje domovine, ki so pogojevale različne zvrsti in različno stopnjo ohranjenosti arhivskega gradiva, lahko za novejšo obdobje navedem naslednje:

1. 27. januarja 1945 je bil objavljen odlok predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o zaščiti knjižnic, arhivov in kulturnih spomenikov. Že 31. oktobra 1945 pa je vlada Slovenije z uredbo ustanovila Osrednji državni arhiv Slovenije in Arhivski svet (Uradni list SNOS in NSV št. 50/45). Med leti 1945 in 1971 je bila tudi republiška arhivska zakonodaja izvajana iz zvezne, prav tako tudi podzakonski akti in pravilniki. Na podlagi 14. in 15. člena Ustavnega zakona za izvedbo ustavnih amandmajev od XX. do XXI. (Uradni

list SFRJ št. 29/71) smo si republike priborile pravico do samostojnega urejanja varstva arhivskega gradiva. Sledil je Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih (Uradni list SRS 34/1973) in vrsta spremljajočih podzakonskih aktov, ki so nastajali in se dopolnjevali vse do sprejetja novega Zakona o naravni in kulturni dediščini (Uradni list SRS št. 1/1981), ki odtlej ureja tudi arhivsko kulturno dediščino. Podrobnejše navajanje nastanka in razvoja arhivske zakonodaje in arhivskih podzakonskih aktov in njihova razčlenitev nista namen tega prispevka.

2. Organizirana je bila služba za varstvo arhivskega gradiva na terenu, ustanovili so regionalne in specializirane arhivske ustanove in tako oblikovali uspešno arhivsko mrežo brez t.i. »belih lis«.

Bore malo ali skoraj nič pa ni bilo storjenega, da bi potreba po ohranjanju arhivske kulturne dediščine prodrla tudi med tisti del našega naroda, ki živi izven meja naše ožje domovine.

V obdobju med obema svetovnjima vojnama je bilo več poskusov raziskovalcev, diplomatov in zainteresiranih literatov, misionarjev in drugih, da bi se organiziralo zbiranje arhivskega gradiva, ki so ga in ga še ustvarjajo izseljenska društva in posamezniki. Temu je sledilo še nekaj osamljenih poskusov med vojno in v prvem povojnem obdobju. Z ustanovitvijo študijskega centra za zgodovino slovenskega izseljenstva pri predsedstvu Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki si je zadal nalogo zbrati vse gradivo o izseljevanju, ne glede na to, kje je shranjeno (pri nas ali drugje, v muzejih, drugih arhivih ali pri posameznikih), so prizadevni arhivski raziskovalci poskušali postaviti temelj za delo vsakega raziskovalca na področju zgodovine slovenskega izseljenstva. Z ustanovitvijo Slovenske izseljske matice pa je bil postavljen temelj kulturnega sodelovanja med slovenskimi izseljenci, kulturo matične domovine in podatki o življenju in delu naših izseljencev v njihovih izbranih novih domovinah so počasi le začeli dotekati v naše arhivske ustanove. Škoda, da dobro načrtovano delo ni bilo plodnejše. Zbiranje in urejanje arhivskega gradiva sta ponovno oživel v poznih sedemdesetih in osemdesetih letih.

Nekako pred osmimi leti, ko sem se začela intenzivno ukvarjati z arhivskim gradivom društev slovenskih izseljencev v Kanadi, sem našla na terenu nezavidljivo neurejeno in nekompletno društveno dokumentacijo. Razen v premoženjskopravnih zadevah, ki so jih bili dolžni urediti tudi po kanadski zakonodaji - zato je bila tudi izredno skrbno urejena - sem zaorala ledino z zbiranjem, urejanjem in

kompletiranjem društvenega arhivskega gradiva po kronološkem principu.

Vključitev v raziskovalni program Raziskovanje kulturne ustvarjalnosti Slovencev, ki ga koordinira Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, in razumevanje resorja mednarodnega znanstvenega sodelovanja pri takratni Raziskovalni skupnosti Slovenije in pri sedanjem Ministrstvu za znanost in tehnologijo kot tudi Slovenske izseljenske matice mi je omogočilo, da sem z aktivnimi člani društev začela pravo terensko delo v Kanadi - zbiranje, kompletiranje, urejanje in popisovanje društvenega dokumentarnega gradiva. Začetek ni bil lahek, tudi zaupanje članov društev si je bilo potrebno šele ustvariti. Nekatera društva so se in se zavedajo, kakšnega pomena je njihovo arhivsko gradivo. Mnoga pa se osveščajo šele tedaj, ko ob društvenih jubilejih želijo kaj več povedati o nastanku, razvoju in delovanju svojih društev, pa ugotavljajo, da spomin ni več povsem zanesljiv.

Marsikje v južnem Ontariu, kjer se zaradi največjega števila slovenskih kulturnih društev največ zadržujem - v provinci Ontario je registriranih 32 od skupno 43 društev slovenskih izseljencev v Kanadi - smo uspeli, da sedaj hranijo arhivsko gradivo v društvenih prostorih, največkrat na svojih lepih pristavah (farmah, kot jih imenujejo), kjer poteka tudi večina društvene dejavnosti, in ne več po domovih vsakokratnih predsednikov ali tajnikov društev. Včasih je bila morda domača hramba tudi srečno naključje, če je arhivsko gradivo očuval prizadeven kulturni delavec v društvu, sicer bi se z mnogimi selitvami družin že izgubilo. Morda so k izboljšanju odnosa do arhivskega gradiva malo prispevala tudi navodila društvom, ki sem jih objavljala v *Rodni grudi* v letih 1987 in 1988.

Različno dokumentacijo in fotografsko gradivo, ki smo ju v društvu zbrali, skupaj z društvenimi delavci uredimo kronološko in vsebinsko, jo popišemo, sami pa ju sedaj že dopolnjujejo z arhivskim gradivom tekočega koledarskega leta.

Vse pogostejše objave iz njihovega arhivskega gradiva jih tudi opogumljajo, da gradivo vestneje zbirajo in ga ohranjajo.

Velik vzrok za nezaupanje izseljenskih društev v marsikoga iz matične domovine je pogojen z našim preteklim odnosom do njihovih ohranjenih zapisov. Mnogi naši raziskovalci, pa tudi tuji raziskovalci multikulturalnih sredin, so dobesedno brskali za fragmenti arhivskega gradiva, ki so jih vključevali v svoje raziskave, tega gradiva pa društvom pogosto sploh niso vračali. Mnogi so odnašali celo

edine, še neobjavljene rokopise, in nemalokrat se je zgodilo, tako so mi pripovedovali, da se je njihovo avtorsko delo v strokovnih publikacijah pri nas pojavljalo z drugimi podpisniki.

Zato apeliram na osebno poštenost in moralno vseh, ki raziskujemo slovensko izseljenstvo. Del našega naroda, ki živi zunaj meja naše ožje domovine, ne glede na vzrok njihove take odločitve, je *subjekt* in *ne objekt* raziskav! Originalno arhivsko gradivo, ki se ob njihovi raznovrstni aktivnosti ustvarja, je last držav, v katerih to gradivo nastaja. Društva slovenskih izseljencev, individualni ustvarjalci in druge inštitucije izseljencev slovenskega porekla nam bodo radi dali v uporabo vse, kar bomo želeli in potrebovali, le vrniti jim je potrebno *celoto*. Če tega ne storimo, zavestno siromašimo kulturno dediščino vsega naroda. Za naše včdenje zadostuje reproducirano arhivsko gradivo, ki nam ga bodo sami z veseljem in s ponosom radi odstopili. Naša naloga je, da tako zbrano gradivo po obdelavi deponirajo v Arhiv republike Slovenije in omogočimo dostop do informacij raziskovalcem raznih znanstvenih disciplin. Arhiv republike Slovenije je republiška upravna organizacija, ki je po 99. členu Zakona o naravni in kulturni dediščini pooblaščen za vodenje evidence o gradivu, pomembnem za zgodovino Slovencev zunaj meja naše ožje domovine. Sem jo uvršča tudi 34. člen Zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb IS SRS še iz leta 1980 (Uradni list SRS št. 5/1980).

Arhivsko gradivo društev slovenskih izseljencev je bilo v preteklosti premalo obravnavano kot sestavni del naše kulturne dediščine, zato sta čas in pomanjkanje stikov s strokovnjaki doma uničil že marsikateri dokument o življenju in dejavnosti ljudi, ki so svojo kulturo v težkih pogojih negovali daleč od doma in s tem soustvarjali tako našo kulturno zgodovino kot kulturno zgodovino dežele, ki so si jo izbrali za svojo novo domovino.

BREDA ČEBULJ-SAJKO:

Ko govorimo o ohranjanju dokumentacije med slovenskimi izseljenci, ki je za raziskovanje slovenskega izseljenstva neprecenljive vrednosti, morda ne bi bilo odveč poudariti dejstvo, da se v večini primerov arhivsko gradivo slovenskih društev in organizacij, pa tudi posameznikov, nepravilno shranjuje ali pa se celo načrtno uničuje.

Vsi tisti, ki so sami delali med izseljenci, bodo tej, sicer že stari ugotovitvi, gotovo pritrdili. Zato je skrajni čas, da bi začeli razmišljati o organiziranem delovanju slovenskih strokovnjakov s tega področja med rojaki v tujini. Tu naj ne bi šlo zgolj za naključne obiske dokumentalistov, arhivarjev iz domovine, ki bi v svojem kratkem času bivanja med izseljenci uredili še njihove zasebne, društvene... arhive (kolikor je to zaradi omejenega časa sploh mogoče). Potrebno bi bilo kontinuirano večletno delo med slovenskimi izseljenci, ki bi bilo financirano s strani slovenske države. Pomen njihovega dela je namreč popolnoma enakovreden poučevanju slovenskega jezika med izseljenci, s čemer se ponekod ukvarjajo učitelji iz domovine. Ne samo jezik, tudi ohranjeno arhivsko gradivo je nenazadnje prav tako izraz identitete nekega naroda.

JANJA ŽITNIK:

V tem kratkem razmišljanju želim predstaviti svoj pogled na prihodnje usmeritve našega raziskovalnega dela in v zvezi s tem predlagati nekaj osnovnih izhodišč pri načrtovanju literarnozgodovinskih raziskav slovenske izseljenske književnosti v naslednjem obdobju.

Mednarodne znanstvene ustanove na področju humanistike dajejo v zadnjih letih vse večji poudarek interdisciplinarnemu in primerjalnemu vidiku pri svojih raziskovalnih programih. Očitno je, da tudi slovenske izseljenske književnosti ni mogoče celovito obravnavati brez upoštevanja teh dveh vidikov. Vendar je treba najprej opraviti nekatere osnovne raziskave, ki nam bodo omogočile naslednje korake v tej smeri. V zvezi z vprašanjem, katere problemske sklope v okviru slovenske izseljenske književnosti je mogoče ali bi bilo mogoče v prihodnje celoviteje preučiti, se mi kažejo naslednje faze raziskovalnega dela:

1. preučevanje literarnih del in zbiranje podatkov o njihovih avtorjih;
2. preučevanje literarnih procesov pri slovenskih izseljenskih avtorjih;
3. ugotavljanje povezav med literarnimi procesi in širšim kulturnim, političnim in socialnim ozadjem;
4. medsebojna primerjava med slovenskimi izseljenskimi književnostmi v posameznih deželah;

5. določitev specifičnih kriterijev za ocenjevanje širšega pomena slovenske izseljenske književnosti v okviru matične kulture ter kulture dežel priseljevanja;

6. ocena in umestitev slovenske izseljenske književnosti v matično književnost;

7. umestitev slovenske izseljenske književnosti v multikulturno shemo dežel priseljevanja.

Seveda je treba najprej v osnovi spoznati slovensko izseljensko književnost, torej se moramo najprej seznaniti s samimi avtorji oz. njihovim delom in literarnimi tokovi, ki se v njem odražajo. Da pa bi lahko hkrati tudi osvetlili vzroke posebnih značilnosti te književnosti, se ne moremo izogniti ugotavljanju pogojenosti književnega ustvarjanja teh avtorjev ali skupin avtorjev s kulturnimi, političnimi in socialnimi procesi v novi in stari domovini v obravnavanem obdobju, kar seveda zahteva interdisciplinarno obdelavo snovi. To verjetno še ne pomeni, da morajo pri raziskavi sodelovati raziskovalci iz drugih strok, pač pa naj bi literarni zgodovinarji v tej fazi uporabili določene vire, ki jih sicer uporabljajo druge stroke, ter najpomembnejše izsledke strok, ki se ukvarjajo s sorodno tematiko, ne pa tudi njihove metodologije.

Naslednja stopnja je medsebojna primerjava slovenskih izseljenskih književnosti v posameznih deželah. Na eni strani gre za primerjavo teh književnosti kot celot, na drugi strani pa za primerjavo med posameznimi pomembnejšimi avtorji, oboje z vidika umetniškega nivoja, literarnih oblik, sloga, tematike, družbene angažiranosti ipd. Na osnovi takšnih primerjav je mogoče izpostaviti najpomembnejše avtorje ali skupine avtorjev in jih umestiti v matično književnost. Da pa bi lahko ugotovili mesto najvidnejših izseljenskih piscev v slovenski literaturi, moramo seveda opraviti ustrezne primerjave z domačimi avtorji. Pri tem ne smemo spregledati dejstva, da se nekatere pomembne značilnosti slovenske izseljenske književnosti, tako kot tudi vsake druge izseljenske književnosti, v mnogih pogledih razlikujejo od osnovnih značilnosti doma nastale literature. Čeprav ta predpostavka ni povsem v skladu z mnenjem nekaterih slovenskih literarnih zgodovinarjev¹, menim, da moramo širši pomen literarnih del izseljenskih avtorjev, zlasti pa njihovo kulturno in narodnoohranjevalno vlogo v okviru slovenskih priseljenskih skupnosti, obravnavati na osnovi kriterijev, ki naj bi bili posebej prilagojeni njihovemu specifičnemu namenu, oblikam in izraznim možnostim.

In končno je treba omeniti še morebiti najzahtevnejšo nalogo - ugotavljanje vloge slovenske izseljenske književnosti v posameznih deželah priseljevanja kot enega od sestavnih delov njihove multi-kulturne sheme. Takšna umestitev ni mogoča brez primerjave književnega ustvarjanja naših priseljencev v določeni deželi z literarno dejavnostjo drugih narodov v isti deželi. Z drugimi besedami, gre za ugotavljanje mednarodnega pomena slovenske izseljenske književnosti. Za to stopnjo raziskave je potrebno poznavanje izredno obsežnega gradiva, zato je verjetno mogoča šele po večletnem kontinuiranem delu na tem področju.

Številne prvine iz vseh omenjenih faz raziskovalnega dela se že od nekdaj samoumevno pojavljajo v literarnozgodovinskih študijah o izseljenskih avtorjih in njihovem delu, n.p.r. ocene pomena posameznih avtorjev v okviru slovenske književnosti ali v kulturnem prostoru nove domovine, vendar ne gre vedno za znanstveno argumentirane ugotovitve, temveč pogosto le za subjektivne ali pavšalne ocene.

Nedvomno bi bilo napak, če bi omenjene faze razumeli kot toge metodološke vzorce pri našem raziskovalnem delu, ki mora biti tudi v prihodnje čim bolj prilagojeno posameznim temam in realnim možnostim. Kljub temu pa menim, da je pri oblikovanju strategije našega raziskovalnega dela treba upoštevati tudi omenjene mednarodno uveljavljene kriterije. Konkretna pot k temu cilju nedvomno vodi k povezovanju strokovnjakov v skupne raziskovalne projekte, ki naj bi težili predvsem h kvalitetnim sintetičnim študijam. Zato predlagam, da se raziskovalci slovenske izseljenske književnosti čim prej sestanemo in razmislimo o možnosti za prijavo takšnega timskega projekta, ki bi bil najbolj ustrezen glede na sedanjo fazo našega raziskovalnega dela. Zdi se mi, da je glede na naš obstoječi raziskovalni kader in glede na doslej opravljene študije s tega področja zdaj že uresničljiv skupinski projekt z naslovom «Slovenska izseljenska književnost», ki bi ga lahko začeli izvajati leta 1993 in katerega končni rezultat bi bila znanstvena monografija z istim naslovom. Projekt naj bi zajel celotno leposlovno delo naših izseljenskih piscev v vseh delih sveta, od najzgodnejših začetkov do danes. Prepričana sem, da slovenska kulturna javnost od svojih literarnih zgodovinarjev po dolgih desetletjih delnih študij in nepopolnih sintetičnih prikazov pričakuje pregleden, celovit in splošno uporaben rezultat in da naša stroka nedvomno dolguje takšno delo svojim študentom in vsem ostalim bralcem.²

Opombi k diskusijškemu prispevku:

- 1 N.pr. mag. Barbara Suša v članku »Ga mar poznaš - neznanca? Ob branju pesmi Slovencev v Avstraliji«, Zbornik avstralskih Slovencev 1988: Anthology of Australian Slovenes 1988, Sydney: SALUK, 1988, str.152.
- 2 Skupina slovenskih literarnih zgodovinarjev se je medtem z velikim zanimanjem in pripravljenostjo za sodelovanje odzvala na to pobudo, izrečeno 26. maja 1992. Do avgusta istega leta je pripravila osnutek omenjenega triletnega raziskovalnega projekta in ga prijavila na slovenskem Ministrstvu za znanost in tehnologijo. Izvajanje projekta intenzivno poteka že od 1.januarja 1993, v njem pa poleg avtorice tega prispevka sodelujejo še Martin Jevnikar, Lev Detela, Taras Kermauner, Helga Glušič, Janez Stanonik, Mirko Jurak, Jerneja Petrič, Igor Maver in Barbara Suša.

RAZPRAVE

IN ČLANKI

TREATISES

AND ARTICLES

DEMOGRAPHIC TRANSITION, EMIGRATION
AND LONG-TERM ECONOMIC DEVELOPMENT:
COUNTRIES WITH
THE HIGHEST EMIGRATION IN EUROPE

Janez Malačič

INTRODUCTION

The most well known generalization of the demographic transition postulates: *»In traditional societies fertility and mortality are high. In modern societies fertility and mortality are low. In between, there is demographic transition.«* (Demeny, 1968). There are hardly any more important objections between demographers to this generalization. It is obvious, from the Demeny's generalization as well as from the original papers of the formulators of the theory of demographic transition (Thompson, 1929; Notestein, 1945; Notestein, 1953), that the theory speaks about mortality and fertility of the population, their interconnections, and the very complex set of factors which determine the process of demographic transition.

The theory of demographic transition was severely criticized for neglecting to consider migration as a part of the demographic change. (Friedlander, 1969; Goldscheider, 1971). It was argued that population change should be studied in terms of all its demographic components. This argument was based on the Davis's theory of the *»multiphasic demographic response«*. K. Davis suggested in his theory that in modernizing societies *»faced with a persistent high rate of natural increase, resulting from past success in controlling mortality, families tended to use every demographic means possible to maximize their new opportunities«*. (Davis, 1963, 362). There are six main responses which can be listed as follows: celibacy, the rise of age at marriage, the use of contraceptives, abortion and sterilization, external migration and population redistribution, mostly rural-urban migration. Critics of the theory of demographic transition simply demand an overall and complex theory of demographic change or, even better, of population development of the

»open« population. This request is hardly new to the discipline. However, at present it seems too unreal and ambitious.

In my view, the above criticism of the theory of demographic transition is unacceptable. It has never intended to be able to explain all four components of population change: mortality, fertility, immigration and emigration. In spite of the weaknesses of the theory, it represents very good explanation of the change in the natural components of population development during the process of modernization and long-term economic development. It focuses on the most important changes at the family and individual levels as the basic levels for reproductive decision making which are developed during the process of modernization. Disregarding of the formulation of a simplified theory of the demographic transition in terms of crude mortality and natality rates and notwithstanding the inclusion of the influences of religious doctrine, popular beliefs and community sanctions, the theory of demographic transition concentrates on the family and on the individual inside the family. If we take, for example, A. Coale's three general prerequisites for the fall in marital fertility - *»1. fertility must be within the calculus of conscious choice; 2. reduced fertility must be advantageous; 3. effective techniques of fertility reduction must be available.«* (Coale, 1973) - we can see that the first and the second prerequisites are completely confined at the individual and family levels and that even the third prerequisite becomes operational at the same levels.

Migrations, on the other hand, are only partially and indirectly connected to population reproduction, especially if we concentrate on the family level. What does *»multiphasic demographic response«* in the form of external or internal migrations mean for the family? From the decision making point of view it is possible to say that parents do not consider migrations of their children. The time lag between the birth and migration of the adult child is too long. Parents do not *»produce«* children for migration and even less for emigration. Grown up children usually leave the household of their parents when they marry. Migrations, internal or external, in a period of demographic transition are the consequence of other factors, mostly economic, social and political.

In sum, the present state of development of demographic theory, in general, and of the theory of demographic transition, in particular, does not allow all four components of demographic

change, namely mortality, fertility, immigration and emigration, to be included in one general theory of population development.

However, internal and external migrations during the period of demographic transition should be studied. Thus far, there is a lack of such studies in the demographic literature. Especially rare are studies of the interconnections between demographic transition and large-scale emigration.

In this paper demographic transition, emigration, and long-term economic development, with special reference to the countries with the highest emigration in Europe, will be analyzed. Special attention will be devoted to the connections between the process of demographic transition and overseas emigration in selected European countries. At the end of the paper the importance of long-term economic development and emigration in Europe will be outlined.

DEMOGRAPHIC TRANSITION IN EUROPE - SOME GENERAL REMARKS

The demographic transition in Europe as a whole and in particular countries has been very broadly studied. It is well known and need not to be elaborated in this paper. Therefore, only remarks which are important for the connections between demographic transition and major emigrations will be mentioned.

European demographic transition began with the fall of mortality in the most developed countries of the continent in the second half of the eighteenth century. The mortality decline destroyed an equilibrium between the birth and death rates which had prevailed in the pretransitional environment. Fertility decline accompanied the decline of mortality only in exceptional cases. France is the best known example of this development. At the national level, fertility in most of Europe did not fall until the last quarter of the nineteenth century. Gradual decline in mortality led to the gradual natural increase of the population. In Northern and Western Europe both death and birth rates reached low levels in the 1930's.

Historically, Europe is the cradle of demographic transition. From Western and Northern Europe the process has spread all over the world. The decline of mortality and fertility in Southern and Eastern Europe was delayed. The mortality decline in these regions

usually started during the nineteenth century and the fertility decline began somewhere in the end of the nineteenth or at the beginning of the twentieth centuries. The end of the transition was extended, too, into the 1950's or 1960's. In a few cases the transition is not finished yet, for example, the national populations of Albanians, Turks and Gypsies.

The process of demographic transition in Europe was relatively slow. It was entirely the result of domestic modernization. The period of transition was longer in Western and Northern European countries than in the Southern and Eastern Europe.

If we define the period of demographic transition in Europe as the beginning of the decline in mortality until the time when low levels of mortality and fertility had been reached, it can be said with slight simplification that it was the period from 1800 to 1940. In Eastern Europe and in some parts of Southern Europe it should be extended to the 1950's or 1960's. So, we can see that the period of demographic transition coincides with the period of the highest emigration from Europe during the nineteenth and at the beginning of the twentieth centuries. In the remainder of this paper connections between the transition and the emigrations will be studied.

EMIGRATION FROM EUROPE DURING THE PERIOD OF DEMOGRAPHIC TRANSITION

Colonial emigration from Europe will not be discussed in this paper. In principle, it is not easy to determine the end of colonial period, because it differed for different colonies. It varied from 1783, when the treaty of peace was signed between England and the United States, to the 1950's for some African states. However, the end of colonization of the United States coincided, generally speaking, with the beginning of mortality decline in Western and Northern Europe, and the United States was the most important for European emigration.

The period covered in this study is very long, about one and a half centuries, from 1800 to 1940. The relative importance of different parts of the period varies a great deal. On the whole, it was the period of acceleration of economic and social development in Europe as well as in many other parts of the world. Huge political transformations in Europe were marked by wars and revolutions,

unifications and separations of the states, and with frequently changing state boundaries.

Both internal and external migrations took place in Europe throughout period. The distinction between external and internal migrations depends largely on the existence of sovereign states. Several times changing boundaries caused transformations of internal into external migrations and vice versa. It is obvious that this presents serious statistical problems.

In this paper only external or internal migrations will be studied, with an emphasis on intercontinental migrations. Problems with statistical data for these migrations are immense. The data are scarce, uncomplete and unreliable. Statistical sources are mostly indirect, connected to the port and passenger statistics which usually did not distinguish between passengers, emigrants and return migrants. Countries of emigration, of transit and immigration should be taken into account as well as return migrations. Population censuses are very important; however, in many countries they only began to appear in the second half of the nineteenth century.

An important question arises as to whether to study the state or national population. In Europe, the process of national emancipation also coincided with the period of demographic transition. However, complete emancipation with the establishment of a national state was accomplished only by larger nations. Many smaller nations have not yet created their own state. Some of them have been almost completely assimilated, while others have been given certain kind of autonomy. Nevertheless, even today in Europe there are some «scattered» nations (Gypsies or Jews) and nations not acknowledged by their neighbours (Macedonians). In the study of a state's populations, many problems arise with respect to changing boundaries, the disappearance of some states and the establishment of others. The problems with missing data for nations without their own state or for many small nations are the most serious.

In the century and a half of demographic transition in Europe very important changes in the nature of external migrations took place. Free individual migrations, mostly transatlantic, were transformed into migrations subject to governmental intervention and immigration policy. Mass movements of the nineteenth century and of the beginning of the twentieth century became quality migrations after the Second World War.

With all these problems one can hardly be surprised that demographers have not been successful in their effort to build a comprehensive theory of population development, a theory which would include all four components of population growth and which was claimed by some demographers in their criticism of the theory of demographic transition.

Any presentation of the emigration from Europe during the period of demographic transition must consider the problem of scarce and unreliable data. For the period as a whole only estimates can be used. The scarcity and unreliability of the data increase for the older time periods. Only a very brief outline of the emigration from Europe during the period 1800-1940 can be presented here. The main task of the paper is to focus on selected countries with the highest emigration during the period of demographic transition.

D. Kirk estimated that more than sixty million Europeans emigrated overseas from the beginning of the colonization movements till the outbreak of the Second World War (Kirk, 1946). With slight modification we can say that the emigration from Europe during the period 1800-1940 was about sixty million. In almost the same period, the population of Europe increased from 187 million in 1800 to 519 million in 1933, a total of 332 million (Carr-Saunders, 1936). The estimated number of overseas emigration represents about one fifth of Europe's population increase during the period of demographic transition. In some shorter periods during the second half of the nineteenth century or at the very beginning of the twentieth century the loss was much bigger in relative terms.

The process of emigration from Europe is a natural continuation of the European colonization of overseas countries. For obvious geographic, economic and political reasons Great Britain and some other Western European countries had been leading colonial powers. Therefore, it is quite understandable that Western and Northern European countries represented the most important European emigration regions during most of the nineteenth century. This period of European emigration history is known as the period of *»old emigration«*. Later, emigration moved toward Southern and Eastern Europe. The period after this move is called the period of *»new emigration«*. According to immigration statistics of the United States the change can be placed in the year 1890 (Davie, 1936). However, the move eastward only reached the line between the

Finnish Bay and the Black Sea. People from more eastern regions have always migrated in the opposite direction, mainly to Siberia.

Factors affecting emigration have been studied broadly, in general, and for Europe, in particular. Most analyses acknowledge economic factors as the most important underlying motives (Davie, 1936; United Nations 1973; Schultz, 1978). Many non-economic factors have been pointed out as well. It is not necessary to repeat this well known story here. However, it has rarely been stressed that the mass emigration from Europe coincided with the period of demographic transition which caused unprecedented population growth in the history of human populations. Without the demographic transition and higher population growth in Europe in the nineteenth and at the beginning of the twentieth centuries there simply would have not been so many people for emigration and to meet the growing demand of a labour force for domestic industrialization as well. The demographic situation in Europe during the period 1800-1940 influenced mass emigration by increasing population pressure on scarce and limited land and capital. On the other hand, large emigrations influenced the process of demographic transition in different parts of Europe (Knodel, 1974; Levi-Bacci, 1971 and 1977). The nature of the demographic change differs a great deal from the nature of emigrations. Mortality and fertility declined more or less smoothly, while emigration was one of successive waves caused primarily by business cycles in countries of emigration and immigration (Jerome, 1926) as well as some other factors (wars, revolutions, etc.).

COUNTRIES WITH THE HIGHEST EMIGRATION DURING THE PERIOD OF DEMOGRAPHIC TRANSITION IN EUROPE

In absolute terms, the most important countries of emigration from Europe during the period of demographic transition were the British Isles, Germany, Italy and Austria-Hungary. According to United States statistic. over the period 1820-1940, Germany provided over 6 million immigrants and Italy, Ireland, Great Britain and Austria-Hungary each had between 4 and 5 million (United Nations, 1973). Out of about 60 million European emigrants during the period of demographic transition nearly 60 per cent went to the United States, 11 per cent to Argentina, about 8,5 per cent to Canada, 7,5 per cent to Brazil, 5 per cent to Australia, 1,5 per cent to South Africa and 1 per cent to New Zealand (Isaac, 1947).

However, for several reasons it is much more important to consider the ranking of the countries with the highest emigration relative to the country's population. The effect of the population number should be excluded from the comparison. This is the only way the smaller countries can be included in the analysis.

In Table 1 net annual average migrations per 100,000 inhabitants for European countries with the highest emigration for the decades of the period 1841-1940 are shown. The early period of the nineteenth century is not covered in the table because of the lack of data. For the period covered in Table 1 net migrations have been selected with the exception for some decades and some countries where only data for emigrations are available. Net annual average migrations were negative for almost all countries included and over the entire period taken. In principle, intercontinental and continental external migrations are covered where data are available. However, in many cases the coverage is incomplete and the data are unreliable. Therefore, only the most general conclusions can be derived from the data in Table 1 (see page 190).

The nineteenth century data in Table 1 are based on the calculations of G. Sundbärg, the Swedish statistician, with some minor additions for Portugal and Slovenia. The data for the twentieth century are collected or calculated from the sources indicated at the end of the table. In the calculation, the mid-period population was taken into account. For obvious reasons some more important notes are indicated at the end of the table.

European countries with the highest emigration are divided into two groups. The group of *»old emigration«* covers Ireland, Norway, Sweden, United Kingdom, and Germany. For the nineteenth century the United Kingdom includes Great Britain and Ireland, and for the whole period England and Scotland are also separated. The difference between these countries and the countries with low emigration in Western Europe is clear. Therefore, it is easy to select the countries with the highest emigration in this group. Selection of the group of *»new emigration«* is much more complicated. In this paper Italy, Portugal and Slovenia have been chosen as the representatives of the South and East European countries. It is simply impossible to get statistical data for migrations for many of the East European countries. Some of them were divided between different states, and others were included as

provinces in the major empires during period considered. Therefore, Slovenia has been chosen to represent the group of Eastern European countries. Slovenia was a part of Austria-Hungary until the end of World War I, and it was divided mostly between Yugoslavia and Italy in the interwar period. It is also a good example of a small country with high emigration.

The first four decades of the nineteenth century are not included in Table 1 due to the lack of reliable data. During this period emigration from Europe was relatively low compared with later periods. In the decades 1820-30 and 1830-40, according to United States immigration statistics, 106,508 and 495,688 immigrants were admitted from Europe to the United States, respectively. Almost all of them (98,5 per cent) were from Western and Northern Europe (Davie, 1936, 53). Unfortunately, there are no reliable statistics for particular European countries and have not been able to include the data in Table 1.

Mass emigration from Europe, in general, and from European countries with the highest emigration, in particular, during the period 1841-1940 is the first and most important conclusion from Table 1. Although it is impossible to analyze the situation in particular countries in the table in detail, the most important features of the European emigration are summarized below.

The second conclusion of Table 1 is the exception of the case of Ireland. It should be mentioned here that this concerns Catholic Ireland which was established as a republic in 1925. Population growth was very high in Catholic Ireland during the eighteenth and the first half of the nineteenth centuries. Ireland's population increased from about 1.25 million in 1700 to 8.295 million in 1845 when it reached a maximum and decreased steadily thereafter to 2.9 million in 1938 (Davie, 1936 and Reinhard, Armengaud and Dupaquier, 1968). The population decline was caused by the flood of emigration as a result of the relation of population to land and, consequently, ever-present food shortages and, especially, potato famine during the second half of the 1840's. Isaac concludes that for Ireland emigration was so advantageous and overwhelming that its possible disadvantages were of no importance (Isaac, 1947, 143). In Ireland, emigratory movement released population pressure caused by the early stages of demographic transition and an unfavorable economic situation. The case of Ireland is, probably, the only one in which population declined during the demographic transition.

Table 1: Net annual average migrations per 100,000 inhabitants for European countries with the highest emigration for the decades of the period 1841-1940.

Country	1841-50	1851-60	1861-70	1871-80	1881-90	1891-1900	1901-10	1911-20	1921-30	1931-40
11	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A. Countries of <i>old emigration</i> ^a										
Ireland ¹	-2097	-1939	-1497	-1307	-1552	-1067	-698 ^e	435 ^e	-727	29
Norway ²	-92	-189	-509	-395	-971	-272	833 ^e	248 ^e	-252	192 ^e
Sweden	-12	-74	-386	-316	-374	-365	-330	-74	-110	63
UK ³	-596	-608	-394	-300	-442	-150	-345	-248	-231	40
Scotland	81	-721	-365	-263	-564	-122	-570	-500	-800	-80
England	26	-164	-109	-86	-225	-18	-190	-160	30	240
Germany ⁴	-173	-250	-246	-162	-280	-69	-179	32 ^e	43	128
B. Countries of <i>new emigration</i> ^a										
Italy	-	-	-88	-97	-288	-455	-606	-271	-294	-37
Portugal	-	-	176 ^e	286 ^e	385 ^e	-265	569 ^e	703 ^e	-235	-99
Slovenia	-	-370	-270	-210	-380	-590	-640	-420	-460	-440

Notes:

^a emigration only;

¹ for the last two decades data for 1924-30 and 1931-39, covering outside Europe and Mediterranean;

² 1921-27 instead of 1921-30;

³ for the period 1841-1900 Great Britain plus Ireland;

⁴ 1910-14 instead of 1911-20 and 1931-40 instead of 1931-40;

^e 1846-57 instead of 1851-60 and 1857-69 instead of 1861-70.

Sources: For the period 1841-1900 Sundbårg's data, with the exception for Portugal 1861-90 and for Slovenia, cited from Erickson, 1976; United Nations, 1953; Wilcox and Ferenczi, 1929 and 1931; Carrothers, 1929; Thomas, 1972; Vogelink, 1965 and Reinhard, Armengaud and Dupaquier, 1968.

For other countries of *»old emigration«* it can be said that the basic reason for emigration was a desire for social betterment. Economic factors have always been the most important. They include general industrial and technological development, an influence of business depressions, a crop failure in agriculture, push of land scarcity and pull of virgin land, development of transportation facilities, a lack of profitable employment and labour redundancy at home and employment opportunity abroad, etc. However, they should be combined with non-economic factors as well. It is necessary to mention political conditions, the inducement of emigration by propaganda and voluntary organizations, kin group and chain migration, the promotion of emigration by private and semi-private assistance, and sometimes even a government action facilitating emigration as in case of the Great Britain.

In the second half of the nineteenth century industrial developments in England and Germany led on the decrease of emigration. Industrialization required a much larger labour force. It was the first sign that emigration from Europe would end. The end of emigration from Western and Northern Europe, represented by positive net migrations, came in the inter-war period. It was caused by general economic development, social and economic protection in the homeland, a declining birth rate as well as by the restrictive immigration policy in the traditional countries of immigration.

Western and Northern European countries had developed their own economies by the end of the demographic transition and were able to give work to their labour forces. In fact, these countries became the countries of immigration for the populations of Southern and Eastern Europe and after World War II even for the non-European immigrants as well.

The countries of *»new emigration«* took the lead in emigration from Europe at the end of the nineteenth century. The majority of these countries were much more backward and underdeveloped than Western and Northern Europe. Emigrants were predominantly unskilled and sometimes even illiterate workers. However, the causes of emigration were similar to the causes in Western and Northern Europe.

The basic difference between the two groups is probably the fact that South and East European countries had not developed enough prior to the inter-war period to be able to employ their populations

properly. Emigration from these countries did not end in the inter-war period. It simply shifted direction, and continental emigration from these countries became prevalent.

LONG-TERM ECONOMIC DEVELOPMENT AND EMIGRATION

Demographic transition in Europe coincides with unprecedented long-term economic development. The connections between the two processes are not only direct but operate through intermediate variables as well. Social institutions are the best examples of such variables. Industrialization has been the most important change in production structures of the economy. However, the key factor lies in the marked rise in labour productivity in agriculture (Kuznets, 1975). Rapid changes in production structures have been connected to successive technological innovations, economic scales of production and enterprise, occupational changes of the labour force, geographical location of the population, and the shifts towards the service sectors of the economy. S. Kuznets pointed out that the growth of consumption per capita was as great as that of total product per capita (Kuznets, 1975).

Modern technology and economic growth led to high levels of urbanization. Structural changes within the economy could not have taken place without internal and external migration as well. The migrations helped to break the ties between the participant in economic activity and his family origins. The migrant became more receptive to economic opportunities (Kuznets, 1975).

Demographic transition has always represented great challenge to society. It creates population pressure from higher population growth. Europe as a whole and European countries with the highest emigration, in particular, were fortunate to have the opportunity to relieve at least part of this pressure through emigration, mostly across the Atlantic Ocean. Today's underdeveloped countries do not have such an opportunity. Free mass emigration is no longer possible in spite of much greater population pressures in the majority of today's underdeveloped countries than ever existed in Europe. Quality migrations which mostly represent today's emigration from underdeveloped to developed countries are too small to have any larger effect on population pressure. Their influence on the economic development of backward countries is even negative because they represent a loss

of the educated labour force needed for the development of domestic economy.

What are the most important features connecting long-term economic development in Europe and its emigration? First of all, a great majority of European countries with the highest emigration as well as many other European countries have been transformed after substantial development into the countries of immigration. European historical evidence shows that the processes of modernization, economic development and social advancement transform emigrational countries into countries of immigrants. However, the nature of immigration can be and usually is changed.

Secondly, European experience also indicates that the process of emigration does not start in the most backward and isolated regions. Emigration gains momentum only if a certain level of development has been achieved. At the beginning, emigrants come from areas in earliest contacts with urban and commercial life (Erickson, 1972).

Thirdly, in many European countries rural-urban migrations preceded the emigration abroad. It was a kind of chain migration. In the first stage a rural migrant went to a town or city and after a certain time period, in the second stage, emigrated abroad.

Fourthly, skilled workers represented a significant proportion of emigrants from Western and Northern Europe. In a way, they set the precedent for today's brain drain.

CONCLUSION

It was argued in the paper that the criticism of the theory of demographic transition for neglecting to consider migration in demographic change is unacceptable. The theory of demographic transition focuses on the changes at the family and individual levels as the basic levels for reproductive decision making which developed during the process of modernization. It was never intended to explain migrations. However, the study of internal and external migrations during demographic transition is very important and should be given attention.

In Europe, the period of demographic transition coincides with the period of mass overseas emigration. About sixty million Europeans or roughly one fifth of the population increase emigrated overseas during the period 1800-1940. The highest

relative emigration was from Ireland, Norway, Sweden, United Kingdom, Germany, Italy, Portugal and Slovenia. The basic reason for emigration was a desire for social betterment. However, in some cases emigration was the only way to survive. The end of emigration from Western and Northern Europe came in the inter-war period as a result of general economic development, social and economic protection in the homeland, a declining birth rate, and restrictive immigration policies in the traditional countries of immigration. The end of emigration from the Southern and Eastern Europe, on the other hand, was postponed until the period after World War II.

Demographic transition in Europe is mostly the consequence of unprecedented long-term economic and social development. Furthermore, long-term economic development transformed a majority of Europe into the region of immigration. European historical experience also indicates that the process of emigration did not start in the most backward and isolated regions; instead rural-urban migrations usually preceded emigration abroad, and skilled workers represented an important proportion of the emigrants from Europe.

REFERENCES

- Carrothers, W. A., 1929, *Emigration from the British Isles*, Reprints of Economic Classics, Kelley, New York, 1966.
- Carr-Saunders, A. M., 1936, *World Population*, Barnes and Noble, New York.
- Coale, A. J., 1973, The demographic transition reconsidered. In: *International Population Conference, Liège, 1973*, International Union for the Scientific Study of Population, Vol. 1.
- Coale, A. J., and Watkins, S. C., eds., 1986, *The Decline of Fertility in Europe*, The revised proceedings of a conference on the Princeton European Fertility Project, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Davie, M. R., 1936, *World Immigration*, Macmillan, New York.

- Davis, K., 1963, The theory of change and response in modern demographic history, *Population Index*, 29, No. 4.
- Demeny, P., 1968, Early fertility decline in Austria-Hungary: lesson in demographic transition, *Daedalus*, 97.
- Easterlin, R., 1961, Influences in European overseas emigration before World War I, *Economic Development and Cultural Change*, 9, No. 3.
- Erickson, C., ed., 1976, *Emigration from Europe 1815-1914. Selected documents*, Adam and Charles Black, London.
- Erickson, C. J., 1972, Who were English and Scots emigrants to the United States in the late nineteenth century? In: Glass, D. V. and Revelle, R., eds., *Population and Social Change*, Arnold, London.
- Friedlander, D., 1969, Demographic responses and population change, *Demography*, 6, No. 4.
- Goldscheider, C., 1971, *Population, Modernization and Social Structure*, Little, Brown and Co., Boston.
- Isaac, J., 1947, *Economics of Migration*, Oxford University Press, New York.
- Jerome, H., 1926, *Migration and Business Cycles*, NBER, New York.
- Kirk, D., 1946, *Europe's Population in the Interwar Years*, Gordon and Breach, New York.
- Knodel, J. E., 1974, *The Decline of Fertility in German 1871-1939*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Kuznets, S., 1975, Population trends and modern economic growth - notes towards a historical perspective. In: United Nations, *The Population Debate: Dimensions and Perspectives*, Vol. I, New York.
- Levi-Bacci, M., 1971, *A Century of Portuguese Fertility*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

- Levi-Bacci, M., 1977, *A History of Italian Fertility*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Notestein, F. W., 1945, *Population - the long view*. In: Schultz, T. W., ed., *Food for the World*, University of Chicago Press, Chicago.
- Notestein, F. W., 1953, *Economic problems of population change*. In: *Proceedings of the Eighth International Conference of Agri-Economists*, Oxford University Press, London.
- Reinhard, M. R., Armengaud, A. et Dupaquier, J., 1968, *Histoire générale de la population mondiale*, Montchrestien, Paris.
- Schultz, T. W., 1978, *Migration: an economist's view*. In: McNeill, W. H. and Adams, R. S., eds., *Human Migration: Patterns and Policies*, Indiana University Press, Bloomington.
- Thomas, B., 1972, *Migration and Urban Development*, Methuen, London.
- Thompson, W. S., 1929, *Population*, *American Journal of Sociology*, 34, May 1929.
- United Nations, 1953, *Sex and Age of International Migrants: Statistics for 1918-1947*. *Population Studies*, No. 11, New York.
- United Nations, 1973, *The Determinants and Consequences of Population Trends*, Vol. 1, New York.
- Voglenik, D., 1965, *Razvoj prebivalstva Slovenije zadnjih dvesto let z jugoslovanske in evropske perspektive*, *Ekonomski zbornik*, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- Willcox, W. F. and Ferenczi, I., 1929 and 1931, *International Migrations*, Vol. I, *Statistics* and Vol. II, *Interpretations*, NBER, New York.

POVZETEK

**DEMOGRAFSKI PREHOD, EMIGRACIJA
DOLGOROČNI EKONOMSKI RAZVOJ:
DRŽAVE Z NAJVEČJO EMIGRACIJO V EVROPI***Janez Malačič*

Teorija demografskega prehoda je bila pogosto kritizirana zaradi zanemarjanja notranjih in zunanjih migracij tekom demografskega prehoda. Kljub temu, da je ta kritika neupravičena, saj je osnovni namen teorije prehoda pojasniti spremembe naravne reprodukcije prebivalstva v času prehoda, mora znanost posvečati študiju migracij v obdobju demografskega prehoda potrebno pozornost.

Redkost študij, ki bi povezovale problematiko demografskega prehoda in mednarodnih migracij, je avtorja vodila, da se je lotil študija povezanosti med demografskim prehodom, emigracijo in dolgoročnim ekonomskim razvojem na primeru evropskih držav z največjo emigracijo. Besedilo se ukvarja z obdobjem 1800-1940, statistični podatki pa se večinoma omejujejo na stoletje 1841-1940. Kljub ogromnim statističnim problemom je danes vsaj v grobem mogoče rekonstruirati podatke o emigraciji iz Evrope v obdobju demografskega prehoda njenega prebivalstva. V delu so prikazani podatki o povprečnih letnih neto migracijah na 100.000 prebivalcev za evropske države z največjo emigracijo in med njimi tudi za Slovenijo.

V Evropi običajno razlikujemo v obravnavanem obdobju države stare in države nove emigracije. Njihove zgodovinske izkušnje pa nas vodijo do naslednjih pomembnejših sklepov. Prvič, velika večina evropskih držav z največjo emigracijo je bila spremenjena po znatnem ekonomskem razvoju v države imigracije. Evropski primer kaže, da modernizacija, ekonomski razvoj in družbeni napredek spreminjajo državne emigracije v države imigracije. Drugič, evropske izkušnje kažejo, da se proces emigracije praviloma ne začne v najbolj zaostalih, omejenih in odročnih regijah. Za njegov začetek je potrebna določena raven razvitosti. Tretjič, v mnogih evropskih državah so migracije iz vasi v mesta ustvarile osnovo za kasnejše emigracije v tujino. Četrto, kvalificirani delavci so zavzemali pomemben delež emigracij iz Zahodne in Severne Evrope.

Kljub vsemu navedenemu pa evropski primer ne more biti zgled za reševanje problemov povezanih z demografskim prehodom v današnjih nerazvitih državah sveta. Ne glede na mnogo večjo prenaseljenost današnjih revnih nerazvitih držav, preprosto danes ni na svetu držav, ki bi bile pripravljene sprejeti omembe vredno količino imigrantov. Hkrati pa so tudi številke o obsegu prebivalstva nerazvitih držav tako velike, da mednarodne migracije ne morejo pomembneje zniževati prenaseljenost v teh državah.

SODOBNE EVROPSKE MIGRACIJE IN SLOVENIJA

Peter Klinar

Migracije štejemo za celovit mednarodni proces. Raziskovanja slovenskega izseljenstva se je tako treba lotevati s pomočjo različnih znanstvenih disciplin in interdisciplinarno, hkrati pa ga povezati s sodobnimi mednarodnimi migracijskimi tokovi in procesi. Ker so sodobne mednarodne migracijske razmere v raziskovalnih prizadevanjih pri nas malo prisotne, naj ta prispevek z vidika sociološke analize deloma izpopolni omenjeno praznino.

MIGRACIJSKI PRITISKI Z VZHODA PROTI ZAHODU EVROPE

V sedanjem času smo priča izredno hitrim družbenim spremembam, povezanim z razpadom socialističnih sistemov in prehajanjem socialističnih v postsocialistične družbe, ob hkratnem razpadanju zveznih držav in nastajanju novih nacionalnih držav. Te družbene spremembe potekajo z vojnami, nasilnimi etničnimi konflikti kakor tudi s poglobljanjem strukturalne krize v vzhodnih in srednjeevropskih družbah, kar odpira nove emigracijske tokove iz teh okolij. Proti Zahodu odhajajo ekonomski emigranti, ki iščejo delo, zaslužek in se umikajo pred grozečimi množičnimi pojavi revščine. Ker ekonomski emigranti z Vzhoda ne morejo na Zahod (specifične so razmere med nekdanjo Nemško demokratično republiko in Zvezno republiko Nemčijo), iščejo te kategorije emigrantov možnosti vstopa v imigrantske družbe kot kvaziazilanti (fiktivni proslci političnega azila, ki so dejansko ekonomski emigranti) ali v skrajnem primeru kot ilegalni emigranti. Na Zahod pritekajo kategorije vzhodnih imigrantov, ki se ukvarjajo z različnimi sumljivimi (prekupčevanje, prostitucija), pa tudi kriminalnimi dejavnostmi.

Zaradi nasilja v okoljih vzhodnih držav pa pritiskajo proti Zahodu prisilni politični emigranti, begunci ipd. Z Vzhoda pritekajo še druge kategorije emigrantov, npr.: beg možganov, združevanje etničnih manjšin živečih v diaspori z njihovimi izvornimi družbami (Nemci), obmejni in začasni migranti ipd. Čez Vzhod proti Zahodni Evropi

pritekajo tudi tranzitni migracijski tokovi. Remigracije na Vzhod so majhne. Vračajo se posamezniki, nasprotniki propadlega režima, ki so emigrirali zaradi političnih preganjanj in kategorije, ki začenjajo z zasebnimi storitvenimi dejavnostmi v njihovih izvornih družbah.

REAKCIJE ZAHODNIH MIGRANTSKIH DRŽAV PROTI IMIGRACIJSKIM PRITISKOM Z VZHODA

Nastajajo nove in nepričakovane migracijske razmere. V obdobju obstoja nekdanjih socialističnih držav so bile te (razen nekdanje Jugoslavije) zaprte za migracije na Zahod. Zahodne države so sprejemale predvsem oporečnike socialističnih režimov. Sedaj so se post-socialistične vzhodne družbe odprle za emigracije, zahodne države pa so se iz strahu pred grozečim množičnim navalom imigrantov z Vzhoda zaprle pred njimi. Zahodnoevropske države se tako soočajo hkrati z migracijskimi pritiski iz nerazvitih držav Tretjega sveta (z Juga) in hkrati z novimi migracijskimi pritiski z Vzhoda. Iz obeh smeri kljub zaprtosti imigrantskih držav pronicajo vanje kategorije ilegalnih imigrantov in kvaziazilantov, družinskih članov trajnejših kategorij imigrantov, strokovnjakov ipd. Družbene spremembe v vzhodnih emigrantskih družbah, povezane s številnimi konflikti, prenašajo te konflikte med imigrante, politika imigrantskih držav postaja zaradi tega do trajnejših imigrantov manj liberalna, kar vnaša med imigrante nemir in negotovost. So namigi v imigrantskih državah, da bi bile pripravljene nadomestiti imigrante z Juga, z različno kulturo od imigrantske, z imigranti z Vzhoda, katerih kultura je bližja kulturi imigrantskih držav. To pa ne vzbuja med trajnejšimi imigranti le negotovosti, marveč tudi medsebojno konkurenco in konflikte. Z množično ponudbo delovne sile z Vzhoda se imigrantskim državam odpirajo nove možnosti za selekcijo imigrantske populacije in hkrati za uveljavljanje integracijske politike selekcioniranih imigrantov s sodobnejšimi mirnimi in tihimi asimilacijskimi procesi.

Prihodi imigrantov z Vzhoda, čeprav so bili pripadniki istega naroda kot v Zahodni Nemčiji, so v imigrantskih državah vzbudili nerazpoloženje do njih, vidno v pojavih skrajnega etnonacionalizma, šovinizma, ksenofobije, diskriminacije in celo protiimigrantskih pogromov. Skrajne nacionalistične stranke so glasne in njihov vpliv ni nepomemben. Pod takšnim pritiskom domače javnosti se oblikuje migracijska politika zahodnih imigrantskih držav in še posebej tistih

držav, ki so geografsko najbližje Vzhodu in tudi predstavljajo tranzitno področje migracijskih tokov z Vzhoda proti Zahodu, kot sta npr. Avstrija in Italija.

Zahodna Evropa sprejema predvsem administrativne, omejevalne ukrepe, ki jih skuša uskladiti med imigrantskimi državami, za zaježitev migracijskih valov z Vzhoda. Pri tem je politika držav članic Evropske skupnosti divergentna. Za imigrante, pripadnike držav ES, velja svoboda gibanja znotraj ES, za imigrante iz nečlanic ES pa obstajajo nacionalne meje in omejitve gibanja znotraj ES. Sprejeti omejevalni ukrepi zadevajo administrativne mejne ovire, poostren nadzor na zunanjih mejah ES, usklajene kriterije za zapletene postopke podeljevanja azila, zaježitev imigrantov v tranzitu, sankcije, naperjene proti ilegalnim imigrantom in njihovim zaposlovalcem. Ti ukrepi so sicer kratkoročno učinkoviti, dolgoročno pa ne rešujejo problemov emigrantskih področij in migracijski pritiski se ne bodo zmanjšali. Dolgoročneje in učinkovitejše reševanje migracijskih problemov kaže nasloniti na mednarodne dejavnosti, povezane z ekonomskim razvojem, z razvojem sodobnejših političnih in socialnih sistemov, ki predstavljajo alternative mednarodnim migracijam na Vzhodu. Pri tem ne gre prezreti, da obstajajo mednarodna sredstva za preprečevanje in omejevanje nasilnih spopadov znotraj nastajajočih nacionalnih držav na Vzhodu in med njimi.

Politika zahodnih evropskih držav se oblikuje v naslednjih smereh: svoboda migracijskega gibanja znotraj ES za imigrante iz držav članic ES, ki temelji na evropski integraciji, in usklajevanje skupnih omejitvenih ukrepov za zadrževanje imigracij z Vzhoda. Hkrati pa ostajajo odločitve o vstopu, bivanju, delu, izgonu, pridobitvi pravic in državljanstva za imigrante iz držav nečlanic ES v pristojnosti nacionalnih držav ES, kar govori o obstoju različnih imigracijskih politik med evropskimi državami. O združevanju družin imigrantov odločajo lokalni organi imigrantskih držav. Omenjene različne politike imigrantskih držav in obstoj različno obravnavanih kategorij imigrantov upravičeno odpirajo probleme integracije zahodnih imigrantskih držav z vidika sodobnih migracijskih procesov.

Pri zadrževanju migracijskega vala z Vzhoda namenja Zahod srednjeevropskim postsocialističnim družbam vlogo odbijanja teh valov. Te države dobijo pomoč v obliki ekonomske pomoči, treninga delovne sile ipd., vključevanja v mednarodne organe, da pomagajo zadrževati imigrantski pritisk z Vzhoda. Krepijo svoje obmejne organe, usposablajo kadre za ukvarjanje z begunskimi problemi,

prirejajo svoje predpise o beguncih in ukrepe za omejitve imigrantskih vstopov po zahodnih vzorcih. Zahodna Evropa srednjeevropskim državam ne zapira možnosti za omejene, nadzorovane migracije na Zahod na ta način, da jim sporoča informacije o občasnih sezonskih in trajnejših zaposlitvenih možnostih, da sklepa z njimi bilateralne sporazume ipd.

Zahod se je znašel pred zapleteno dilemo: kako zaustaviti imigracijski tok z Vzhoda tudi s pomočjo srednjeevropskih držav, ne da bi se pri tem zavrl demokratični razvoj v teh emigrantskih družbah.¹

SLOVENIJA IN SODOBNE MIGRACIJE V EVROPI

Po prikazu sodobnih migracijskih tokov in procesov, povezanih z njimi, se zastavlja vprašanje o vlogi in možnostih Slovenije v teh dogajanjih. Zdi se, da geografski in politični položaj Slovenije določa njeno vlogo v migracijskih dogajanjih, ki je podobna vlogi srednjeevropskih postsocialističnih držav glede zadrževanja migracijskih pritiskov z Vzhoda proti Zahodu. Ta zaježitvena vloga, ki govori za močne imigracijske pritiske v Slovenijo, utegne biti še izpostavljena, saj poteka razpadanje nekdanje Jugoslavije z najhujšim nasiljem, vojno, grozodejstvi in nasilnim ustvarjanjem etnično čistih področij. Etnični konflikti in socialno-ekonomska kriza na tem področju bodo dolgotrajni, kar se bo odsevalo na pritok beguncev, preganjavcev in drugih kategorij prisilnih političnih in ekonomskih imigrantov, ki bodo bežali pred katastrofalnimi razmerami in emigrirali zaradi delovanja dejavnikov odbijanja in njihovih izvornih okolij, v katerih ne bodo videli možnosti za življenje v blaginji in prosperiteti. Ker biva v Sloveniji veliko število imigrantov iz drugih okolij nekdanje Jugoslavije, moremo v prihodnje pričakovati nadaljevanje procesov verižnih imigracij.

Ob močnih imigracijskih pritiskih v Slovenijo pa v prihodnje ni mogoče pričakovati izrazitejših emigracijskih tokov. Manj kvalificirane delovne sile Zahod v glavnem ne sprejema. Nekaj je možnosti za zaposlovanje v storitvenih dejavnostih pa detaširanih delavcev, sezoncev, kažejo se možnosti za manjše nadomeščanje in izpopolnjevanje dosedanjih količin imigrantov na Zahodu Evrope in tudi v prekomorskih deželah.

Kvote, ki jih bodo namenile imigrantske države emigrantskim državam za nove imigracije manj kvalificirane delovne sile, ne bodo velike. Še se bo nadaljevalo združevanje imigrantskih družin. Vendar

se za emigracije delovne sile iz Slovenije kažejo manjše možnosti, glede na to, da bodo znale imigrantske države po dramatičnih procesih razpadanja Jugoslavije in osamosvajanja Slovenije identificirati imigrante iz Slovenije, ki uživajo v Zahodni Evropi dokaj visok prestiž. Pri zamenjavah imigrantov z različno kulturo z imigranti, ki se zaradi kulturnih sorodnosti lažje prilagajajo na razmere imigrantske družbe, se odpirajo možnosti za množične emigracije iz Slovenije. Zaradi razvojnih razlik med Slovenijo in razvitim Zahodom, ki bodo še dalj časa očitne, obstaja nevarnost za nadaljevanje in povečevanje bega možganov iz Slovenije. Z razpadom Jugoslavije z nasilnimi konflikti se omejijo emigracijske možnosti iz Slovenije v prostor nekdanje Jugoslavije.

V bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati večjih remigracijskih tokov v Slovenijo.²

MIGRACIJSKA POLITIKA SLOVENIJE

Slovenija je pred zahtevno nalogo izoblikovanja svoje migracijske politike, v kateri se bo morala ob vključevanju v Evropo izveči iz položaja vmesne blažilne cone med Vzhodom in Zahodom ter se tesno povezati s svojimi trajnejšimi emigranti po svetu, hkrati pa biti zagovornica uveljavljanja sodobnih etničnopluralističnih odnosov med avtohtonim in imigrantskim prebivalstvom.

Pri omenjanju nekaterih izhodišč slovenske migracijske politike velja omeniti nujnost prizadevanj za usklajevanje te politike z imigrantskimi državami in sodelovanje z drugimi emigrantskimi državami. Treba bo razviti stike z različnimi mednarodnimi organizacijami, ki se ukvarjajo z migracijsko problematiko, in opraviti izbor iz sodobnih mednarodnih konvencij o migracijskih vprašanjih in vključiti njihova določila v slovensko zakonodajo. Slovenija kot imigrantska in emigrantska država bi mogla graditi svojo dolgoročno migracijsko politiko na povezovanju migracijskih vprašanj z razvojnimi in na iskanju alternativ mednarodnim migracijam.³

Slovenija postaja samostojna nacionalna država. Glede na stopnjo njene razvitosti, utrjenosti kulture naroda, bližino zahodnoevropskega družbenega prostora, zametkov civilne družbe, dosežene stopnje profesionalizacije bi lahko relativno hitro (v primerjavi z drugimi postsocialističnimi emigrantskimi družbami) prešla fazo klasičnega tipa nacionalne države in dosegla fazo modernejše nacionalne države. K temu razvoju jo silita njena majhnost in nujnost

vklučevanja v nadnacionalne integracijske procese. Uveljavljanje modernih značilnosti slovenske nacionalne države pa je odvisno tudi od zagotavljanja avtonomije imigrantskih manjšin in procesov tolerantnega etničnega pluralizma v Sloveniji ter od preseganja vloge Slovenije kot blažilke migracijskih tokov od Vzhoda proti Zahodu. Pri tem bodo odločilna dogajanja na Balkanu, na katera lahko Slovenija vpliva le v omejenem obsegu.⁴

V zgodnji fazi razvoja nacionalne države, v kateri je sedaj Slovenija, se kažejo pojavi nacionalizma, kar je značilno za večino post-socialističnih družb. Nastajajoča nacionalna država zagotavlja politično avtonomijo in preseganje inkongurence med političnim in kulturnim značajem naroda. Hkrati pa je težišče dogajanja osredotočeno na nacionalno državo, kar vpliva na migracijsko problematiko. V zgodnjem obdobju, ko nastaja nacionalna država, se odpirajo ugodni pogoji za sodelovanje s slovenskimi emigrantskimi skupnostmi po svetu, hkrati pa razmere za imigrante z drugih področij nekdanje Jugoslavije v Sloveniji niso ugodne.

Slovenski nacionalni državi se pri navezovanju stikov s slovenskimi emigrantskimi skupnostmi po svetu, ob spoštovanju njihove avtonomije odpirajo široke možnosti. Gre za odnose z vsemi kategorijami emigrantov (klasični in sodobni ekonomski emigranti, povojni politični) ter z različnimi generacijami emigrantov v vseh imigrantskih državah. Z osamosvojitvijo Slovenije in njenim spreminjanjem v postsocialistično družbo bi mogle pasti politične in ideološke ovire, ki so preprečevale stike političnih emigrantov z matično Slovenijo.⁵ Po osamosvojitvi Slovenije nastajajo v Sloveniji novi politični strankarski spori in Slovenci so sprti ter razdvojeni, kar velja tudi za slovenske emigrantske skupnosti po svetu in možnosti za sodelovanje med Slovenci v matični družbi in slovenskimi emigranti zaradi spremenjenih razmer niso dovolj izrabljene.

Do odkrivanja specifičnosti imigrantskih in zamejskih skupnosti, družbenih procesov, ki potekajo v teh okoljih, medsebojnih vezi in načinov sodelovanja z matično slovensko družbo bi bilo mogoče priti s poglobljenim dolgoročnejšim raziskovanjem.

Z nastankom nacionalne države po razpadu Jugoslavije in agresiji na Slovenijo se povečuje nerazpoloženje med avtohtonim prebivalstvom do imigrantov z drugih področij nekdanje Jugoslavije, naraščajo pojavi etnične distance iz političnih razlogov do imigrantov, pripadnikov srbskega in črnogorskega naroda, ki sta nasprotovala osamosvojitvi Slovenije in ki sta udeležena tudi v agresorskih napadih na Hrvaškem in v BiH.⁶

Nasilni razpad Jugoslavije, pojavi nacionalizma v zgodnjih obdobjih razvoja slovenske nacionalne države, povezani z ekonomsko-socialno krizo, so dejavniki, ki odpirajo etnično distanco in diskriminacijo do imigrantov z drugih področij nekdanje Jugoslavije. Ti imigranti doživljajo nenaden prehod od internih do mednarodnih imigrantov. V nekdanji Jugoslaviji so imeli kot notranji imigranti v formalnem smislu kot jugoslovanski državljani izenačene pravice z avtohtonim prebivalstvom, hkrati pa tudi priznane pravice za ohranitev njihove izvirne kulture. Z osamosvojitvijo Slovenije je bila večini omogočena pridobitev slovenskega državljanstva, tisti, ki tega niso hoteli storiti ali so jim bile zavržene prošnje, pa so postali tujci, s čimer so se jim omejile njihove pravice. Tujci pa morejo pridobiti slovensko državljanstvo in zaposlitve pod zapletenimi pogoji, saj ti predpisi ščitijo avtohtono prebivalstvo. Zaradi nastajanja novih nacionalnih držav na področju nekdanje Jugoslavije in divjanja vojn so imigrantom v Sloveniji onemogočeni stiki z njihovim izvirnim okoljem, svoboda njihovega gibanja je tako omejena, prizadevajo jih brezposelnost, omejena socialna varnost in pojavi diskriminacij. Pojavljajo se tudi problemi v zvezi z uresničevanjem njihovih posebnih kulturnih pravic. Ker slovenska ustava vsem zagotavlja svobodno izražanje narodne pripadnosti, gojenje izvirne kulture in uporabe jezika ter prepoveduje etnične diskriminacije in vzpodbujanje etnične, verske nestrpnosti in sovraštva, se Sloveniji nalaga obveznost, da premosti prehod od internih k mednarodnim imigrantskim razmeram z omejevanjem diskriminacijskih pojavov in z zagotovitvijo posebnih kulturnih pravic imigrantov ob spoštovanju načel tolerantnega etničnega, kulturnega pluralizma. To pa hkrati pomeni, da bi Slovenija mogla priznati imigrantom poseben manjšinski status in s tem omogočiti razvoj in delovanje imigrantskih etničnih skupnosti ter zgledno urediti probleme imigrantskih manjšin, kot to že v precejšnji meri velja za avtohtone etnične manjšine v Sloveniji. Težavni in dolgotrajni pa bodo naporji za ureditev razmerij z novimi nacionalnimi državami nekdanje Jugoslavije, ki zadevajo imigrante iz teh držav.⁷

Imigrantske etnične skupnosti se razlikujejo od avtohtonih. Imigranti pogosto bivajo bolj razpršeno, pritek novih imigrantov iste etničnosti je neenakomeren in se lahko povsem zaustavi. Maloštevilske skupnosti, ki nimajo intenzivnejših stikov s svojimi izvornimi družbami, se srečujejo s težavami v zvezi z možnostmi zadovoljevanja posebnih interesov imigrantov in lahko postopno odmirajo.

Slabotnejše imigrantske etnične skupnosti so omejene v prizadevanjih za ohranjanje in razvijanje izvorne kulture imigrantov, njihove institucije ne morejo tekmovati s privilegiranimi dominantnimi institucijami večinske, avtohtone etničnosti. V imigrantski družbi se neredko znajdejo številne kulturno različne in tudi maloštevilčne imigrantske etnične skupnosti, kar deprivilegira imigrantske kulture in jih omejuje v njihovem uveljavljanju. Ker se med imigranti pojavljajo procesi etnične stratifikacije, ti odsevajo tudi na različne možnosti posameznih imigrantskih kultur. Na splošno pa velja, da so imigrantske etnične skupnosti bolj podvržene asimilacijskim procesom in težavam v zvezi z opravljanjem svojih funkcij kot skupnosti avtohtonih etničnih manjšin. Zaradi vsega navedenega je potreno urejati zadeve imigrantskih etničnih skupnosti na poseben način, kar velja tudi za zagotavljanje posebnih pravic imigrantov.⁸

BEGUNCI V SLOVENIJI

Vojna na Hrvaškem in še posebej v Bosni in Hercegovini je povzročila, da se Slovenija srečuje z novo problematiko, tj. množičnim dotokom beguncev. Ti se zatekajo v Slovenijo zaradi katastrofalnih nevarnosti na področjih, kjer potekajo spopadi. Tam izgubljajo svoje premoženje, uničena so jim bivališča, bežijo pred poboji, masakri, nevarnostmi koncentracijskih taborišč in pred prisilnimi izgoni zaradi ustvarjanja etnično čistih območij. Njihov strah pred preganjanji dopolnjujejo pojavi revščine in nasilja. Begunci prihajajo v Slovenijo množično - kolektivno - pa tudi posamično, ko se zatekajo k svojim sorodnikom in znancem, ki bivajo kot trajni imigranti v Sloveniji. Begunci v Sloveniji so Muslimani in Hrvati, ki so žrtve nasilnih razmer in tarče groženj ter nasilja.

Slovenija sprejema begunce zaradi spoštovanja načel humanizma, pa tudi iz političnih razlogov, saj bežijo iz geografsko neoddaljenih področij in iz njihovih nacionalnih držav, ki so kot Slovenija nastale po razpadu nekdanje skupne zvezne. Slovenija nenehno opozarja mednarodno skupnost na izvore begunstva in zahteva mednarodne ukrepe, ki bi zavrli nadaljnje nasilje. Hkrati tudi opozarja na mednarodne razsežnosti reševanja begunskega problema na področju nekdanje Jugoslavije, ki predstavlja najbolj množični begunski pojav v Evropi po II. svetovni vojni. Slovenija se zavzema za mednarodno pomoč, saj sama ne zmore več prenašati bremen begunstva, in hkrati za zagotovitev pogojev, da bi se begunci mogli varno vračati v svoje izvorne družbe.

V začetnih obdobjih množičnega priliva beguncev se Slovenija ukvarja s težavnimi nalogami za zagotovitev nužnih življenjskih razmer zanje v zbirnih centrih in drugje. Če se bodo begunci dalj časa zadrževali v Sloveniji, se bodo pojavili novi zahtevni problemi njihove akomodacije na posebne razmere, aktiviranja, zaposlovanja, šolanja, reševanja konfliktov, dodeljevanja trajnejših zatočišč, organiziranja preseljevanja v druge družbe ipd.⁹

NAČELA ZA OBLIKOVANJE SODOBNE MIGRACIJSKE POLITIKE

1. Pospješevanje procesov, ki zagotavljajo etnično enakopravnost imigrantov in preprečujejo procese etnične stratifikacije, diskriminacije in drugih disjunktivnih procesov, kakor tudi procese vsiljene asimilacije. Med procese, ki zagotavljajo etnično enakopravnost, uvrščamo procese tolerantnega etničnega pluralizma - adaptacije, adaptacijske akulturacije in interkulturalizma.

2. Zagotavljanje pogojev za uveljavljanje avtonomnejših imigrantskih etničnih skupnosti, ki povezujejo imigrante z imigrantsko družbo in njihovimi izvornimi emigrantskimi družbami ter omogočajo zadovoljevanje posebnih potreb in interesov imigrantov, še posebej obstoja in razvoja njihove kulture. Uveljavljanje imigrantskih etničnih skupnosti ne glede na njihovo številčnost pomeni priznavanje posebnih pravic imigrantom, ki temelji na priznanem posebnem statusu imigrantske etnične manjšine.

3. Pravice imigrantov kaže graditi tako, da se preseže inkongruenca med njihovo socialno-ekonomsko vključevanje in politično izključenostjo. Vsem kategorijam imigrantov je treba zagotoviti kulturne pravice, da lahko uveljavljajo in razvijajo svojo kulturo in jezik, ki niso povsem identične s kulturnimi pravicami avtohtonih etničnih manjšin, živečih na etnično mešanih ozemljih, kjer jim je zagotovljena dvojezičnost. Trajnim imigrantom je potrebno zagotoviti politične, začasnim imigrantom pa razširiti socialno-ekonomske pravice. Ob prizadevanjih za omejevanje kategorije ilegalnih imigrantov se bo treba posvečati tudi postopkom, ki vodijo do legalizacije njihovega statusa. Tudi ilegalni imigranti morejo pridobiti nekatere pravice, ki jih varujejo pred grobimi oblikami izkoriščanja in nezaščitenosti.

4. Svoboda gibanja se uvršča med temeljna načela za urejanje sodobnih migracijskih gibanj. Družbe naj bi bile čimbolj odprte za izhode in vstopne ljudi, skladno z njihovimi individualnimi odločitvami. Večje svobode migracijskih gibanj ni mogoče doseči brez dolgoročnega mednarodnega razkrivanja vzrokov ekonomskih in političnih

množičnih migracij. Gre za postopno reševanje problemov razvoja nerazvitih, za iskanje alternativ ekonomskim migracijam in za umirjanje kriznih političnih področij ter za preprečevanje političnega nasilja. Svoboda gibanja zahteva odpravljanje najrazličnejših omejitev gibanja po svetu za pripadnike držav na eni strani ter omejevanje privilegijev prostorskega gibanja za pripadnike drugih držav na drugi strani. Svobodo gibanja kršijo različne oblike prisilnih (političnih) migracij, kjer individualne odločitve glede dejavnikov privlačevanja v imigrantske družbe ne prihajajo do izraza. Svoboda gibanja pomeni upoštevanje individualne presoje o dejavnikih odbijanja in privlačevanja v emigrantskem in imigrantskem okolju kot temeljev odločanja za migracije.

5. Emigrantskim družbam in okoljem je potrebno omogočiti, da zgradijo svojo migracijsko politiko in zagotovijo pogoje za njeno uresničevanje. To pa zahteva usklajevanje migracijskih politik med emigrantskimi in imigrantskimi družbami (okolji) ob upoštevanju interesov emigrantov oz. imigrantov. Ob tem ne kaže prezreti usklajevalnih naporov, med emigrantskimi družbami (okolij).¹⁰

SPREMEMBE MIGRACIJSKIH PROCESOV V EVROPI

Spremenjene razmere v Evropi, nastale z razpadom socialističnih sistemov in nastajanjem postsocialističnih družb preko dolgotrajnih in zapletenih socialno-ekonomskih in političnih kriz ter nasilnih konfliktov, vplivajo na predrugačenje migracijskih procesov v tem okolju. Sodobne mednarodne migracije zgublajo svoj prostovoljni značaj in vse bolj postajajo prisilne zaradi katastrof, ki jih prinašajo vojne, etnični konflikti in revščina. Konfliktne razmere omejujejo svobodo gibanja (npr. znotraj prostora nekdanje Jugoslavije). Svoboda gibanja pa je omejena tudi z zaprtimi ali priprtimi zahodnimi mejami pred grozečimi množičnimi migracijskimi pritiski z Vzhoda.

Zaradi naraščajočih prisilnih in vsiljenih migracij se zmanjšuje njihova organiziranost, vse več je ilegalnih imigrantov, kvaziazilantov in beguncev.

Po selekciji imigrantov s strani zahodnih imigrantskih držav in glede na dolgotrajnost krize na Vzhodu je mogoče pričakovati malo kratkotrajnih imigracij. Imigranti, ki bodo uspeli pridobiti imigrantski status, se ne bodo vračali v svoje izvirne družbe. Vsiljene remigracije utegnejo prizadeti nekatere kategorije kvaziazilantov in ilegalnih imigrantov.

Spremenjene razmere v Evropi pa ne omejujejo le svobode gibanja, marveč hkrati vplivajo tudi na omejevanje tolerantnejših etničnopluralističnih integracijskih procesov trajnejših imigrantov. V imigrantskih družbah narašča ksenofobija do imigrantov zaradi nepričakovanih migracijskih pritiskov na Vzhodu in zaradi bojzani pred prenosom etničnih konfliktov po imigrantih iz njihovih izvornih - emigrantskih - družb v imigrantske družbe.

Z razpadom socialističnih družb na Vzhodu in spreminjanjem v postsocialistične ter nastajanjem novih nacionalnih držav se je odprlo veliko novo emigracijsko področje, hkrati pa so konflikti med temi novimi nacionalnimi državami zaprli možnosti za medsebojna prostovoljna migracijska gibanja, ki so obstajala prej. Med vzhodnimi družbami potekajo le še prisilne migracije (begunci, preseljevanja).¹¹

USMERITVE MIGRACIJSKIH RAZISKAV

Sodobne mednarodne migracije so povezane s procesi globalizacije in nadnacionalnih integracij. Hkrati pa nacionalne države s svojimi migracijskimi politikami še močno vplivajo na mednarodna migracijska dogajanja.

Migracijske sisteme sestavljajo migracijska gibanja in struktura emigrantskih in imigrantskih družb, ki vpliva na dejavnike odbijanja in privlačevanja ter na migracijske odločitve. Gre za socialno-ekonomsko in politično strukturo ter kulturo in vrednote obeh družb. Na migracijska gibanja delujejo migracijska politika emigrantske in imigrantske družbe ter konjunktivni in disjunktivni mehanizmi okoli ene in druge družbe.

Sodobne migracijske raziskave se usmerjajo k raziskavam globalne strukture svetovnega sistema in procesov sprememb na tej ravni. V tem kontekstu se snujejo nacionalne in primerjalne raziskave.

To ugotovitev je treba upoštevati v zvezi z nadaljnjim načrtovanjem migracijskih raziskav v našem družbenem okolju. Slovenske emigracije in imigracije v Slovenijo so tesno povezane s sodobnimi družbenimi spremembami v Evropi, ki vplivajo na spreminjanje migracijskih procesov in sistemov. Posamezni segmenti migracijskih raziskav ne morejo mimo omenjenih globalnih mednarodnih okvirov. Ob zavzemanju za posvečanje večje pozornosti sodobnim migracijskim dogajanjem, vključenim v globalne okvire, se je še treba vprašati, katera teoretična izhodišča bi utegnila služiti migracijskim

raziskavam v Sloveniji in v katerih smereh bi bila ta raziskovanja ustvarjalna in zanimiva z vidika mednarodnih dosežkov.

Objektivne razmere slovenske družbe narekujejo njene raziskovalne usmeritve. Slovenija je majhna družba, ki se mora izrazito odpreti in intenzivno vključiti v mednarodne integracije. Njena majhnost in stopnja nerazvitosti po evropskih kriterijih jo silita, da hitro preživi tradicionalne oblike ravnokar nastale nacionalne države in pospeši procese njene modernizacije. To hkrati pomeni opuščanje preživelega problematičnega nacionalizma in izogibanje skrajnejšim, sovražnejšim oblikam nacionalizma. Dosedanji razvoj Slovenije v obdobju socializma in po njem bi lahko deloval pospeševalno v smeri učinkovitejšega obvladovanja zavor pri spreminjanju v postsocialistično družbo. Slovenija je hkrati izrazita emigrantska in imigrantska družba s številnimi migracijskimi izkušnjami. Zaradi geografskega položaja je na križišču: na robu Balkana in Zahodne Evrope, na stičišču različnih kultur.

Omenjene značilnosti Slovenije narekujejo uporabo načel oblikovanja sodobne migracijske politike, ki smo jih navedli v posebnem razdelku. Teoretična osmislitev teh načel, njihova aplikacija, skladno z globalnimi mednarodnimi dogajanjmi, zapleti z uresničevanjem ipd., pa sodijo med prihodnje raziskovalne usmeritve, ki zadevajo migracijske procese v spremenjeni Evropi in Sloveniji.

V Sloveniji bi lahko s poglobljenimi raziskovalnimi dejavnostmi prispevali k izoblikovanju povezav med slovenskimi zamejskimi skupnostmi in matično Slovenijo.

Prav tako bi mogel biti odmeven slovenski znanstvenoraziskovalni dosežek o družbenih procesih, ki zadevajo migrante. V mislih imamo kritično oceno različnih sodobnih oblik asimilacij (mirne, tihe, behavioralne, promocijske ipd.), ki učinkovito (z vidika dominantnih imigrantskih družb) nadomeščajo nekdanje prisilne oblike asimilacije. Prav tako se kažejo možnosti za temeljite raziskovalne presoje o različnih sodobnih disjunktivnih procesih, ki prizadevajo imigrante: od pojavov socialnih dezorganizacij, anomij, zapletenejših etnonacionalizmov do prikritih diskriminacij, različnih etničnih konfliktov in nasprotovanj do odkrite ksenofobije ipd. Družboslovje pozna nekatere načine in tehnike za preseganje teh procesov, npr. za omejevanje nasilnih konfliktov in za spreminjanje zaostrenih disjunktivnih procesov v blažje oblike.

Še posebej pa se zdi, da bi morali raziskovalne napore osredotočiti na proučevanja procesov etničnega pluralizma in interkulturalizma, mimo katerih slovenski emigranti in imigranti v Sloveniji ne

morejo. V družbenem dogajanju se v glavnem pojavljajo nerazvite oblike etničnega pluralizma - adaptacije, ki zahtevajo temeljito raziskovalno proučitev. Med dominantno kulturo in manjšinskimi kulturami potekajo enostranski, tudi vsiljeni procesi. Pojavi etnične stratifikacije so še močno zasidrani. Pota k razvitejšim stopnjam etničnega pluralizma - adaptacije - vodijo preko tolerance, večsmernih prostovoljnih komunikacij in zagotovljene enakopravnosti med avtohtono večino in imigrantskimi manjšinami. Etnični pluralizem v imigrantskih razmerah je mogoče dosegati z adaptacijsko akulturacijo, ki pomeni, da so imigranti seznanjeni s kulturo imigrantske družbe, sprejemajo nekatere njene elemente in se ji prilagajajo, hkrati pa ohranjajo in razvijajo svojo izvirno kulturo.

Hkrati z etničnim pluralizmom, ki lahko predstavlja le pasivne stike med kulturami, paralelizem, obstoj istovrstnih institucij, pa povzročajo sodobne razmere uveljavljanje procesov interkulturalizma s sodobno komunikacijsko tehnologijo, s katero se hitro širijo kulturni dosežki predvsem iz metropolskih centrov, hkrati pa se intenzivneje povezujejo nacionalne kulture, manjšinske kulture pa iščejo svojo avtonomijo. Gre za vzporednost procesov globalizacije, integracije in individualizacije, osamosvajanja. Teritorialno povezovanje postaja manj pomembno, uveljavljajo se procesi mobilnosti, migracij, fluktuacij. Sodobne komunikacije omogočajo povezovanje na temelju etničnih identitet (referenčnih skupin), kljub prostorski razpršenosti. Etničnosti segajo druga v drugo v genetičnem, funkcionalnem in v teritorialnem smislu, ko nastajajo etnično mešana področja. Tako nastaja interkulturalizem kot dinamičen, aktiven proces interakcij dvojnega kulturnega nihanja, večsmernih komunikacij, z odprtostjo glede oddajanja in sprejemanja, kar vodi do dialoga in nove sinteze. Procese interkulturalizma označujemo kot simultano neodvisnost, dvojnost v enotnosti, komplementarnost razlik. Interkulturalizem seveda temelji na etničnem pluralizmu (ohranjanju in razvijanju izvirne kulture in sprejemanju elementov drugih kultur ter prilagajanju nanje), ki ga razvija naprej skladno z razvojnimi tendencami postindustrijske informatične družbe.¹²

OPOMBE

- 1 Prispевki s konference: Migration Trends in the 90's Research Committee on Migration, ISA Lisbon, apr. 5-8, 1992:

- C. Withol de Wenden: Immigration Policies in European Countries Facing with the Double Pressure Coming from the East and South;

F. Copeland: East-West-Migration in the Post Cold War Period Its Impact on States Strategies and International Institutions;

- Report from the Ministers Responsible for Immigration to the European Council Meeting in Maastricht on Immigration and Asylum Policy;

- J. Blasche: Refugees from Eastern Europe, Migration Types and Migration System.

M. B. Rocha-trindade: Migration and The European Community after 1992, The Conference on Current Trends in Migration, RC Sociology on Migration, Utrecht, March 30, April 1, 1989.

G. Sciortino: Immigration from outside the EEC and Migratory Policies, XII. World Congress of Sociology, RC Sociology on Migration, Madrid, July 1990.

International Organisation for Migration, Annual Report 1990.

Migracije v Evropi, Time, New York, Cit. Sobotna priloga Dela, Ljubljana 21. XII. 1991.

R. Penninx: Prospects of Migration within the European Community after 1992, XII. World Congress of Sociology, RC Sociology on Migration, Madrid, July 1990.

- 2 P. Klinar: Postsocialist Societies, Ethnic Conflicts and Migration in Europe, Inter Congress 92, Research Committee Sociology on Migration, Migration Trends in the 90', April 6-8, 92, Lisboa.

M. Mesić: Hrvatsko izbjeglištvo u svetskom okviru, Migracijske teme 7, 2/91.

- J. Mucha: Cultural Minorities and the Majority Rule in Poland European Scientific Conference, ISCOMET, ECERS, Maribor, februar 3-5, 1992.
- 3 P. Klinar: Migracijska politika emigrantskih držav, Naši razgledi, 1/90, 12. 1. 1990.
- 4 A. Langer: Nationalism and Federalism in Europe Today, European Scientific Conf., ISCOMET, ECERS, Maribor, februar 3-5, 1992.
- T. Mayer: Razlikovati narod, etnos in demos, v: R. Rizman ur.: Zbornik: Študije o etnonacionalizmu, Krt, Ljubljana, 1991, str. 109-144 .
- 5 Raziskovalni projekt: Slovenske skupnosti po svetu in Slovenija, Inštitut za družbene vede FDV, Ljubljana 1991
- 6 Slovensko javno mnenje 91/2, Inštitut za družbene vede FDV, Ljubljana 1991.
- Raziskava Slovensko javno mnenje 1990/2, Center za raziskovanje javnega mnenja RI FSPN, Ljubljana 1990.
- P. Klinar: O mednacionalnih odnosih v Sloveniji, Avtohtoni in imigranti, Teorija in praksa 3-4/91, str. 370-383.
- 7 P. Klinar: Ekonomski, socialni in politični položaj imigrantov, Kolokvij o problemih človekovih pravic v Republiki Sloveniji, Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin v sodelovanju s Sekretariatom Sveta Evrope, Ljubljana, 10. 6. 1992.
- Ustava Republike Slovenije, čl. 61, 62, 63, 14, Uradni list RS, str. 31/91 (letnik 1).
- 8 J. Rex idr. ed.: Immigrant Associations in Europe, Gower, Aldershot 1987.
- P. Klinar: Imigrantske etnične skupnosti v sodobnih razmerah, Nova revija X, 107/1990, str. 429-444.

- 9 Prispjevki s konference: Migration Trends in the 90', Research Committee on Migration, ISA, Lisboa, april 5-8, 1992: - A. Richmond: Sociological Perspective on Refugee Movement; - R. Rogers: The Global Refugee Situation; - D. Wong: Flight vs. Forced Migration.
- P. Janjić: Izbjeglice, azilijanti i problemi ostvarjenja ljudskih prava, Revija za sociologiju, 20, 3-4/1989.
- 10 W. Wilson: Shifts in the Analysis of Race and Ethnic Relations, v: J. Short ed.: The State of Sociology, Sage London, 1981, str. 108-113.
- J. Rex: Race and Ethnicity, Open Univ. Press Milton Keynes, Stratford 1986, str. 119-136.
- P. Klinar: Nacionalno vprašanje v dobi (post)moderne, Družbo-slovne razprave, 8/1989, str. 149-154.
- A. Portes: Contemporary Immigration, International Migration Review, 87/1989, str. 606-637.
- J. Rex idr., ed.: Immigrant Associations in Europe, Gower, Aldershot 1987.
- Zig Layton Henry: The Political Rights of Migrant Workers in Western Europe, Sage, London 1990.
- P. Klinar: Uresničevanje pravic različnih kategorij imigrantov, RI FSPN, Ljubljana 1990.
- W. R. Brubaker ed.: Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America, Univ. Press of America, New York 1989.
- M. Mešič, E. Heršak: Evropa, integracija i (jugoslovenske) migracije, Migracijske teme 5, 1/89, str. 5-20.
- A. Zolberg: The Next Waves, Migration Theory for a Changing World, International Migration Review, vol. 23, 87/89, str. 403-430.

- 11 P. Klinar: New Migration Path in the Post-Decade, Research Committee on Migration ISA, Dubrovnik Conference, June 14-16, 1985.
  - 12 J. Blasche: Refugees from Eastern Europe, Migration Types and Migration System, research Committee on Migration, ISA, Migration Trends in the 90', Lisbon, april 5-8, 1992.
- Y. Kim, W. Gudykunst: Cross Cultural Adaptation, Sage, London 1988.
- A. Richmond: Immigrant Adaptation in a Postindustrial Society, v: M. Kritz, C. Keely, S. Tomasi ed.: Global Trends in Migration, Center for Migration Studies, New York, 1983, str. 298-319.
- J. Berry, U. Kim, P. Boski: Psychological Acculturation of Immigrants, Sage, London 1988, str. 62-89.
- Z. Mlinar: Globalizacija, deteritorijalizacija i kulturni identitet, Kulturni radnik, 3/90, str. 5-29 - P. Klinar: Od etničnega pluralizma k interkulturalizmu, Migracijske teme 7, 1/91, str. 29-45.

ABSTRACT

**CONTEMPORARY EUROPEAN
MIGRATION AND SLOVENIA**

Peter Klinar

This treatise introduces a description of the categories of economic, political and other types of emigrants who, since the disintegration of the socialist regimes of Eastern Europe and the conflict-ridden birth of new nation states, have been pressing towards Western Europe. The Western European immigrant countries are protecting themselves against immigration pressure from the East through harmonized, administrative, limitational measures which are effective in the short term but do not, in the long term, resolve the problems which stimulate emigration in the

East. The Western countries receive vital support for these measures through the public's indisposition towards new immigration pressures. These pressures also have an influence on the uncertainty experienced by permanent immigrants in Western countries. The immigrant Western countries assign to the Central European, post-socialist states the role of checking the migration waves towards the West.

The migration policy of the EC is divergent; it allows citizens of EC countries freedom of movement, something which does not apply for citizens of non-member countries. For these people immigration limits are in effect and are determined by the nation-state members of the EC. This divergence raises problems of integration in the Western immigrant countries.

The position of Slovenia is similar to that of other Central European countries with regard to the checking of emigration waves arising from the East. Due to the violence accompanying the dissolution of the former Yugoslavia, numerous categories of forced immigrants are coming to Slovenia, while on the other hand no distinct emigration possibilities are clear for Slovenia apart from the undesired brain drain. In conjunction with considerations on the migration policy of Slovenia, the hypothesis has been put forward of the possibility of a rapid transition from a traditional to a more modern nation state, creating the conditions for the establishment of ethnic pluralism in relationships between the indigenous and immigrant inhabitants. In the early period of the development of the Slovene nation state, favorable conditions for cooperation with Slovene emigrant communities throughout the world are arising; however, conditions for immigrants in Slovenia in this period are not favorable, as with Slovenia's gaining of independence they are experiencing a transition from being internal to international immigrants. This section completes the description of the specificity of immigrant ethnic communities which must be considered in the formulation of a Slovene migration policy and in the assuring of special rights to immigrants. The treatise presents certain problems of refugees in Slovenia who, having fled the areas of military conflict in Croatia and particularly in Bosnia and Herzegovina, are searching for a haven in Slovenia en masse.

Among the general principles for the formulation of a contemporary migration policy, the following are mentioned and clarified: ethnic equality with tolerant ethnic pluralism, the autonomy of immigrant ethnic communities, the rights of various categories of

immigrants, freedom of movement and limitation of forced migrations, the possibility of establishing a migration policy in emigrant countries and the necessity of harmonizing migration policies between emigrant and immigrant societies.

Current conditions combined with the events in Eastern Europe are opening a new area of emigration in the East, changing the character of migration processes, which are losing their voluntary nature, limiting freedom of movement, preventing the organization of migrations and their temporary nature, and hindering the development of the processes of ethnic pluralism among permanent immigrants.

In the section on future orientations in migration research an emphasis emerges on the inclusion of national and comparative studies in the context of global social events which reflect international migration processes. In light of this it appears appropriate to link Slovene migration research with contemporary changes in Europe. From an analysis of the character of Slovenia it follows that for this country the aforementioned principles are useful in the formulation of migration policies which will represent the starting point for further research. Future research activity could continue to be directed towards determining the connections between Slovene emigrants, indigenous Slovene communities abroad and the homeland country of Slovenia, towards a critical investigation of the assimilation and disjunctive processes and towards the study of the processes of ethnic pluralism and interculturalism.

VREDNOTE ZDOMSKE LITERATURE

Denis Poniž

Pričujoče razmišljanje ne želi do vseh podrobnosti razdeliti problema, za katerega se zdi, da z vso resnostjo trka na naša vrata. Zapletenost problema, nedostopnost do vseh podatkov in metodološke praznine dovoljuje zgolj njegovo okvirno evidentiranje. Duhovno zblizanje, nemara tudi previdna združitev treh Slovenij, matične, »zamejske« in zdomske ali emigrantske, je posledica znanih političnih sprememb, ki so del planetarnega procesa, v katerem izginja totalitarni politični sistem, ki je »proizvedel« tudi slovensko literaturo v eksilu, slovensko zdomstvo, opremljeno z mračnim znamenjem »politične emigracije«. A če so imeli nekateri drugi vzhodnoevropski narodi (in njihovi režimi) drugačen odnos do svoje emigrantske literature, to velja predvsem za Poljake in posebej Madžare, pa je bila naša zdomska (in v veliki meri tudi »zamejska«) literatura dosledno anatemizirana. Prelom s tako miselnostjo pa ni mogoč preko noči in tudi ne z dekretom; gre za duhovno osvobajanje naroda, ki je že tako ali tako zgodovinsko prevečkrat travmatiziran. Vprašanje literature v njem pa ima, kot je pokazal Dušan Pirjevec v razpravi *Vprašanje o poeziji* (1969, v knjigi 1978) za slovenski narod hic et nunc globlje razsežnosti, kot pa smo pripravljeni priznati, kadar se gibljemo na »socialnopolitičnem« nivoju. Verjetno velik del, če ne kar vse zapisano v tej razpravi na svoj način velja tudi za zdomsko literaturo.

Posledica domala pol stoletja neprodušno zaprtih duhovnih meja med matično in zdomsko Slovenijo je dvojna: na eni strani sta se matična in zdomska literatura razvijali druga mimo druge, prva veči del v opoziciji do režima in njegovih domislic, druga v zagrenjenem razočaranju, bolečini in domotožju in pragmatičnemu prilaganju novim okoljem, vendar bolj ali manj v zaprtem krogu, ki ga je določala pripadnost jeziku, obe pa brez pravega vedenja o drugi, morda je tu zdomska literatura v prednosti, saj je matični tisk prihajal do nje, a brez tistega živega, polemičnega in neinstitucionaliziranega »ozadja«, ki ustvarja pravo kulturnopolitično klimo. Eden od zdomskih avtorjev je podpisnemu sam zaupal, da so »brali med vrsticami« tudi tam, kjer je bilo to nepotrebno, npr. v liriki.

Obe slovenski literaturi sta tako razvijali svoja modela in znotraj teh modelov tudi recepcijo s svojimi bralci. Pri zdomski literaturi je opazen - to je pokazala tudi razstava Slovenski tisk v zdomstvu po letu 1945 v Narodni in univerzitetni knjižnici junija 1991 - delež periodike, ki je nemalokrat nadomeščala dražji in zapletenejši tisk in distribucijo knjig. Prevladujejo poezija, krajša proza, memoaristika, esej, feljton, črtica, manj je romanov in še manj dram; avtorji obeh zvrsti so predvsem iz tistih generacij, ki je že doma gojila ta žanra. Matična literatura - ob znanem deležu in pomenu poezije - po letu 1945 intenzivno razvija tudi roman in dramske zvrsti; posebej dramski jezik je odločilnega pomena pri spreminjanju jezikovnih standardov, saj najprej sprejema in preizkuša jezikovne novosti. Nasprotno pa jezik zdomske literature - po logiki svojega sobivanja z drugimi jezikovnimi in kulturnimi modeli sprejema semantične in sintaktične prvine teh jezikov in kulturnih okolij. Tudi literarna tematika se vedno bolj prilagaja tem okoljem, črpa iz njih in v tem pogledu postaja nedvomno del teh nacionalnih kultur. Znotraj zdomske literature pa lahko zaznavamo tudi razlike, ki izvirajo iz pripadnosti tej ali oni generaciji. Generacija, ki je prišla v eksil v ustvarjalnem obdobju, je v literaturi reagirala drugače, od avtorjev, ki so v eksil odšli v otroški dobi; spet drugače je z avtorji, ki so se v eksilu rodili, kot drugi ali celo kot tretji rod. Posebne probleme opazimo pri avtorjih, ki so v tujino odšli kasneje, ne samo kot »politična«, marveč tudi kot ekonomska emigracija. Razlike so tudi v geografski oddaljenosti od matice; problemi zdomskih avtorjev, ki živijo v Evropi, so drugačni od tistih, ki živijo v južni Ameriki ali na Daljnem vzhodu, etc., etc.

»Točka približevanja«, ki nikakor ni »točka združitve«, je za slovensko literaturo vsekakor zelo blizu, nemara smo jo že dosegli. To pomeni, da bo tudi zdomska literatura postala del slovenske literarne zakladnice in del kulturnega izročila, ki konsistira sleherni sodobni narod. Značilno pa je, da zdomski tisk še ni dostopen v knjigarnah matične Slovenije, ni še postal del vsakdanje duhovne zavesti. Knjige in periodika - če izvzamemo za to zadolžene institucije - prihaja še vedno po prijateljskih kanalih. Vprašanje je, koliko časa bo še trajalo to nevdržno stanje, redki reprinti (Tine Debeljak st. in ml., Jurčec) ali natisi izvirnih knjig v matični domovini (Žohar, Pribac) ali poročila v periodiki ne morejo nadomestiti recepcije, ki je *conditio sine qua non* vsakega resnega literarnoteoretičnega in zgodovinskega vrednotenja.

Politične spremembe v matici pa vplivajo tudi na recepcijo slovenske povojne literature, ki je nastajala v matici. Mnoge sporne literarne vrednote, podprte z ideologijo bo treba postaviti na mesto, ki ga v resnici zasedajo. Hkrati pa bo prišlo do mnogih drugih sprememb, ki jih je Janko Kos v uvodu svojega razmišljanja *Slovenska književnost in slovenska država (list iz dnevnika)* označil z besedami: »Premišljam, kakšne posledice bo imel nastanek lastne slovenske države za slovensko literaturo, in sem negotov. Ali se bo dejstvo, da je zdaj prvič v zgodovini večina slovenskih dežel povezana v državno organizacijo s svojim lastnim centrom, tako da bo od drugih držav oddaljena s praviimi državnimi mejami, kaj poznalo na notranji podobi književnosti, ki je že nekaj stoletij obstajala v drugačnih sociopolitičnih okvirih? (...) Lastna država utegne vplivati na t. i. slovenski »narodni značaj«, na profile socialnih slojev, na samozavest različnih elit in na razmerja med njimi - in tudi literati so po svoje ena teh elit.« Tudi tu so zapisane ugotovitve, ki na svojski način zadevajo zdmsko literaturo, se sprašujejo po prevrednotenju njenih vrednot in po nujnosti zgodovinskih osvetlitev literarnozgodovinskih in teoretičnih problemov, ki se jih doslej ni lotil nihče.

V tako prelomnih in razviharjenih časih so edini kriteriji, ki ustrezno opisujejo različne tipe literature, tudi v medsebojnem učinkovanju, strokovni kriterij. S temi kriteriji smo tudi do zdaj skušali modelirati sodobno slovensko literaturo in to mimo ideološko dirigiranih želja in ukazov (v obliki bolj ali manj jasnih namigov). Ker podpisani sodi med tiste slovenske literarne teoretike, ki si ni naredil ne položaja, slave in ne bogastva prisluškujoč tem in takim namigom, ne vidi nobenega razloga, da strokovnih kriterijev ne bi uporabil tudi pri pregledovanju zdmske literature. Takšen opis »zdmskega literarnega modela« v celoti in po posameznih delih pa je mogoč samo ob poznavanju posebnih pogojev, v katerih je ta literatura nastajala. Hkrati se moramo zavedati, da je sleherna sodba o tej literaturi produkt naše lastne pozicije, da torej ni mogoče govoriti o nekakšnih »objektivnih« sodbah, ki bi bile neodvisne od pogojev, v katerih nastajajo. Vse to je pomembno zato, ker se pojavljajo mnenja, da bi morali zdmsko literaturo apriori vrednotiti pozitivno, zato pač, ker je »zdmska«. pri tem naj bi bile estetske vrednote te literature - podobno kot ideološko razumljeni matični literaturi - potisnjene v drugi plan.

Sistematični pregled zdomske literature, seveda tudi ob upoštevanju kritičnih sodb literarnih kritikov, teoretikov in zgodovinarjev, ki so spremljali to literaturo v času njenega nastajanja in v njenem okolju, bo šele dovolil estetsko vrednotenje posameznih avtorjev in del v okvirih »slovenskega« modela. Zdi pa se, da je to edini smiselni način, ki bo ideologije enkrat za vselej zamenjal z neobremenjenim strokovnim pristopom.

POROČILA

IN RAZMIŠLJANJA

REPORTS

AND REFLECTIONS

**DRUGO SREČANJE
RAZISKOVALCEV IZSELJENSTVA,
OPČINE 8.10.1993**

Majda Kodrič

V petek, 8. oktobra 1993, se je v Prosvetnem domu na Opčinah pri Trstu - v organizaciji Odseka za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu - odvijalo 2. Mednarodno znanstveno srečanje raziskovalcev izseljenstva. Medtem ko je bilo lansko prvo tovrstno srečanje namenjeno vsestranskemu ugotavljanju in presojanju dotlej opravljenega dela na področju proučevanja slovenskega izseljenstva, je bilo letošnje osredotočeno na temo izseljevanje Slovencev; pomen, vzroki in potek izseljenskih procesov na Slovenskem. Predvideni niz zaporednih letnih srečanj naj bi namreč postopoma zaobjel razne temeljne aspekte izseljenske oziroma priseljenske problematike ob upoštevanju različnih pogledov, metodoloških pristopov in dosežkov v okviru posameznih strok. Tako zasnovana srečanja naj bi predstavljala priložnost za skupno preverjanje razvoja izseljenskih študij na Slovenskem, za vzajemno izmenjavo izkušenj in stališč ter hkrati za opredeljevanje še odprtih vprašanj na interdisciplinarni ravni in skupno iskanje novih poti na tem raziskovalnem področju.

V skladu s temi smotri je letošnje srečanje zajelo 15 referatov raziskovalcev iz več strok, ki so temo izseljenskih procesov obravnavali z različnih vidikov, na podlagi raznolikih virov in navezujoč se na tipološko, časovno ter prostorsko različne izseljenske procese. Prispevki so bili razporejeni v štiri diskusijske sklope. V prvem referatu je Matjaž Klemenčič podal pregled raziskav izseljenskih procesov na Slovenskem v primerjavi s proučevanjem izseljenstva iz drugih področij bivše Avstroogrške monarhije. Na izseljenske procese iz posameznih predelov slovenskega ozemlja sta se osredotočila Darko Friš in Mihael Kuzmič, prvi s prispevkom o izseljevanju iz Spodnje Štajerske v času pred prvo svetovno vojno, drugi pa z referatom o izseljevanju iz Prekmurja v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno. Barbara Suša je v svojem prispevku prikazala razsežnosti in pomen teme izseljenstva v slovenski književnosti 19. stoletja. Majda Kodrič

pa je obravnavala stališča slovenskih misijonarjev v Severni Ameriki glede priseljevanja rojakov v Novi svet. Razen prvega, so tudi zgodovinski referati tega sklopa izhajali iz tiskanih virov, to je iz slovenskega časopisja.

V drugem sklopu prispevkov je najprej Nives Sulič prikazala razsežnosti in problematiko izseljevanja iz Bele Krajine. Ostala dva referata sta bila bolj teoretsko usmerjena. Tako je Marjan Drnovšek poudaril raznolikost vzrokov izseljenskih procesov, ki jih ni pogojevala le potreba po preživetju, ampak tudi subjektivno stremljenje po izboljšanju življenjskih pogojev. Aleksej Kalc pa je svoja razmišljanja osredotočil na problem izseljenske izbire, pri čemer je izpostavil alternativo med namenom izseljenca, da bi se zgolj začasno oddaljil od izvornega kraja, in odločitvijo za dokončno ločitev od njega.

Popoldanski del srečanja je bil uveden s prispevkom Irene Mislej, ki je obravnavala izseljenske procese v Južno Ameriko na podlagi virov za kulturno zgodovino tam živečih slovenskih izseljencev. Problem tolmačenja izseljenskih avtobiografskih virov pa je zlasti prišel do izraza v referatu Brede Čebulj-Sajko o refleksijah izseljenca na čas njegovega odhoda v tujino. Rozina Švent pa se je v svojem prispevku navezala na usodo slovenskih beguncev, ki so se ob koncu druge svetovne vojne umaknili skupaj z domobransko vojsko v Avstrijo. Vera Kržišnik-Bukić pa je z raznih vidikov prikazala slovensko izseljevanje na Hrvaško.

V okviru zadnjega sklopa referatov je najprej Milena Bevc prikazala značilnosti sodobnega slovenskega izseljevanja, tako imenovanega »bega možganov«. Pavel Stranj je v svojem prispevku o povojnem izseljevanju Slovencev v Italiji posebej opozoril na pomanjkljivo uporabnost italijanskih popisnih podatkov kot statističnega vira pri proučevanju te problematike. Milan Bufon pa je na podlagi ankete, izvedene na Goriškem, prikazal prostorsko mobilnost obmejnega prebivalstva, ki v tem prostoru predstavlja dejavnik prekomejnega povezovanja.

Referati in plodna diskusija, ki se je ob njih razvila, so odražali kompleksnost problematike slovenskega izseljenstva, hkrati pa so pripomogli k jasnejšemu opredeljevanju nekaterih še odprtih vprašanj. Nasploh je srečanje izpričalo znaten napredek in razmah slovenskih migracijskih študij zlasti v zadnjih letih. S tem pa je bila tudi ponovno dokazana koristnost dosedanjih dveh in predvidenih vsakoletnih srečanj slovenskih raziskovalcev izseljenstva.

RAZISKOVANJE SLOVENSKEGA IZSELJENSTVA: POGOJI IN KRITERIJI

Janja Žitnik

Uvod

Svet za znanost in tehnologijo Republike Slovenije je na svoji seji dne 26. novembra 1992 sprejel dokument Izhodišča in usmeritve nacionalnega raziskovalnega programa (IUNRP). V tem dokumentu je izpostavljen pomen nacionalnih znanosti, ki se morajo kot prvina narodne samobitnosti razvijati ne glede na velikost naroda (pri tem bi dodala, da je pri majhnih narodih glede na njihovo večjo narodno ogroženost razvoj teh znanosti tem bolj pomemben) in ne glede na obdobja izjemnih gospodarskih težav (IUNRP, str. 2-3).

Interdisciplinarno raziskovalno področje Slovensko izseljenstvo vsekakor sodi v okvir nacionalnih znanosti. Zaradi deficitarnosti znanstvenih rezultatov na področju slovenskega izseljenstva in vse bolj zaskrbljujočega odtoka slovenskih strokovnjakov v tujino (»beg možganov«) je v Sloveniji zanimanje za tovrstne raziskave ter zavedanje o njihovi neizogibnosti v zadnjem času doživelo očiten preporod, kar je med drugim spodbudilo oživitvev in kadrovske okrepitve Inštituta za slovensko izseljenstvo, osrednjega strokovnega jedra na tem področju. Žal pa se je po nekaj letih interes države za to področje znanosti, ki je seveda trajnega pomena za ohranjanje narodne samobitnosti na eni strani ter razvoja t.i. nematerialne produkcije (šolstva, uspešnega delovanja vladnega resorja za Slovence po svetu, oblikovanje nove slovenske izseljenske politike) na drugi strani, izkazal kot izredno kratkotrajen, o čemer bo več govora v 3. točki. Znanje, ki nastaja v okviru raziskovalnega dela na tem področju, se uspešno prenaša na osnovno-, srednje- in visokošolske učitelje, ki so že sami zaznali nedopustno praznino v svojih učnih načrtih, kar zadeva obravnavo izseljenske problematike. Neposredno se to znanje prenaša tudi na učence, dijake in študente, ki hodijo na strokovne konzultacije k našim raziskovalcem in mentorjem. Poleg njegove nepogrešljive vloge v izobraževalnem procesu je uporabni cilj raziskovalnega dela na tem področju tudi prenašanje tega znanja v

politiko, kar se zlasti odraža v sodelovanju z vladnim resorjem za Slovence po svetu.

Naslednja pomembna razsežnost pospešenega sistematičnega raziskovanja slovenskega izseljenstva je vzpostavljanje novih povezav med Slovenci na tujem z njihovo matično domovino. Zaradi usodnega pomanjkanja interesa, med drugim tudi znanstvenega, s strani matične Slovenije, so se naši izseljenci dolga desetletja počutili bolj ali manj odrezane od prve domovine. Možnosti za sodelovanje, zlasti na raziskovalnem področju, je bilo do nedavnega mnogo manj kot danes, saj tako Inštitut za slovensko izseljenstvo kot posamezni raziskovalci iz drugih institucij v zadnjih letih tesno sodelujejo z večino raziskovalcev sorodnih strok iz vrst slovenskih izseljencev. Poudariti pa je treba, da v tujini praktično ni raziskovalcev slovenskega izseljenstva, namreč takih, ki bi se posvečali izključno ali vsaj pretežno tej problematiki, in zato tudi ni nobene tuje znanstvene revije za področje slovenskega izseljenstva, o čemer bo še govora.

Univerzalnost kot kriterij za ocenjevanje
znanstvenoraziskovalnih projektov in
opravljenega raziskovalnega dela

Kriterij univerzalnosti oz. nadnacionalnosti je v primeru nacionalnih znanosti le delno uporaben. Odločilen je lahko le pri teoretskih raziskavah in tistih segmentih empiričnih nacionalnih raziskav, ki so uporabni za primerjalne raziskave.

Raziskovalno področje Slovensko izseljenstvo je seveda nadnacionalno v smislu vloge in potencialne uporabnosti slovenskih znanstvenih dognanj v okviru razvoja znanosti dežel priseljevanja, vendar je zanimanje za takšen pretok raziskovalnih rezultatov zaradi sorazmerno majhne zastopanosti slovenskih izseljencev v posameznih deželah priseljevanja v primerjavi z mnogimi drugimi narodi še zelo nerazvit. Ne zadostno financiranje raziskovalnega dela naših raziskovalcev v tujini ter njihove udeležbe na tujih znanstvenih posvetovanjih povzroča še nadaljnjo hromitev tovrstnega pretoka znanja.

Kljub slabo razviti organiziranosti obstoječega mednarodnega znanstvenega sodelovanja na tem področju, pri kateri imajo raziskovalci slovenskega izseljenstva kot pripadniki majhnega naroda v realnem obsegu tudi majhen vpliv, pa so zaradi znanstvene relevantnosti rezultatov svojega raziskovalnega dela ti raziskovalci včlanjeni

v različne tuje mednarodne znanstvene ustanove, ki delujejo v okviru njihovih ali sorodnih strok. Občasno štipendiranje študijskih poti in raziskovalnega dela v tujini s strani teh ustanov ter njihovo subvencioniranje udeležbe naših raziskovalcev na mednarodnih znanstvenih posvetovanjih omogočata presenetljivo visoko stopnjo produktivnosti in kakovosti slovenskega raziskovalnega dela na tem področju in do neke mere rešujeta naše raziskovalce iz absurdnega položaja, v katerem bi se znašli, če bi bili odvisni samo od sredstev, ki jih namenja za njihovo delo Republika Slovenija. Evidentno je namreč, da se predmet naših raziskav nahaja v tujini in da je s tem pogojena izrecna potreba po našem raziskovalnem delu na tujem ter po vzpostavljanju stikov s slovenskimi znanstveniki in slovenskimi priseljenskimi skupnostmi v vseh deželah priseljevanja. Republika Slovenija se te izrecne potrebe, ki je, kot rečeno, posledica posebnega položaja raziskovalnega področja Slovensko izseljenstvo, spričo fizične oddaljenosti predmeta svojih raziskav ne zaveda ali pa se nanjo ne odziva. Doslej vsekakor ni bila pripravljena upoštevati specifičnih potreb raziskovalcev tega področja, tako pomembnega za kompleksnejši razvoj slovenskih nacionalnih znanosti ter za ohranitev in krepitev slovenske narodne samobitnosti.

Pogoji za delovanje in razvoj na področju raziskovanja
slovenskega izseljenstva ter kriteriji za ocenjevanje
rezultatov raziskovalnega dela na tem področju

Tako obstoječi kot za uspešnejši razvoj potrebni pogoji so deloma predstavljeni že v prvih dveh točkah. K temu naj dodam še nekaj podatkov o materialnih, kadrovskih in organizacijskih pogojih na obravnavanem področju.

Kot sem omenila že v uvodu, se je pripravljenost naše države za oživitev sistematičnega raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva izkazala za kratkotrajno. Poleg še nekaterih vzporednih raziskovalnih projektov je financirala oživitev raziskovalnega dela in začetno (čeprav nezadostno) kadrovske izpopolnitev Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, kar hkrati pomeni ustanovitev strokovnega in organizacijskega jedra za to področje. Na tej točki pa je interes slovenske države za to raziskovalno področje drastično upadel. Če sodim po trenutnem razrezu sredstev slovenskega Ministrstva za znanost in tehnologijo za izvedbo znanstvenoraziskovalnih projektov na tem področju, so izgledi za naše nadaljnje raziskovalno

delo vse prej kot obetajoči. V hipu, ko to pišem, je dejansko vprašljiv obstoj Inštituta za slovensko izseljenstvo, njegovi osrednji znanstveni reviji za to področje pa grozi prenehanje izhajanja. Ukinitve Inštituta za slovensko izseljenstvo, ki je v kratkem času delovanja dosegel tako vidne rezultate doma in v tujini, v trenutku, ko je Inštitut sredi največjega raziskovalnega zagona, bi se kmalu izkazala za skrajno neracionalno dejanje. Upamo, da nam bo z argumentiranimi intervencijami na vseh nivojih vendarle uspelo ohraniti vsaj sedanji obseg in kakovost raziskovanja slovenske izseljenške problematike. Poudariti pa želim, da terjajo administrativna prizadevanja za zagotovitev najosnovnejših delovnih pogojev nesorazmerno veliko našega časa in energije, ki bi ju lahko z mnogo večjim pridom uporabili za raziskovalno delo.

S pravkar omenjenimi materialnimi pogoji so povezani kadrovske pogoji. Na vseh koordinacijskih sestankih predstavnikov raziskovalcev slovenskega izseljenstva ugotavljamo, da nekatere stroke, ki bi morale biti na tem raziskovalnem področju najbolj aktivne, praktično niso vključene v raziskovanje te problematike. Med njimi sta na prvem mestu pravo in ekonomija. Zavzemamo se za to, da bi pritegnili tudi te stroke, ter odpiramo možnost vključevanja mladih raziskovalcev s področja teh strok v naše raziskovalne projekte, seveda s pogojem, da bo država zagotovila financiranje njihovega dela.

Kar zadeva organizacijske pogoje raziskovanja slovenskega izseljenstva, je bil z razvojem Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU storjen pomemben korak. Inštitut poleg sistematičnega raziskovalnega dela uspešno opravlja tudi svojo organizacijsko oz. koordinacijsko vlogo na tem področju. Svoja triletna raziskovalna projekta, ki ju je začel intenzivno izvajati v začetku tega leta in v katera se je prav zaradi izjemnega zaupanja v raziskovalno in organizacijsko sposobnost tega strokovnega jedra prostovoljno vključil velik del najbolj priznanih slovenskih strokovnjakov za to področje iz drugih institucij v Sloveniji in zamejstvu, je Inštitut temeljito pripravil že sredi lanskega leta. Pri pripravi je izhajal tudi iz ugotovitev, ki so plod lanskoletnega koordinativnega znanstvenega posvetovanja Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah in drugih koordinativnih sestankov predstavnikov na tem področju delujočih institucij v organizaciji tega Inštituta. Rezultat omenjenih sestankov in posvetovanj je sorazmerno dobra usklajenost raziskovalnih programov na tem področju. Organizacijske blokade pa se bodo pokazale, če finan-

vprašanje ne bo upošteval najpomembnejših ugotovitev predhodnih koordinativnih posvetovanj raziskovalcev slovenskega izseljenstva. Do absurdnega položaja na tem raziskovalnem polju bo prišlo, če njegovo strokovno jedro pri razrezu sredstev za raziskovalne projekte ne bo upoštevalo naslednjih kriterijev:

- strokovna vsebinska ocena predlaganih projektov, ki služi kot edino oprijemljivo merilo vsebinske kakovosti projektov in ki hkrati že upošteva druge najpomembnejše kriterije za vrednotenje projektov;

- ohranitev in razvoj osrednjih institucionaliziranih strokovnih jeder na tem polju (za področje slovenskega izseljenstva Inštitut za slovensko izseljenstvo). Upoštevanje te potrebe naj bo pogojeno s predhodno preverbo kakovosti in uspešnosti dosedanjega raziskovalnega in organizacijskega dela nosilcev projektov v teh jedrih in strokovne usposobljenosti ostalih sodelavcev pri projektih ter s predhodno preverbo učinkovitosti teh jeder glede na razmerje med doslej porabljenimi sredstvi ter kakovostjo in količino rezultatov njihovega dela. Dokument IUNRP namreč zagotavlja naslednje: *«Večji izkazani uspehi upravičujejo večje doze sredstev in časovno trajnejše financiranje.»* (Str. 5, tčk. 3.);

- kar zadeva kriterij mednarodne odmevnosti raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva, je treba poleg objav in navedb v tujih znanstvenih revijah upoštevati tudi neobjavljena vabljena predavanja in referate, članstvo v mednarodnih znanstvenih organizacijah, mrežo mednarodnega znanstvenega sodelovanja, mednarodno distribucijsko mrežo lastnih znanstvenih revij, zbornikov in monografij ter udeležnost pri tujih štipendijah in subvencijah. Število objav v tujih znanstvenih revijah na tem področju nikakor ne zadošča, saj slovensko izseljenstvo, kot sem že omenila, v tujini nima ustrezne znanstvene revije. Objave v osrednji mednarodni znanstveni reviji, čeravno izhaja v Sloveniji, naj v okviru nacionalnih znanosti štejejo prav toliko kot objave v tujih znanstvenih revijah;

- domača odmevnost naj bo v primeru nacionalnih znanosti prav toliko vrednotena kot mednarodna odmevnost;

- interdisciplinarnost predlaganih projektov;

- prehod od naključno izbranih parcialnih študij k sintetičnim, sistematično organiziranim in preglednim celovitim študijam, ki so neposredno uporabne v procesu izobraževanja in razvoja raziskovalne dejavnosti na eni strani ter opravičljive tudi v očeh širše javnosti na drugi strani;

- povezovanje vodilnih strokovnjakov na posameznem področju v skupne projekte ne glede na to, da so zaposleni v različnih organizacijah;
- izvedljivost projekta glede na obstoječo opremo, kadrovsko strukturo, strokovno usposobljenost raziskovalne skupine in njeno notranjo organiziranost.

Tudi ta številka naše znanstvene revije je svojevrsten odraz dosežanj uspešnosti raziskovalnega dela na področju slovenskega izseljenstva. Upamo, da bo Republika Slovenija še pravočasno spremenila svoj odnos do našega raziskovalnega dela in omogočila njegov nadaljnji razvoj v skladu s smernicami, ki smo si jih, o tem smo prepričani, premišljeno, usklajeno in racionalno načrtali v preteklem obdobju.

AVTORSKI

SINOPSIS

SYNOPSIS

Drnovšek Marjan, dr., strokovni svetnik, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenija

Načrti in rezultati raziskovanja slovenskega izseljenstva do leta 1941 - s posebnim poudarkom na izseljevanju v Ameriko do prve svetovne vojne

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 11, cit. lit. 121

Avtor objavlja razmišljanje o načrtih in rezultatih proučevanja izseljevanja Slovencev v Ameriko do prve svetovne vojne. Objavlja pregled sočasnih publicističnih in redkih strokovnih analiz na izseljevanje do leta 1914, hkrati pa pritegne tudi tudi publicistične in vedno bolj znanstvene analiza iz časa 1919-41, ki so se dotikale množičnega izseljevanja Slovencev v tujino. Ugotovil je pestrost in številnost teh objav in pobud za zbiranje zgodovinskega gradiva (arhivskega, časopisnega, statističnega itd. gradiva). Hkrati pa je prišel do zaključka, da so bili načrti veliki (npr. ustanovitev izseljenškega arhiva v Ljubljani, izdaja znanstvene monografije o ameriških Slovencih ipd.), le nekateri pa so bili tudi realizirani.

Avtorski izvleček

UDK 325.2(100-863):001.891

Klemenčič Matjaž, dr., izredni profesor, Pedagoška fakulteta Maribor, Univerza v Mariboru, 62000 Maribor, Koroška 160, Slovenija

Dosežki in načrti v raziskovanju slovenskega izseljenstva po znanstvenih disciplinah po letu 1945

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 41, z bibliografijo

Članek se ukvarja z raziskovanjem izseljevanja Slovencev po drugi svetovni vojni, s posebnim ozirom na vlogo zgodovinopisja v tem raziskovanju. Avtor članka ugotavlja, da so se z raziskovanjem slovenskega izseljenstva ukvarjali predvsem ljubiteljsko vse do simpozija o Louisu Adamiču, ki ga je Univerza v Ljubljani priredila 1981. leta. Že prej je avtor tega članka pričel z delom na doktorski disertaciji o vlogi ameriških Slovencev, ki so jo imeli v drugi svetovni vojni, ki jo je obranil leta 1983. Zgodovinarja Andrej Vovko in Marjan Drnovšek pa sta pričela z delom na zgodovini slovenskega izseljenstva, ko sta se zaposlila na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

Avtorski izvleček

Drnovšek Marjan, Ph. D., Consultant, Institute for Slovene Emigration Research, Center for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, Novi Trg 4, 61000 Ljubljana, Slovenia

Plans and Results of Research on Slovene Emigration until 1941 - With Special Emphasis on Emigration to America Before the First World War

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 11, 121 notes

The author outlines his thoughts on the plans and results of research on the emigration of Slovenes to America up until the First World War. He presents an overview of contemporary published and rare professional analyses on emigration until 1914, and includes journalistic and increasingly scientific analyses from the period 1919 to 1941, referring to the mass emigration of Slovenes. The author establishes the diversity and sheer number of such publications and initiatives for the collection of historical material (archival, newspaper, statistical and other). At the same time he arrives at the conclusion that although the plans were great (for example the founding of emigration archives in Ljubljana, the publication of a scientific monograph on American Slovenes, etc.), only a few were realized.

Author's abstract

UDK 325.2(100-863):001.891

Klemenčič Matjaž, Ph. D., Associative Professor, Pedagogical Faculty, University of Maribor, 62000 Maribor, Koroška 160, Slovenia

Achievements and Plans in the Research of Slovene Emigration in Scientific Disciplines After 1945

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 41, with bibliography

This article is concerned with research on the emigration of Slovenes following the Second World War with special regard to the role of historiography in this research. The author of the article concludes that research into Slovene emigration was carried out mainly on an enthusiast level up until the symposium on Louis Adamič which the University of Ljubljana held in 1981. Prior to this the author began work on his doctoral dissertation, which he defended in 1983, focusing on the role American Slovenes played in the Second World War. The historians Andrej Vovko and Marjan Drnovšek began work on the history of Slovene emigration when they moved to the Institute for Slovene Emigration Research of the Center for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts.

Author's abstract

Žitnik Janja, dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenija

Literarnozgodovinske raziskave slovenske izseljenske književnosti

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 61, z bibliografijo

Prispevek predstavlja kolikor mogoče zgoščen pregled doslej objavljenih literarnozgodovinskih raziskav slovenske izseljenske književnosti, zlasti tistih, ki so izšle na Slovenskem, deloma pa vključuje tudi tovrstne strokovne objave v slovenskem zamejstvu in na tujem. kronološkemu pregledu raziskav je dodana obsežna izbrana bibliografija literarnozgodovinskih monografij, razprav in člankov o slovenski izseljenski književnosti.

Avtorski izvleček

UDK 39:325.2(100-863)+016

Čebulj-Sajko Breda, mag., raziskovalna sodelavka, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenija

Pregled dosedanjega etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 87, z bibliografijo

Za razliko od tovrstnih dosedanjih orisov etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva, avtorica nameni tokrat več pozornosti razlagi metodološke usmeritve v preteklih raziskavah na omenjeno tematiko. Skozi historični presek povojnega zanimanja slovenske etnologije za vprašanja izseljenstva je razviden tovrstni razcvet v osemdesetih letih, medtem ko v današnjem času, zaradi preskromnega števila in interesa raziskovalcev, zamira. Članku je dodana obsežna, vendar še vedno izbrana bibliografija, ki nas opozarja tudi na določene spodbude za raziskovanje slovenskih izseljencev v obdobju pred letom 1940.

Avtorski izvleček

Žitnik, Janja, Ph. D., Research Associate, Institute for Slovene Emigration Research, Center for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, Novi Trg 4, 61000 Ljubljana, Slovenia

Literary-Historical Studies of Slovene Emigration Literature

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4 1993, pp. 61, with bibliography

This paper presents a survey condensed insofar as is possible on literary-historical studies published on Slovene emigration literature, particularly that research which was published in Slovenia. The article also partly covers such professional publications in Slovene indigenous populations abroad and in foreign countries. The chronological overview of treatises is complemented by an extensive bibliography of selected literary-historical monographs, discussions and articles on Slovene emigration literature.

Author's abstract

UDK 39:325.2(100-863)+016

Čebulj-Sajko Breda, M. A., Research Associate, Institute for Slovene Emigration Research, Center for Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, Novi Trg 4, 61000 Ljubljana, Slovenia

Review of Ethnological Research on Slovene Emigration

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 87, with bibliography

Unlike similar descriptions of ethnological research on Slovene emigration, in this paper the author devotes attention to an explanation of the methodological orientation in past research on this topic. In a historical cross-section of the post-Second World War interest on the part of Slovene ethnologists in the issue of emigration, a blossoming in this area can be noticed in the eighties, while due to the meager number and lack of interest of researchers, such enthusiasm is today fading. The article is accompanied by an extensive, yet still selective, bibliography which notes some encouragement for the research of Slovene emigration in the period prior to 1940.

Author's abstract

Lukšič-Hacin Marina, raziskovalna asistentka, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenija

Izseljenci v luči slovenske sociologije

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1994, str. 109.

Na osnovi kar se da celovitega pregleda vsebine in rezultatov socioloških del, raziskav, prispevkov, doktorskih in magistrskih del ter ne nazadnje tudi diplomskih nalog, prispevek skozi analizo pokaže na v preteklosti neobravnavana vprašanja in probleme, ki so za nadaljnja raziskovanje še kako pomembni.

Avtorski izvleček

UDK 808.63-068:325.2 (100-863)

Šabec Nada, dr., Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, 62000 Maribor, Koroška 160, Slovenija

Sociolingvistične raziskave slovenskega izseljenstva

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 133, z bibliografijo

Avtorica predstavi dosedanje dosežke v raziskovanju slovenskega izseljenstva na področju sociolingvistike in nakaže smeri bodočega razvoja. Stična točka med sociolingvistiko in izseljenstvom je proučevanje dvo- oz. večjezičnosti, v našem primeru stika med slovenščino in dominantnim jezikom države priselitve. Poleg kritičnega ovrednotenja dosedanjih raziskav (npr. R. L. Lenčka, F. J. Kessa, J. Paternosta in drugih) je avtorica podrobno spregovorila o svojem delu.

Uredniški povzetek

Lukšič-Hacin Marina, assistant researcher, Institut for Slovene Emigration Research, Center of Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, 61000 Ljubljana, Novi trg 4, Slovenia

Emigrants Considerer from the Perspective of Slovene Sociology

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 109.

On the basis of as complete a survey as possible of the contents and results of sociological work, research, contributions, doctoral and masters' work and undergraduate theses, the paper points, through analysis, to questions and problems left unaddressed in the past which continue to hold significance for future investigation.

Author's abstract

UDK 808.63-068:325.2 (100-863)

Šabec Nada, Ph. D., Pedagogical Faculty, University of Maribor, Koroška 160, 62000 Maribor, Slovenia

Sociolinguistic Studies of Slovene Emigration Issues

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 133, Bibliography

The author presents the achievements of research into Slovene emigration in the field of sociolinguistics and points to the directions of future development. The point of contact between sociolinguistics and emigration is the study of bi- and multi-lingualism, in this case the linguistic tie between Slovene and the dominant language of the country of immigration. In addition to a critical evaluation of research to date (e.g. R. L. Lenček, F. J. Kess, J. Paternost and others) the author also speaks of her own work in some detail.

Editor's abstract

Malačič Janez, dr., Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 17, Slovenija

Nekatera aktualna vprašanja demografskega in ekonomskega vidika raziskovanja slovenskega izseljenstva

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 149.

Pisec prispevka pokaže na nerazvitost demografskega in ekonomskega vidika pri raziskovanju slovenskega izseljenstva. Ustanovitev Slovenskega demografskega inštituta bi predstavljala uspešno pot k odpravljanju glavnih pomanjkljivosti pri naših migracijskih raziskavah, hkrati pa bi to pomenilo pomemben prispevek k oblikovanju in uveljavitvi slovenske izseljenške politike. Po mnenju avtorja je tudi zelo verjetno, da bo Slovenija v bližnji prihodnosti postala del širšega evropskega migracijskega sistema.

Avtorski izveček

UDK 314.17

Malačič Janez, dr., Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 17, Slovenija

Demografski prehod, emigracija in dolgoročni ekonomski razvoj - države z največjo emigracijo v Evropi

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 181.

V prispevku avtor analizira demografski prehod, emigracije in dolgoročni ekonomski razvoj, s posebnim poudarkom na evropskih državah z največjim izseljevanjem. Posebno pozornost posveča povezavi demografskih prehodov in čezmorskega izseljevanja s pomenom dolgoročnega ekonomskega razvoja za migracije. Evropske države z največjo migracijo se glede na izseljevanje delijo za čas 1800-1940 na dve skupini: na dežele starega in novega izseljevanja. Kljub tej delitvi je za vse v tem času značilno množično izseljevanje. Evropska izkušnja kaže, da so dolgoročni ekonomski razvoj, modernizacija in socialni napredek preoblikovali veliko večino evropskih držav v dežele priseljevanja. Ko je bila dosežena določena stopnja razvoja v Evropi, je izseljevanje dobilo na moči. V mnogih evropskih deželah je selitvi s podeželja v mesta sledilo izseljevanje v tujino. Strokovni delavci so predstavljali velik delež teh izseljencev.

Avtorjev izveček

Malačič Janez, Ph. D., Faculty of Economics, University of Ljubljana, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 17, Slovenia

Certain Current Issues of Demographic and Economic Aspects of the Research of Slovene Emigration

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 149.

The author of this paper shows the underdevelopment of the demographic and economic aspects of the research of Slovenian emigration. Establishment of the Slovenian demographic institute would be successful way to overcome of some major drawbacks of our migration research and the design and the implementation of Slovenian migration policy. It is also very likely, according to the author, that Slovenian will become in the near future the part of broader European migration system.

Author's abstract

Malačič Janez, Ph. D., Faculty of Economics, University of Ljubljana, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 17, Slovenia

Demographic Transition, Emigration and Long-Term Economic Development: Countries with the Highest Emigration in Europe

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 181.

In the paper demographic transition, emigration and long-term economic development with special reference to the countries with the highest emigration in Europe is analyzed. Special attention is devoted to the connections between the process of demographic transition and overseas emigration and to the importance of long-term economic development for migrations. European countries with the highest emigration are divided into two groups of old and new emigration during the period 1800-1940. Notwithstanding the division Europe was characterized by the mass overseas emigration during the period. European experience shows that long-term economic development, modernization and social advancement have transformed a great majority of European countries into the countries of immigration. Emigrations from Europe gained momentum only if a certain level of development had been achieved. In many European countries rural-urban migrations preceded the emigration abroad and skilled workers represented a significant proportion of emigrants.

Author's abstract

Kltnar Peter, dr., profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 5, Slovenija

Sodobne evropske migracije in Slovenija

Dve domovini/Two Homelands, Razprave o izseljenstvu, 4, 1993, str. 199.

Migracijski pritiski z Vzhoda Evrope in zahodni omejitveni ukrepi. Vloga srednjeevropskih držav kot zadrževalcev migracijskih valov z Vzhoda. Položaj Slovenije v zvezi z migracijskimi pritiski z vzhoda in begunskimi tokovi z Balkana; njene omejene emigracijske možnosti in načela slovenske imigracijske politike. Nekatera izhodišča za prihodnje migracijske raziskave.

Klinar Peter, Ph. D., Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, 61000 Ljubljana, Kardeljeva ploščad 5, Slovenia

Contemporary European Migration and Slovenia

Dve domovini/Two Homelands, Migration Studies, 4, 1993, pp. 199.

The migration pressures from Eastern Europe and the Western limiting measures. The role of Central European countries as checks on the migration waves from the East. The situation of Slovenia in relation to the migration pressures from the East and the refugee currents from the Balkans; Slovenia's limited emigration possibilities and the principles of Slovene immigration policy. Some basic points for future migration research.

Author's abstract

IN COMMEMORATION OF IMR 100TH ISSUE

- Introduction by Lawrence H. Fuchs
The Future of International Labor Migration
JOHN SALT
- The Future of Refugee Flows and Policies
ROSEMARY ROGERS
- Migration Policy and Politics in the Receiving States
GARY FREEMAN
- Immigration History and the Future of International Migration
GÖRAN RYSTAD

ARTICLES

- Immigration and Structural Change: The Canadian Experience 1971-1986
ANTHONY H. RICHMOND
- The Earnings of Asian Male Immigrants in the Canadian Labor Market
PAUL W. MILLER
- Chicano Return Migration to the Southwest:
An Integrated Human Capital Approach
ROGELIO SAENZ and ALBERTO DAVILA
- Geographical Differentials in the Socioeconomic Status of Puerto Ricans:
Human Capital Variations and Labor Market Characteristics
MARIA E. ENCHAUTEGUI
- Family, Work and Women: The Labor Supply of Hispanic Immigrant Wives
HAYA STIER and MARTA TIENDA
- Assimilation and Stratification in the Homeownership Patterns of
Racial and Ethnic Groups
RICHARD D. ALBA and JOHN R. LOGAN
- The Internal Migration and Spatial Redistribution of the Foreign-born Population
in the United States: 1965-1970
ALAIN BELANGER and ANDREI ROGERS
- The Structure and Social Functions of Korean Immigrant Churches
in the United States
PYONG GAP MIN
- Mental Health in Mariel Cubans and Haitian Boat People
WILLIAM W. EATON and ROBERTA GARRISON
- The Influence of Rural-Urban Migration on Migrant's Fertility Behavior in Cameroon
BUN SONG LEE

RESEARCH NOTE

- Migration between Canada and the United States, 1970-85: Some New Estimates
JOHN BUTTRICK

Book Reviews • Review of Reviews • Newsletter on Migration • Books Received

---

Order from:

CENTER FOR MIGRATION STUDIES

209 Flagg Place, Staten Island, New York 10304-1199
Tel. (718) 351-8800, Telefax (718) 667-4598

